

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA
Türkiz

BOŞ SAYFA

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ SİYASET VE KÜLTÜR DERGİSİ

Yıl: 1 | Sayı: 2 | Mart-Nisan 2010 | ISSN 1309-601X
İki ayda bir yayımlanır.

Sahibi

GÜNTÜLÜ EĞİTİM YAYINCILIK VE TİC. LTD. ŞTİ.

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Mustafa Yücel

Editörler

Prof. Dr. E. Semih Yalçın - Prof. Dr. Zuhal Cafoğlu

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Hasan Tunç

Prof. Dr. Mustafa Erdem

Prof. Dr. Mevlüt Karakaya

Prof. Dr. Necdet Hayta

Prof. Dr. Cemalettin Taşkiran

Doç. Dr. Ali Yakıcı

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Doğan

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Maraş

Kapak ve Sayfa Tasarım: Mehmet Fidancı

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın - Hakemli Dergi

Yazışma ve Haberleşme

Serkan Koşar

Büro İç Hizmetler

Atakan Türkyılmaz

Adres: 1.Cad. Nu. :43/4

06520 Balgat-Ankara

Te.: +90 (312) 287 88 99

Faks: +90 (312) 285 44 99

Web: www.turkizdergisi.com.tr

e-posta: bilgi@turkizdergisi.com.tr

Fiyatı: 5 TL

Basım Yeri

Net Ofset Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Necatibey Cd. Lale Sk. No: 21/27 Yenişehir/Ankara

Tel-Faks: 0.312 230 07 23

Basım Tarihi: Nisan 2010 - Ankara

Abonelik Ücreti (Yıllık)

Yurt içi: 30 TL

Kurumsal abonelik: 60 TL

Yurt dışı:

Avrupa ve Orta Doğu ülkeleri: 50€

ABD ve diğer ülkeler: 75\$

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Abdurrahman Küçük Ankara Ü	Prof. Dr. Sabahat Deniz Marmara Ü
Prof. Dr. Abdullah Gündoğdu Ankara Ü	Prof. Dr. Sadettin Gömeç Ankara Ü
Prof. Dr. Ahmet Aksoy Gazi Ü	Prof. Dr. Temel Çalık Gazi Ü
Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu Ankara Ü	Prof. Dr. Vahit Doğan Gazi Ü
Prof. Dr. Ahmet Taşağıl Mimar Sinan Ü	Prof. Dr. Vedat Bilgin Gazi Ü
Prof. Dr. A.Kadir Yuvalı Erciyes Ü	Prof. Dr. Yaşar Özbay Gazi Ü
Prof. Dr. Azmi Yetim Gazi Ü	Doç. Dr. Bülent Yavuz Gazi Ü
Prof. Dr. Beğlü Eke Erciyes Ü	Doç. Dr. Celalettin Yavuz Türksam
Prof. Dr. Çetin Elmas Gazi Ü	Doç. Dr. Doğan Cansızlar Bilgi Ü
Prof. Dr. E.Ethem Atay Gazi Ü	Doç. Dr. Faruk Bilir Selçuk Ü
Prof. Dr. Enver Bozkurt Kırkkale Ü	Doç. Dr. Hanife Güz Gazi Ü
Prof. Dr. Esmâ Şimşek Fırat Ü	Doç. Dr. Hasan Ali Karasar Bilkent Ü
Prof. Dr. Hacı Duran Adıyaman Ü	Doç. Dr. Hüsniye Canbay İnönü Ü
Prof. Dr. Hasan Onat Ankara Ü	Doç. Dr. Kemal Üçüncü KTÜ
Prof. Dr. Hayrani Altıntaş Ankara Ü	Doç. Dr. Mukadder Boydak Fırat Ü
Prof. Dr. H.İbrahim Yalın Gazi Ü	Doç. Dr. Selçuk Duman Gazi Osman Paşa Ü
Prof. Dr. Hikmet Öksüz KTÜ	Doç. Dr. Şener Büyüköztürk Başkent Ü
Prof. Dr. Kadir Arıcı Gazi Ü	Doç. Dr. Şeref İba Çankaya Ü
Prof. Dr. Kamil Aydın Atatürk Ü	Doç. Dr. Taner Tatar İnönü Ü
Prof. Dr. Mehmet Saray Yeditepe Ü	Doç. Dr. Tevfik Gülsoy Atatürk Ü
Prof. Dr. Mehmet Şahingöz Gazi Ü	Doç. Dr. Timuçin Kodaman S.Demirel Ü
Prof. Dr. Meral Töreyn Gazi Ü	Doç. Dr. Ümit Kocasakal Galatasaray Ü
Prof. Dr. Murat Sezginer Gazi Ü	Doç. Dr. Suna Başak Gazi Ü
Prof. Dr. Musa Gürsel Selçuk Ü	Yrd. Doç.Dr. Ahmet Turgut Niğde Ü
Prof. Dr. Musa Şaşmaz Niğde Ü	Yrd. Doç.Dr. Erkan Göksu Gazi Osman Paşa Ü
Prof. Dr. Musa Taşdelen Sakarya Ü	Yrd. Doç.Dr. Hatice Mumyatkırmaz Cumhuriyet Ü
Prof. Dr. Mustafa İlbaş Gazi Ü	Yrd. Doç.Dr. Mehmet Akif Okur Gazi Ü
Prof. Dr. Nadim Macit Hitit Ü	Yrd. Doç.Dr. Murat Taşdemir Osmangazi Ü
Prof. Dr. O.Üçler Bulduk Ankara Ü	Yrd. Doç.Dr. Türkan Erdoğan Pamukkale Ü
Prof. Dr. O. Kürşat Ünal Gazi Ü	Yrd. Doç.Dr. Yalçın Sarıkaya Giresun Ü
Prof. Dr. Recai Coşkun Sakarya Ü	Yrd. Doç.Dr. Yaşar Kaya İnönü Ü
Prof. Dr. Recep Kılıç Ankara Ü	Yrd. Doç.Dr. Yüksel Topaloğlu Trakya Ü

İÇİNDEKİLER

Editör / Sunuş	7
Küreselleşme: Egemenlik ve Sınırlar Doç. Dr. Servet KARABAĞ	9
İsrail, Irak ve İran ekseninde Amerika'nın Orta Doğu Politikası Dr. Umut UZER	21
Son Dönem Türk Dış Politikasındaki Temel Yanlılar Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN	41
Türk-Yunan İlişkilerinde Ege Denizi İle İlgili Başlıca Sorunlar Prof. Dr. Necdet HAYTA	47
Uluslararası Güvenlik ve ABD Politikalarındaki Görünümü Prof. Dr. Enver BOZKURT	75
Türkiye'nin Bir Ermeni Sorunu Stratejisi Var mıdır? Sinan OGAN	97
2010 genel Seçimleri Sonucunda Irak-Türkiye İlişkileri doç. Dr. Celalettin YAVUZ	103
Dış Politikada Saptırma Teorisi ve Teorinin Orta Doğu Politikasında Uygulanabilirliği Kılıç Buğra KANAT	121
Kaynayan Kazan, Kanayan Yara: Kırgızistan Prof. Dr. Mustafa ERDEM	141
Sözde Ermeni Soykırımı İddiası Dr. Uğur KILINÇ	149
Düşünce Dünyasında Türkiz Dergisi Yayın İlkeleri	171

BOŞ SAYFA

S U N U Ş

Düşünce Dünyasında Türkiz'in ilk sayısı, büyük bir ilgi gördü. Akademik birikimin; sosyal, siyasi ve kültürel meseleleri değerlendirmesinde karşılaşılan soğuk ve mesafeli yaklaşım yerine *Türkiz*'de akademik birikim sorunu kuşatacak biçimde değerlendirildi. Dergiyle hedeflediğimiz bu yaklaşımın, *Türkiz*'e gösterilen ilginin artmasında belirleyici olduğu kanaatindeyiz. Bu kanaat, ikinci sayımızın dosya konusu oluşturulurken de yönlendirici oldu. Akademik ve entelektüel birikimi, “uluslararası ilişkiler ve siyaset” konusunun değerlendirilmesinde bir araya getirdik.

Dergimizin bu sayısı; farklı alanlardan, farklı bakış açılarına sahip değerli akademisyen ve entelektüellerin birikimini okuma fırsatı sağlıyor:

Servet Karabağ, küreselleşme sürecinde “egemenlik ve sınırlar”ın değişen anlamını derli toplu biçimde sunuyor.

Umur Üzer, Amerika'nın Orta Doğu politikasını, bölge ülkelerinden İsrail, Irak ve İran ekseninde çözümlüyor.

Cemalettin Taşkiran, Türkiye'nin son dönemde dış politikadaki bazı kararlarını ve uygulamalarını “temel yanlışlar” belirlemesiyle ele alıyor.

Necdet Hayta, Türkiye ile Yunanistan arasındaki diplomatik ilişkilerde Ege Denizi ile ilgili sorunlara dikkat çekiyor.

Kılıç Buğra Kanat, “saptırmacı savaş teorisi”ni Türk okurlarına tanıtır ve teorisinin uygulanışını uluslararası ilişkiler bağlamında örnekliyor.

Mustafa Erdem, “kaynayan kazan, kanayan yara” diye tanımladığı Kırgızistan’da son yıllarda yaşananları, ülkenin istikrarsızlığı merkezinde yorumlayıp değerlendiriyor.

Celalettin Yavuz, Irak’ta yapılan 2010 genel seçimleri sonrasında Türkiye ile Irak arasında gelişebilecek siyasi ve diplomatik imkân ve ufukları irdeliyor.

Uğur Kılınç, Ermeni diasporası ve lobisinin uydurması olan “sözde Ermeni soykırımı iddiası”nın tarihçesini verip sorunun ABD ve Rusya tarafından kullanılmasına dikkat çekerek AKP Hükümeti’nin açılım girişimini sorguluyor. Sinan Oğan da sorunu Türkiye’nin stratejisi bağlamında değerlendiriyor.

Düşünce Dünyasında Türkiz’in gelecek sayısında, dünyada ve Türkiye’de yaşanan hızlı gelişmelerin dilimiz üzerindeki etkilerini genişçe değerlendirmek üzere Türkçeyi dosya konusu olarak belirledik. İlk iki sayımızda olduğu gibi bu sayımızda da ülkemizin akademik ve entelektüel birikimini, seçilen konu bağlamında bir araya getirmeyi hedefliyoruz.

KÜRESELLEŞME: EGEMENLİK VE SINIRLAR

DOÇ. DR. SERVET KARABAĞ*

Giriş

Bünümüz jeopolitik ortam ve ilişkilerinin en belirgin özelliği küresel ölçekte şekilleniyor olmasıdır. Küresel süreçler ekonomi başta olmak üzere, kültür, çevre, siyasal, sosyal ve mekânsal boyutta olayları ve süreçleri belirlemektedir. Küreselleşme konusunda farklı tanımlamalar ve anlam yüklemeleri olsa da temelde siyasal boyut günümüz jeopolitik ilişkilerini şekillendirmektedir. Âdeta küreselleşmeyle eş anılan sınır kavramı ve buna ait konular bunların başında gelmektedir ve bugün millî devletlerin de sorgulanmasına veya değişim yaşamasına yol açmaktadır. Dolayısıyla günümüzde mekân küresel ölçekte siyasi mücadelelere sahne olmaktadır.

Egemenlik kavramı uzun bir tarihe sahiptir. Modern devlet egemenliği Westphalia Antlaşmasıyla bir gecede ortaya çıkmış değildir. Avcı toplayıcılıktan beri politik olarak bazı mekân şekilleri ve egemenliğiyle meşgul olunmuştur (Agnew 1995). Günümüzdeki modern devlet egemenliği ise, sınırlarla belirlenmiş mülki mekânla ilgilidir. Modern devletlerin egemenliği, karşılıklı olarak ulusların tanınmasıyla oluşur. Diğer şartlar ise uluslararası yasal sistemin en üstün organizasyonu devlet olma ve devlet olarak gücün tek sahibi olmakla ilgilidir. Modern dünyada ulusal mülk¹ üzerinde mutlak devlet egemenliği temel şarttır. Bu bağlamda egemenlik, modernliğin ve modern devletin temel niteliğini tanımlayan kavramlardandır (Beriş 2006).

Günümüz küreselleşmesinin odağında yer alan diğer bir konu da sınırların yoğun bir şekilde gündeme gelmesidir. Bu da ulus-devlet, egemenlik, güç gibi sınırlarla tanımlanan ilişkili kavramların sorgulanması ile karşılıklı ilişkiler ve bağımlılıkları gündeme getirmektedir. Günümüz küreselleşmesi, bilgi-iletişim teknolojilerindeki gelişmelere bağlı ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel alanda “yoğun” ve “hızlı” etkileşimi ima etmektedir. Bu bağ-

* Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

lamda sınırların giderek anlamlarını yitireceğine vurgu yapılmaktadır. Özellikle sermaye akışlarında devlet denetimleri zayıf kalmakta, iletişim teknolojilerinin etkisiyle devlet sınırlarının klasik anlamalarından uzaklaşmaktadır. Harvey'in (2003) vurguladığı gibi emek dolaşımında ise tam tersi sergilenmekte ve devlet sınırları çok katı bir şekilde korunmaktadır. Bu çelişki aynı zamanda günümüz küreselleşmesinin temelinde var olan çelişkiyi de ortaya koymaktadır.

Küreselleşme, mekân, yer, mesafe ve sınırların anlamları ve öneminin değişimini en iyi anlatacak kavramdır.

Sınırların Değişen Anlamı

Küreselleşmenin iki ayırt edici dinamiği bulunmaktadır: Bunlardan birincisi, açık bir şekilde Dünya Ticaret Örgütü, küresel finans alanları, terörizm gibi küresel kurumları ve süreçleri içermesidir. Bu uygulamalar ve kurumsal unsurlar küresel ölçekte gerçekleşir. İkinci süreç için küresel ölçeğin olması şart değildir. Bu süreçler ulusal terimi ile ifade edilen mülki süreçlerin özellikleri ve kurumsal nüfuz alanlarıyla ilgidir. Bunlar yerel olmalarına rağmen küresel gündem ve sisteme uyum ya da uyumsuz olarak küreselleşmenin bir parçasını oluştururlar. Çok boyutluluğu, sınır ötesi bağlantıları ve yasal düzeni içeren özellikleri

ile bunlar ulusal süreçler, kurumlar ve aktörlerden oluşur (Sassen 2006). Açık veya örtülü küresel gündemde bu örnekler özel yerleşen mücadelelerle ilgili faaliyetlerin sınırlar arası bağlantılarıdır. Örneğin, eleştirilen küresel pazar kurumları için mali ve finansal uygulamaların çok sayıda ülkede gelişmesi ancak ulusal düzenle sağlanabilir.

Bazı araştırmacılara göre küreselleşme, mekân, yer, mesafe ve sınırların anlamları ve öneminin değişimini en iyi anlatacak kavramdır. Küreselleşme temelde, mülki veya yetkisel sınırlar tarafından gizlenmeyen veya korunmayan süreçler olan sosyal ilişkilerin zaman ve mekânda yayılmasına vurgu yapar (Hudson 1998).

Sınırlara yönelik ilgi "Soğuk Savaş" sonrası Avrupa'daki gelişmeler ve oluşturmaya çalıştığı sınır ötesi iş birliği faaliyetleriyle artmıştır. Bu bağlamda sınır konusu doğrudan küreselleşme süreci ile bağlantılı hâle gelmiştir. Son dönemlerde kapitalizm ve küreselleşmenin yol açtığı yeni küresel coğrafya ve bununla bağlantılı kültür, politika, ekonomi ve iletişimdeki gelişmeler gibi konular doğrudan sınırlar ötesini ilgilendiren tartışmalara yol açmıştır. Bu

durum devlet sınırları ve egemenliğinin fonksiyonel açıdan önemini kaybettiği ve mülksüzleşme (de-territorialisation) ve yeniden mülkler oluşturmaya (re-territorialisation) yol açtığı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Sınırlar ve dolayısıyla ulus devletler sabitlenen fiziki hatlardan ziyade sosyo-mekânsal boyutlara yönelik olarak değişimlerle anlam genişliği yaşamaya başlamışlardır. Bu kapsamda küresel iletişim ağları ve küreselleşme eğilimleri tarafından mülksel içerik coğrafya, yönetim, jeopolitik, devlet, yer ve sosyal bilimlerin anlaşılmasına dayalı olarak bir yapı kazanmıştır (Paasi 1998).

Sınırların erozyona uğradığı ve mülksüzleşme (de-territorialization) tezinin kırılma noktası, sınırların egemenlik, düzenleme, vatandaşlığı belirleme ve sınıflandırma gibi fonksiyonlarının küreselleşmenin etkisiyle zayıflatılmasıyla başlar. Mülki ilişkiler, sınır ötesi ve devletler üstü küresel ilişkilerin şekillenmesiyle belirlenir. Dolayısıyla küreselleşme” sosyal ilişkilerin devletler üstü olarak oluşumunu ve yayılımını” ifade eder (Albert 1998). Bu ilişkiler mesafe ve konumun değişimini ve küresel boyut kazanmasını yansıtır. 1970’li yıllardan beri küresel bazı ilişkiler, özellikle küresel kültür ve ekonomi-politik oluşumun sismik değişimlerinin gösterimi olarak görülmeye başlanmıştır. Bu değişimin temelini ulaşım ve iletişimdeki teknolojik gelişmeler oluşturur. Küresel ölçekte bir “zaman-mekân sıkışması” yaşanmakta ve ulusal politik sınırlar arasındaki sosyal ilişkiler bundan etkilenmektedir. Bu bağlamda, Giddens’in belirttiği gibi “zaman-mekân sistemleri”nde belirsizlik yaşamaya başlanmıştır (Giddens 2005).

İnsanlar geçmişte olduğu gibi devletlerce belirlenmiş sınırlar içerisindeki alanlarda yaşamaya devam etmektedir. Ancak uzaktaki olaylardan ve süreçlerden daha önceden olmadığı kadar, farkında olarak ya da olmadan etkilenmektedir. Onun için küreselleşmeye dayalı politik, ekonomik, sosyal değişimler birçok açıdan sınırların fonksiyonlarına meydan okumaktadır. Küreselleşmenin sıkı savunucuları bu değişimi hem bir işaret hem de devlet sınırlarının ve mülkiyetinin “ölüm fermanı”nı desteklediğini açıklamaktadır (Albert 1998). Bu yaklaşıma göre, egemenlik ve sınır belirleme açısından ulusal sınırların fonksiyonları belirsiz hâle geldiği ve küreselleşmenin devletin gücünün altını oyduğu ve hafiflettiği savunulmaktadır (Ohmae 1996).

Radikal küreselleşme teorisyenlerine göre, kapitalizm gelişmenin yeni bir aşamasına geçmiştir ki bu aşama ulus devletlerin sınırlarındaki geçirgenliği yansıtmaktadır (Castells 2005). Benzer bir vurgu da sınırların fonksiyonları hakkında paranın, ürünlerin, bilginin ve insanların akışını düzenleme özelliğine yapılmaktadır. Genel eğilim ise bariyer özelliğinin ortadan kaldırılmasına yöneliktir. Ulus ötesi pazarlar, sınırların bağlantı kurma fonksiyonunu değiştirmektedir. Finansal yeni düzenlemeler ve para piyasaları sınırların ba-

riyer özelliğini ortadan kaldırarak para akışlarını hızlandırmıştır. Bütün bunlar sınırların fonksiyonlarını erozyona uğratan gelişmeler olarak değerlendirilir (Castells 2005).

Küreselleşme derecelerine bağlı olarak ulus devletlerde ekonomik, kültürel ve siyasi değişimler yaşanmaktadır. Ekonomik olarak çok uluslu şirketler ve doğrudan yatırımın artması ve boyutlanması, küresel ürün zincirinde çok uluslu yetki kullanımı ve sınır ötesi finansal ağ ve bankacılık işlemleri sınırların erozyona uğramasına yol açmıştır.

Günümüzde, ekonomi, kültür ve uluslararası ilişkilerdeki araştırmaların çoğu devletin değişen rolleri, egemenlik ve sınırların gelişimiyle ve bunların ortaya çıkardığı görünümle ilgilenmektedir. Bu araştırmaların birçoğu da küreselleşme ile bağlantılıdır. Ancak bilimsel çevrelerde bu olgu ve küresel yerel ilişkiler ve sınırlar üzerindeki etkileri konusunda bir fikir birliği yoktur. Buna karşılık az sayıda da olsa, örneğin Ohmae, ekonomik faaliyetlerin küresel akışlarına bağlı olarak ulus devletlerin küresel ekonomiye katılmadaki rollerinin kaybolduğu savıyla “sınırları olmayan dünya (borderless world)”dan bahsetmektedir (Ohmae 1991). Birçok yazar da küreselleşmeye rağmen, devletin geleceği şekillendiren, günlük yaşamı etkileyen en büyük organizasyon olduğu ve mülki olarak devletlerin küresel bağlamda farklı uygulamaları gerçekleştirdiğinin önemine dikkat çekmektedir (Jacobson 1997). Özellikle Hirst ve Thompson, dünya nüfusunun büyük çoğunluğunun kapalı bir dünyada yaşadığına vurgu yapmaktadır (Hirst ve Thompson 1998). Gerçekte sınırlar varlığını sürdürmektedir. Bunların oluşumları da bağımsızlık düşüncesiyle bağlantılı olarak devam edecektir. Ayrıca, devletin egemenliğini, askerî ve polisiye gücünü kullanabileceği ve vergi topladığı alanı sınırlar tanımlar. Ekonomik, siyasi ve kültürel faaliyetler devletin sınırları ile belirginleşmiş alanlarda yapılmaktadır.

Bilim adamları sadece mülkiyetin göstergesi olarak sınırların değişen anlamlarıyla değil, aynı zamanda çeşitli sosyal ve kültürel olgular ve bunların sınırlar üzerine etkileriyle de ilgilenmektedir. Mülkiyet (territoriality), Sack'ın (1986) tanımıyla, “İnsanları ve kaynakları kontrol eden veya bunlardan etkilenen, kontrol altındaki egemenlik alanıyla ilgili mekânsal stratejidir.” Fakat bu strateji günümüzde önceliklere göre daha karmaşık bir hâle gelmiştir ve açıkça uygulamada birçok sınırdış stratejileri içermektedir. Bunların bazıları komşularınkiyle örtüşür, bazıları ise çatışmaya yol açar.

Günümüzde ulusal sınırlar içlerinde bazı küresel mekânları da barındırmaktadır (Kara ve Yavan 2003). Şehirler ve çeşitli serbest bölgeler bunların başlıcalarıdır. Örneğin, New York, Londra gibi şehirler küresel finans, ticaret ve yönetim merkezleridir.

Küreselleşmenin ikilemelerinden bir diğeri de sermaye, pazar, ticaret gibi ekonomide sınır tanımaz içeriğine rağmen, iş gücü, vatandaşlık vb. sosyal haklar anlamında sınırların katı bir şekilde engel işlevini sürdürmesidir (Harvey 2003). Günümüzde Batılı ülkelere göçler önemli ölçüde sınırlandırılmıştır (Mutluer 2003). Mülteci ve göçmenler açısından, ekonomik küreselleşmenin merkezi olarak gösterilen ve sınırların ortadan kalktığı iddia edilen Kuzey Amerika, Avrupa Birliği ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerde, sınırlar eski katılığını koruduğu gibi kontroller de sıkılaştırılmıştır (Sassen 1996).

Dünya jeopolitiğinde küresel bağlamda güvenliğe yönelik genel olarak sınır tanımayan dört tehditten bahsedilebilir (Braden ve Shelley 2000). Bunlar;

Silah teknolojisindeki değişimler: Bu gelişmeler nükleer, kimyasal ve biyolojik silahları içermektedir. Bunlar mekânsal olarak engel tanımamaktadır. Potansiyel yok edici etkileri ulusal sınırların ötesinde olduğundan bu teknolojilerle ilgili olarak coğrafi ve uluslararası çatışmaları açıklamada yeni teorilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Terörizm: Yasa dışı küçük gruplar tarafından, savaşların dışında ulusal güvenlik tehdit edilmektedir. Geleneksel sınırlar bu bağlamda sorunludur. Günümüzde birçok devletin güvenliği bu açıdan tehdit altındadır.

Uluslararası suç döngüsü, korsanlık ve yasa dışı uyuşturucu kaçakçılığı: Günümüzde birçok devlet bu tehditle karşı karşıyadır ve ulusal sınırları bu bağlamda problem yaşamaktadır. Bunlar kolay bir şekilde sınır ötesi geçişler yapabilmektedir.

Çevresel zararlar: Sınır ötesi çevresel güvenlik riskleri uluslararası ilişkiler, çatışmalar ve yasal sorunların önemli unsuru olarak dikkate alınmaktadır.

Egemenlik;
insanlar,
kaynaklar ve
mülki yapı
üzerinde
kullanılan
gücün
ifadesidir.

Küresel Ölçekte Egemenlik Mücadelesi

Aristo'yla başlayıp Bodin ve Hobbes'la² geliştirek Amerikan ve Fransız İhtilali ile süregelen egemenlik kavramı günümüzde de değişim yaşamaktadır. Geçmişte olduğu gibi, bu değişim "öz" değil, "biçimsel" değişimdir. Hükümdarın egemenliğinden ulus devleti içerecek şekilde insanlara miras olarak gelen hâli "popüler egemen"liktir (Sassen 1996). Bu uzun zaman içsel

düzenin merkezi ilgi odağı oldu ve uzun yüzyıllar uluslararası hukuk ve politikadan etkilendi. Egemenlik çoğu zaman "mülk üzerindeki meşruluğun tek güçlü öz niteliği" (Reisman'dan aktaran Sassen 1996:2) olarak algılandı. İkinci Dünya Savaşı sonunda egemenlik kavramı devletler için siyasi meşruluk şartlarından biri hâline gelmiştir. Birleşmiş Milletler devletler arasında dostane ilişkileri geliştirmek amacıyla "eşit haklar prensibi ve toplumların self-determinasyonu için saygıya dayalı" bir ilke kabul etmiştir (Sassen 1996). Bu, günümüz devletlerini şekillendiren temel ilkedir.

Egemenlik; insanlar, kaynaklar ve mülki yapı üzerinde kullanılan gücün ifadesidir (Khan 1996). Egemenlik büyük ölçüde politik bir iddiadır. Bu iddia belirli bir sınırın kontrolünü kimseye bırakmama iddiasıdır (Hirst ve Thompson 1998). Bu ise temelde meşruiyet meselesidir. Egemenlik ayrıca yasal bir iddiadır. Bu bağlamda gücü kullanan egemendir. Bu güç, haklı veya haksız, keyfi veya kurallara göre kullanılabilir. Sonuç veya metodu ne olursa olsun, meşruluğun kaynağı olarak arandığı zaman zorluk başlar. Sonuçta birçok egemenlik içeriği bir diğeriyle yarışır. Egemenlikle ilgili her bir içeriğin özel anlamı vardır. Örneğin, imparatorlukta egemenlik imparatorun, ulus devlette ise milletindir. Günümüzde 16. yüzyıldan beri devlet egemenliği yaygın olarak kullanılmasına rağmen, küreselleşme kapsamında en çok tartışılan kavramlardan biri hâline gelmiştir.

Devletlerin mülki bütünlüğünü başarması kolay olmamıştır. Yüzyıllarca savaşlar, anlaşmalar ve reddetmeler yoluyla mücadelesi verilmiştir. Egemen devlet, karşılıklı özel hatlar boyunca ulusal mülkler, ayırt edici gücün bir araya toplanması ve yönetim sisteminin oluşmasıyla ortaya çıkmıştır. Çoklu yönetim sistemi, Orta Çağ sisteminden modern devlet sistemine geçişle paralel oluşmuştur. Devletin, kamu alanlarının güvenliği ve yasallıkla ilgili uzun tarihi çeşitli mülksel rejimlerin bir araya toplanmasını sağlamıştır.

Devlet egemenliği uzun süredir devlet içi ve devletler arası çatışmaların kaynağı ve buna verilen cevap olarak görülmektedir. Bundan dolayı politika teorisyenleri arasında, egemenlik ve siyasi otorite arasındaki karşılıklı ilişkiye büyük önem verilmektedir. Özellikle, devlet egemenliğinin içsel düzeni güçlendirmek ve dışsal tehditlere karşı korunmak için ortaya çıktığına vurgu yapılır. Devlet egemenliği ve devlet mülkiyeti arasındaki ilişkiye rağmen, konuyla ilgili oldukça az sayıda sistematik çalışmalar bulunmaktadır. Siyasi otoriteyi şekillendirdiği birçok kez iddia edilen egemenlik, dış dünyadan mülkün kesin bir şekilde sınırlandırılması ve devletin mülksel kapsamının sabitliğinin ayırt edilmesiyle çok yakından ilişkilidir. Bu bağlamda mülkiyet; siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan kullanılan mülkün, devlet egemenliği tarafından kullanılan özel yetkinin oluşturulmasında yaygın, kapsamlı ve başarılı bir strateji olarak görülmektedir (Sack 1986).

Westphalia Antlaşmasıyla resmîyet kazanan ulus devlet sistemi, devletlerin mekânsal olarak jeostratejik açıdan üstünlük kurmalarına yardımcı olmuş ve egemenlik ile mülk kavramının bir araya gelmesini sağlamıştır. Gerçekte yeryüzünde yaşayan herkes egemen bir devlete bağımlıdır. Devletler egemen yapılardır. Oluşumları diğer devletlerin tanınmasıyla gerçekleşir ve otoriteleri mülksel sınırlarla belirlenir (Johnston 1982).

Devlet egemenliği, temelde siyasi otoriteyle de ilgilidir. Bu bağlamda tipik özellik, içsel ya da yurt içi egemenliğinin devletin mülki sınırları içerisinde etkili uygulamalar yapabilen, belli bir otoriteyi (ulus devlet gibi) gerektirmesidir. Aynı yaklaşıma göre, egemenlik dışsal boyuta da sahiptir. Wallerstein'in (2005) ifadesiyle "Devletler, diğer devletler karşısında da bir otorite olma iddiası taşır". Bu da herhangi bir devletin ilgili devleti tanımamasını gerektirir. Bunun anlamı, devletler arasında resmî olarak bir eşitlik olduğu ve hiçbir devletin diğerine emir veremeyeceğidir. Bu hukuki yetki ya da yasal egemenlik, yurt içi egemenlik uygulamaları açısından gerekli coğrafi şartlarla desteklenmelidir. Bu bakış açısından, devlet egemenliği siyasi otoritenin mutlak mülki organizasyonu olarak anlaşılır. Bu bağlamda egemenliğin iki boyutu vardır: İç egemenlik ve dış egemenlik. Devletin hiçbir güce bağlı olmadığı, hiçbir otorite tarafından sınırlandırılmayacağı, kendi sınırları içerisinde son sözü söyleme yetkisinin devlete ait olduğu düşüncesi iç egemenliği yansıtır. Devletlerin uluslararası sistem içerisinde eşit özneler olarak belirmeleri, birbirlerinin iç işlerine karışmamaları, başka bir anlatımla fiilî bir özerkliğe sahip olmaları dış egemenlik olarak açıklanır. Dolayısıyla dış egemenlik "bağımsızlık" kavramı ile özdeşleştirilir (Beriş 2006). Devletlerin belirleyici aktör olduğu uluslararası sistemde iç egemenlik ve dış egemenlik aslında bu sistemin temel niteliğini içerisinde barındırır. Bu bağlamda, egemenlik bir sistem gerektirir. Bu sistem de sınırlarla ortaya çıkar.

Günümüzde devlet egemenliğine üç açıdan bakılmaktadır (Agnew 2005b): Birincisi, egemenliğin devlet sistemlerinin devam eden doğasından ziyade, dışsal bir kazanım olduğu varsayımına dayanır. Bu egemenlik düşüncesinin anahtar açıklaması, içsel ve dışsal açıdan devletin karşılıklı etkilendiği, taklit ettiği ve diğerleri ile çatıştığı sosyal yapı olgusuyla bağlantılıdır. "İçsel düzen", "dışsal" düzensizliğin ve tehlikenin de öncülüdür (Agnew 2005b). Bu anlamda, egemenlik devlet uygulamalarıyla üretilen sosyal gerçekliktir. Fakat bu yaklaşım eleştirilmektedir. Çünkü, dünya politikasında aktörler arasında güç açısından hiyerarşi olmasına rağmen, temelde devletlerin eşit egemenliğe sahip olduğunun kabul edilmesi eleştirinin kaynağını oluşturmaktadır. Resmî olarak eşitlikten söz edilse bile, modern dünyada en büyük eşitsizliklerden biri, dünyanın farklı bölgelerindeki devletler

arasında güç dengesizliğidir. Bu eşitsizliğin çoğu, geçmişte yaşanan emperyalizmin ve günümüzde ise ABD ve müttefikleri tarafından uygulanan hegemonyanın sonucudur (Agnew 2005b).

İkincisi ise egemenliğin paylaşımı ile ilgilidir (Paddison 1983). Bu ise ulus altı ve ulus üstü yapılanmaların yaygınlaşmasına bağlı gelişmelerle ortaya çıkan bir durumdur (Slaughter 2005). AB'ye üye devletlerin egemenlik paylaşımı veya Çin-Hong Kong arasındaki egemenlik paylaşımı buna örnek teşkil eder. Bu şekilde "parçalanmış egemenliği" devletler; çevresel, ekonomik ve sosyal problemlerin üstesinden geldikleri sürece paylaşmak istememektedirler (Agnew 2005b).

Egemenlik güç, yetki ve yasalarla ilgilidir. Egemenliği tanımlayan önemli unsurlardan biri olan mülkiyet, yasalarla kazanılır.

Son varsayım, egemenliğin mülki olarak değiştirilemezliği veya karasal mekân kütleleri üzerindeki uygulamalara dayalı varsayımlardır (Agnew 2005b). Modern politik teoriler, coğrafyayı tamamen mülki bir yapı içerisinde anlama eğilimindedir. Dünya birbirine bitişik, mülksel devletlerle farklı birimlere bölünmüştür. Bu durum çok fazla spekülasyon yapılan, "ulus devletlerin ortadan kalkması" söyleminin temel nedenidir. İnsanlar ve onların mülklerinin nasıl bölündüğü, egemenlik kavramı ile çok yakından ilgilidir. Bu da doğrudan insanları bir arada tutan ya da ayıran unsurların neler olduğunu açıklamaya yardımcı olacak içeriği verir.

Egemenlik güç, yetki ve yasalarla ilgilidir. Egemenliği tanımlayan önemli unsurlardan biri

olan mülkiyet, yasalarla kazanılır. Toplular egemenlik kurallarının kapsamıyla ilgili olarak, sınırlar içerisinde belli bir konuma göre tanımlanırlar. Akrabalık veya dinî inançlar gibi bazı özelliklere göre tanımlanmazlar. Bilinen en özel tanımı ile egemenlik; "mülk içinde en üstün otoriteyi" gözetir. Bu da devlete karşılık gelir. Bir mülk içinde en üstün otoritenin anlamı, sadece sınırlar içerisinde değil aynı zamanda dışsal müdahalelere karşı dokunulmazlığı da ifade eder. Bu da güç ve yetkiyle ilişkidir. Westphalia Barış Antlaşmasından beri devlet dışsal egemenliğin de temel sahibidir.

Günümüz küresel toplumu genel olarak üç şekilde sınırlandırılır (Agnew 1999): Bunlardan ilki, her devletin uymak zorunda olduğu ve diğerlerini dikkate aldığı "sistem" yaptırımlarıdır. Günümüz sistemi özellikle ekonomik baskı altındadır. İkinci olarak Birleşmiş Milletler, uluslararası hukuk, ekonomik anlaşmalar, diplomatik diyalog gibi resmî kurallar ve kurumların

varlığıdır. Son olarak da hegemonik otoritelerin sınırlandırmalarından bahsedilebilir (Agnew 1999).

Günümüzde küresel ekonomik gelişmeler referans alınarak ulus devlet egemenliği sık sık tartışma konusu yapılmakta ve devlet egemenliğinin önemini yitirdiği savunulmaktadır. Ekonomik küreselleşmenin ulusal devletlerin önemini azalttığını varsaymak çok da kolay değildir. Bugün küresel ekonominin büyük iş dinamikleri egemenliğin farklı şekillerini modern devlet ve modern devlet sistemi içinden geri almıştır. Ancak bu egemenlik ve mülki niteliğin uluslararası sitemde daha az önemli hâle geldiği anlamını taşımaz. Bu geniş açıdan ekonomik küreselleşmenin değerlendirilmesini gerektirmektedir. Çünkü ekonomik küreselleşmede etkili olan firmalar, yasal olarak güvenli ve rekabet edecekleri ortamda var olabilirler (Wallerstein 2005). Bu konuda dikkati çeken en önemli özellik firmaların sınırlar arası kolay geçişleri ve iş yapabilir olmalarıdır. Zaten günümüzde küreselleşme çoğunlukla da bu hususla ilgilidir. Bu bağlamda küresel ekonomik süreçlerin yeni coğrafyası, ekonomik küreselleşme için stratejik mülki yapılar, ortak aktörlerin uygulamaları, gerekli alt yapı ve devletin işleyişi açısından yeni yasal yönetimlerin düzenlenmesine ihtiyaç duymaktadır. Devlet bu noktada erozyona uğrama yerine, belirleyici olarak küreselleşmeye işlevsel bir şekilde katkı sunarak egemenlik paylaşımına gitmektedir. Başka bir ifadeyle, ulus devlet, alt yapı belirleme, düzeni yönlendirme, teşvik, güvenlik vb. açılardan yasal olarak ekonomik, sosyal ve siyasi garantördür. Dolayısıyla, ulus devletler işlevlerini yitirmemiş aksine yeniden şekillenerek daha da güçlenmişlerdir. Alfred Aman'ın vurguladığı gibi "Devlet artan bir şekilde küresel seviyede aktif rol oynamaktadır" (aktaran Sassen 1996;96).

Ekonomiye dayalı küresel gelişmeler aynı zamanda yeni "güç coğrafyası" da oluşturmuştur (Sassen 1996). Yeni güç coğrafyasının temel üç özelliğinden bahsetmek mümkündür: İlk unsur, küreselleşmenin özel kurumları ve süreçlerini içeren güncel mülklerle ilgilidir. Bu mülkleri, hangi tür mülkiyetlerin temsil ettiği önemlidir. İkinci unsur, sınırlar arası ekonomik geçişlerin yönetimi için yeni yasal rejimin nüfuzu ile ilgilidir. Üçüncü unsur ise ekonomik faaliyetler içerisinde hızla gelişen elektronik mekânlarla ilgilidir. Elektronik mekânlar çoğunlukla mülki yetkilere fazla takılmamaktadır (Sassen 1996). Ekonomik faaliyetlerin bilgisayar ortamına aktarılması, finans ve çeşitli hizmet ağları gibi bilgi endüstrilerinin oluşmasına yol açmış ve "dijital sınırlar" gibi yeni sınırlar yaratmıştır. Bunların kontrolü, devletler ve kurumsal ekonomi organları için kriz yaratabilmektedir. Yeni teknolojilerin hızı, yabancı yatırımcı pazarı gibi yeni bir düzen de oluşturmuştur. Yeni güç coğrafyasının bu üç özelliği, küresel serbest parasal iş birlikleri açısından küre-

sel ekonomi ve ulus devletler arasında yaygın küresel söylem olan küresel-ulusal anlamda ikili boyutu açığa çıkarmıştır. Bu dualizm küresel ekonomide ulus devletlerin daha önceki pozisyonlarını azaltmıştır (Sassen 1996). Buna atfen devlet egemenliği ile sınırlar tartışılmakta ve ulus devletlerin erozyona uğradığına vurgu yapılmaktadır (Brown 1972; Castells 2007; Cooper 2005; Khan 1996; Ohmae 1996; Ohmae 1991; Slaughter 2005). Bu tartışmalarda gözden kaçırılan en önemli husus, ortaya çıkan bu küresel yapıda devletlerin egemenlik paylaşımının dikkate alınmamasıdır. Çünkü hem ulusal hem de küresel ekonominin düzenlenmesinde ve kontrolünde hâlâ esas aktörler devletlerdir. Bu bağlamda ekonomik küreselleşme, mülki organizasyonun ekonomik faaliyetleri ve politik-ekonomik gücündeki değişimi temsil eder (Sassen 1996).

Egemenlik ve mülk, uluslararası sistemin temel özellikleridir (Sassen 1996). Ancak bunlar yeniden şekillenmektedir. Özellikle diğer ekonomik, siyasal vb. kurumların devletin ve ulusal mülkün dışında iş yapabilmesi, egemenliğin yeniden boyutlanmasına yol açmaktadır.

Sonuç

Birçok çalışmada günümüzü tanımlamak için küreselleşme kavramı kullanılmaktadır. Küreselleşme birçok açılarından günümüz dünyasını anlamada gerekli bir kavramdır. Ancak küreselleşme ile çoğunlukla verilmeyen, ancak küreselleşme süreçleri ile doğrudan etkilenen kavramlar ve buna bağlı gelişmeler de günümüz jeopolitiğinin ilgilenmesi gereken konulardır. Bunların başında egemenlik ve sınır kavramları gelmektedir. Bu iki kavram iç içedir ve birinin değişimi diğerinin de değişimine yol açmaktadır. Egemenlik ve sınırlar tarihsel birikimin günümüzdeki yansımalarıdır. Elbette ki gelecekte de bugünün yansımaları görülecektir. Ancak küreselleşme kavramı altında âdeta bu kavramların işlevini yitirdiği ve bunlarsız bir dünya kurulduğu çoğunlukla işlenmektedir. Oysa her iki kavram da geleceğin şekillenmesi ne şekilde olursa olsun var olacak ve mekânsal açıdan el değiştirecek ya da farklı ölçeklerde varlıklarını devam ettireceklerdir. ■

¹ “Mülk” (territory) ve “mülkiyet” (territoriality) siyasi coğrafyanın iki temel kavramıdır (Cox 2002). Siyasi coğrafya açısından mülk ve mülkiyet, güç, egemenlik ve mekân kavramlarıyla örtüşür. Bir mekân olarak mülk, diğerlerinin iddialarına karşı savunulur ve onun için mücadele edilir. Mülk ve mülkiyet karşılıklı olarak birbirini gerektirir. Biri diğerinden ayrı olamaz. Mülkiyet siyasi ve ideolojik (özellikle devlet oluşumuna giden milliyetçilik anlamında) bir aktivitedir. Bu aktiviteler savunma, kontrol, dışlama ve sahiplenmeyi içerir. Mülk en kısa şekilde “insanları ve kaynakları kontrol eden ve/veya bunlardan etkilenen, kontrol altındaki egemenlik alanı” olarak tanımlanabilir (Sack 1986). Bu bağlamda mülk sınırlandırılan ve sınıflandırılan bir alandır. Dolayısıyla mülk, bir kurum, kişi ya da grup tarafından

sahiplenilen coğrafi bir alanı tanımlar. Siyasi coğrafyada ise mülk kavramı çoğunlukla bir devlet tarafından sahip olunan egemenliği ifade eder.

² Bodin ve Hobbes, egemenlik kavramının günümüzdeki niteliklerini kazanmasına önemli katkı sağlamışlardır. Egemenliğin en üstün hükmetme gücü, devletin mutlak ve sürekli gücünü temsil, sınırsızlığı, kişisel ve toplumsal güvenlik, sürekliliği ve bölünemezliği bunların başlıcalarıdır (bk. Beriş 2006).

Kaynakça

- Agnew, J. (1999). Mapping Political Power Beyond State Boundaries: Territory, Identity, and Movement in World Politics. *Millennium-Journal of International Studies*, 28, 499-521.
- Agnew, J. (2005b). Sovereignty Regimes: Territoriality and State Authority in Contemporary World Politics. *Annals of the Association of American Geographers*, 95:2 , 437-461.
- Albert, M. (1998). On Boundaries, Territory and Postmodernity: An International Relations Perspective. *Geopolitics*, 3:1 , 53-68.
- Anderson, M. (1996). *Frontiers: Territory and State Formation in the Modern World*. Cambridge: Polity Press.
- Beriş, H. E. (2006). *Küreselleşme Çağında Egemenlik: Ulusal Egemenliğin Yeni Sınırları*. Ankara: Lotus yayınları.
- Braden, Kathleen E. & Shelley, Fred M. (2000) *Engaging Geopolitics*. New York: Prentice Hall.
- Brown, L. R. (1972). *World Without Borders*. New York: Random House publishing.
- Castells, M. (2007). *Kimliğin Gücü, Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, II. Cilt*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları.
- Cox, K. (2002). *Political Geography: Territory, State, and Society*. Oxford: Blackwell.
- Day, A. J. (1982). *Border and Territorial Disputes*. Essex: Longman.
- Delaney, D. (2005). *Territory: A Short Introduction*. Oxford: Blackwell.
- Donnan, Hasting & Wilson, Thomas M. (1999). *Borders: Frontiers of Identity, Nation and State*. Oxford: Berg.
- Giddens, A. (2005). *Ulus Devlet ve Şiddet*. İstanbul: Devın yayınları.
- Harvey, D. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir*. İstanbul: Metis yayınları.
- Hirst, P.& Thompson, G. (1998). *Küreselleşme Sorguluyor*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Houtum, H. V. (2005). The Geopolitics of Borders and Boundaries. *Geopolitics: 10: , 672-679*.
- Hudson, A. (1998). Beyond the Borders: Globalisation, Sovereignty and Extra-territoriality. *Geopolitics: 3:1 , 89-105*.
- Jacobson, D. (1997). New Frontiers: Territory, Social Spaces, and the State. *Sociological Forum*, 12:1 , 121-133.
- Johnston, R. (1982). *Geography and the State: An Essay in Political Geography*. New York: St. Martin's Press.
- Karabağ, S. (2002). Küreselleşme Ulus-devlete Karşı mı? *Jeopolitik* , 144-150.
- Karabağ, S. (2008). *Jeopolitik Açından Sınırlar*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Khan, L. A. (1996). *The Extinction of Nation-States: A World Without Borders*. London: Kluwer Law International.
- Kolossov, V. (2005). Border Studies: Changing Perspectives and Theoretical Approaches. *Geopolitics: 10 , 606-632*.
- Kolossov, V. (1998). New Borders For New World Orders: Territorialities at the Fin-de-siecle. *GeoJournal* 44:3 , 259-273.
- Morley, D. & Robins, K. (1997). *Kimlik Mekanları, Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Newman, D. (2001). Boundaries, Borders, and Barriers: Changing Geographic Perspectives on Territorial Lines. D. a. M.Albert içinde, *Identities, Borders, Orders* (s. 137-151). London: University of Minnesota Press.

- O'Dowd, Liam & Wilson, Thomas M. (1996). *Borders, Nations and States*. Hants: Ashgate Publishing.
- Ohmae, K. (1991). *The Borderless World*. New York: Harper Perennial.
- Ohmae, K. (1996). *The End of The Nation State*. New York: Free Press Paperback.
- Paasi, A. (1998). Boundaries as Social Processes: Territoriality in the World of Flows. *Geopolitics*, 3:1 , 69-88.
- Paasi, A. (2003). Boundaries in a Globalizing World. M. D. Kay Anderson içinde, *Handbook of Cultural Geography* (s. 462-473). London: Sage Publishing.
- Paddison, R. (1983). *The Fragmented State: The Political Geography of Power*. New York: St. Martin's Pres.
- Prescott, V. (1999). Borders in a 'borderless' World. *Geopolitics*: 4:2, , 262-273.
- Prescott, V. (1987). *Political Frontiers and Boundaries*. Chicago, IL: Aldine.
- Sack, R. (1986). *Human Territoriality: Its Theory and History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sassen, S. (1996). *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*. New York: Columbia University Press.
- Sassen, S. (2006). *Territory, Authority, Rights: From Medieval to Global Assemblages*. New Jersey: Princeton University Press.
- Schofield, C. H. (1994). *Global Boundaries*. New York: Routledge publishing.
- Slaughter, A.-M. (2005). *A New World Order*. Oxford: Princeton University Press.
- Storey, D. (2001). *Territory: The Claiming of Space*. New York: Prentice Hall.
- Virkkunen, J. (2002). *Discourses, Boundaries and Scales*. Tampere: Finland: University of Tampere.
- Wallerstein, I. (2005). *Dünya Sistemleri Analizi*. İstanbul : Aram Yayınları.
- Wilson, T. M. (1998). *Border Identities: Nation and State at International Frontiers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zacher, M. W. (2001). The Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force. *International Organization*, 55:2 , 215-250.

İSRAİL, İRAK VE İRAN EKSENİNDE AMERİKA'NIN ORTA DOĞU POLİTİKASI

DR. Umut UZER*

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile sona eren iki kutuplu dünyanın yerine ortaya çıkan tek kutuplu uluslararası sistemde Amerika Birleşik Devletleri belirleyici güç olarak hüküm sürmeye devam etmektedir. Belki Roma ve Osmanlı İmparatorluklarından sonra ilk defa bir devlet dünya siyasetinde bu kadar etkili olmuş; barış ve savaş konularında bu derece başat bir konuma sahip olmuştur. Her ne kadar Rusya, Çin, Hindistan, Brezilya ve Türkiye bölgesel güç olarak nitelendirilebilirse de global düzlemde askerî, siyasi, iktisadi ve kültürel olarak hiçbiri Amerika ölçüsünde faaliyet gösterememektedir.

Bu makalede Amerika Birleşik Devletlerinin Orta Doğu ile ilişkileri analize tabi tutulacaktır. Özellikle Amerika'nın İsrail, Irak ve İran ile olan ilişkileri mercek altına yatırılacak ve bölgenin ABD için önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Her ne kadar Afganistan Orta Doğu bölgesinde bulunmasa da zaman zaman bu ülkeye de atıfta bulunmak icap edecektir. Zira, Amerika'nın bölgeye yönelik aktif dış politika izlemesinin sebeplerinin biri olarak da Afganistan'da konuşlanan El-Kaide terör örgütü ve 11 Eylül 2001 tarihinde icra ettiği saldırı olarak gösterilmektedir.

*New York Eyalet Üniversitesi(SUNY) Öğretim Görevlisi.

Öncelikle Amerikan dış politikasının kısa bir analizi yapılacak Orta Doğu ile olan özel ilişkisi vurgulanacak, daha sonra da son 20 yılda, özellikle de 11 Eylül sonrasında Orta Doğu ile ilişkileri tahlil edilecektir. Bu bağlamda, Amerika'nın özel önem attığı İsrail, Irak ve İran'a yaklaşımları detaylı bir şekilde incelenecektir. Son olarak, 2008 yılında seçilen ve 2009 Ocak ayında göreve başlayan Barack Obama iktidarının Orta Doğu'ya yaklaşımı ve Türk-Amerikan ilişkileri üzerinde durulacaktır.

Amerika'da Dış Politika Yapım Süreci

Amerika Birleşik Devletleri, kurulduğu 1776 yılında itibaren kendisinin Avrupa'dan farklı değerler üzerine inşa edildiği ve demokratik bir devlet olduğu inancına sahiptir. Amerika'nın kendine özgü bir ülke olduğu, hedeflerinin barış ve demokrasi olduğu "kurucu babalar"ından Thomas Jefferson'dan beri ifade edilmektedir.¹ Bu farklılık iddiası başlarda ülkenin kendi içine kapanmasına yol açmıştır. Bunun en önemli belgesi Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk Başkanı George Washington'ın veda konuşmasıdır. Burada Washington, bütün milletlere "iyi niyet ve adalet" ile yaklaşılmasını tavsiye etmekte, ancak, Avrupa ile ilişkilerde dikkatli olunmasını ve Avrupa ile mütefeklik ilişkilerinden uzak durulmasını vurgulamaktadır.² Bunun sonucu Amerika'nın izolasyon temelli bir dış politika izlemesi olmuştur. Ancak, hemen vurgulanmalı ki bu politika ABD'nin Kuzey ve Güney Amerika kıtasında, Pasifik'te, hatta Filipinler'de 20.yüzyıldan önce bile aktif politika izlemesini engellememiştir. 19. yüzyıldaki Amerikan dış politikası esasen ekonomik temellidir. Bu sebeple, denizlerde serbest ticaret ilkesini savunmuştur.³ Birinci Dünya Savaşına müdahil olup ardından tekrar içine kapanması, daha sonra da İkinci Dünya Savaşına girip bir daha da uluslararası ilişkiler alanından geri çekilmemesi Amerikan dış politika tarihinin ana noktalarıdır. Dolayısıyla kısmi tecritçi politikalar izlemekle beraber, II. Dünya Savaşından sonra Amerika tam manasıyla bir dünya gücü olmuştur

Amerika'yı kuran devlet adamlarına geri dönülecek olursa, vurgulanması gereken önemli bir nokta John Adams ve Thomas Jefferson gibi ilk Amerikan başkanlarının, Tanzimat paşaları gibi, diplomatik ve büyükelçilik görevleri yapmış olduğu görülür. George Washington'dan sonraki ABD Başkanı John Adams, hem Fransa hem de İngiltere'de büyükelçilik yapmış, üçüncü başkan Thomas Jefferson ise Paris'te büyükelçilik görevinde bulunmuştur.⁴ Dış politika deneyimlerine rağmen, her üç başkanın da paylaştığı ortak politika, ABD'yi herhangi bir ittifaka sokmama yönünde olmuştur. Bunun temel nedeni, özellikle Avrupa ile kurulacak ilişkilerin yeni kurulan

cumhuriyeti yıkabileceği düşüncesinde olmalarıdır.⁵ Diğer bir deyişle, Amerika Eski Dünya'dan farklı temellere dayanacak ve güç siyaseti gütmeyecektir. En azından Amerikalıların düşünce yapısında kendilerinin herkesten daha adil ve barışsever oldukları fikri hâkimdir.

Amerikan dış politikasında dört ayrı gelenekten bahsetmek mümkündür: realizm, idealizm, popülizm ve özgürlükçülük (*libertarianism*). Bu geleneklerden realizm ulusal çıkar ve Amerika'nın ticari ilişkilerinin korunmasını isteyen ABD'nin ilk Hazine Bakanı Alexander Hamilton'a dayandırılmakta, idealizm ise Birinci Dünya Savaşı sırasında başkanlık görevini yürüten Woodrow Wilson'ın fikirleri üzerine inşa edilmektedir. Hamiltoncu realizm hükümet ile iş dünyasında yakın bir iş birliği üzerinde durmakta, Wilsoncu idealizm ise demokrasinin dünyaya yayılması misyonunu benimsemektedir. Bu iki düşünce Avrupa'daki fikirlere paralellik gösterse de Bağımsızlık Bildirgesi'nin yazarı ABD'nin üçüncü başkanı Thomas Jefferson ile özdeşlenen özgürlükçülük ve Amerika'nın yedinci başkanı olan Andrew Jacksoncu popülizm, daha Amerika'ya özgü fikirler ihtiva etmektedir. Jeffersoncu özgürlükçülük dünyaya demokrasi yaymaktansa, Amerika'da bu fikrin pekişmesini arzulamakta ve bu konuda çaba sarf etmekte; Jacksoncu halkçılık ise gene Amerikalıların iktisadi ve toplumsal gelişimi üzerine durulması gerektiği üzerine odaklanmaktadır.⁶ Liberteryen ve popülist düşünceler dünyaya sırt çevirmeyi de içinde bulundursa da gerekli gördüğü zaman dış düşmanlar olarak algıladığı devletlere son derece sert tepkiler verilmesi sonucunu da getirebilmiştir. Özellikle Jacksoncu popülizm askerî bir popüler kültüre dayanmaktadır ve İkinci Dünya Savaşının son 5 ayında 1 milyon Japon'un öldürülmesi sonucunu doğurabilmiştir. Ayrıca Vietnam Savaşında 365 bin sivilin ölümünden de bu gelenek sorumludur. Muhafazakâr bir Amerikalı yorumcuya göre bile bu durum Amerika'yı "dünya tarihinin en tehlikeli askerî gücü" konumuna sokmuştur.⁷ Dolayısıyla tahrik edildiği zaman Amerika'nın yurt dışındaki tepkilerinin sert ve acımasız olabildiği anlaşılmaktadır.

Amerikalı Protestan beyazlara dayanan, coğrafi olarak da daha çok Güney ve Orta-Batı bölgelerinin kültürünü temsil eden popülizm, siyasette Richard Nixon, Ronald Reagan, Pat Buchanan ve en son John McCain'ın şahsında vücut bulmuştur. Daha çok orta-alt ve alt sınıflara dayanan bu düşünce

Amerikan dış politikasında dört ayrı gelenekten bahsetmek mümkündür: realizm, idealizm, popülizm ve özgürlükçülük.

akımı,⁸ Amerika'daki muhafazakâr siyaset geleneğinde oldukça etkilidir. Kendisinin halk değerlerinin savunucusu olduğu ve Amerika'nın Doğu Yakası'nda yaşadığı iddia edilen elitlere karşı gerçek Amerikalılığı savunduğunu iddia eden politikacılar özellikle Cumhuriyetçi Parti içinde mevcuttur. 2008 Başkanlık Seçimlerinde de Cumhuriyetçi adaylar kendilerinin halkı temsil ettiğini ancak Demokratların elitist oldukları üzerinde durmuşlardır. Ancak bu tür iddialar özellikle Cumhuriyetçi Başkan adaylarından eski Massachusetts Valisi ve Amerika'nın en zengin iş adamlarından olan Mormon kökenli Mitt Romney'den gelince inandırıcı olmaktan uzaktır. Popülizmi başarılı bir şekilde kullananlardan birisi 2000-2008 arası Amerikan Başkanı olan George W. Bush'tur. Dedesi senatör, babası Amerikan Başkanı olan Bush'un kendisini halktan biri gibi tanıtması ve bunda da başarılı olması son zamanların en et-

kili halkla ilişkiler manevralarından biridir. Bush konuşması ve davranışlarıyla, babasının aksine, tam bir Teksaslı gibi hareket etmiş ve Amerikalıların önemli bir kısmını kendisine inandırmayı başarmıştır.

Amerikalı siyasetçilerin İngilizceyi konuşma tarzı bile elit oldukları iddiasının gündeme getirilmesine yol açmaktadır. Barack Obama'nın düzgün konuşması "elitist" veya elit olduğu iddialarının gündeme getirilmesine yol açmıştır. Tabiatıyla bu tartışmalar yeni değildir. 1950'lerde Dwight Eisenhower'ın seçilmesinde savaş kahramanı olmasının yanında halkın diliyle, halk gibi konuşabilmesinin de etkili olduğu bilinmektedir.⁹ Bütün bu çekişmelerin bir başka yansıması da George W. Bush'da gör-

Amerikan siyaseti güç, para ve iktidar mücadelesi olduğu kadar fikirlerin de mücadelesi olarak tanımlanmalıdır.

rüldüğü gibi antientelektüelizm olmuş, okumuş insanlara özellikle akademisyenlere, liberal olmaları sebebiyle tepki gösterilmiştir. Bu da şaşırıcı ve samimiyetten uzak bir yaklaşımdır, zira muhafazakârlar da kendi entelektüellerini yaratmışlar ve The Heritage Foundation, American Enterprise Institute gibi Washington merkezli kuruluşlarla muhafazakâr düşünceye hizmet etmişlerdir. Bunlara ayrıca Irving Kristol ve oğlu William Kristol gibi aydınları da eklemek ve onları da zikretmek gerekir. Dolayısıyla Amerikan siyaseti güç, para ve iktidar mücadelesi olduğu kadar fikirlerin de mücadelesi olarak tanımlanmalıdır. Bu siyasetin dış politikaya yansımaları farklı şekillerde olmaktadır. Ancak farklı düşüncelerin varoluşu sonucu bu akımlar birbirlerini dengelemektedirler. Dış politikadaki realizm, idealizm, popülizm ve liberteryanizm akımlarının varoluşlarının dış politika yapımına etkileri olmakta ve dış politika seçeneklerini zenginleştirmektedir.

Ayrıca, Amerikan dış politika geleneğinde dört düşünce akımının var olması Amerikan dış politikasına pragmatik ve esnek bir yüz vermektedir. Dolayısıyla bu düşünceler birbirlerinin aşırılıklarını törpülemektedirler.¹⁰ Bu tartışmalardan sonra kısa da olsa Amerika Birleşik Devletleri'nde dış politika yapım süreci üzerinde durmak gerekecektir.

Amerikan Anayasa'sına göre Amerikan Başkanı başkomutan olmakla beraber, Kongre savaş ilan etme hakkını elinde bulundurmaktadır.¹¹ Dış politika, Amerikan Dışişleri Bakanlığı (*Department of State*) tarafından yürütülmektedir. Ancak vurgulanması gereken nokta bu bakanlığın giderek dış politika karar alma sürecinde etkisinin azalmakta olduğudur. Bunun temel sebebi Başkanın Millî Güvenlik Danışmanınının (*national security advisor*) artan gücüdür. Millî Güvenlik Danışmanı aynı zamanda Millî Güvenlik Konseyinin başıdır. Ayrıca, MGK'nin ayrı bir bürokrasisi vardır. Millî Güvenlik Danışmanı, Başkan ile son derece yakın çalışmaktadır. Bu şartlar altında bütçesi ve kadrosu yetersiz kalan Dışişleri Bakanlığının etkisi azalırken MGK ise etkisini artırmaktadır. Bunun sonucu olarak sanki iki tane dışişleri bakanlığı varmış gibi bir durum ortaya çıkmaktadır.¹²

Ancak dış politika yapımında en önemli unsur Amerika Birleşik Devletleri başkanıdır. Zaten dışişleri bakanı da başkanın dış politikasını uygulamakla yükümlüdür. Bir siyasi meselenin başkan tarafından nasıl tanımlandığı, yani "başkanın zihni" (*The mind of the president*) son derece önemlidir. Son yıllarda seçilen başkanların hiçbiri ciddi bir dış politika tecrübesi ve bilgisine sahip değildir. Ancak gene de başkan ve yakın danışmanları dış politika yapımında en fazla güce sahip kişilerdir ve başkana rağmen dış politika kararları almak son derece güçtür.¹³

Dışişleri Bakanlığı ve Millî Güvenlik Konseyi arasındaki ilişkilere bakarken Millî Güvenlik Danışmanınının ofisinin Beyaz Saray içinde olduğu hatırlatılmalıdır. Dolayısıyla, Millî Güvenlik Danışmanınının başkana fiziksel olarak yakın olması da etkisini artırıcı unsurlardandır. Yakın tarihte Richard Nixon Dışişleri bürokrasisine ağırlıklı olarak Demokrat Partili oldukları sebebiyle güvenmediği için Millî Güvenlik Konseyi sistemini güçlendirmiş ve danışman olarak da Harvard Üniversitesinden Profesör Henry Kissinger'ı atamıştır.¹⁴ Bilindiği üzere Henry Kissinger hem teorik olarak hem siyasetçi olarak Amerikan dış politikasını ciddi olarak etkilemiştir.

Orta Doğu ile İlişkiler

Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu ile ilişkileri, bu devletin ilk kurulduğu günlere dayanmaktadır. Bağımsızlığını 1776 yılında kazandıktan sonra, İngiltere donanmasının korumasından yoksun kalan Amerikalılar, Ak-

deniz/de ticaret yaparken Kuzey Afrikalı korsanlarla çatışmışlardır. Bu çatışmalarda pek çok Amerikalı esir düşmüştür. Bu yüzden Amerikan donanmasının kurucusu, dolaylı olarak Magripli (Mısır hariç Kuzey Afrika bölgesi) korsanlar demek çok da hatalı olmayacaktır. Tabii vurgulanması gereken nokta bu korsanların çoğunun Osmanlı tabiiyetinde olmalarıdır.¹⁵

Amerikalıların Orta Doğu'ya asıl ilgileri misyonerler ve onların kurdukları okulları aracılığıyla olmuştur. Örneğin, 1863'te kurulan Robert College, ki sonradan Boğaziçi Üniversitesine dönüşmüştür ve statüsü değişmiştir, ABD dışında kurulan ilk Amerikan üniversitesidir. Bu eğitim kurumunu 1866 yılında Beyrut'ta önce Suriye Protestan Üniversitesi adıyla kurulan Beyrut Amerikan Üniversitesi izlemiştir. Ayrıca Anadolu'da misyonerlerce yüzlerce okul açılmıştır ve her ne kadar Müslüman halkı Hristiyanlaştırma misyonu başarısız olsa da bu eğitim kurumlarının bir kısmı yaşamlarını devam ettirmiştir.

20. yüzyılda Amerika'nın Orta Doğu ile ilişkisi önce petrol temelli ve Suudi Arabistan çerçevesinde gelişmiş, İkinci Dünya Savaşının sonrasında öncelikle Sovyet aleyhtarı Batı yanlısı rejimlerin desteklenmesi ve İsrail ile özellikle 1960'lardan sonra yakın ilişkilerin kurulması şeklini almıştır. Doğal olarak bütün bu ilişkiler bu makalede ayrıntılı bir şekilde incelenemeyecektir. Ancak yukarıda da vurgulandığı gibi, özellikle Arap-İsrail ihtilafı, İran ve Irak üzerinde yoğunlaşılacaktır.

Amerika- İsrail İlişkileri

1948 yılında kurulan İsrail'i ilk tanıyan ülkeler Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'dir. Müslüman ülkelere Türkiye ve İran ise, İsrail ile kısa süre içinde ilişki kuran devletler arasına girmişlerdir. İsrail'in Amerika ile ilişkileri yavaş yavaş ilerlemiş, ilk aşamada silah alımı konusunda Çekoslovakya, yani Sovyetler Birliği, Yahudi devletine yardımcı olmuş, 1950'lerde ise Fransa İsrail'e silah sağlayan devletlerin başında gelmiştir. Amerika'nın silah satımı konusunda ilk başlarda çok da hevesli olmaması Amerikan Dışişleri Bakanlığında Araplarla ilişkileri savunan güçlü bir ekibin olmasına bağlanabilir. Bu diplomatların önemli bir kısmının misyonerlerin çocukları olmaları, kendilerinin Arap dünyasındaki Arap milliyetçiliğinin merkezi olan eğitim kurumlarıyla ilişkili olmalarına bağlanabilir.¹⁶ Diğer bir deyişle, bu grubun Arap dünyasına duygusal bakışlarının yanında daha önemli olarak Arap dünyasının stratejik önemi ve özellikle de petrolün varlığı, Arapları küstürmeme çabası, İsrail'e belli bir mesafe konulmasını sağlamıştır.

1956 Süveyş Savaşında İngiltere ve Fransa ile ortak olarak Mısır'a saldıran İsrail, askerî olarak başarılı olsa da ABD Başkanı General Dwight Eisenhower'ın baskısıyla işgal ettiği Gazze Şeridi ve Sina Yarımadası'ndan çekilmek durumunda kalmıştır.¹⁷ Dolayısıyla İsrail askerî başarısını siyasi zafere dönüştürememiştir. Ancak, aynı İsrail Sina Yarımadası'nı ve Gazze Şeridi'ni 1967 yılında Altı Gün Savaşında geri almış, daha sonra Sina Yarımadası'nı adım adım 1982 yılına kadar tahliye etmiş, Gazze Şeridi'nden ise ancak 2005 yılında tamamen çekilmiştir.

İsrail'in Amerika ile ilişkilerinin yakınlaşması 1960'lara gelindiğinde John F. Kennedy Hükûmeti zamanında olmuştur. Hawk füzelerinin satılmasıyla İsrail hava savunma sistemi Araplardan gelecek hava saldırısına karşı güçlendirilmiştir.¹⁸

Amerika'nın Arap-İsrail ihtilafına bakışında petrol temel bir mülhaza olmamıştır; çünkü özellikle 1960'lardan itibaren Amerika ile İsrail arasında özel ilişkilerden söz etmek mümkündür.¹⁹ Bu ilişkileri özel kılan unsur, Amerika'daki dindar Hristiyan kesimin İsrail Devleti'nin kuruluşunun Mesih'in dönüşünün habercisi olduğu algısı ve Yahudilerin korunması gerektiği fikrinin İncil'de bulunduğunu düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Her ne kadar petrol, Amerikan dış politikası açısından önemli bir stratejik unursa da ABD yalnızca petrol kaygısıyla İsrail'i gözardı etmemiştir.

İlişkilerin dünyevi boyutları ise Amerikalı-ların ve İsraililerin demokrasi fikrinden dolayı ortak değerler paylaştıklarını düşünmeleri ve Yahudi seçmenlerin New York, California, Florida gibi bazı anahtar seçim bölgelerinde bulunmalarıdır. Ayrıca İsrail lobisi son derece aktif ve karardır. İsrail'i ilgilendiren meseleler üzerinde raporlar hazırlamakta ve Amerikan Kongresi üzerinde etkili olabilmektedir.²⁰ Bu yakın ilişkilere rağmen Amerika zaman zaman İsrail üzerinde baskı kurabilmiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi Eisenhower döneminde, İsrail işgal ettiği topraklardan çıkmak durumunda bırakılmıştır. Daha sonra George Bush (1988-1992) dönemimde Yahudi yerleşimlerin sınırlandırılması konusunda İsrail uyarılmıştır. Ancak bu konuya gelmeden önce Amerika'nın İsrail'e ve Orta Doğu barış sürecine katkısı üzerinde kısa da olsa durmakta fayda vardır.

Amerika İsrail'in kuruluşundan itibaren bu ülkenin Araplarla iyi ilişkiler kurmasını teşvik etmiş özellikle Jimmy Carter yönetiminde barış sürecinde ciddi adımlar atılmıştır. 1976-1980 arası ABD Başkanı olan Jimmy Carter, birçok diğer başkan gibi dış politika konularında sınırlı bilgiye ve tecrübeye sahipti. Ancak Polonya kökenli Zbigniew Brzezinski'yi Millî Güvenlik Danışmanı yaparak kadrosuna güçlü bir uzmanı katmış oldu.

Araplar ile İsrail arasında barış sürecinin ilerlemesine asıl katkıyı Arap dünyasının en büyük devleti olan Mısır'ın Devlet Başkanı Enver Sedat yaptı.

1977 yılında barış için İsrail dâhil dünyanın her yerine gitmeye hazır olduğunu vurgulayan Sedat'a, İsrail Başbakanı Menahem Begin Kudüs'ü ziyaret etmesine olumlu baktıklarını bildirdi. Böylece yıllardır savaşmakta olan İsrail ile Mısır arasında barış görüşmeleri başladı. Burada vurgulanması gereken nokta, ilk adımı Mısır atsa da görüşmelerde ilerleme sağlanması Amerika sayesinde olduğudur. Kudüs'te İsrail Parlamentosu Knesset'te bir konuşma yapan Sedat barış için cesur adımlar atmaya hazır olduklarını vurguladı. Fakat iki ülke arasında ilerleme bir türlü sağlanamadı. Bunun üzerine ABD Başkanı Carter, tarafları Washington yakınlarındaki Amerikan başkanlarının tatil merkezi Camp David'e davet etti. Bu görüşmelerinin sonunda da 1978 yılında Mısır ile İsrail Camp David Antlaşmalarını imzaladılar. Bu anlaşmalara göre, iki ülke arasındaki savaş durumuna son verilecek ve normal diplomatik ilişkiler başlayacaktı. Öbür tarafta işgal altındaki Filistin topraklarında yani Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde seçimler yapılacak ve özerk bir idare kurulacaktı. Fakat zamanla anlaşıldı ki İsrail Başbakanı Menahem Begin Filistinlilere haklar vermek niyetinde değildi. Asıl hedefi Arap dünyasının en büyük ve kudretli devleti ile barış yapmak idi. Öyle ki Mısır olmadan Arapların İsrail ile savaşmaları pek de mümkün gözüküyordu.

Bütün bu gelişmelerin sonucunda İsrail ile Mısır 26 Mart 1979 tarihinde Beyaz Saray'da Barış Antlaşmasını imzaladı. Böylece ilk defa bir Arap ülkesi İsrail ile barış antlaşması imzalıyor ve diplomatik ilişkiler kuruyordu. Ayrıca ABD İsrail'e yılda üç milyar dolar, Mısır'a ise bir buçuk milyar dolar sağlamayı taahhüt ediyordu.²¹ Tabiatıyla tesis edilen barış soğuk bir barış oldu, halklar arasında samimi münasebetler kurulamadı. Nitekim, Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat bu politikaları sebebiyle bir suikasta kurban gitti. Ancak vurgulanması gereken nokta, Camp David ve Barış Antlaşmaları sonucu Mısır, Sina Yarımadası'nı tamamıyla geri aldı. Dolayısıyla savaşla yapamadığını diplomasi yoluyla elde etti ve iki ülke arasındaki ilişkiler mesafeli de olsa bugüne kadar barış durumunda devam etti.

1980-1988 arasındaki Ronald Reagan döneminde barış süreci açısından ciddi gelişmeler olmadı. Ancak Reagan'ın Başkan Yardımcısı, George Bush'un iktidarı döneminde (1988-1992) İsrail ile ilişkilerde önemli meseleler ortaya çıktı. Bush, dış politika konusunda belki de son 50 yılın en tecrübeli başkanıydı. Çin ve Birleşmiş Milletler nezdinde büyükelçilik yapmış, ayrıca CIA Başkanlığı görevini de yürütmüştü. Bush iktidarında İsrail ile yaşanan ilk sorun Mayıs 1989'da Amerikan Dışişleri Bakanı James Baker'in güçlü Yahudi lobisi AIPAC'in yıllık kurultayında yaptığı konuşmada ortaya çıktı. Burada Baker, İsrail'in 1967 yılında işgal ettiği Filistin topraklarını tahliye etmesi gerektiği ve o dönemdeki Likud Partisinin ideolojisi olan Büyük İsrail fikrin-

den vazgeçmesi gerektiğini söylediği zaman salonda soğuk bir hava esti.²² Amerika-İsrail ilişkilerinde Eisenhower döneminden beri ilk defa böyle menfi bir durum ortaya çıkıyordu. Ancak Amerikan yönetimi İsrail'in barışa ulaşmak için pragmatik olması gerektiğini düşünüyordu.

Tunus'taki ABD Büyükelçisi'nin Filistin Kurtuluş Örgütünün liderlerinden Abu İyad ile görüşüyor olması da İsrail'de ve Amerika'daki Yahudi çevrelerinde hoş karşılanmadı. Görünen oydu ki yeni Amerikan yönetimi Arap-İsrail ihtilafını ciddi şekilde çözmek istiyordu ve buna ulaşmak için de FKÖ ile bile görüşmekten çekinmiyordu.

1990-1991 arasında vuku bulan Körfez Krizi, ABD'nin dikkatini Basra Körfezi'ne yöneltmesine yol açtı. Ancak Irak askerleri Kuveyt'ten çıkarıldıktan kısa bir süre sonra, Mart 1991'de, Başkan Bush, "barış karşılığı toprak" esasında Arap-İsrail ihtilafına bir çözüm bulunması gerekliliğini vurguladı. Dışişleri Bakanı Baker'in çabaları sonucu 30 Ekim 1991'de İspanya'nın Madrid şehrinde Orta Doğu Barış Konferansı başladı. Sovyetler Birliği ve ABD'nin eş başkanlığında açılan konferansa İsrail, Suriye, Lübnan ve Ürdün-Filistin ortak delegasyonu katıldı. Her ne kadar FKÖ ismen konferansta mevcut değilse de Filistinli temsilcileri onayladığı herkes tarafından biliniyordu. Ancak asıl önemli sembolik nokta, Arapların İsraililer ile karşılıklı oturmalarıydı.²³ Vurgulanması gereken durum, çatışma hâlinde bulunan halkların barışa ulaşabilmesi için bazı psikolojik engellerin aşılması gerektiği ve tarafların birbirlerini düşmandan çok anlaşma yapılabilir ortak olarak görmeye yönlenmeleridir. Daha önce Sedat'ın Kudüs'ü ziyareti İsrailileri ikna etmekte başarılı olmuştu. FKÖ-İsrail arasında 1993 yılında imzalanan "İlkeler Deklarasyonu" da ilk başta zihinlerdeki zincirleri kısmen kırdı, ancak daha sonra her iki tarafın tutumlarından doğan karşılıklı güvensizlikler ortaya çıktı.

Bush iktidarının İsrail Başbakanı Yitzak Şamir ile olan temel anlaşmazlığı ise, Amerika'nın sağladığı kredilerin Yahudi yerleşimlerinin genişletilmesi için harcanmaması gerektiği yönünde baskı yapması sebebiyle olmuştur. Şamir ise yerleşimlerin genişlemesini donduramayacağını açıkça belirtmiştir. Bu sürtüşme sebebiyle Amerika'daki Yahudilerin önemli bir kısmı Bush ve Baker'i Yahudi aleyhtarı olarak tanımlamaya başlamıştır.²⁴

Bu arada Haziran 1992'de, İsrail'de yapılan seçimlerde, 1977 yılından itibaren koalisyon hükümetleri içinde de olsa iktidarda bulunan Likud Partisi yerine, İşçi Partisi seçilmiştir. Böylelikle Filistinliler ile barış yapmaya daha istekli olan bir hükümet iktidara gelmiştir. Eski Genelkurmay Başkanı olan Yitzhak Rabin partisinin zaferi sonucu Başbakan olmuş, Dışişleri Bakanlığına ise, bugün İsrail Cumhurbaşkanı olan, Şimon Peres'i atamıştır.²⁵ İşçi Partisi de yapılmakta olan 10 bin konutu inşa etmeye devam etmiş, ancak yapılması

planlanmakta olan 6 bin yeni konutun inşasından vazgeçmiştir. Dolayısıyla İşçi Partisi iktidarı da Batı Şeria'daki ve Doğu Kudüs'teki yerleşimleri pekiştirmeyi sürdürmüştür. Buna mukabil ABD, İsrail'e vadettiği kredileri serbest bıraktığını açıklamış, böylelikle, ABD-İsrail arasındaki sıkıntılar sona ermiştir.²⁶

Öte yandan, Filistinliler açısından Batı Şeria ve Kudüs'te Yahudi yerleşim birimlerinin yapılmaya devam etmesi, kurulacak Filistin Devleti'ne bu toprakların verilmeyeceği anlamı taşıyordu. Bu yerleşimler, yapılacak bir anlaşmada İsrail tarafından ilhak edilecekti. Bu da Filistinlilerin talepleriyle örtüşmüyordu.

Dış politikadaki başarılarına rağmen Bush 1992 Seçimlerinde tekrar seçilemedi. Yeni Başkan Arkansas Valisi Bill Clinton oldu. Bu dönemde de İsrail ile Filistinliler arasındaki görüşmeler aynen 1970'lerde Mısır ile İsrail arasında olduğu gibi taraflarca başlatıldı ama anlaşmalar gene aynı şekilde Washington'da sonlandırıldı ve imzalandı.

1993 yılında FKÖ yetkilileri ile İsrail Hükûmetinin görevlendirdiği akademisyenler arasında Norveç'te başlayan gizli görüşmeler, iki tarafın anlaşmaya varmaları üzerine Amerikalılara bildirildi. Sonuç olarak Eylül 1993'te İsrail ve FKÖ birbirlerini tanıdılar ve Filistinlilerin Gazze ve Eriha'da (Jerico) Filistin Millî Yönetimi kurmaları üzerinde anlaştilar. Bu gerçekten devrim niteliğinde bir anlaşmaydı, çünkü, İsrail yıllarca FKÖ'yü terörist bir örgüt olarak tanımlıyor ve görüşmekten kaçınıyordu. Filistinliler ise İsrail Devleti'ni yok etmeye çalışıyorlardı. Bu anlaşma ile Filistinliler ile İsraililer birbirlerinin varoluş haklarını tanımakta ve Filistin sorununa kalıcı bir çözüm getirmeye çabalamaktaydılar.

İsrail ile Filistinliler arasındaki anlaşmadan sonra Ürdün de İsrail ile 1994 yılında barış anlaşması imzaladı. İsrail ise adım adım Filistin şehirlerinden çıkıyor ve oralarda Filistin Millî Yönetimi kuruluyordu. Ancak nihai statü hakkındaki görüşmeler bir türlü başlayamıyor, dolayısıyla bu görüşmelerde müzakere edilecek Kudüs, sınırlar ve işgal altındaki topraklardaki Yahudi yerleşimleri konuları bir türlü çözüme kavuşamıyordu.

Böylece, 1993-1995 arasındaki ümitvar hava kısa sürdü. 1995 sonbaharında İsrail Başbakanı Rabin'in İsraili bir hukuk öğrencisi tarafından öldürülmesiyle barış süreci ciddi bir yara aldı. 1996 Mayısında Binyamin Netanyahu'nun Başbakan seçilmesiyle de iyice yavaşladı. Bu durum, 2001 yılında başlayan El-Aksa intifadasına, yani Filistin ayaklanmasına kadar devam etti. Bu tarihten sonra da Orta Doğu barış süreci büyük ölçüde sona erdi.

2000-2008 arasında ABD başkanlığı yapan eski Başkan George Bush'un oğlu George W. Bush döneminde barış görüşmeleri açısından ciddi bir ge-

lişme olmadı. 11 Eylül 2001 saldırısından sonra da Amerika'nın odaklandığı iki ülke Irak ve Afganistan oldu.

Irak'ın ABD tarafından işgali

Orta Doğu'da Amerika için öncelik arz eden ülkelerden birisi de Irak'tır. Irak'ın 1990 Ağustosunda Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan kriz, 1991 yılı kış aylarında (17 Ocak 1991) Birinci Körfez Savaşının kopmasıyla sona ermiş ve bilindiği üzere Irak, Kuveyt'ten ABD öncülüğündeki bir koalisyon ile çıkarılmıştır. Bu ihtilafın çözümünde Amerika, Birleşmiş Milletlerin meşruiyetini, dolayısıyla uluslararası toplumun desteğini arkasına almıştır. Örneğin 29 Kasım 1990 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyince benimsenen 678 sayılı Karar'da, Irak'a 15 Ocak 1991 tarihine kadar işgal ettiği topraklardan çıkması gerektiğini hatırlatılmış, aksi hâlde BM Şartı'nın 7.Bölümü'ne atıfta bulunularak Kuveyt'in egemenliğini ve bağımsızlığını tekrar tesis etmek için "bütün gerekli araçlar"ın kullanılacağı ifade edilmiştir.²⁷ Bilindiği üzere BM Şartı'nın 7. Bölümü *Barişin Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler* başlığını taşımakta ve Güvenlik Konseyi "barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptarsa" (Madde 39), üye ülkeleri güç kullanmaya davet edebileceğini (Madde 42) ifade etmektedir.²⁸ Birinci Körfez Savaşı Amerikalılar için kolay bir zaferle sonuçlanmış, Irak Kuveyt'ten çıkarılmış ve Kuveyt tekrar bağımsız bir ülke olarak yaşamına devam etmiştir.

Bu savaş esnasındaki Başkan Bush'un oğlu Teksas Valisi George W. Bush, dış politika alanında iddiasız bir şekilde iktidara 2001 yılında gelmişti. Ancak aynı yılın 11 Eylülünde New York'taki İkiz Kulelere (Dünya Ticaret Merkezi) ve Amerikan Savunma Bakanlığı'na El-Kaide Örgütünün yaptığı saldırılar sonucu, Amerika bu örgütün yuvalandığı Afganistan'a girmiş, Taliban rejimini yıkmış ve El-Kaide'nin lideri Usame bin Ladin'i bulup öldürmeye çalışmıştır.

Ameirkalılara göre; Afganistan'daki İslamcı hareketlerin Pakistan'a da yansımaları olmaktadır. Peştun etnik grubuna dayanan Taliban hareketinin Pakistan'daki Peştunlar üzerinde de etkisi büyüktür. Bu grubun diğer İslamcı hareketler ile birleşmesi durumunda, Pakistan'da iktidarı ele geçirip hâlihazırda ülkede bulunan nükleer silahlara sahip olmaları mümkündür. Dolayısıyla, Amerika'nın Afganistan'ı işgal etmesi ilk etapta El-Kaide saldırısı sebebiyle olsa da oradaki varlığı daha geniş güvenlik endişelerini barındırmaktadır.

Amerika'nın 2001'de Afganistan harekâtı başlarda birçok ülke tarafından meşru kabul edilmiştir. Ancak 2003'teki Irak işgalini mazur ve haklı gös-

teren devlet sayısı azdır, çünkü bu savaştan önce, savaşın sebepleri olarak ilan edilen unsurların tamamının (Irak'ın kitle imha silahları, El-Kaide ile ilişkileri) gerçek olmadığı ortaya çıkmıştır.

Her ne kadar Saddam Hüseyin iktidarı Amerika tarafından 2003 yılında devrildiyse de Irak'ta rejim değişikliği ilk defa Bill Clinton döneminde Irak Kurtuluş Yasası (Iraq Liberation Act) ile "resmî politika" hâline dönüşmüştür. Bu Yasa'ya göre, Amerika Saddam Hüseyin iktidarını demokratik bir hükûmet ile değiştirmeyi hedeflemektedir. Bu hedefe ise demokratik kuruluşlara askerî ve teknik yardım yaparak ulaşmayı planlamaktadır.²⁹

2003 yılındaki İkinci Körfez Savaşının birincisinden farkı, Amerika'nın uluslararası meşruiyeti arkasına alamamasıdır. Bundan da kastedilen BM Güvenlik Konseyinin açık bir şekilde savaşa izin vermemesidir. Bunun temel sebebinin de Irak'ın dünya barışına bir tehdit teşkil ettiğine dair güçlü emareler bulunmaması ve Amerika'nın savaşın varlık sebebi olarak sunduğu Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu ve El-Kaide ile ilişkilerinin olduğuna dair iddiaların inanılır bulunmamasıdır. Nitekim bu iddialar, Irak'ın işgalinden sonra temelsiz çıkmıştır. Kitle imha silahları Irak topraklarında bulunamamış ve El-Kaide ile Irak rejimi arasındaki ilişkilerin varlığı doğrulanamamıştır.

Tabii burada vurgulanması gereken nokta Amerikan Hükûmetinin hem kendi halkını hem dünya kamuoyunu kandırdığı veya kandırmaya çalıştığıdır. Temmuz 2003 yılında dönemin Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Irak'ı yeni deliller buldukları için işgal etmediklerini, 11 Eylül saldırısının ışığında elde edilen verileri yeniden değerlendirdiklerini ifade etmiştir.³⁰ 11 Eylül saldırısının Amerikan halkı üzerinde saldırgan korku, Amerikan yönetimi tarafından Irak'a saldırmak için bir bahane olarak kullanılmıştır. Netice itibarıyla, Amerika'nın Irak'a demokrasi götürme iddiaları Amerika dışında çok ciddiye alınmamış ve emperyalist hedefleri saklamaya matuf bir örtü olarak algılanmıştır. Ancak yine de böyle idealist bir söylemin tutucu bir Amerikan iktidarı tarafından kullanılması ilginç bir noktadır ve Amerikan dış politikasındaki idealist geleneğe dayanmaktadır.

2004 yılında başkanlık seçimlerinden hemen önce yapılan bir kamuoyu araştırmasına göre seçmenlerin seçimlerde oy verirken ekonomi ile Irak'taki savaş konusuna aynı derece önem vermesi (yüzde 48 civarında)³¹, George W. Bush'un yeniden seçilmesini kolaylaştırmıştır. Ancak savaşın mimarlarından Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in 2006 yılında ılımlı Robert Gates ile değiştirilmesi, yapılan hataların dolaylı olarak kabulü anlamına gelmektedir. Uzun yıllar CIA'de çalışan Gates, bakan olmadan önce Texas A&M Üniversitesi Rektörü olarak görev yapmaktaydı. İlginçtir ki daha sonra gelen Obama yönetimi de Gates ile yola devam etmeye karar vermiştir.

Hâlihazırda Irak'ta 100 bin rakamının altına düşen Amerikan asker sayısı, Ağustos 2010'da 50 bine düşecek, yıl sonuna kadar da neredeyse sıfıra inecektir. Bunun ne kadar uygulanabilir olduğu yakın zamanda ortaya çıkacaktır. Obama iktidarının asıl önemi Afganistan'a vereceği gözükmektedir. Ancak beklenmedik gelişmeler Amerika'yı her iki ülkeden tamamen çıkmaya ya da daha da müdahil olmaya zorlayabilir.

İran

İran 1950'lerden beri nükleer silahlanma çabaları içine girmiştir. Şah iktidarının Amerikan yanlısı olması, o dönemde Amerikan Başkanı Dwight Eisenhower'ın Barış İçin Atom (*Atoms for Peace*) planı çerçevesinde 1957 yılında imzalanan, İran'ın araştırma amaçlı nükleer programına Amerika'nın katkısını ve düşük derecede zenginleştirilmiş uranyum (*Low-enriched uranium*) sağlamasını öngörmüştür. Bu gelişmelerden sonra, Tahran Üniversitesinde Tahran Nükleer Araştırma Merkezi açılmıştır. 1968 yılında ise İran Nükleer Silahların Yayılmasını Engelleme Antlaşmasını (*Nuclear Non-Proliferation Treaty, NPT*) imzalamıştır.³²

İran'ın atom bombası edinmeyi hedeflediğini düşünenler arasında nükleer silahlar uzmanı Mustafa Kibaroglu da bulunmaktadır. Dr. Kibaroglu'na göre Rusya ile İran 1995'te nükleer teknoloji alışverişi konusunda anlaşma imzaladıkları zaman, 30 İranlının Rusya'da nükleer enerji konusunda doktora yapacağı, üzerinde anlaşılan unsurlardan biridir. Bu anlaşmanın önemi İran'ın bağımsız bir nükleer silahlanma projesini hayata geçirmek hedefinde olduğunu göstermesidir.³³

Öbür tarafta, Kasım 2007'de basına açıklanan Millî İstihbarat Raporu (*National Intelligence Estimate*) İran'ın nükleer silahlanma hedefinden 2003 sonbaharı itibarıyla vazgeçtiğini vurgulamıştır. 2015 yılına kadar nükleer silahlar geliştirmesinin mümkün olduğunu ve eninde sonunda İran'ın tercih etmesi durumunda bu silahları geliştirmek için bilimsel, teknik ve endüstriyel alt yapıya sahip olduğu ifade edilmiştir.³⁴ Ancak muhafazakâr düşünce kuruluşlarından The Heritage Foundation raporun analizlerine katılmamış ve İran'ın nükleer tehdidinin devam etmekte olduğunu vurgulamıştır. Temel eleştiri noktası da raporun istihbarat analizi yapmak yerine siyaset yapmakla iştigal etmekte olduğudur. Ayrıca, meselenin İran'ın nükleer silah programı değil, kolaylıkla nükleer silahlara dönüştürülebilecek nükleer teknolojiye sahip olup olmadığı meselesidir. İran geçici olarak silahlanma çabalarına ara vermiş olsa bile, bunun nihai hedefi olan nükleer silahlardan vazgeçtiğinin habercisi olduğunu iddia etmek yanlış olacaktır. Nükleer silahlar geliştirmek

için asıl gerekli olan teknoloji, uranyum zenginleştirmesidir. Bu eşik aşıldıktan sonra atom bombası üretmek zor değildir. Dolayısıyla İran'ın uranyum zenginleştirme çabalarına devam ediyor olması uluslararası toplum tarafından endişe ile izlenmektedir.³⁵ NPT'de, taraf ülkelerin, nükleer enerjiden barışçıl amaçlarla faydalanmaları hakkı tanınmakla beraber, nükleer silahlara sahip olmaları yasaklanmaktadır. Ancak yukarıda da açıklandığı gibi, uranyum zenginleştirme teknolojisini edindikten sonra, Amerikalılara göre; bir sonraki evreye yani nükleer silah edinme evresine geçmek çok da zor değildir.

1970'li yıllarda Şah Muhammed Rıza Pehlevi, nükleer teknoloji konusunda Amerika'nın yanı sıra Fransa ve Almanya'nın da desteğini almış, ancak, 1979'daki İslam Devriminden sonra Batılı devletler İran ile nükleer ilişkilerini sona erdirmişlerdir. İran'ın ruhani lideri Ayetullah Humeyni'nin 1989 yılında ölümünden sonra yerine geçen Ayetullah Ali Hameney, nükleer enerji konusunda daha aktif bir siyaset izlemiş ve uluslararası toplumu tedirgin eden bazı ilişkileri açığa çıkarılmıştır. Rusya, Pakistan, Çin ve Kuzey Kore'nin İran'ın nükleer teknolojisinin geliştirilmesine değişen ölçüde katkıları olduğu çeşitli platformlarda iddia edilmektedir.³⁶

12-13 Nisan 2010'da Washington'da düzenlenen Nükleer Güvenlik Zirvesinde, nükleer silahların teröristlerin eline geçmesinin önlenmesi konusunda ve nükleer silahların askerî tesislerde ve reaktörlerde muhafaza edilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır. Zirvedeki önemli konulardan birisi de İran'ın nükleer silahlar geliştirilmesinin önlenmesi olmuştur. Amerikalı yetkililer, özellikle Çin Başkanı Hu Jintao'yu İran'a karşı uygulanan yaptırımların sıkılaştırılması konusunda uarmaya çalışmışlardır.³⁷ İran'ın nükleer silahlar geliştirmeye çalışması zirveye katılan çoğu ülke tarafından kabul edilemez bulunmuştur.

Buna mukabil bu zirveye katılmayan İran, 17 Nisan 2010'da 24 ülkenin katıldığı karşı bir zirve düzenlemiş ve ruhani lider Ali Hamaney nükleer silahların kullanımının dinen haram, insaniyete karşı bir savaş suçu teşkil ettiğini ilan etmiştir.³⁸

Buna karşılık, New York Times gazetesi Savunma Bakanı Robert Gates tarafından hazırlanan bir raporu ele geçirmiş, bu belgede İran'ın atom bombası geliştirme stratejisine karşı ABD'nin etkin bir politikasının olmadığı, özellikle de İran nükleer silah geliştirecek bütün imkânlarla sahip olup da silahı henüz birleştirmese bile bu durumun Amerika için ciddi bir tehlike arz edeceği yazılmıştır. Bu durumda, yani İran silahı henüz üretmeyip beklemesi durumunda, Amerikalılara göre NPT Antlaşmasını ihlal etmemiş olacaktır. Ayrıca Bakan Gates'e göre diplomatik görüşmeler başarısız olursa, ABD'nin

nasıl bir yol izleyeceği konusu da açıklık kazanmamıştır.³⁹ Bu belgenin New York Times gazetesi tarafından nasıl ele geçirildiği bilinmemekle beraber, Obama yönetiminin veya Savunma Bakanlığının (*Pentagon*) güç kullanma seçeneğini devreye sokup sokmadığı belli değildir. İsrail'in kendi başına İran'a saldırıp nükleer tesisleri yok edebileceği de konuşulmaktadır. Ancak bu 1981 yılında Irak'ın Osirak nükleer santralini yok etmekten daha zor olacağı benzetilmektedir, öyle ki İran'ın farklı bölgelerde birçok nükleer tesisi mevcuttur. Bu şartlar altında, önümüzdeki dönemde, Amerikan dış politikasını meşgul edecek en önemli meselelerden birinin, İran'ın nükleer silahlar edinmesinin engellenmesi olacağı aşikârdır.

Amerika'nın İlk Zenci Başkanı

Barack Obama'nın Ocak 2009'da göreve başlaması, hem Amerika'da hem dünyada büyük heyecan yaratmıştır. Obama'nın göreve başlaması ile ABD'de, ırk temelli ayrımların sona erdiğine dair yorumlar yapılmış, dünyada ise Amerikan dış politikasının daha yumuşak ve diplomasi temelli bir yöne evrileceğine dair beklentiler ifade edilmiştir. Obama'nın ikinci adının Hüseyin (Hussein) olması ve babasının Kenyalı bir Müslüman olması Afrika'da ve İslam dünyasında kendilerini daha iyi anlayabilecek bir Amerikan başkanının seçildiğine dair umutları artırmıştır.

Annesi Kansalı bir beyaz olan Barack Obama, konuşmasıyla, davranışlarıyla ve üslubuyla liberal beyazlara da sempatik gelmiş, ırkın artık Amerikan siyasetinde önemli olmadığına dair yargılar ortaya konulmuştur. Tabii henüz böyle bir toplum ve siyaset yapısına ulaşamadığı zenci kökenli Harvard Profesörü Henry Louis Gates'in polis tarafından taciz edilerek tutuklanmasıyla açık bir şekilde⁴⁰ ortaya çıkmıştır. Kendi evinde tutuklanan Gates örnek olayı, eğitim seviyesi ne olursa olsun zenci-beyaz eşitliğinin tesis edilemediğinin bir göstergesi olmuştur.

Amerikan Başkanı Obama, İsrail ile ilişkilerde daha sert bir söylem kullanmaya başlamış, İsrail'in 1967 yılında işgal ettiği topraklarda, özellikle de Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te yerleşim birimlerini büyütmemesi ve yeni yerleşimler kurmaması konusunda İsrail'i uyarmıştır. İsrail için asıl şaşırtıcı olan, genellikle "kendi kalesi" gibi algıladığı Kongrede başta Senato Dışişleri Komitesi Başkanı John Kerry ve etkili senatörlerden Silahlı Hizmetler Komitesi Başkanı Carl Levin ve Temsilciler Meclisi Dışişleri Komitesi Başkanı Howard Berman'nın da İsrail'e yerleşim birimleri konusunda itidalli davranması gerektiği yönündeki sözleridir. Ayrıca ifade edilmelidir ki yukarıda sayılan Kongre üyeleri, Kerry dışında, Yahudi kökenli ve İsrail ile yakın ilişkilere sa-

hiptirler. Ayrıca hepsi de Amerikan Başkanı Barack Obama'nın mensup olduğu Demokrat Partinin üyeleridir. Bu listeye Senatonun etkili Senatörü Henry Waxman da eklenince, başta İsrail Başbakanı Binyamin (Benjamin) Netanyahu olmak üzere, İsraili siyasetçiler yeni Amerikan yönetiminin tutumu karşısında ciddi manada şaşırılmışlardır.⁴¹

Washington'da yapılan Nükleer Güvenlik Zirvesine İsrail Başbakanı Netanyahu'nun katılmaması, zirvede başta Türkiye olmak üzere, diğer Müslüman ülkelerin İsrail'e nükleer silahları sebebiyle baskı yapılacağı haberini alması sebebiyle olduğu düşünülmektedir.

Bunların ötesinde, Obama'nın Orta Doğu ve Afganistan'a özel bir ilgi göstereceğinin temel göstergesi eski Senatör George Mitchell'i Orta Doğu Özel Temsilcisi olarak atamasıdır. Burada vurgulanması gereken bir nokta, Mitchell'in annesinin Lübnan kökenli olmasıdır. Siyasi başarılarından birisi de Kuzey İrlanda'ya barış getiren Hayırlı Cuma (Good Friday) Anlaşması'nın mimarlarından biri olmasıdır.

Diğer önemli atama da her ne kadar Boşnakların ciddi toprakları kaybetmesi sonucunu doğursa da Bosna'ya barış getiren, Dayton Barış Antlaşmasının mimarlarından Richard Holbrooke'un Pakistan ve Afganistan'dan sorumlu danışman olmasıdır. Bu iki tecrübeli kişiyi Orta Doğu ve Pakistan-Afganistan'dan sorumlu temsilci olarak ataması, Amerikan Başkanı Obama'nın bu bölgelere verdiği önemin göstergesidir.

Her ne kadar geçmişte Araplar ve İsraililer Amerika'nın haberi olmadan birkaç diplomatik görüşme yaptıysalar da Amerikan'ın siyasi ve ekonomik desteği olmadan barışın tesisi pek de mümkün gözükmemektedir. Diğer taraftan, ihtilafın merkezindeki Filistinliler ve İsraililer arzulamadan da barışa ulaşmak son derece güçtür. Sonuç olarak hem tarafların arzusu hem Amerika'nın teşviki ile Orta Doğu'ya barış getirmek hasıl olacaktır.

Türk-Amerikan İlişkilerine Kısa Bir Bakış

Bu makaleyi sonlandırmadan kısa da olsa Türk-Amerikan ilişkileri üzerinde durmak icap etmektedir.

Sovyet Rusya ile İkinci Dünya Savaşı esnasında müttefik olan Amerika Birleşik Devletleri, bu savaşın sonunda Rusya'nın Doğu Avrupa'yı ele geçirmesi sonucu rakip durumuna düşmüştür. Gene bu savaşın tarafsız devleti Türkiye, Sovyetler Birliği tarafından Kars ve Ardahan topraklarının talep edilmesi ve Boğazlar'ın ortak yönetime tabi tutulması ve Ruslara burada üs verilmesi baskısı nedenleriyle, ABD tarafına meyiletmek durumunda kalmıştır. Aslında Türkiye'nin uyguladığı politika siyasi tarihte ve uluslararası ilişkiler

teorisinde güç dengesi denilen kavramdır. Bu kavrama göre devletler başka bir devlet tarafından tehdit edildiği zaman, tehdit unsurunu kendi gücüyle bertaraf edemiyorsa başka devletler ile ittifaka giderek tehdit eden devleti dengeler. Türkiye'nin 1952'de NATO üyesi olmasının altında yatan mantık budur.

12 Mart 1947'de Amerikan Başkanı Harry Truman Amerikan Kongresinden demokratik olarak nitelediği Türkiye ve Yunanistan'a acil askerî ve ekonomik yardım yapılmasını talep etmiştir. "Truman Doktrini" adını alacak bu politika sözü geçen iki ülkeyi Batı ekseninde tutmayı ve Sovyet tehdidine karşı korumayı öngörüyordu. Hem ahlaki hem stratejik fikirleri öngören bu politika, hem "özgürlük ve demokrasi"yi korumayı hedefliyor, hem Sovyet yayılmacılığını engellemeye çalışıyordu.⁴² Dolayısıyla burada, Hamiltoncu yani realist ve Wilsoncu yani idealist akımlarını gözlemlemek mümkündür.

Soğuk Savaşın başlaması ile stratejik bir boyut kazanan Türk-Amerikan ilişkileri, 1962 yılındaki Küba Füze Krizinin çözümünde Türkiye'de konuşlandırılmış Jüpiter füzelerinin Küba'ya gizlice yerleştirilen Sovyet füzelerine karşılık çekilmesiyle kısmen yara almış, 1964 yılında dönemin Başbakanı İsmet İnönü'ye Amerikan Başkanı Lyndon Johnson tarafından yazılan mektup sebebiyle sarsılmış, 1975-1978 seneleri arasında Amerikan Kongresi tarafından Türkiye'ye konulan silah ambargosuyla da iyice yıpranmıştır. 1980'lerde önce askerî rejim (1980-1983) ve hemen sonrasındaki ANAP iktidarı (1983-1991) Amerika ile ilişkileri tamir etmiş ve iki ülke arasındaki münasebetler yakınlaşmıştır. Ancak Kuzey Irak'tan beslenen ayrılıkçı PKK hareketi, Türk-Amerikan ilişkilerine ciddi bir darbe vurmuştur. Öncelikle PKK ile bazı Amerikalı istihbaratçılar ve askerler arasında ilişkiler olduğuna dair bulgular, Türkiye'de Amerika'nın müttefik olduğuna dair tanımların giderek zayıflamasına yol açmıştır. Öncelikle vurgulanması gereken nokta, Kuzey Irak'ta fiilî bir Kürt bölgesinin oluşmasına Türkiye'nin de önemli katkısı olduğudur. Çünkü o bölgenin Saddam Hüseyin'in gadrinden korunmasını sağlayan uçuşa yasak bölge (*no-fly zone*) uygulaması İncirlik üsünden kalkan uçaklar ile mümkün olmuştur. Türkiye öncelikle katliam korkusuyla sınırına dayanan Kürt mültecilerin akınına son vermek amacıyla bu

Öncelikle vurgulanması gereken nokta, Kuzey Irak'ta fiilî bir Kürt bölgesinin oluşmasına Türkiye'nin de önemli katkısı olduğudur.

uygulamayı desteklese de sonuçları itibarıyla, Saddam Hüseyin'in denetiminden çıkmış Kuzey Irak Kürtlerinin bağımsızlığa yönelik bütün kurumlarını, askeriye, polis, meclis, hükûmet kurmasıyla bu sürecin geriye döndürülmesi daha da zorlaşmıştır. Keza bölgesel liderler olan Mesut Barzani ve Celal Talabani'ye diplomatik pasaport ve askerî-siyasi destek verilmesi Türkiye açısından kısa vadeli kıvrak bir diplomasi yapmak hedefini gütsede sonuç itibarıyla bölgedeki Kürt varlığını güçlendirmiş ve Türk millî çıkarlarının aleyhine bir sonuç doğurmuştur. Ayrıca Iraklı Kürtlerin PKK'ya verdiği destek ve bu örgütün bölgeyi Türkiye'deki terör faaliyetlerine basamak taşı olarak kullanması, ülkemiz içindeki terör hareketine ivme kazandırmış ve PKK'yı Şırnak şehir merkezini basacak kadar cesaretlendirmiştir.

Vurgulanması gereken bir başka nokta da Türk-Amerikan ikili ilişkilerinin Irak ve özellikle Kuzey Irak sebebiyle ciddi yara almış olduğudur. İlişkilerin sözde Ermeni soykırım iddialarının Amerikan Kongresi tarafından tanınmasıyla daha da ciddi yaralar alması mümkündür. Yapılması gereken iki tarafın meseleleri samimiyetle ortaya koymaları ve ortak çıkarları tekrar tespit ederken eşitler arası bir ilişkiler sistemi kurmalarıdır.

Sonuç

Görünen odur ki ABD Orta Doğu'daki varlığını çeşitli şekillerde devam ettirecektir. Orta Doğu'dan ve daha ötelere Pakistan veya Afganistan'dan kaynaklanan terörizmin bu bölgelere hatta Amerika'ya kadar etkileri olabilecektir. Filistin sorununun çözülmemesi, Arap halkının bir kısmının daha da radikalleşmesi sonucu doğurmaktadır. Dolayısıyla bu meselenin bağımsız bir Filistin Devleti'nin kurulması ile hallolunması aciliyet arz etmektedir. Ancak şu da bilinmelidir ki, Filistin meselesine barışçı bir çözüm getirilmesi hâlinde dahi Orta Doğu'nun meseleleri bitmeyecektir. Amerikalılara göre bunlar arasında İran'ın atom bombası geliştirmesi ihtimali, hem bölge genelinde hem ilginçtir ki Türkiye özelinde tehdit unsurları içermektedir. Türkiye için olmasa da Hindistan ve belki Amerika için tehditkâr bir durum da Pakistan'da iktidara İslamcılarının gelmesi ihtimalidir. Bu durumda Pakistan'ın hâlihazırdaki nükleer silahları aşırı bir yönetimin eline geçmiş olacaktır.

21.yüzyıl bazı yorumcuların tahmin ettiği gibi Amerikan yüzyılı olacak mıdır bilinmez. Ama aynı yorumcuların Amerika'ya karşı çıkacak süper devletler arasına Çin'i değil de Türkiye, Japonya ve Meksika'yı koyması ilginçtir. İddialarını desteklemek için Türkiye'nin farklı coğrafyalarda etkili olabilecek dünyanın 17. büyük ekonomisi olduğunu ifade etmektedirler.⁴³

ABD'nin bir süre daha süper güç olarak kalacağı kesin ise de hem siyasi tarih hem uluslararası ilişkiler teorisi, güç merkezlerine karşı tek başına veya ittifaklar aracılığıyla karşı cepheler oluşturulacağı öngörüsünde bulunmuştur. Güç dengesi denilen bu kavramın uygulamaya geçmesinde Türkiye, ABD ile beraber mi olacaktır, yoksa karşısında mı olacaktır? Bu sorunun cevabını ancak orta ve uzun vadede vermek mümkündür. ■

¹ McCormick, James. *American Foreign Policy and Process*. Boston: Wadsworth, 2010, ss.9-10.

² McCormick, s.13.

³ Mead, Walter Russell. *Special Providence: American foreign policy and how it changed the world*. New York: Routledge, 2002, s.69.

⁴ Mead, s.12.

⁵ Mead, s.45. Mustafa Reşit Paşa için Bakınız. Butrus Abu Manneh. "The Islamic Roots of the Gülhane Rescript", *Die Welt des Islams*, 34, 1994.

⁶ Mead, ss.xvii, 91.

⁷ Mead, p.218-219,222.

⁸ Mead, ss.227,230.

⁹ Jacoby, Susan. *The Age of American Unreason*. New York: Vintage, 2009, ss.xiii, 286.

¹⁰ Mead, ss.310-312.

¹¹ McCormick, s.255.

¹² McCormick, ss.368, 371, 377, 384.

¹³ Quandt, ss.8-9.

¹⁴ Quandt, 56-57.

¹⁵ Oren, s. xv, 18.

¹⁶ Kaplan, Robert. *Arabists: The Romance of an American Elite*. New York: Free Press, 1995, ss.7-9.

¹⁷ Quandt, William. *Peace Process: American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict*. Berkeley: University of California Press, 2001,s.4.

¹⁸ Ben Zvi, Abraham. *John F. Kennedy and the politics of Arms sale to Israel*. Londra: Frank Cass, 2002.

¹⁹ Quandt, s.12-13.

²⁰ David, Steven "The continuing importance of American interests in the Middle East after the cold War " Sheffer, Gabriel (editör) içinde *U.S.-Israeli Relations at the Crossroads*. Londra: Frank Cass, 1997, s. 103-104.

²¹ Quandt,234-235.

²² Quandt, 290,295-296.

²³ Quandt, 306, 310-311.

²⁴ Quandt, 312.

²⁵ Quandt, 313.

²⁶ Quandt, s.314.

²⁷ Kinsella, David. *Regime Change: Origins, Execution, and Aftermath of the Iraq War*. İkinci Basım. Boston: Wadsworth, 2007, s.4. 678 sayılı Karar'ın tam metni için bakınız: <http://www.fas.org/news/un/iraq/sres/sres0678.htm>

²⁸ *Birleşmiş Milletler Antlaşması*. Ankara: Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi, 2002, ss.22-23.

²⁹ Kinsella, s.11.

³⁰ Kinsella, s.18.

³¹ McCormick, s.580.

³² Bruno, Greg. "Iran's Nuclear Program", <http://www.cfr.org/publication/16811/>

³³ Kibaroglu, Mustafa. "Beyond Iran: The Risk of a Nuclearizing Middle East" http://74.6.239.67/search/cache?ei=UTF-8&p=mustafa+kibaroglu&fr=moz35&u=www.iranwatch.org/privateviews/WINEP/perspex-winep-beyondiran-Kibaroglufulltranscript.pdf&w=mustafa+kibaroglu&d=QBqene_EUfink&icp=1&.intl=us&sig=QY8760I9msVpei8zNSA9xQ—

³⁴ McCormick, s.430.

³⁵ Phillips, James, <http://www.heritage.org/Research/Reports/2008/01/The-Iran-National-Intelligence-Estimate-A-Comprehensive-Guide-to-What-Is-Wrong-with-the-NIE>

³⁶ Bruno, Greg. "Iran's Nuclear Program", <http://www.cfr.org/publication/16811/>

³⁷ "Obama Comfortable as head of nuclear summit before world leaders" <http://www.washington-post.com/wp-dyn/content/article/2010/04/13/AR2010041302988.html?hpid=topnews&sid=ST2010041201558>

³⁸ <http://www.latimes.com/news/nationworld/world/la-fg-iran-nukes18-2010apr18,0,1479888.story?track=rss>

³⁹ "Gates says U.S. lacks policy to curb Iran's nuclear drive", New York Times, 17 Nisan 2010. <http://www.nytimes.com/2010/04/18/world/middleeast/18iran.html?hp>

⁴⁰ Daha fazla bilgi için <http://www.nytimes.com/2009/07/21/us/21gates.html>

⁴¹ Guttman, Nathan, "Key U.S. Jews wary of Netanyahu's unbending policy on settlements", Haaretz, 11 Haziran 2009, <http://www.haaretz.com/hasen/spages/1090066.html>

⁴² Oren, Michael. *Power, Faith, and Fantasy: America in the Middle East, 1776 to the Present*. New York: Norton, 2007, s.482.

⁴³ George Friedman. *The Next 100 years: a forecast for the 21st century*. New York: Doubleday, 2009, s5, 7, 79-81.

SON DÖNEM TÜRK DİŐ POLİTİKASINDAKİ TEMEL YANLIŞLAR

PROF.DR. CEMALETTİN TAŞKIRAN*

DiŐ politikada asıl amaç, devletin varlığını ve ülkenin çıkarlarını korumak ve kollamaktır. Türkiye, son yıllarda bu iki temel amaçtan yoksun bir diŐ politika izlemektedir. Bu politikanın en temel tezahürü de izlenen Avrupa Birliği (AB) politikasıdır. Türkiye diŐ politikasında, baştan beri Avrupa Birliğine girmek için her Şeyi yapmaya hazır bir tutum içerisinde olmuştur. Bu tutum o kadar büyük boyutlara ulaŐmıŐtur ki çok önemli konularda sağlıklı değerlendirmeler yapmadan ve hep “ bir adım önde olmak” gibi her zaman geçerli olmayan yaklaşımlar sergilenerek ülkemizin ve milletimizin çıkarları göz ardı edilmiştir.

Ülkemizin ve milletimizin çıkarlarının korunamamasına bir örnek, Türkiye'nin AB Gümrük Birliğine üye olması sırasında yaŐanmıŐtur. Bilindiği gibi Türkiye 1995 yılında AB Gümrük Birliğine üye oldu. O günleri hatırlayanlar, dönemin yönetiminin Gümrük Birliğine girişimizi büyük bir siyasi ve ekonomik zafer gibi yansıttığını, sanki AB'ye tam üye olmuŐuz gibi bir hava yarattıldığını çok iyi bilirler. Oysa Gümrük Birliği üyeliğimiz, bazı mal kalemlerinde rekabetten dolayı ürün kalitemizin arttırılmasından öte bir ekonomik kazanç sağlamamıŐtır. Bazı ekonomistler, ülkemizde bugün var olan cari işlemler açığına asıl müsebbibi olarak Gümrük Birliği üyeliğimizi göstermektedirler. Ankara Ticaret Odasının açıklamalarına göre Gümrük Birliği

* Gazi Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

üyeliği yüzünden Türkiye komşularına bile mal satamaz duruma düşürülmüştür. Mesela Suriye yılda 50-60 milyar dolarlık ithalat yapmaktadır. İran da dışarıdan her yıl 40-50 milyar dolarlık mal alıyor. Rusya'nın ithalatı ise yıllık 200-250 milyar dolar civarındadır. Bu ülkeler bizim komşularımız. Türkiye bu komşularına mal satıp onlarla ticaret yapamıyor. Çünkü Gümrük Birliği mevzuatı izin vermiyor. Böyle olunca da Gümrük Birliği, ülkemizin ekonomisi açısından aleyhimize bir durum ortaya çıkarıyor.

Aslında 1995'te ekonomik durumumuz açısından henüz Gümrük Birliğine girecek durumda değildik. Mevcut ekonomimizle girersek AB'nin pazarı olma durumu ile karşı karşıya kalabilirdik. Üstelik AB üyesi olmadan Gümrük Birliğine üye olan tek ülke de Türkiye idi. Bizim "her denileni her istenileni yapmaya" hazır tutumumuz bizi bu üyeliği kabule götürdü. Gerekli olan muhasebe, yani anılan üyeliğin getireceği ve götüreceği şeylerin hesabı pek yapılmadı.

Bizim dışımızdaki ülkeler bu hesaplarını çok iyi yaptılar. Kendi ekonomilerini sağlıklı ve sağlam bir duruma getirmeden AB'nin tam üyesi oldukları hâlde, Gümrük Birliğine girmediler. Beklediler ve yıllar sonra girdiler. Mesela Yunanistan, AB'ye 1981 yılında üye oldu; Gümrük Birliğine hemen girmede, 1986 yılında girdi. İspanya ve Portekiz AB'ye 1986 yılında üye oldular. Ama hemen Gümrük Birliğine dâhil olmadılar. Gümrük Birliğine girmek için 7 yıl beklediler, daha sonra girdiler. Ama Türkiye, daha AB'ye üye olmadan Gümrük Birliğine girdi ve AB'nin âdeta pazarı oldu.

Ülkemizin çıkarlarının göz ardı edildiği bir başka örnek, AB'nin baskılarıyla AB'ye "Uyum Yasaları"nın çıkarılmasıdır. Bu yasalardan bazıları da "teslimiyetçi" zihniyetin izlerini taşımakta, en azından bu yasalar üzerinde çok fazla inceleme yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bir örnek vererek konuya biraz daha açıklık getirilebilir. AB üyesi ülkelerin vatandaşları diğer üye ülkelerde emlak ve arazi satın alabiliyorlar. Türkiye'de ise yabancılara arazi ve emlak satışı yasaktı. AB Uyum Yasası çerçevesinde Türkiye'de de yabancılara emlak ve arazi satın alması serbest bırakıldı. Bu karar da çok incelenmeden ve aceleyle alınmış bir karardı. Nitekim, daha yasa çıkar çıkmaz Türkiye'den arazi ve emlak alımları başladı. Hem üye ülkeler hem de üye olmayan ülkelerin vatandaşları tarafından Türkiye'den emlak alımı hızlandı. Türkiye bunu önleyemez miydi? Elbette önleyebilirdi. Üstelik Türkiye AB'ye daha üye bile değil. Emlak satışlarını durdurabilir ya da en azından ertele-yebilirdi. Ayrıca AB'ye üye olan ülkelerin bile bazıları emlak ve arazi satışını sakıncalı ve tehlikeli bularak bu durumu belli sürelerle yasakladılar. Mesela AB'ye son üye olan ülkelerden Polonya 1 Mayıs 2004'ten itibaren 12 yıl süre ile tarım ve orman arazilerini yabancılara satmama kararı aldı. Yeni üyeler-

den Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya da 7 yıl süreyle yabancılara toprak satışını yasakladı. Üye olan ülkeler bile bu tür yasaklarla bazı önlemler almaya çalışırken daha üye bile olmayan, üyeliği garanti bile edilmeyen Türkiye'nin yabancılara toprak satışında bu kadar "acele" etmesi anlaşılır bir tutum değildir. AB üyesi insanları birbirine kaynaştırmak gibi çok idealist bazı fikirler ileri sürülebilir. Ama Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün yaptığı açıklamalar gösteriyor ki yabancılar daha çok stratejik ve kendi ulusal çıkarları doğrultusunda toprak alımını tercih ediyorlar. Türkiye'den alınan topraklar ve alanlara bir göz atınca durum açıkça anlaşılıyor. Suriyeliler Hatay'dan; Yunanlılar, İzmir'den, İstanbul'dan, Bursa'dan Edirne'den; İngilizler Muğla'dan; Almanlar İstanbul'dan, İzmir'den, Antalya'dan; Fransızlar Nevşehir'den toprak satın almışlar. "Alınan arazi azmış, yüzdesi çok küçükmüş, % 1'i bile bulmuyormuş" gibi olayı önemsiz göstermeye yönelik açıklamaların ciddiye alınacak tarafı olmadığını belirtmek gerekir. Vatan toprağı söz konusu olunca bir karışın, bir santimetrekarenin bile hesabını yapmak gerektiğini herkesten çok ülkeyi yönetenler bilmelidir.

Vatan toprağı söz konusu olunca bir karışın, bir santimetrekarenin bile hesabını yapmak gerektiğini herkesten çok ülkeyi yönetenler bilmelidir.

Dış politikadaki yanlış uygulamalara bir örnek de Kıbrıs konusunda yaşananlardır.

"Bir adım önde olmak" gibi bir düşünce ile hareket eden yönetim bu konuda da büyük bir yanlışın içindedir. 50 yıllık bir mücadele sürecinde şehitlerimizin ve gazilerimizin kanları ile oluşturduğumuz ve bugün adadaki Türklerin ve Türkiye'nin stratejik açıdan güvencesi olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), uygulanan yanlış

politika ile yok edilme, ortadan kaldırılma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Kıbrıs meselesi, AB üyelik şartı olarak Kopenhag Kriterlerinde yer almıyordu. Fakat mevcut siyasi irade Kıbrıs meselesinin çözümü konusunda aceleci ve ısrarcı davrandı. AB bu aceleci ve acemice tavrı hemen yakaladı ve çok iyi kullandı. Hâlâ kullanmaya devam ediyor. Üstelik yönetim AB istekleri çerçevesinde bir çözümde (?) ısrarını devam ettirince hem ülkemizde hem de Kıbrıslı Türkler arasında çözüm konusunda görüş ayrılığı ortaya çıkarıldı ve buna bağlı çatışmalar yaşandı. Kıbrıs meselesinde 50 yıldır tek bir yumruk gibi hareket eden ve Kıbrıs meselesini her zaman bir "millî dava" olarak gören halk birbiriyle kavga eder hâle getirildi. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'a atfedilen ve sonradan Rumların ve Yunanistan'ın bilgisi dâhilinde

İngilizler tarafından hazırlandığı anlaşılan Annan Planının çözüm olarak kabul ettirilmesi için hem ABD hem de AB'nin harcadığı büyük paralarla Türkiye'de ve Kıbrıslı Türkler arasında yoğun propaganda faaliyetlerine girişildi. Bu faaliyetlere Türkiye'deki siyasi irade de açıklamaları ile destek verdi. Sonuçta Kıbrıs'ta yapılan referandumda Türklerin kabul ettiği Planı Güney Kıbrıs Rum kesimi reddetti. Oysa bu Planı asıl reddetmesi gereken ve bunun kabul edilmesi hâlinde eşit egemenliğinden mahrum kalacak olan KKTC vatan-daşı Türklerdi. Ama onlar uygulanan yanlış politika sonucu Annan Planını kabul ettiler. Böylece de 50 yıllık Kıbrıs meselesi ilk defa millî bir dava olmaktan çıkarıldı ve Batıların istekleri doğrultusunda yönlendirildi. Türkiye'deki siyasi iradenin ve Kıbrıslı Türklerin bu konudaki teslimiyetçi tutumu AB'yi daha da cesaretlendirdi ve bundan sonraki değerlendirmelerde Kıbrıs meselesi Türkiye'nin önüne hep üyelik için âdeta bir şart olarak getirildi.

Dış politikada uygulanmaya çalışılan "komşularla sıfır sorun" politikası, sorunları çözmeye yetmediği gibi, aramızda sorun olmayan Azerbaycan gibi dost ve kardeş ülkelerle bile önemli sorunlar ortaya çıkardı. "Komşularla sıfır sorun" gibi bir yaklaşımla dış politika yönlendirilemez. Aslında Cumhuriyetin kuruluşundan beri Türk dış politikasının temel bir özelliği de "Yurtta barış, cihanda barış" tır. Ama bu ilke bugünkü gibi bir "teslimiyet" ilkesi değil, bir "iyi niyet" ilkesidir. Bu iyi niyeti görüp ona göre davranılması hâlinde elbette barış olacaktır. Ama iyi niyeti bir yana bırakarak hep dayatmacı ve kendi görüşlerinde ısrarcı bir tutum sergileyenlere de "teslim olmanın" bir anlamı yoktur. Her ne kadar bu "teslimiyeti" başka güçler istese de kararlı ve millî bir duruş bu istekleri boşa çıkarabilir. "Kraldan çok kralcı" olmanın faydası yoktur, zararı vardır. En hafif zararı da sizi muhataplarınızın ciddiye almaması ve kendi görüşlerinde ısrarlı davranması olur.

Dış politikada başarı olarak gösterilen, 10 yıl önce savaşın eşiğinde bulunan Suriye ile sınırların açılması, ilişkilerin normalleştirilmesi elbette olumlu bir gelişmedir. Ancak bu gelişmenin en temel sebebi Suriye'nin bölücü başını sınır dışı etmek ve Türkiye'ye yönelik eski iddialarından vazgeçmek zorunda kalmasıdır. Daha sonra yaşananlar ise yapılması gereken normal davranışlar ve atılması gereken adımlardır. Hiçbir propaganda bu gerçeği değiştirmez.

Irak ile üst seviyede stratejik iş birliği kurulması ise sonucu belli olmayan ve ABD'nin çabaları sonucu oluşturulan bir girişimdir. Aslında yapılmak istenen Irak'ın kuzeyinde oluşan yapılanma içindeki yönetimle yakınlaşmayı meşrulaştırma ve Basra ve Musul'da başkonsolosluklar açılmasını Türk halkına kabul ettirme çabasıdır. Türkiye bu yaklaşımlarla büyük yanlışlıklar ya-

parak millî politika olarak belirlediği ve çizdiği “kırmızı çizgilerini” silmekte ve kendi eliyle bölücülüğe âdeta yardım etmektedir.

Dış politikada son dönemlerde atılan yanlış adımların biri de Ermenistan’la ilişki kurmak ve Ermenistan’la Türkiye arasındaki Alican sınır kapısını açmak için yürütülen politikadır. Siyasi irade 1993 yılından beri izlenen doğru ve onurlu politikayı dış dayatmaların etkisiyle terk etmiş ve sanki Ermenistan’la ilişkilerin geliştirilmemesinden ve sınır kapısının açılmamasından daha çok Türkiye zarar görüyormuş gibi aceleci ve ne pahasına olursa olsun ilişki kurmak gibi bir “teslimiyetçi” tutum içerisine girmiştir. Siyasi ve ekonomik olarak mevcut durumdan en çok zarar gören Ermenistan, Türkiye ve Türklerle ilgili asılsız iddialarında ısrarcı davranır ve o iddialarını asla tartışmayacağını en yetkili ağızlarından ifade ederken siyasi irade bunları görmezden ve duymazdan gelmekte ve sınır kapısını açıp ilişkileri başlatacak protokolleri imzalamakta ve bunları Türkiye Büyük Millet Meclisinden (TBMM) onaylatarak geçirme çalışmaları yapmaktadır.

Protokolleri imzalama dayatılmasının ve Ermenistan’ın Türkiye’ye yönelik sözde soykırım iddiaları ile Kars Antlaşmasını tanımayarak toprak taleplerinin olduğunu ima etmesinin Türk kamuoyunda yarattığı tepkiden çekinen siyasi irade, “içeride başka, dışarıda başka” açıklamalar yaparak kamuoyunu yanıltmaktadır. Sınır kapısının kardeş Azerbaycan’ın Ermeni işgali altındaki Karabağ ve diğer bölgelerini boşaltmadan açılmayacağını Türkiye ve Azerbaycan’da defalarca vurgulayan yönetim, maalesef tam tersini uygulamaktadır. Dış dayatma ve baskılar sonucu uygulandığını düşündüğümüz bu politikanın Türkiye ile Azerbaycan’ın arasını açmaktan, ülkenin millî çıkarlarına ters düşmekten ve devletin itibarına zarar vermekten başka bir sonucu olmadığı görülmektedir.

Avrupa Birliğine girmek için her şeyi yapmaya hazır bir görüntü, “teslimiyetçi” bir tutum, sağlıklı değerlendirmeler yapmadan ve “bir adım önde olmak”, “kazan kazan”, “komşularla sıfır sorun”, “aktif politika” gibi teo-rik olarak kulağa hoş gelen ama “reel politik” denilen uluslararası politikanın uygulamaları ile bağdaşmayan, daha çok AB ve Atlantik ötesine endeksli ve bazı konularda “Kraldan çok kralcı olmak.” şeklinde özetlenebilecek politikalar izlemek son dönem Türk dış politikasında gördüğümüz temel yanlışlardan bazılarıdır.

Çok seyahat etmek sorunları çözmek anlamına gelmemektedir. Nitekim 8 yıl gibi uzun bir süre parlamento çoğunluğu da arkasında olan siyasi irade bugüne kadar Türkiye’nin temel sorunlarından hiçbirini çözebilmiş değildir: AB’ye tam üye olabilmemiş midir? Hayır. Kıbrıs sorununu çözebilmiş midir? Hayır. Ermeni meselesinde lehimize sonuçlar alabilmemiş midir? Hayır. Kıta sa-

hanlığı, kara suları, hava sahası, adaların silahsızlandırılması gibi Ege Denizi'nde Yunanistan ile aramızdaki sorunları çözebilmiş midir? Hayır. PKK terörünü durdurabilmiş midir? Hayır. Irak'ın kuzeyinde oluşturulan ülke bütünlüğümüzü orta ve uzun vadede tehdit eden etnik yapılanmayı önleyebilmiş midir? Hayır. Azerbaycan ile ilişkilerimiz geliştirilmiş midir? Hayır. Diğer Orta Asya Türk devletleriyle ilişkiler geliştirilmiş midir? Hayır.

Olumlu olarak Arap ülkelerinin Türkiye'ye bakışındaki değişim anılabilir. Bunun da "Kraldan çok kralcı olmak." şeklinde açıklanabilecek, Şark insanının hoşuna giden sert ve gergin bir politikanın sonucu olduğunu belirtmek gerekir. Bu tutum Filistin meselesinin çözümüne de katkı sağlamaz. Ayrıca Irak Türkleriyle hiç ilgilenilmemesi, onların kendi hâllerine bırakılması ve Irak'ın kuzeyindeki oluşumun insafına terk edilmesindeki tezat da halkımızın gözünden kaçmamaktadır.

Yukarıda kısaca bazı örneklerini verdiğimiz bu politikalarla millî çıkarlarımızı korumak ve ülke sorunlarını lehimize halletmek mümkün değildir. ■

TÜRK YUNAN İLİŞKİLERİNDE EGE DENİZİ İLE İLGİLİ BAŞLICA SORUNLAR

PROF. DR. NECDET HAYTA*

1 923 Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi'nde karşılıklı dengelerin kurulmuş olmasına karşın, bu denge 1930'ların ikinci yarısından itibaren, Özellikle Avrupa ve Balkanlarda bazı ülkelerin revizyonist istemlerle ortaya çıkmalarından sonra, hem Türkiye hem de Yunanistan açısından, bazı değişikliklere uğramıştır. Ardından, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir yandan uluslararası diğer yandan da bölgesel dengeler oldukça köklü bir değişim geçirmiş ve bu değişiklikler, kaçınılmaz olarak Türk-Yunan ilişkilerini yeni bir boyuta oturtmuştur. Savaş sonrası dönemin iç ve dış şartları gereği, Türkiye ve Yunanistan, aynı askerî, siyasi ittifak sisteminden yana tercihlerini kullanırken bu bağlantılar içerisinde, iki ülke arasındaki ilişkileri geniş bir denge çerçevesinde düzenlemek gereği ortaya çıkmıştır. Özellikle NATO sistemi içerisinde, Türkiye ve Yunanistan'ın stratejik konumları açısından ittifak stratejileri çerçevesinde üstlenecekleri yükümlü-lükler belirlenirken Ege Denizi'ndeki statüyü belirleyen yeni bir denge oluşturulmuştur.

1950'lerin ortalarından itibaren, Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs konusunda çıkan görüş ayrılıkları, Ege Denizi'nde iki ülke arasında tespit edilmiş olan statü ve dengeyi tehlikeye düşürecek gerilimleri de beraberinde

*Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Tarih Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

getirmiştir. Ege Denizi, bu güvensizlik içerisinde yeniden güç dengeleme mücadelesine sahne olmuştur. Yunanistan'ın stratejik üstünlük kazanma isteği ile Ege Denizi'nin coğrafi konumu, Lozan ve diğer antlaşmalarla tespit edilmiş olan dengeye ters yaklaşımlar izlemeye başlaması, kısır bir döngüyü ortaya çıkarmıştır.

Türkiye ve Yunanistan arasında, Ege Denizi üzerinde yoğunlaşan görüş farklılıklarının giderilmesi çabalarını güçleştiren önemli bir faktör, doğrudan doğruya, bu bölgenin hemen her açıdan benzersiz bir görünüm sergileyerek taraflar arasında çıkan bir dizi yorum farklılığını çözümleyebilecek hukuki kuralların tespit edilebilmesini güçleştirdiğidir. Uluslararası deniz hukukunun, devletlerin denizlere ilişkin egemenlik haklarına getirmiş olduğu yenilikler, özellikle Ege Denizi'nin coğrafi/ jeolojik yapısı dikkate alındığında, Türkiye ve Yunanistan arasında yorum farklılıklarına, giderek uzlaşmazlıklara yol açmaktadır. Uzlaşmazlık noktaları üzerinde hukuki tartışmaların ortak çözüme ulaşamaması ise konuya siyasi bir boyut kazandırmaktadır (Aksu <http://www.turkishgreek.org> /29.03.2010)

Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi ile ilişkili başlıca uyuşmazlıklar şu başlıklar altında ele alınabilir:

- A. Karasularının genişletilmesi sorunu,
- B. Kıta sahanlığının tespiti sorunu,
- C. Adaların silahlandırılması sorunu,
- D. Egemenliği tartışmalı, ada, adacık, kayalıklar sorunu.

A. Kara Sularının Genişletilmesi Sorunu

Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konulan içerisinde, ilişkileri bir anda tırmandırabilecek konulardan birini, Yunanistan'ın, Ege Denizi'nde, ulusal kara suları sınırını 6 milden 12 mile genişletme çabaları oluşturmaktadır. 1982 yılında, BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin ulusal kara suları sınırını azami 12 mil olarak tespit eden kararından sonra, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde ulusal kara suları sınırını 12 mile genişletmek istemesi, bu denize kıyıdar ülke olan ve hayati çıkarları bulunan Türkiye tarafından yoğun tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye ve Yunanistan arasında, Ege Denizi'ndeki ulusal sınırların tespitinde, geleneksel deniz hukuku ilkeleri göz önünde bulundurularak 3 millik kural temel kabul edilmiş ve Lozan Barış Antlaşması sırasında iki ülke arasındaki denge ve sınır, bu 3 millik kurala göre tespit edilmiştir. Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasından sonra Türkiye, yeni gelişmeler çerçevesinde Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin Türk Boğazları üzerinde tespit etmiş olduğu statünün gözden geçirilmesini

ve Boğazlar üzerindeki Türk egemenliğinin kesin olarak sağlanmasını istemiştir. Böylece, imzalanan Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye, Boğazlar üzerindeki egemenliğine yeniden kavuşmuş ve bu bölgelerin silahsızlandırılması yükümlülüğünden kurtularak ulusal güvenliği açısından önemli bir boşluğu kapatmıştır. Yaklaşık iki ay sonra, 17 Eylül 1936'da da 230 sayılı Yasa ile Yunanistan ulusal kara suları sınırını 3 milden 6 mile genişletmiştir.

Yunanistan, ulusal kara suları sınırını 3 milden 6 mile genişlettikten sonra İtalya'dan gelebilecek olası bir saldırıya hazırlanırken Ege Denizi'ndeki bu denge değişikliği, ilk dönemlerde fazla dikkat çekmemiştir. Bunda her iki tarafın da ulusal güvenliklerini tehlikede görerek ortak bölgesel bağlantılar içerisinde olmalarının rolü vardır. Zira 14 Eylül 1933'te iki devlet arasında imzalanan Samimi Anlaşma Misakı ile 9 Şubat 1934'te Romanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan Balkan Antantının yarattığı dostluk havasının bu yönde önemli bir etkisinin bulunduğu düşünülmektedir (Pazarıcı 1986: 23-24, Kurumahmut 1998: 19). Türkiye açısından ulusal kara sularının 6 mile genişletilmesi durumu ise, ancak 1964 yılında gerçekleşebilmiştir. 1964 yılında kabul edilen 476 sayılı Karasuları Kanunu ile Türk kara sularının genişliği 6 mil olarak tespit edilmiş, ayrıca karşılıklılık esası kabul edilmiştir. Buna göre Türkiye, ulusal kara suları sınırını 6 milden geniş olarak belirlemiş ülkelere karşı, bu ülkelerin kabul etmiş oldukları kara suları sınırını uygulayacaktır. Uygulamada bu ilke, Karadeniz ve Akdeniz'de 12 mil olarak gerçekleşmiştir. 1964 yılından itibaren, hem Yunanistan'ın hem de Türkiye'nin ulusal kara suları sınırlarını 6 mil olarak belirtmelerinden sonra Ege Denizi'nde paylaşım şu şekilde gerçekleşmiştir: Yunanistan, Ege'deki 3000 dolayındaki ada ve adacıklara sahip olmasından kaynaklanan bir avantajla yaklaşık % 35, Türkiye ise % 8,8 oranında bir paya sahip olmuştur.

1982 BM-III Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin hazırlanması ile Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi kara suları ve kıta sahanlığı sorunu yeniden gündeme gelmiş ve Yunanistan, bu Sözleşme'ye dayanarak, ulusal kara suları sınırını 12 mil olarak belirleme hakkına sahip olduğunu ve bu hakkı zamanı geldiğinde kullanacağını açıklamıştır. Yunanistan'a göre, 12 millik kara suları sınırı, artık bütün devletler tarafından benimsenen bir teamül, devletler genel hukuku kuralı durumundadır. Yunanistan, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre kendi ulusal kara suları sınırını 12 mil olarak belirleme hakkına sahiptir. Bu arada, Ege Denizi'ndeki adalar Yunanistan'ın egemenliğinin ve ülkesel bütünüün ayrılmaz bir parçası olduğundan, bu adalar da 12 millik kara suları sınırına sahiptir.

Yunanistan'ın bu yaklaşımına karşı Türkiye, kara sularının genişliği konusunda geçerli olan tek bir genel kuralın bulunmadığını ileri sürerek, böy-

lesine bir kuralın varlığı hâlinde bile, Türkiye'nin bu kuralla bağlı sayılamayacağını belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin görüşüne göre; Ege Denizi, coğrafi konumu açısından kapalı-yarı kapalı deniz statüsündedir, dolayısıyla, bu denizde kara suları sınırları belirlenirken bu yapı göz önünde bulundurularak hareket edilmeli, kıyıdar ülkeler arasında yapılacak görüşmelerle sınır belirlenmelidir.

Ege Denizi'nde ulusal kara suları sınırının 12 mile genişletilmesi durumunda, bu denize kıyıdar ülkelerden biri olan Türkiye'nin zararlı çıkacağı kesindir. Gerçekten de Yunanistan'ın Ege Denizi'nde kara suları sınırını 12 mile genişletme kararının gerçekleşmesi durumunda bu denizde ulusal kara

Yunanistan'ın Ege Denizi'nde kara suları sınırını 12 mile genişletme kararının gerçekleşmesi durumunda bu denizde ulusal kara suları oldukça dengesiz bir paylaşım ortaya çıkaracaktır.

suları oldukça dengesiz bir paylaşım ortaya çıkaracaktır; Yunan kara suları % 60,33, Türk kara suları ise yaklaşık % 9. Bu dağılım içerisinde Ege'de uluslararası antlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıkların kara suları % 10,65, uluslararası sular veya açık deniz olarak kalan bölgenin oranı ise % 20,02'dir (Aksu 2010)¹ Ege Denizi'nde kara suları sınırının 12 mile genişletilmesi durumunda bu bölgede devletlerin egemenlik hakları açısından da kimi değişiklikler yaşanacaktır; Türkiye açısından ulusal kıta sahanlığı olarak kabul edilen bölgeler Yunan kara suları içerisinde kalacak ve Türkiye bu bölgelerde hak iddia edemeyecektir. Türkiye için, Midilli ile Sakız ve Sakız'la Sisam arasında, açık denize doğru yalnız iki dar boğaz kalacaktır; bunlar da kendisine yalnız kısa bir geçiş sağlayacak, hemen sonra Akdeniz ya da Marmara yönünde seyretmek istemesi durumunda, yeniden Yunan kara suları içinden geçmek zorunda kalacaktır. Boğaz-

lara ulaşmak için tek yol, kısa düz çizgi yerine, devamlı manevralarla kıyı çizgisini izlemesidir. Dolayısıyla Türkiye'nin olduğu kadar bu sulardan yararlanan diğer devletlerin de uluslararası sulardan yararlanma haklarını "**zarsız geçiş**" hakkına dönüştürecektir (Aksu 2010, Heraclides 2003: 208).

Kara sularının 12 mil olarak belirlenmesi durumunda Ege Denizi'nin ulusal hava sahası da buna bağlı olarak genişleyeceğinden Türkiye'nin Ege üzerindeki askerî uçuşları ve tatbikatları (hava-deniz) gerçekleşemeyecektir. Ulusal kara sularının 12 mil olarak tespit edilmesiyle Türkiye, Ege Denizi balıkçılığında ekonomik, ticari kayıplara uğrayacaktır.

Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi kara suları sınırını 6 milden 12 mile genişletme uyuşmazlığı, tarafların ileri sürmüş olduğu bir dizi hukuki ve siyasi gerekçe çerçevesinde şöyle değerlendirilebilir:

Kıyıda Bir Devletin Ulusal Kara Suları Sınırını Belirleme Hakkı

BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre,

“Her devlet kara sularının genişliğini tespit etme hakkına sahiptir; bu genişlik işbu Sözleşme 'ye göre tespit edilen esas hatlardan itibaren 12 deniz milini geçemez.”

Yunanistan, Sözleşme'nin bu maddesine dayanarak Ege Denizi'nde ulusal kara suları sınırını kendi iç hukuk yollarını, bağımsız iradesini kullanarak 6 milden 12 mile çıkarabileceğini ileri sürmektedir. Türkiye'nin bu konudaki görüşüne göre ise Sözleşme'nin ilgili hükmü, 12 mil genişliği bir üst sınır olarak kabul etmiştir. Bu bağlamda, ilgili hükme dayanarak kara suları genişliğini belirleme hakkını kullanan bir devletin bu uygulaması, aynı zamanda, uluslararası bir nitelik taşımaktadır. Nitekim, Uluslararası Adalet Divanının almış olduğu bir karara göre;

“Deniz alanlarının sınırlandırılmasının her zaman uluslararası yönü vardır; bu yalnızca sahil devletinin iç hukukunda açıklandığı biçimiyle onun iradesine bağlı olamaz. Her ne kadar tek sahil devletinin bunu gerçekleştirme yetkisine sahip olması nedeniyle sınırlandırma işlemi zorunlu olarak tek taraflı bir işlem ise de buna karşılık, bu sınırlandırmanın, üçüncü devletler bakımından geçerliliği uluslararası hukuku ilgilendirmektedir.”

Yunanistan'ın Ege Denizi'nde ulusal kara suları sınırını 12 mile çıkarması durumunda Türkiye, uluslararası hukuka dayanarak bu uygulamayı tanımama hakkına sahiptir. Türkiye'nin 12 mil iddiasına karşı izlemiş olduğu yaklaşım bu konuda teamül oluşturmaktadır; dolayısıyla, Yunanistan'ın bu yönde alacağı bir kararı Türkiye'nin kabullenmesi beklenemez.

BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesinde belirtilen 12 mil sınırının bir genel hukuk kuralı, teamül olduğu;

Yunanistan'ın iddiasına göre, ilgili Sözleşme'nin 3. maddesinde belirtilmiş bulunan 12 millik kural, giderek bütün devletler tarafından genel kabul gören bir devletler genel hukuku kuralı, yapılageliş kuralı oluşturmaktadır.

Türkiye'ye göre ise, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde kara suları sınırının azami 12 mil olabileceğine ilişkin bir kuralın bulunmasına rağmen, uygulamada devletler, ulusal kara suları sınırını belirlerken farklı genişlik kriterleri tespit etmektedirler. Bu farklılıklara karşın, 12 millik kural üzerinde belirgin bir yoğunluğun bulunması, bu kuralın bir yapılageliş oluşturup oluşturmadığı tartışmalarını gündeme getirmektedir. Bununla birlikte, bu kura-

lın yapılagelişe dönüştüğü kabul edilse dahi, Türkiye'ye karşı bu kuralın ileri sürülebilmesi söz konusu olamaz. Çünkü, Türkiye 12 millik genişliğin Ege Denizi'nde uygulanmasına istikrarlı olarak karşı çıkmıştır.

**Ege Denizi'nin statüsü ve hakkın kötüye kullanılmayacağı ilkesi;
BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 122. maddesine göre;**

"İşbu Sözleşme'nin amaçları uyarınca 'kapalı veya yarı kapalı denizden, iki veya daha çok devlet tarafından çevrili ve diğer bir denize veya okyanusa dar bir geçitle bağlı bulunan veyahut da bütünüyle veya büyük bir bölümü ile iki veya daha çok devletin kara sularından ve münhasır ekonomik bölgelerinden oluşan bir körfez, bir deniz havzası veya bir deniz anlaşılır."

Türkiye'nin görüşüne göre, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde sahip olduğu adaların kara sularını tek taraflı olarak 6 milden 12 mile genişletmek istemesi, bu denizin kapalı-yan kapalı statüsü göz önünde bulundurulduğunda, diğer kıyıdar ülke olan Türkiye açısından olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir harekettir. Bu nedenle, kıyıdar devletler olarak Türkiye ve Yunanistan arasında bu konuda ortak bir görüşün bulunması gerekmektedir. Söz konusu Sözleşme'nin 15 ve 123. maddeleri, bu türden hak ve yükümlülükleri düzenlemektedir. 15. maddeye göre;

"İki devletin sahilleri bitişik veya karşı karşıya olduğunda, aralarında aksine bir anlaşma olmadıkça, bu devletlerden ne birinin ne de diğerinin kendi kara sularını, bütün noktaları, bu iki devletin her birinin kara sularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hatların en yakın noktalarından eşit uzaklıkta bulunan orta hattın ötesine uzatmaya hakkı yoktur. Bununla beraber bu hüküm, tarihî hakların veya diğer özel durumların varlığı nedeniyle, her iki devletin kara sularının başka şekilde sınırlandırılmasının gerekli olduğu durumlarda uygulanmaz."

123. madde hükmüne göre ise;

"Kapalı veya yarı kapalı bir denize sahildar olan devletler, işbu Sözleşme gereğince kendilerine ait olan hakların kullanılmasında ve yükümlülüklerin yerine getirilmesinde aralarında iş birliğinde bulunmalıdırlar (...) "

Ege Denizi'nde kara suları sınırının Yunanistan tarafından tek taraflı olarak 6 milden 12 mile genişletilmesi durumu, yukarıda sıralanmış olan Sözleşme hükümlerine aykırı bir durum ortaya çıkardığı gibi, ayrıca Sözleşme'nin 300. maddesine de aykırı bir sonuç doğuracaktır. 300. madde hükmüne göre;

"Taraflar devletler işbu Sözleşme uyarınca üstlendikleri yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirmeli ve işbu Sözleşme 'de tanınan hakları, yetkileri ve serbestileri hakkın kötüye kullanılmasını oluşturmayacak biçimde kullanmalıdırlar."

Türkiye'nin görüşüne göre; Yunanistan'ın, Ege Denizi'nde ulusal kara sularını 12 mile genişletmesi, Türkiye'nin bu denizdeki kıta sahanlığı hakla-

rını ortadan kaldıracığı gibi, bu denizden yararlanırken dayanmış olduğu ekonomik, ticari, askerî ve siyasi egemenlik haklarını da sınırlandıracak, bu denizi âdeta bir “Yunan Gölü”ne dönüştürecektir; dolayısıyla bu tür bir davranış hakkın kötüye kullanılması olacaktır.

Bazı Yunanlı yazarların görüşüne göre ise,

“Yunanistan’ın 12 mil kuralını uygulaması Ege’yi yabancı devletlere kapatmayacağı gibi,, devletlerin zararsız geçiş hakkına da (1982 Sözleşmesi’nin 17. ve onu izleyen maddeleri) halel getirmeyecektir. Üstelik hakkın kötüye kullanılması tek başına bir yetki değil, belirli bir hakkın kullanılma şekliyle ilgili bir kavramdır. 300. maddenin içerdiği hüküm, öteki devletlerin haklarıyla ilgili olup, sözleşmeyle tanınan bir yetkinin kullanılmasını engellemez.” (Aksu 2010)²

Ege Denizi’nde Yunanistan’ın ulusal kara sularını 12 mile çıkarmakta kararlı olduğunu ve zamanı geldiğinde bu hakkını kullanacağını dile getirmekte oluşu, Türkiye’nin de bu konudaki kararlı tutumunu (böylesi bir kararı savaş nedeni “**casus belli**” olarak sayacağını) sıklıkla dile getirmesine yol açmaktadır. Bu bakımdan ele alındığında Yunanistan’ın AB’ye tam üye olmasının sağlamış olduğu avantaj ile Ege’deki kara suları uyuşmazlığını AB’nin dış sınırlarına ilişkin kurallar çerçevesinde değerlendirme çabasında olduğu gözlemlenmektedir. Kara suları yüzünden çıkabilecek bir sıcak çatışmada Türkiye’nin tepkisini, AB’den sağlayacağını düşündüğü destekle karşılama ve çatışmayı AB’nin sınırlarına yönelik gibi gösterme çabası söz konusudur. Türkiye’nin tam üye olarak içerisinde yer almadığı AB ile olan sınırlar çerçevesinde düşünüldüğünde Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege Denizi’ndeki sınırlar aynı zamanda AB’nin dış sınırlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Ege’de kara sularının 12 mile genişletilmesi, aynı zamanda Birlik’in sınırlarının da genişlemesini doğuracaktır. Ancak, Türkiye’nin bu yöndeki bir uygulamayı savaş nedeni saymakta oluşu, bu ihtimalin gerçekleşmesi durumunda Türkiye ile Yunanistan’ı karşı karşıya getireceği gibi, AB’yi de sıcak bir çatışmanın/bunalımın içerisine sürükleyebilecek niteliktedir (Aksu 2010).

B. Kıta Sahaneliğinin Tespit Edilmesi Sorunu

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri etkilemesi bakımından Ege Denizi kıta sahanlığı sorunu yakın bir geçmişe sahiptir. Ege Denizi’nde 1960’ların başlarından itibaren Yunanistan sismografik araştırmalar ve petrol arama faaliyetleri yürütmektedir. Ege adalarının kıta sahanlığı üzerinde kendisinin münhasır yetkili olduğu ve adaların kıta sahanlığı alanlarının da 200 metre derinliğe ve işletilebildiği takdirde işletilme noktasına kadar varabileceği iddiası, ayrıca 60 ve 70Tı yılların değişik yasa gücündeki kararnameleleri

ile de tekrarlanmaktadır. Bunların ilki 1969 tarihli ve 142 sayılı Yasa Gücündeki Kararname olup en önemlisi de 1973 tarihli ve 210 sayılı Maden Yasası olmaktadır (Pazarıcı 1986: 24). Buna karşılık 1 Kasım 1973 tarihinde Türkiye de Ege Denizi'nin 27 bölgesinde TPAO'ya araştırma ve işletme ruhsatları vermiştir. Yunanistan, 7 Şubat 1974 tarihinde Türkiye'ye vermiş olduğu bir nota ile durumu protesto etmiş ve TPAO'nun arama yapacağı bölgelerin Yunanistan'a ait bulunan Semadirek, Limni, Midilli, Boz Baba, Sakız, İpsara ve Antipsara adalarının batısında yer alan deniz yatakları olduğunu, bu adalar ve adaların deniz yatağı, deniz altında Yunan Hükümetinin hükümlerine haklarının bulunduğunu bildirmiştir. Yunanistan, bu bölgeler üzerindeki egemenlik haklarını, 1972 yılında kabul etmiş olduğu 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin b fıkrası ve 2. maddesine dayandırmıştır. Bunun yanı sıra, Yunanistan, bu notasında Türkiye'nin araştırma izni vermiş olduğu bölgelerde Yunanistan'ın 1961 yılından beri petrol araştırma izinleri vermekte olduğunu açıklamıştır.

Kıta sahanlığının sınırlandırılması konusunda ise, Yunanistan, 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 6. maddesi 1. paragrafına göndermede bulunarak kıyıları karşı karşıya bulunan devletler arasında yapılacak bir kıta sahanlığı sınırlandırmasında ortay hat kuralının paylaşımında eşitliği sağlayacak kural olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca Yunanistan, bu notasında Türkiye'nin bölgede vermiş olduğu petrol arama izinlerini tanımadığını belirterek 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 2. maddesinin 2 ve 3. paragrafları hükümlerine göre, söz konusu adaların doğal kaynakları üzerinde araştırma yapmak ve bunlardan yararlanmak konusunda egemen haklara sahip olduğunu ve bu hakları saklı tuttuğunu açıklamıştır.

Yunanistan'ın 7 Şubat 1974 tarihli notasına cevap olarak Türkiye'nin vermiş olduğu 27 Şubat 1974 tarihli notada Türkiye, TPAO'ya araştırma izinleri verilmeden önce uluslararası hukuk kuralları ve yasal koşulların dikkatle incelendiği, 1958 Cenevre Sözleşmesi ve Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı sorununda Uluslararası Adalet Mahkemesinin vermiş olduğu kararı dikkate aldıklarını belirtmiştir. Türkiye bu notasında kıta sahanlığı sorununa hukuki ve siyasi yaklaşımını dile getirmiş ve tezlerini açıklamıştır. Türkiye'nin görüşüne göre, söz konusu hükümlerden hareket edildiğinde, Ege Denizi'nin yatağında yapılacak olan bir jeomorfolojik araştırma, Anadolu'nun doğal uzantısını oluşturan Türk kıyılarından itibaren deniz altı alanlarının küçük derinliklerde uzanmakta olduğunu gösterecektir. Bu nedenle Türk kıyılarının yakınında bulunan Yunan adalarının Anadolu'nun doğal uzantısı üzerinde yer almış olmalarından dolayı kendilerine özgü bir kıta sahanlıkları olamaz.

Ayrıca, Türkiye, bu notasında kıta sahanlığının sınırlandırılması için uygulanacak hukuk kuralının, eşit uzaklık kuralı olduğunu kabul edemeyece-

ğini bildirmiştir. Aksine, kıyıları karşılıklı iki devlet arasında kıta sahanlığının sınırlandırılmasındaki esas kural, eşit uzaklık değil, devletler arasında bir anlaşmanın sağlanmasıdır. Cenevre Sözleşmesi ve Uluslararası Adalet Mahkemesinin vermiş olduğu kararlara göre eşit uzaklık kuralı, anlaşmaya varılamıyorsa ve özel şartlar başka bir sınırlandırmayı haklı göstermiyorsa, üçüncü bir seçenek olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte, iki ülke arasında kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin olarak şimdiye kadar bir girişimde bulunulmamıştır, buna karşın, Yunanistan Hükûmeti, göndermiş olduğu notasında da belirttiği gibi, 15 yıldan beri Ege Denizi'nde petrol arama izinleri dağıtmaktadır.

Türkiye'nin görüşüne göre; Uluslararası Adalet Divanının almış olduğu kararlar ve Cenevre Sözleşmesi hükümlerine göre adalar, sınırlandırmada ikincil bir öneme sahip bulunmaktadırlar. Hem adalar hem de Ege Denizi'nin bütünü, tipik bir "özel durum" oluşturmaktadır; bu nedenle uluslararası deniz hukuku kurallarına başvuruda bulunmak için uygun bir şekilde görüşmelere başlanmalıdır (Aksu 2010, Heraclides 2003: 203-206).

İki ülke arasında gerçekleşen bu nota değişimlerinden sonra taraflar, karşılıklı olarak birbirlerinin yaklaşımlarından haberdar olmuş ve Yunanistan, 24 Mayıs 1974 tarihinde vermiş olduğu bir başka nota ile 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin karara bağlamış olduğu pozitif hukuk kurallarına dayanarak Türkiye ve Yunanistan arasında yapılacak bir sınırlandırmaya karşı olmadığını açıklamıştır. Türkiye de 5 Haziran 1974 tarihinde Yunanistan'a vermiş olduğu bir nota ile Yunanistan'ın bu yaklaşımını olumlu karşılamış, soruna çözüm bulunabilmesi için, sorunun acelesi ve önemi dikkate alınarak Yunanistan tarafından belirlenecek bir tarihte yapılacak olan görüşmelere katılmaya hazır olduğunu bildirmiştir.

İki ülke arasındaki nota değişimleri sürerken 29 Mayıs 1974 tarihinde, Türkiye'nin, TCG ÇANDARLI (Askerî Araştırma Gemisi) adlı araştırma gemisine Ege Denizi'nde manyetometrik araştırmalarda bulunmak için Ege'ye açılmasına izin vermesi üzerine Yunanistan, Türkiye'yi 14 Haziran 1974 tarihinde protesto etmiştir. Yunanistan'ın protesto notası, Türkiye tarafından 4 Temmuz 1974 tarihinde bu ülkeye verilen bir başka nota ile geri çevrilmiş,

Türk kıyılarının yakınında bulunan Yunan adalarının Anadolu'nun doğal uzantısı üzerinde yer almış olmalarından dolayı kendilerine özgü bir kıta sahanlıkları olamaz.

Çandarlı gemisinin uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde Türk kıta sahanlığı üzerinde araştırma görevini yerine getirdiği, bu araştırma çalışmalarının petrol arama ayrıcalıkları programı çerçevesinde sürdürüleceğini belirtmiştir.

Bu nota değişiminden kısa bir süre sonra Türkiye, 18 Temmuz 1974 tarihinde, TPAO'ya yeni araştırma izinleri vererek araştırma sahalarını genişletmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki kıta sahanlığına ilişkin nota değişimleri, kısa süre sonra ortaya çıkan Kıbrıs bunalımı dolayısıyla bir süre ikinci plana itilmiş ve 22 Ağustosta Yunanistan'ın Türkiye'ye yeni bir nota vererek daha önce verilmiş olan notalardaki Yunan görüşlerinin korunduğunu bildirmesi ve Türkiye'nin arama bölgesini genişletmesini protesto etmesiyle yeniden gündeme gelmiştir. 16 Eylül 1974 tarihinde Türkiye, Yunanistan'ın notasını geri çevirmiş, TPAO'nun Ege Denizi'nde araştırma yapacağı bölgeleri Türk kıta sahanlığı olarak nitelendirmiş ve bu nedenle, Yunanistan'ın söz konusu bölgeler üzerindeki iddialarının yasal dayanağının olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte Türk Hükümeti, karşılıklı kıyıları iki ülkenin paylaştığı Ege Denizi'nde söz konusu deniz alanlarında kıta sahanlığı sınırlarının tespiti sorununun, kabul edilebilir ortak bir çözüme kavuşturulmasının doğrudan görüşmeler yoluyla sağlanabileceğine inandığını eklemiştir.

Daha sonra iki ülke arasında nota değişimleri sonrasında, konuya ilişkin görüşmelere başlanması konusunda görüş birliği sağlanmış ve Bakanlar düzeyindeki ilk toplantı, 17-19 Mayıs 1975 tarihinde Roma'da gerçekleşmiştir. Yapılan ortak açıklamada, tarafların uzmanlar düzeyinde yakın bir zamanda görüşmelere başlayacağı açıklanmış ve iki ülke Dışişleri Bakanlarının Brüksel'de tekrar bir araya gelmeleri kararlaştırılmıştır.

31 Mayıs 1975 tarihinde Brüksel'de bir araya gelen Türk ve Yunan Başbakanları, görüşmeler sonrasında açıkladıkları ortak bildiriyle, iki ülke arasındaki sorunların barışçı yöntemler kullanılarak yapılacak olan görüşmelerle çözümlenmesi ve kıta sahanlığı sorununun da Uluslararası Adalet Divanı tarafından çözümlenmesi gerektiği üzerinde karara vardıkları, bu bağlamda, Ege Denizi kıta sahanlığı sorunuyla ilgili uzmanlar toplantısının ve hava sahasına ilişkin uzmanlar toplantısının toplantı tarihlerini öne almayı kararlaştırdıkları açıklanmıştır. Brüksel Ortak Bildirisi, ilerleyen dönemlerde iki ülke arasında farklı yorumlanmıştır. Yunanistan, Brüksel Bildirisiyle iki ülkenin Ege Denizi kıta sahanlığı sorununu Uluslararası Adalet Divanına götürmek için görüş birliğine vardıklarını ileri sürerken Türkiye, konunun görüşmeler yoluyla çözümlenmesi için gereken adımların atılmadığında ısrarlı olmuştur. Yunanistan ise, Türkiye'nin ısrarlı olduğu görüşmeler konu-

sunu, iki ülkenin sorunu Uluslararası Adalet Divanına götürmeleri için gereken hazırlıklara ilişkin olarak değerlendirmiştir.

Türkiye ve Yunanistan arasında sürdürülen nota değişimleri sonrasında, iki ülke arasında görüş ayrılıkları giderek belirginleşmiştir. Taraflar, bir yandan notalarla görüşlerini açıklama yoluna giderken soruna ilişkin olarak uzmanlar düzeyinde yapılan bir dizi görüşmeden de sonuç alınamamıştır. 31 Ocak 1976 tarihinde Bern’de uzmanlar düzeyinde yeniden bir araya gelen iki ülke temsilcileri ortak bir sonuca ulaşamamışlardır. 19-20 Haziran 1976 tarihleri arasında Bern’de yeniden bir araya gelen Türk ve Yunan temsilcileri görüşmelere devam etmiş, ancak yine sonuç çıkmamıştır.

Türkiye’nin 6 Ağustos’tan itibaren MTA SİSMİK 1 gemisini Ege Denizi’ne göndererek sismik araştırmalara başlaması, Yunanistan’ın şiddetli tepkisine yol açmıştır. Yunanistan’ın Ege Denizi’nde yapılacak olan araştırmaların kendi iznine bağlı olduğunda ısrar etmesi, gerginliğin azaltılmasına ilişkin görüşmelerde araştırma gemisinin izleyeceği rotanın önceden Yunanistan’a verilmesi ve askerî gözetlemede bulunmakta ısrarlı olması, görüşmelerin çıkmaza girmesine yol açmıştır. Yunanistan’ın, 7 Ağustosta Türkiye’ye bir protesto notası vermesi üzerine Türkiye, Yunanistan’a vermiş olduğu 8 Ağustostaki notasıyla, Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi kıta sahanlığı sınırlandırma çabalarının başarısız kalmasından dolayı, Yunanistan’ın, kara sularının ötesindeki bölgeleri “Yunan kıta sahanlığı” olarak değerlendirmesini uluslararası hukuk, ilke ve kurallarına aykırı olarak değerlendirmiş. Yunan egemenlik haklarının ihlal edildiğine ilişkin iddiaları dayanaksız olarak nitelendirmiştir. Bunun yanı sıra, Türkiye, MTA SİSMİK I araştırma gemisinin kara sularının dışında araştırma çalışmalarını yürüttüğünü ve bu bölgelerde henüz bir sınırlandırmaya gidilmediğini belirtmiş, ikili görüşmeler yoluyla her iki tarafın da kabul edebileceği bir çözümün bulunması gereği üzerinde durarak MTA SİSMİK I araştırma gemisinin planlanan çalışmalarını sürdüreceğini açıklamıştır.

Türkiye’nin araştırma çalışmalarına devam etmesi karşısında Yunanistan, bir yandan Türkiye’yi protesto etmiş, diğer yandan da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Uluslararası Adalet Divanına başvuruda bulunarak Türkiye’yi şikâyet etmiştir. Yunanistan’ın, 10 Ağustosta BM Güvenlik Konseyini acil olarak toplantıya çağırması üzerine toplanan Güvenlik Konseyi, 24 Ağustos 1976 tarihinde ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya’nın sunmuş olduğu bir karar tasarısını kabul ederek Türkiye ve Yunanistan’a aralarındaki uyuşmazlığı BM ilkelerine uygun yöntemleri dikkate alarak doğrudan görüşmelerle çözümlendirmeleri tavsiyesinde bulunmuş; iki ülke arasında görüşmeler sürecini kolaylaştırmak amacıyla, mevcut gerginliğin azaltılması yönünde tarafların ellerinden gelen bütün çabayı göstermelerini istemiştir.

Güvenlik Konseyi, kabul ettiği karar tasarısıyla, uyuşmazlığa taraf olan Türkiye ve Yunanistan arasında bir tercih yapmaktan kaçınmış, bir yandan tarafların uyuşmazlığı doğrudan görüşmeler yoluyla çözmelerini önerirken diğer taraftan da tarafları, uyuşmazlığın giderilebilmesinde Uluslararası Adalet Divanının muhtemel katkılarına dikkate almaya davet etmiştir.

Uluslararası Adalet Divanı ise Yunanistan'ın geçici Önlemler alınmasına ilişkin istemini öncelikli olarak ele almış ve 11 Eylül 1976 tarihli kararında, tartışma konusu olan alanlarda girişilecek araştırma işlemlerinin tarafların haiz olmadıkları hakların doğumuna veya haiz oldukları hakların yitirilmesine yol açmayacağını belirttiğinden sonra, Türkiye tarafından yapılan sismik araştırmaların deniz yatağı ve toprak altına ve doğal kaynaklarına zarar verebilecek nitelikte olmadığını, kaynakların kullanılması ve tahsisi gibi bir işlemin yapılmadığını dikkate alarak olayda, Statünün 41. maddesi anlamında dava konusu olan haklara **giderilmesi imkânsız olan bir zararın verilmesi tehlikesinin bulunmadığına karar vermiştir.**

2-11 Kasım tarihleri arasında Bern'de görüşmelerde bulunan Türk ve Yunan temsilciler, bu görüşmeler sonrasında bir ilkeler anlaşması imzalayarak kıta sahanlığının sınırlandırılmasında karşılıklı rızalara dayanarak oluşturulacak bir anlaşmanın sağlanabilmesi için samimi, ayrıntılı ve güven içerisinde bir yaklaşım izlemeyi, yapılacak olan görüşmelerin, içeriğinden dolayı gizli tutulmasını kararlaştırmışlardır. Sözleşme'ye göre, iki ülke de bu konudaki siyasi ve hukuki görüşlerini koruyarak bu Sözleşme'nin ayrıntıları ve görüşmeler sırasında yapılan önerileri, herhangi bir dış ortamda kullanmama yükümlülüğüne girmiş, ortaklaşa yapılmasına karar vermedikçe, görüşmelerin özüne ilişkin olarak basına açıklama yapmamayı ve bilgi sızdırmamayı kararlaştırmışlardır. Bunun yanı sıra, taraflar Ege Denizi kıta sahanlığı ile ilgili olarak görüşmelere zarar verebilecek girişimlerden kaçınmayı yükümlenmiş, ikili ilişkilerle ilgili olduğu kadar, diğer tarafı güvensizliğe itebilecek herhangi bir inisiyatif ya da davranıştan kaçınmayı kararlaştırmışlardır. Ayrıca, iki ülke arasında kıta sahanlığının sınırlandırılması sırasında uygulanabilecek pratik kriter ve temel ilkelere ulaşabilmek amacıyla, bu konuya ilişkin uluslararası hukuk kurallarını ve yapılageliş durumunu araştırmayı kararlaştırmış ve bu amaçla, ulusal temsilcilerden oluşturulacak bir karma komisyonun kurulmasında anlaşmışlardır.

Bern Anlaşmasının açıklanmasından sonra taraflar arasındaki ilişkilerde yeni bir dönem başlamış, gerginlik geçici olarak azalmıştır. 1978 Montreux Zirvesinde yeniden bir araya gelen Türk ve Yunan Başbakanları, iki ülke arasındaki ilişkileri gözden geçirmiş, görüşmelerin karşılıklı güven ortamı içerisinde sürdürülmesine karar vermişlerdir.

Bern Anlaşması ile oluşturulan denge çerçevesinde tarafların Ege Denizi kıta sahanlığı sorununa adil ve kalıcı çözüm bulma çabaları, iki ülke arasındaki diyalogun yönelimine bağlı olarak dalgalanma göstermiştir. Bu bağlamda, her ne kadar kıta sahanlığı sorununa somut bir çözüm getirmekten uzak kalmışsa da Bern Anlaşması, iki ülke arasındaki görüşmelerin ve diyalogun yeniden kurularak gerginliğin azaltılması açısından oldukça önemli bir rol oynamıştır.

Ancak, 1987 başlarında Yunanistan'ın Bern Anlaşmasından doğan yükümlülüklerini geçersiz sayarak, Ege Denizi'nde yeniden petrol arama faaliyetlerinde bulunacağını açıklaması Türk-Yunan ilişkileri açısından, kıta sahanlığı sorununun yeniden gündeme gelerek gerginliğin artmasına yol açmıştır. Türkiye, bu duruma karşı çıkmış ve Bern Anlaşmasına aykırı düşen bu gibi davranışlara izin vermeyeceğini açıklamıştır.

Kıta sahanlığı
sorununda
1987 Martında
ortaya çıkan
gerginlik, iki
ülke ilişkilerinin
yönelimi açısından
oldukça
önemli noktaları
ortaya
çıkarmıştır.

Türkiye ve Yunanistan arasında çıkan gerginlik, karşılıklı suçlamalarla tırmanma gösterirken Türkiye, Yunanistan'ın tartışmalı bölgelerde petrol aramasını önlemek için harekete geçeceğini açıklamış ve Piri Reis araştırma gemisini Ege Denizi'ne göndermiştir. Gerginliğin artmasına paralel olarak her iki ülkede de silahlı kuvvetler alarma geçirilmiş ve sonunda bunalımın giderilebilmesi için NATO, AET ülkeleri ve ABD'nin yoğun çabası gerekmiştir. Yunan savaş uçaklarının Ege Denizi'nde araştırma faaliyetlerini yürüten Piri Reis araştırma gemisini taciz etmesi, iki ülke arasında sert protesto notalarına konu olmuştur.

Karşılıklı olarak yapılan bu açıklamalardan sonra, iki ülke arasında diplomatik girişimler hızlanmış ve NATO Genel Sekreteri Carrington ve ABD diplomatik çevrelerinin çabalarıyla bunalım hafifletilmiştir. Bunalımın azaltılmasında Yunanistan'ın tartışmalı sularda petrol aramaktan vazgeçtiğini diplomatik yollardan Türkiye'ye bildirmesi ve Kuzey Ege Petrol Şirketinin "28 Mart tarihine kadar Taşoz adası doğusunda petrol çıkarmaya başlayacağına ilişkin planlarını askıya aldığı" açıklaması etkili olmuştur.

Kıta sahanlığı sorununda 1987 Martında ortaya çıkan gerginlik, iki ülke ilişkilerinin yönelimi açısından oldukça önemli noktaları ortaya çıkarmıştır. Bir kez, Yunanistan'ın sıklıkla vurgulamakta olduğu Bern Anlaşmasının geçersiz olduğuna ilişkin yaklaşım, her iki ülkenin ulusal kara suları dışında,

tartışmalı bölgelerde, petrol arama faaliyetlerine girişmeyeceklerini açıklamasıyla, yerini Bern Anlaşmasının geçerli olduğu yaklaşımına bırakmıştır. Bunalımın ortaya çıkarmış olduğu bir diğer sonuç ise Yunanistan, bu bunalım sırasında AET ve NATO üyesi ülkeler ve ABD'ye karşı suçlayıcı bir yaklaşım sergilemiş ve özellikle, Türkiye'nin ilişkilerinin soğuk olduğu Bulgaristan ile yoğun diplomatik iletişim kurmuş, Varşova Paktını gelişmelerden haberdar etmiştir. Ayrıca, gerginliğin artmasıyla birlikte Yunanistan, ülkesinde bulunan Nea Makri Amerikan üssünü geçici olarak kapatma kararı alarak ABD'nin iki ülke arasındaki bunalım sırasındaki tutumuna sert tepki göstermiştir.

Bütün bunların yanı sıra, 1987 Martında Ege Denizi kıta sahanlığına ilişkin bunalım, iç politika açısından her iki ülkede de hükümetlere karşı sert eleştirilerin yapılmasına yol açmış, hükümetler bunalım sırasında ulusal çıkarları tam olarak koruyamamakla suçlanmışlardır.

Kıta sahanlığı konusunda iki ülkenin de “şimdilik” kaydıyla uluslararası sularda petrol arama faaliyetlerine girişmeyeceklerini açıklamalarından sonra, iki ülke arasındaki muhtemel savaş riski geçici olarak ertelenmiş bulunmaktadır. Gerçi gerginlik atlatılmıştır, ancak, taraflar arasında sorunun özüne ilişkin görüş ayrılıklarının yanı sıra sorunun hukuki mi yoksa siyasi bir sorun mu olduğuna ilişkin yaklaşım farklılıkları da gündemde varlığını sürdürmektedir.

Davos süreci içerisinde başlayan ikili iletişim ve görüşmeler ise taraflar arasındaki sorunların çözümlenmesine yönelik olmaktan çok, iki ülke arasındaki güven ve doğrudan iletişimin yeniden kurularak geleceğe yönelik bir zeminin hazırlanmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda, kıta sahanlığına ilişkin uyuşmazlık konusunun daha uzun süre çözümlenemeyeceği söylenebilir. Bu gelişmeler çerçevesinde Yunanistan, kıta sahanlığına ilişkin beklentilerini, özellikle, ulusal kara suları sınırını 6 milden 12 mile çıkarma hakkını kullanabileceği bir ulusal/uluslararası ortam beklentisi içerisine girmiş bulunmaktadır. Türkiye'nin böylesi bir kararı savaş nedeni olarak değerlendirmesi, Yunanistan'ın bu yöndeki çabalarını şu an için engellemektedir.

C. Adaların Silahlandırılması Sorunu

Günümüzde zaman zaman Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde gerginliğe ve güvensizliğe yol açan Önemli sorunlardan biri, Yunanistan'ın egemenliği altında yer alan, ancak, uluslararası antlaşmalarla silahsızlandırma yükümlülüğüne girmiş olduğu adaları, önce gizli daha sonra açıktan, silahlandırmaya başlaması oluşturmaktadır. Bütün Doğu Ege adalarının Yu-

nanistan tarafından askerleştirilmesi ya da tahkim edilmesi önceleri sivil havaalanları vb. askerî amaçlarla da kullanılabilir tesislerin adalarda kurulması ile başlamıştır. F.C. Erkin'e göre, bu tür tesislerin kurulmasının ilk örneğini, Türkiye'nin de itiraz etmemesi sonucu, NATO Başkan Yardımcıları Konseyinde 1952'de Leros adasına turizm amaçlı bir havaalanının kurulması kararı oluşturmaktadır. 1947 Paris Sözleşmesi ile çok geniş kapsamlı askerden arındırılma hükümlerine sahip Oniki Adalar dâhil, Doğu Ege adalarının askerleştirilmesi ve tahkim edilmesinin göze çarpar bir biçimde gerçekleştirilmesi, iki devletin Kıbrıs konusunda aralarının iyice açıldığı dönem olan 1960'lı yılların ortalarına rastlamaktadır. Yunanistan'ın uluslararası hukuk kurallarına aykırı olarak gerçekleştirdiği bu durum, Türkiye'nin Yunanistan'a bütün adalarla ilgili olarak açıkça kınama notası göndermesini gerektirecek boyutlara ulaşmıştır (Pazarcı 1986: 31).

29 Haziran 1964'te bu ülkeye verilen nota ile Türkiye; bu durumu ilk olarak Yunanistan'ın dikkatine sunarak Rodos ve İstanköy'de yapıldığı tespit edilen tahkimata antlaşmalara uyularak son verilmesini istemiştir. Yunanistan ise Temmuz 1964'te verdiği cevapta antlaşmalara uyduğunu ve söz konusu adalarda tahkimat yapmadığını bildirmiştir. Benzer bir tartışma da Yunanistan'ın 1969 yılında Limni adasını silahlandığına ilişkin olarak yaşanmıştır. 2 Nisan 1969 tarihinde Türkiye, Yunanistan'a vermiş olduğu bir notada Yunanistan'ın Limni'de yapmış olduğu silahlandırma ve alt yapı çalışmalarının bu adaların antlaşmalarla silahsızlandırılmış statüsüne aykırı olduğu belirtilmiş, Yunanistan ise 10 Mayıs 1969 tarihli cevabi notasında antlaşmalara saygılı olduğunu belirterek; *"Bu adanın havaalanında yapılmakta olan çalışmaların sivil havacılık ihtiyaçlarına cevap vermek üzere gerçekleştirilmektedir."* demiştir.

Yunanistan, adaları silahlandırırken bir yandan bu adaların uluslararası statüsünü düzenleyen antlaşmaların geçerliliğini tartışma konusu hâline getirmiş, diğer yandan ise uluslararası sistemdeki değişimlerin bu antlaşmaların kurmuş olduğu statüyü geçersiz kıldığını savunmaya başlamıştır. Antlaşmaların hukuki geçerliliği açısından iki ülke arasındaki tartışmalar sürerken Yunanistan, NATO savunma sistemi çerçevesinde sorunu ele alarak öncelikle Limni olmak üzere Yunanistan'a ait olan adaların NATO savunma planları içerisine alınmasını, bu yolla silahlandırma girişimlerine meşruluk ve destek sağlamaya çalışmaktadır. Fiilî olarak silahlandırılmış bulunan bu adaların NATO savunma planlarına dâhil edilmesi yolundaki Yunan çabaları büyük ölçüde bu çabalara siyasi-hukuki dayanak sağlayabilmek endişesine yöneliktir.

Türkiye ve Yunanistan arasında adaların silahlandırılmasına ilişkin görüş ayrılıkları, iki ülke arasında Lozan Barış Antlaşmasının kurduğu dengeğin bugün Yunanistan tarafından değiştirilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır.

Ege Denizi'nde Yunanistan'ın egemenliğine bırakılmış olan adaların silahlılandırılacağına ilişkin üç temel bağittan söz edilebilir. Bunlardan birincisi, 1923 Lozan Barış Antlaşmasıdır. Lozan Barış Antlaşmasının 12. maddesi hükmüne göre;

"...Doğu Akdeniz adaları ve özellikle Limni [Lemnos], Semadirek [Samothrace], Midilli [Lesbos], Sakız [Chios], Sisam [Samos] ve Nikarya [Ahikerya] adaları üzerinde Yunan egemenliğine ilişkin... 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan Hükümetine bildirilen karar, işbu Antlaşmanın İtalya'nın egemenliği altına konulan ve on beşinci maddede yazılı olan adalara ilişkin hükümleri saklı kalmak koşulu ile doğrulanmıştır."

NATO'nun
Türkiye ve
Yunanistan için
genel güvenlik
sistemi oluştur-
muş olması,
adaların silah-
tan ve asker-
den arındırılmış
statülerinin ge-
çersiz kalma-
sına yol
açmıştır.

Aynı Antlaşmanın 13. maddesi ise;

"Barışın korunmasını sağlamak amacıyla, Yunan Hükümeti, Midilli [Lesbos], Sakız [Chios], Sisam [Samos] ve [Ahikerya] Nikarya adalarında aşağıdaki önlemlere saygı göstermeyi yükümlenir. " diyerek; "bu adalarda hiçbir deniz üssü ve hiçbir istihkam kurulamayacaktır." hükmünü getirmektedir. 13. madde hükmüne göre, "Yunan savaş uçakları ve öteki hava araçlarının Anadolu kıyısındaki topraklar üzerinde uçuşu yasaklanacaktır; buna karşılık, Türkiye Hükümeti de savaş uçaklarının ve öteki hava araçlarının sözü geçen adalar üzerinde uçuşunu yasaklayacaktır... Söz konusu adalarda Yunan Silahlı Kuvvetleri, silah altına alınıp yerinde eğitilebilecek olan normal askerî birlikler ve

tüm Yunanistan topraklarındaki jandarma ve polis sayısı ile orantılı olacak bir jandarma ve polis örgütü ile sınırlı kalacaktır. "

Bu konudaki ikinci bağit ise 1923 Lozan Boğazlar Sözleşmesidir. Sözleşme'nin 4. maddesi hükmüne göre;

"... Ege Denizi'nde, Semadirek [Samothrace], Limni [Lemnos], [Gökçeada] İmroz, Bozcaada ve Tavşan adaları" askerden arındırılacaktır. Sözleşme'nin 6. maddesinde ise askerden arındırma şartları ve statü belirlenmiştir.

Üçüncü bağit, Oniki Adalar'ın Yunanistan'ın egemenliğine bırakılmasını düzenleyen 1947 Paris Barış Antlaşmasıdır. *"Türkiye'nin tarafı bulunmadığı 1947 Paris Barış Antlaşmasının 14. maddesi ile XIII. Eki uyarınca Oniki Adalar'ın*

en ileri biçimde askerden arındırılması öngörülmektedir. Bu adalarda her türlü askerî üs, tesis ve tahkimat yasaklanmakla kalmamakta, ayrıca, askerî eğitim ve silah üretimi de yasaklanmaktadır.”

Antlaşma hükümlerine aykırı olarak Yunanistan'ın, egemenliğindeki adaları silahlandırması, buralarda askerî havaalanları, deniz üsleri ve yığınaklar yapması, hukuki açıdan Yunanistan'ın bazı gerekçelere dayanmasını gerektirmiştir. Yunanistan'ın söz konusu adaları silahlandırırken dayandığı görüşleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Adaların silahsızlandırılacağına ilişkin antlaşmaların yapıldığı şartların süreç içerisinde köklü değişikliklere uğramış olduğu, dolayısıyla bu konuyu düzenleyen hükümlerin geçersiz olduğu iddiası:

Buna göre; savaş sonrasında iki ülke arasında denge kurmayı amaçlayan silahsızlandırmaya ilişkin hükümler içeren antlaşmalar, savaş sonrasında iki ülke arasında dostluk, barış ve iş birliğinin geliştirilmesiyle gereksiz olmuştur. Nitekim, Türkiye, 1936 yılında uluslararası şartların ve Akdeniz'deki gelişmelerin dengede değişikliğe yol açtığını ileri sürerek Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesini ileri sürmüş ve 1936 Montreux Boğazlar Sözleşmesi, bu görüşe uygun olarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla, şartların değişmiş olduğu gerçeği, Yunanistan, egemenliğindeki adaları silahlandırırken de kullanılabilir. Bunun yanı sıra, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ve bölgesel güç değişiklikleri silahsızlanmaya ilişkin antlaşmaların yapıldığı şartların köklü değişimler geçirdiğini göstermektedir. Türkiye ve Yunanistan, bu köklü değişimlerin dışında kalmayarak NATO savunma sistemi içerisinde yer almışlardır. Bununla bağlantılı olarak, NATO'nun Türkiye ve Yunanistan için genel güvenlik sistemi oluşturmuş olması, adaların silahtan ve askerden arındırılmış statülerinin geçersiz kalmasına yol açmıştır.

Bu bağlamda ileri sürülen bir diğer gerekçe ise Türk Dışişleri Bakanı T.R. Arasın, 31 Temmuz 1936 tarihinde TBMM'de yapmış olduğu konuşma sırasında, Türkiye'nin Boğazlar bölgesini silahlandırmaya başlamasına imkân tanıyan Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin kabulü ile Yunanistan'ın da Limni ve Semadirek adalarını silahlandırabileceğine ilişkin açıklamasıdır. Yunanistan, T.R. Aras'ın bu sözlerinin Montreux Sözleşmesi'nin gerçek yorumunu oluşturduğunu ve anılan adaların Montreux Sözleşmesi ile askerleştirilebileceğini kanıtladığını bildirmektedir.

Bütün bunların yanı sıra, **Yunanistan'ın özellikle Oniki Ada'ya ilişkin olarak ileri sürdüğü bir diğer iddia ise** Türkiye'nin, 1947 Paris Barış Antlaşmasına taraf olmaması nedeniyle, bu antlaşmaya dayanarak Yunanistan'ın

adaları silahlandırma hakkına karşı çıkamayacağıdır. Yunanistan'ın yaklaşımına göre, bir antlaşma ancak onu imzalayanlar arasında hak ve yükümlülükler doğuracağından, üçüncü devletleri bağlamaz ve hak doğurmaz. Bununla birlikte, Yunanistan'a göre, 1947 Paris Barış Antlaşması ile silahlansızlandırılan İtalya'nın 1950'lerden itibaren silahlandırılması, statü değişikliğine yol açtığından Yunanistan da Oniki Ada'nın silahlansızlandırılacağına ilişkin hükümlerle bağılı olmayacaktır.

BM Antlaşmasının Vermiş Olduğu Meşru Savunma Hakkına İlişkin İddia

Yunanistan, özellikle 1974 Kıbrıs olaylarından sonra Doğu Ege adalarını Türkiye'nin tehdit ettiğini ileri sürerek, bu veriyi iddiasının temel taşı yapmaktadır. Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 51. maddesi de üye devletlere meşru savunma, hakkını tanıdığına göre, Yunanistan böyle bir tehdit karşısında adaları askerleştirme hakkının doğduğunu ileri sürmektedir.

Yunanistan'ın ileri sürmüş olduğu iddialar karşısında Türkiye, adaların silahlansızlandırmasına ilişkin antlaşmaların **geçerli** olduğunu savunmuştur. Türkiye'nin görüşüne göre, Yunanistan'ın egemenliğine bırakılan, ancak, silahlansızlandırılması kararlaştırılan adalara ilişkin antlaşmaların yapıldığı dönem şartları ile günümüz şartları arasında Türkiye'nin güvenliği ve çıkarları, savunması açısından bir fark bulunmamaktadır. Yunanistan'ın ileri sürdüğünün aksine, Türkiye'nin Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin hazırlanışında şartların değişmiş olduğuna ilişkin görüşlerini, adalara uygulamak mümkün değildir. Gerçekten de, Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile Türk Boğazlarının Milletler Cemiyeti ve dört büyük devletin güvencesi altına konulmuş olması, söz konusu Yunan adaları ile Türk Boğazları arasındaki statü farklılığını yansıtmaktadır. Bu bağlamda, 1930'ların ikinci yarısından itibaren uluslararası ve bölgesel gelişmelerin etkisini en fazla hissettirdiği konulardan birisi, Türkiye açısından, Boğazların etkin güvenliğinin ve savunmasının sağlanabilmesi konusu oluşturmuştur. Bu nedenle, Türkiye, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nde öngörülen etkin güvencelerden yoksun kalma riski karşısında Boğazlardaki egemenliği ve Türkiye'nin güvenliğini garanti altına alabilecek yeni bir sözleşmenin yapılmasını imzacı devletlere bildirmiş ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi, esas olarak Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenlik haklarını ve Türkiye'nin güvenliğini garanti altına almak amacıyla düzenlenmiştir. Kaldı ki Yunanistan, şartların değişmiş olduğuna ilişkin olarak bir girişimde bulunarak Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ne taraf olan devletlerden adaların silahlandırılması yönünde yeni bir düzenlemeye gidilmesini ve onlardan bu yönde rıza beyanında bulunmalarını istememiştir.

Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin yerini aldığı ve Türkiye'nin, Boğazları silahlandırmasına paralel olarak Yunanistan'ın da Limni ve Semadirek adalarını silahlandırabilmesine imkân tanıdığına ilişkin olarak, T.R. Aras'ın, TBMM'de yapmış olduğu konuşmanın Türkiye'yi ne şekilde bağladığına ilişkin olarak oldukça farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Gerçekte, kişisel bir değerlendirme olup olmadığı tartışma konusu olan bu yaklaşımın Türkiye'yi bağlayabilecek bir nitelik taşıyabilmesi ve Yunanistan'a adaları silahlandırabilme olanağı sağlayabilmesi için her şeyden önce bütün imzacı devletlerin ortak iradelerinin bu yönde olması gerekir ki bu durum gerçekleşmemiştir.

Yunanistan'ın ileri sürmüş olduğu iddialar karşısında Türkiye, adaların silahsızlandırmasına ilişkin antlaşmaların geçerli olduğunu savunmuştur.

Türkiye açısından, Yunanistan'ın adaları silahlandırırken ileri sürmüş olduğu, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni ortadan kaldırdığına ilişkin görüşleri bir an için kabul edilmiş olsa dahi bu durumda Lozan Barış Antlaşmasının 12 ve 13. maddelerinin hâlen yürürlükte olması, Yunanistan'a adaları silahsızlandırma yükümlülüğü getirmektedir. Kaldı ki Yunanistan'ın 1969 yılında bir Türk protestosuna verdiği cevapta "... Yunanistan'ın bu adaları silahlandırmama yükümlülüğünü ihlal etmediğini." belirtmesi (Heraclides 2003: 216), onun bu yükümlülüğü kabul ettiğini göstermektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası şartların değişmiş olması ve Türkiye ile Yunanistan'ın NATO savunma sistemi içerisinde yer almış olması da Yunanistan'a adaları anlaşmalara aykırı olarak silahlandırma hakkı vermemektedir. NATO Antlaşmasının hiçbir hükmü de üyeleri

arasında var olan herhangi bir askerden arındırma hükmünün düştüğü yolunda bir yoruma yer verir nitelikte değildir. Tam aksine, NATO Antlaşmasının 8. maddesi taraflar arasında bu Antlaşmaya aykırı hiçbir hükmün bulunmadığını bildirmek suretiyle, Türkiye ve Yunanistan'ın bu Antlaşmaya katılmaları sırasında yürürlükte olan ilgili askerden arındırma hükümlerinin bir hukuksal çelişki doğurmadığını teyit etmiş olmaktadır.

Yunanistan'ın Oniki Adalar'ın silahlandırılması sırasında dayandığı görüşler de Türkiye açısından, kabul edilebilir nitelikte değildir. Gerçekten de Türkiye, 1947 Paris Barış Antlaşmasına taraf devletlerden biri olmamakla beraber, Lozan Barış Antlaşmasının 16. maddesi uyarınca adaların daha sonra

belirlenecek statüsünde ilgili taraflardan biri olarak kendisi dışında alınacak bir kararla tespit edilecek olan statüyü önceden kabullenmekle yükümlenmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin dolaylı olsa da Yunanistan'a karşı bu Antlaşmanın hükümlerinden yararlanma hakkı bulunmaktadır. Ayrıca Yunanistan'ın 1947 Paris Barış Antlaşmasını ihlal ederek Oniki Adaları silahlandırdığını ileri sürerken Türkiye, bu Antlaşmanın uluslararası hukuk açısından objektif statü yaratmakta olduğu gerçeğine dayanmakta ve bu noktadan hareketle, Antlaşmayı imzalayan devletlerden biri olmamasına karşın, üçüncü devletlerin hak ve çıkarlarını korumak bakımından bu antlaşmalarda yer alan hükümlerin kendisi bakımından da ileri sürülebileceğini bildirmiştir.

Yunanistan'ın, adaları silahlandırma çabaları sırasında 1974 sonrası dönemde sıklıkla vurgulanan, BM Antlaşmasının 51. maddesinde düzenlenmiş bulunan meşru savunma hakkı da hukuksal açıdan Yunanistan'a adaları silahlandırma hakkı tanımaktan uzaktır. En başta, BM Antlaşmasının 51. maddesi meşru savunma hakkının bir doğal hak olduğunu kabul ettikten sonra bu hakka başvurma şartlarını düzenlemektedir. Bu koşullardan birincisi, **meşru savunma hakkının ancak silahlı bir saldırıya uğranıldığı zaman kullanılabilir**dir. Dolayısıyla, tehdit gerekçesi ile meşru savunma hakkının kullanılması söz konusu değildir. Kaldı ki meşru savunma hakkının niteliği, bir silahlı saldırıya yine silahla cevap verilmesi biçiminde ortaya çıkmasını gerektirmektedir. Böyle bir saldırı olmadan meşru savunma hakkı fiilen kullanım dışı bulunduğundan, adaları silahlandırma işleminin de bir meşru savunma eylemi olarak değerlendirilmesi imkânı yoktur. Diğer yandan, fiilî bir saldırının olması durumunda bile, silahlı cevap vermenin gerekmediği bir duruma ulaşılması ile meşru savunma hakkı da sona ermektedir. Bu konuda Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 9. maddesi hükmünde taraflara şu yükümlülük getirilmektedir:

“Eğer savaş durumunda Türkiye ya da Yunanistan, savaşan devlet haklarını kullanarak yukarıda belirlenen askerlikten arındırılmış duruma bir değişiklik getirmiş olurlarsa barış yapılı yapılmaz işbu Sözleşme 'de öngörülen rejimi yeniden kurmak zorunda olacaklardır. “

Yunanistan'ın Oniki Adalar'ın silahlandırılması sırasında dayandığı görüşler de Türkiye açısından, kabul edilebilir nitelikte değildir.

Ege Denizi'nde Yunan egemenliğinde olan adaların, bu adaların statülerini düzenleyen antlaşmalara aykırı olarak askerleştirilmesi/silahlandırılması, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında gerginleşen ikili ilişkiler bağlamında, yoğun tartışmalar ve hızlı bir silahlanma yarışına öncülük etmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasında ilişkilerde gündeme ağırlığını koyan sorunlara, barışçıl, adil ve kalıcı bir çözüm yolunun bulunamaması, güven-sizliği artırmakla kalmamış, beraberinde iki ülke arasındaki sorunların ancak olası bir savaşla çözümlenebileceği kanısını yaygınlaştırmıştır. Nitekim, bunun sonucunda, Türkiye, NATO'ya tahsis etmiş olduğu silahlı kuvvetlerinin dışında, yeni bir silahlı kuvvet oluşturmuş ve Ege Ordusu (Dördüncü Ordu) olarak adlandırılan bu kuvvetler, Ege bölgesinde konuşlandırılmışlardır. Amfibi deniz harekâtlarını yapabilecek yetenekte olan bu kuvvetler, Yunanistan'da Türkiye'nin kendisine yakın olan Yunan adaları üzerinde hak iddiasında bulunduğu ve bu adaları elde edebilmek için uygun zamanı beklemekte olduğu spekülasyonlarının yaygınlaşmasına yol açmıştır. Buna karşılık, Türkiye, 1960'ların başından itibaren adaları antlaşmalara aykırı olarak silahlandırmaya başlayan Yunanistan'ın aksine, Ege Ordusunu 1975 yılında kurmuş olduğunu açıklayarak, Türkiye'nin, Yunanistan'ın egemenliğinde olan hiçbir toprak parçası üzerinde isteği bulunmadığını, aksine, Yunanistan'ın söz konusu adaların statülerini karara bağlayan uluslararası sözleşmelere aykırı olarak, iki ülke arasında kurulmuş olan dengeyi kendisi lehine değiştirmeye çalıştığını ileri sürmüştür.

Gerçekte sürekli bir "Türk tehdidi"nin var olduğu iddiaları ve silahlanma çabaları, Yunanistan'ın egemenliği altındaki adaları ve özellikle stratejik konumu açısından öncelikli olan adaları, **antlaşmalardaki statülerini göz ardı ederek silahlandırmasına** kolaylık sağlamıştır. Muhtemel bir Türk-Yunan savaşı sırasında savaşın niteliğinin genel olarak hızlı ve kara savaşından daha fazla, kesin sonuç almaya yönelik, hava kuvvetlerinin ağırlıklı olarak kullanılacağı ve füze sistemlerinin büyük önem taşıyacağı açıktır. Böylesi bir durumda, Ege Denizi'ndeki Yunan adalarının çokluğu ve dağınıklığı, Türk kıyılarına yakınlığı, bu adalara stratejik bir önem kazandırmakta ve Türkiye açısından ulusal güvenlik ve toprak bütünlüğü yönünden sürekli olarak göz önünde bulundurulması gereken bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Aksu 2010, Pazarıcı 1988:153-160).

D. Egemenliği Tartışmalı Ada, Adacık, Kayalıklar Sorunu ve Kardak Krizi

Ege Denizi'nde ulusal egemenlik sınırlarını ilgilendiren bir diğer sorun da bu denizde hükümler sınırlarını belirleyen antlaşmalarda adaları belirtilen ve egemenlik devrinde mutabık kalınan adalar dışında kalan ada, ada-

cık ve kayalıklar üzerinde Yunanistan'ın egemenlik iddiasında olmasıdır. Bu bakımdan ele alındığında Türkiye ve Yunanistan arasında çıkan uyuşmazlığa ilişkin olarak başvurulacak en önemli metin olarak Lozan Barış Antlaşmasını ve bu Antlaşmanın 6, 12, 15 ve 16. maddeleri ile Paris Barış Antlaşmasınının 14. maddesi görülmektedir.

Söz konusu Antlaşma hükümlerinin yorumlanması ve buna bağlı olarak, Ege Denizi'nde Türkiye ve Yunanistan arasında henüz bir deniz sınırının tespit edilmemiş olması, beraberinde bu antlaşmalarda adları sıralanmamış olan fakat Osmanlı Devleti'nin devamı olarak Türkiye'nin egemenliğinde kalan ada, adacık ve kayalıkların statülerinin de tartışılmasına yol açmıştır. Türkiye, açıkça söz konusu antlaşmalarda adları sıralanarak egemenlik devrini tanımış olduğu adalar ve adacıklar dışında kalan ada, adacık ve kayalıklara ilişkin egemenliğinin sürmekte olduğunu iddia ederken Yunanistan, söz konusu antlaşma hükümlerinin Türkiye'nin, Anadolu kıyılarından üç mil dışında kalan deniz alanında herhangi bir hak iddiasında bulunmasını engellemekte olduğunu ileri sürmektedir.

Kardak bunalımı, Ege Denizi'nde yeni bir sorunu ortaya çıkarmakla birlikte, Ege'de statüleri henüz tespit edilmemiş olan pek çok adacık ve kayalığın bulunduğunu ve iki ülke arasında bu konuda bir hukuki düzenleme yapılmasının zorunlu olduğunu göstermesi bakımından önemli bir gelişme olmuştur. Nitekim kısa bir süre sonra Türkiye henüz hukuki olarak statüsü kararlaştırılmamış olan bu tür adacık ve kayalıkları "gri bölgeler" olarak nitelendirmiş ve Gavdos adası olayında da görüldüğü gibi, statülerini tartışmaya başlamıştır. Kardak bunalımının ardından, TSK Harp Akademileri Komutanlığı tarafından hazırlanan Ege'nin statüsüne ilişkin bir raporda antlaşmalarla statüleri kararlaştırılmamış bulunan ada, adacık, kayalıklar Osmanlı İmparatorluğu'nun halefi olarak Türkiye'nin egemenliğindedir görüşüne yer verilmiştir.

Bu tartışmalar Türkiye Ve Yunanistan arasında yeni bir gerginliği daha ortaya çıkarmıştır, Yunanistan Ege'de egemenliğinde olmakla birlikte üzerinde insan yaşamayan ada, adacıkları iskâna açma politikası izlemeye başlamıştır. Bu durum ise Ege'deki dengeleri özellikle ulusal kara suları sınırı bakımından ilgilendirmektedir. İskâna açık olmayan ada ve adacıkların kendilerine has kara suları sınırının olmayışı Yunanistan'ın bu ada ve adacıkları iskâna açarak kara suları sınırını genişletme çabalarının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu sorun aslında iki ülke arasında kara sularının genişliğinin belirlenmesi tartışmaları çerçevesinde değerlendirilebilecek bir niteliktedir. Gerçekte Ege Denizi'nde Lozan Barış Antlaşması ile zımni olarak kabul edilmiş bulunan 3 millik kara suları sınırına uygun olarak iki ülke ara-

sında fiilî bir sınır tespit çalışması yapılmamıştır. Yunanistan'ın 1936'da kara sularını 6 mile çıkarması sonrasında da bu denizde kıyıda ülke olarak Türkiye ve Yunanistan arasında bir sınır tespiti görüşmesinin söz konusu olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, özellikle Oniki Ada bölgesinde Türkiye ve İtalya arasında kara suları dışında kalan bölgelerdeki adacık ve kayalıkların hangi devletin egemenliğine bırakılacağına ilişkin görüşmeler yapıldığı görülmektedir. Nitekim Türkiye ve İtalya arasında 18 Haziran 1931 tarihinde Ankara'da yapılan görüşmeler doğrultusunda, Lozan Barış Antlaşmasınının 15. maddesi hükmüne göre İtalya'ya terk edilmiş bulunan Meis adası çevresinde yer alan adacık ve kayalıkların hangi devlete ait olduğunu belirlemişler ve uzmanlar düzeyinde yapılan toplantıda varılan mutabakata uygun olarak hazırlanan toplantı tutanağı, bir antlaşmaya dönüştürülerek 4 Ocak 1932 tarihinde Türkiye (T. R. Araş) ve İtalya (Aloisi) temsilcileri tarafından Ankara'da imzalanmıştır. Antlaşmada Türkiye ve İtalya'ya bırakılacak adalar ilk üç maddede belirtildikten sonra Sözleşme'nin 4. maddesinde;

“Şurası kararlaştırılmıştır ki işbu Sözleşme'de tanımlanan suların ayrıldığı çizginin iki yanındaki tüm adalar, adacıklar ve kayalıklar, adları orada yazılı olsun ya da olmasın, bu adalar, adacık ve kayalıkların bulunduğu bölgenin kendi egemenliği altında olduğu devlete ilintilidir. ”

Sözleşme'nin 5. maddesinde kara sularının sınırlandırılması oldukça ayrıntılı bir düzeneğe göre tespit edildikten sonra son paragrafta;

“Bu madde ile açıklanmış olup iki tarafındaki adalar ve adacıkların kime ilintili bulunduğunu belirlemek üzere, Bağlı Yüksek Taraflarca saptanan ayrım çizgisi, doğuda Tugh Burnu güneyindeki 3 mil uzaklıktaki bir noktada ve batıda Volo adasının güneyinden 3 mil uzaklıktaki öbür noktada,

Türkiye ile İtalya arasında hiç tartışma konusu bulunmayan genel deniz sınırı ile birleşir.” denmektedir. Sözleşmenin 5. madde son paragrafındaki bu ifadeler doğrultusunda, 4 Ocak 1932 tarihinde Sözleşmenin imzalandığı gün, Türk ve İtalyan teknisyenler, aralarında gerçekleştirmiş oldukları bir mektup değişimi ile Türk-İtalyan deniz sınırının iki taraf arasında hiçbir tartışma konusu olmayan geri kalan kısmının çizilmesi için hükümetlerine bir Türk-İtalyan teknisyenler toplantısının gerçekleştirilmesini önermek için hazırlık yapmışlardır.

Ege Denizi'nde kara suları sınırının belirlenmesine ilişkin sorun, sadece Kardak Kayalıklarına ilişkin değil aynı zamanda Türkiye ve Yunanistan arasındaki tüm kara suları sınırına ilişkin bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye ve Yunanistan arasında Kardak Kayalıklarının hukuki statüsüne ilişkin tartışmalar söz konusu olduğunda teknisyenler düzeyinde yapılması önerilen bu toplantı sonrasında hazırlanan tutanağa ilişkin olarak farklı hukuki geçerlilik yorumları yapılmaktadır. 28 Aralık 1932 tarihli teknisyenler toplantı tutanağı, ilerleyen dönemlerde bir sözleşmeye dönüştürülmemiştir. Dolayısıyla “*Türkiye ile İtalya arasında hiç tartışma konusu bulunmayan genel deniz sınırı*”nın resmî olarak kabulü gerçekleşmemiştir. 1947 Paris Antlaşması ile Oniki Adalar’ın Yunanistan’ın egemenliğine bırakılması kararlaştırıldıktan sonra da bu durum sürmüştür.

Bu bakımdan ele alındığında Ege Denizi’nde kara suları sınırının belirlenmesine ilişkin sorun, sadece Kardak Kayalıklarına ilişkin değil aynı zamanda Türkiye ve Yunanistan arasındaki tüm kara suları sınırına ilişkin bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Yunanistan’ın Şubat 1950’den başlamak üzere Mayıs 1953, Haziran 1955, Ekim 1956 ve Aralık 1962 tarihlerinde Türk Dışişleri Bakanlığı nezdinde yaptığı yazılı ve sözlü girişimlerle talep ettiği hususlar, 28 Aralık 1932 tarihli metnin sınır çizen bir antlaşma olmadığını göstermesi ve Ege’nin hukuki statüsünü de teyit etmesi bakımından ilginçtir. Konu bu dönemde bir sonuca bağlanamamış ama sonraki yıllarda, 1995’te meydana gelen bir gelişme iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiştir.

25 Aralık 1995 tarihinde Figen Akat isimli bir Türk yük gemisi Kardak Kayalıklarında karaya oturmuş, ardından kendi imkânlarıyla kurtulmaya çalışırken yaklaşan Yunanistan’a ait bir muhrip ve üç hücumbotu bölgenin Yunanistan’ın kara suları içerisinde kalmış olduğunu ileri sürmüş ve yardım teklifinde bulunmuştur. Buna karşılık, geminin kaptanı bölgenin Türk kara sularına dâhil olduğunu belirtmiş ve kurtarma teklifini geri çevirmiştir. Geminin kurtarılması ise Türk sigorta şirketi aracılığı ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu arada, Yunanistan, 26 Aralık 1995 tarihinde Türkiye’ye bir nota vererek söz konusu geminin Yunanistan’ın kara sularında bulunduğunu belirterek kurtarma işleminin durdurulmasını istemiştir. Türkiye, aynı gün Yunanistan’a vermiş olduğu bir nota ile iddiaları reddetmiştir. Gemide yürütülen kurtarma çalışmaları sürerken Yunanistan’a ait hücumbotları gemiye yanaşarak kurtarma işlemlerini durdurmuş ve Yunanistan’a ait bir römorkör gemiyi karaya oturduğu yerden çekerek kurtarmaya çalışmıştır. Bu arada olay, kurtarma halatının römorkörün firdöndüsüne sıkışması Türk gemisinin bu halatı keserek Türk kara sularına girmesi ile sonuçlanmıştır. Gemi daha sonra Güllük limanına çekilmiştir.

Figen Akat’ın Güllük limanına çekilmesi ile tartışmalar yeni boyut kazanmıştır; Yunanistan 10 Ocak 1996 tarihinde Türkiye’ye yeni bir nota daha

vermiştir. Bu notada Türkiye'nin iddiaları reddedilmiş, Türkiye ve İtalya arasında 1932 yılında imzalanmış bulunan ikili anlaşmadan dolayı Kardak adasının İtalya'ya ait olduğu, sonradan 1947 Paris Barış Antlaşmasıyla Yunanistan'a bırakılan Oniki Adalar zinciri içinde yer aldığı dile getirilmiştir.

29 Ocak 1996 tarihinde Yunanistan'ın bu notasına cevap verilerek daha önceki görüşler tekrarlanmış ve Ege Denizi'nde statüleri tam olarak saptanmamış tüm ada, adacık ve kayalıkların statülerine ilişkin görüşmelere gidilmesi isteğinde bulunulmuştur.

Türkiye 29 Ocak tarihli notasında belirtmiş olduğu görüşlere göre; 4 Ocak 1932 tarihli Türk-İtalyan Sözleşmesi, İkinci Dünya Savaşı öncesi koşullar çerçevesinde müzakere edilmiş ve bu Sözleşme'nin Kardak Kayalıkları'na ilişkin herhangi bir hüküm içermediği vurgulanmıştır. Kardak Kayalıkları'na ilişkin gönderme 28 Aralık 1932 Protokolü'nde yer almaktadır. Bu Protokol ise geçerlilik kazanabilmesi için gereken hukuki süreç tamamlanmadığından hukuki geçerliliğe sahip değildir. Diğer yandan; Yunanistan 1947 Paris Barış Antlaşmasına ilişkin görüşmeler sırasında Oniki Adaların Yunanistan'a devredilmesi tartışılırken anılan metinlerin kendisi açısından da geçerli olmasını sağlayacak göndermelerin antlaşmada yer almasını önermiş, fakat bu öneri kabul edilmiştir. Dolayısıyla, 1947 Paris Barış Antlaşmasında Kardak Kayalıklarının statüsüne ilişkin herhangi bir hüküm yer almamaktadır. Kardak Kayalıklarının Oniki Adalar'ı Yunanistan'a devreden Paris Barış Antlaşmasınının 14/1. maddesinde "bitişik adacık" (adjacent islets) olarak değerlendirilmesi de mümkün değildir. Kardak Kayalıkları en yakın Yunan adasından 5.5 deniz mili uzaklıktadır. Bu bakımdan ne "bitişik" ne de "adacık" olarak kabul edilebilir. Oysa söz konusu kayalıklar Türk topraklarına 3.8 deniz mili uzaklıktadır ve Türkiye'ye aittir.

Ege
Denizi'nde
küçük adalar,
adacıklar ve
kayalıkların
mülkiyetine
ilişkin bir
anlaşma
henüz
yapılmamıştır.

Türkiye'nin görüşüne göre, Yunanistan, Lozan Barış Antlaşması ve Paris Barış Antlaşması ile devredilen adalar üzerindeki egemenlik sınırlarını genişletme çabası içerisindedir. Bütün bunların ışığında, Ege Denizi'nde küçük adalar, adacıklar ve kayalıkların mülkiyetine ilişkin bir anlaşma henüz yapılmamıştır. Bu nedenle, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde küçük adalar, ada-

cıklar, kayalıkları yerleşime açma çabaları hukuki açıdan herhangi bir sonuç doğurmaktan ve hak kazandırmaktan uzaktır. Türk Hükümeti Ege Denizi'nde küçük ada, adacık ve kayalıkların mülkiyetini kararlaştıracak müzakerelere girişilmesine hazırdır; bu müzakerelerden sonra karasularının sınırlandırılması sorunu da tartışılabilir ve karara bağlanabilir. Bu bağlamda, Türk Hükümeti aynı zamanda taraflara bölgede mevcut durumu kötüleştirecek tek taraflı girişimlerden uzak durulmasını önermekte, Kardak Kayalıklarında konuşlandırılmış bulunan Yunan askeri varlığının sona erdirilmesini ve tüm egemenlik işaretlerinin gecikilmeksizin kaldırılmasını istemektedir. 1947 Paris Barış Konferansı sırasında 1932 anlaşmalarına özel bir gönderme yapılması yönünde Yunanistan'ın önerilerine ilişkin argümanlar konusuna gelince, 1947 Paris Barış Antlaşması metninde bu anlaşmalara bir gönderme yapılmaması bu anlaşmaların geçerliliğini etkilememektedir.

Yunanistan'ın görüşüne göre; Kardak Kayalıkları Oniki Adalar'ın adalar, adacıklar ve kayalıklar bütünüdür ve 1947 Paris Barış Antlaşmasınının 14. maddesinin 1. paragrafında belirtildiği gibi bitişik adacık oluşturmaktadır. Bu durum Kardak üzerinde açıkça İtalyan egemenliği kuran 28 Aralık 1932 Türk-İtalyan Anlaşmasında kesinlikle tanınmıştır. Buna ek olarak, 1923 Lozan Barış Antlaşmasına göre İmroz, Bozcaada ve Tavşan adaları dışında sadece Türk kıyılarından üç mil içerisinde kalan adalar üzerinde Türk egemenliği elde tutulmuştur. Buna göre, Yunanistan Türkiye'nin soruna ilişkin notasında dile getirmiş olduğu uzaklık gibi, hukuk dışı kriterleri değil sadece uluslararası hukuk tarafından verilen egemenlik haklarını tanıır. Adaların hukuki rejimi açıkça kararlaştırılmış ve üzerlerinde herhangi bir hukuki şüphe yoktur. Ek olarak yerleşik olsun olmasın, birbirinden bağımsız olarak nasıl nitelendirilirse nitelendirilsin, tüm adalar (adacıklar, kayalık adalar, kayalıklar vd. bu terimler hukuki değil sadece coğrafi çağrışımlar içermektedirler) büyüklükleri göz önünde bulundurulmaksızın hem 1923 Lozan Barış Antlaşması hem de 1947 Paris Barış Antlaşması tarafından aynı hukuki davranışa tabi tutulmuşlardır. Bu nedenle, yukarıda dile getirildiği gibi, tüm Ege bölgesinde adaların hukuki rejimine ilişkin herhangi bir boşluk kesinlikle bulunmamaktadır.

Tarafların hukuki ve siyasi yorumlarını içeren bu nota değişimleri sonucunda Ege'de rejim kuran antlaşmaların yorumlanmasında fikir ayrılıkları içerisinde oldukları ortaya çıkmıştır. Bu arada Avrupa Parlamentosu, 15 Şubat 1996 tarihinde almış "olduğu karar ile "1923, 1932 ve 1947 antlaşmalarına uygun olarak Kardak adacıklarının Oniki Adalar grubuna dâhil olduğunu" belirtmiş, "Türkiye'nin Yunanistan'ın egemenlik haklarına yönelik tehlikeli tehditlerini" kınamış ve Türkiye'yi uluslararası antlaşmalara saygı göstermeye çağırmıştır-

tır. Gerçekte Avrupa Parlamentosunun almış olduğu bu karar Kardak bunalımına bir anda Yunanistan-Türkiye arasında bir sorun olmaktan çıkarıp Türkiye ile Avrupa Birliği arasında bir sorun hâline getirebilecek bir nitelik kazandırmıştır. Alınan kararda Yunanistan'ın Avrupa Birliği üyesi olduğu, Ege Denizi'nde askerî gerilimin Türkiye tarafından tırmandırıldığı ve Yunanistan'ın sınırlarının AB'nin dış sınırları olduğu vurgulandıktan sonra, AB üyelerinin, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin düzeltilmesinde etkin rol oynamaları, Türkiye'nin AGİT çerçevesindeki yükümlülüklerine sadık olması çağrısında bulunulmuştur. Türkiye ise Avrupa Parlamentosunun almış olduğu bu kararı Yunanistan yanlısı bir karar olarak değerlendirmiştir (Aksu 2010, Kurumahmut 1998: 6-17).

Sonuç olarak, iki ülke arasındaki güvensizliğin, uzlaşmazlığın sürmesinde tek etken olduğunu söylemek mümkün değildir. Gerçekte, Türkiye ve Yunanistan arasındaki güvensizliğin giderilmiş olduğu bir ortam içerisinde dahi bu uzlaşmazlıklardan söz edilebilir. Bu durum, özellikle, Türkiye ve Yunanistan arasındaki pek çok soruna kaynaklık eden Ege Denizi'nin konumundan kaynaklanmaktadır. Uluslararası hukukun; 1940'ların ikinci yarısından itibaren güç dengesindeki değişimler ve teknolojik gelişmeleri ve diğer pek çok etkeni dikkate alarak devletlerin egemenlik haklarına getirmiş olduğu genişletici yorumlar, Ege Denizi'nin coğrafi konumu ve bu denizde kurulan egemenlik dağılımı dikkate alındığında, kıyıdar ülkeler arasında uzlaşmazlığa yol açabilecek bir görünüm ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla, iki ülke arasında oluşturulacak bir güven ortamı, uzlaşmazlığın giderilmesi için zorunlu bir faktör olmakla birlikte, tek başına yetersiz kalmaktadır (Aksu 2010). Bununla birlikte, Aralık 1999'da Helsinki Zirvesinde varılan mutabakat sonucu, Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege Denizi'ne ilişkin sorunların, uyuşmazlıkların 2004 yılına değin ikili görüşmeler yoluyla çözümlenmesi, çözümlenemediği takdirde ise Uluslararası Adalet Divanına götürülmesine ilişkin sürecin başlatılması kararlaştırılmış bulunmaktadır (Aksu 2010). Ancak günümüze kadar iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin bir anlaşma gerçekleşmemiştir. ■

¹ Ali Kurumahmut bu oranın gerçekleşmesi halinde Yunanistan'ın Ege'nin % 71'inden fazlasına, Türkiye'nin yaklaşık % 9'una hâkim olacağını, uluslararası suların ise % 20'nin altına ineceğini söylerken (Kurumahmut 1998: 23), Taşkiran da aşağı yukarı aynı oranları vermektedir (Taşkiran 1996: 121).

² Bazı Yunanlı yazarlar her ne kadar böyle söylese de işaret etmek gerekir ki kara sularından zararsız geçiş "*Geçmekte olan gemi ya da uçak için, serbest alanda bulunması durumunda uygulamak zorunda kalmayacağı kısıtlamalar öngörmektedir*". Diğer şartlar arasında, geçişin sürekli ve hızlı olması, barışı, kamu düzenini ve kıyı ülkesinin güvenliğini tehlikeye sokmaması şartları da bulunmaktadır. Bunun

anlamı balık avlama, araştırmada bulunma, iletişimde parazitlere yol açma vb. bir sıra şeyin yasak olduğudur. Bir başka ifade ile kıyı ülkesi isterse geçmekte olana birçok sorun yaratabilir (Heraclides 2003: 211).

KAYNAKÇA

- AKSU, Fuat (2010), **Turkish Greek Relations**, <http://www.turkishgreek.org> , 29.03.2010.
- HAYTA, Necdet (2005), **Ege Adaları Sorunu (1911'den Günümüze)**, Ankara: Gazi Kitabevi.
- HERACLİDES, Alexis (2003), Yunanistan ve "Doğudan Gelen Tehlike" Türkiye, Türk Yunan İlişkilerinde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları, İstanbul.
- KURUMAHMUT, Ali vd. (1998), **Ege'de Temel Sorun-Egemenliği Tartışmalı Adalar**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- PAZARCI, Hüseyin (1986), "Lozan Antlaşmasından 1974'e Kadar Ege'ye İlişkin Gelişmeler ve Yunanistan'ın Ege Politikası", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Ankara: Gnkur. Bşk. ATASE Yayınları, 1986, s. 19-34.
- PAZARCI. Hüseyin (1988), "Ege Adalarının Hukuksal Statüsü", **AÜ SBF Dergisi**, Cilt. LXIII, Nu. 3-4,153-160.
- TAŞKIRAN, Cemalettin(1996), **Oniki Ada'nın Dünü ve Bugünü**, Ankara: Gnkur. Bşk. ATASE Yayınları.

ULUSLARARASI GÜVENLİK VE ABD POLİTİKALARINDAKİ GÖRÜNÜMÜ

PROF. DR. ENVER BOZKURT*

GİRİŞ

Insanlığın ortaya çıkışı ile birlikte toplumsal hayat içerisinde güvenlik en önemli sorunlardan biri hâline gelmiştir. Siyasi kurumların ortaya çıkışı ile birlikte güvenlik kendisini daha fazla hissettirmiştir. Devlet kurumunun 1648 Westfalya süreci sonrasında modern anlamda ortaya çıkması, uluslararası toplum kavramını da gündeme getirmiştir. Ulus devletlerin iç güvenliklerini sağlamak önemli bir görev olduğu gibi¹, dış güvenlik olarak da adlandırılan, uluslararası toplumun güvenliği de bu toplum üyelerine yüklenmiş bir görevdir.

Güvenlik kavramının askeri, ekonomik, çevresel, siyasi, sosyal yönleri bulunmaktadır. Geçmişten bu yana güvenlik kavramı ile genel olarak anılmak istenen ve ilk ortaya çıkış şekli askerî güvenliktir. Daha sonra ekonomik, çevresel, siyasi güvenlik buna eklenmiştir. Sosyal faktörler güvenlik kavramını etkilemiştir.

Milletler Cemiyetinin I. Dünya Savaşı sonrasında kurulması ortak güvenlik anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bu anlayış II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Birleşmiş Milletler örgütü ile devam etmiştir. Uluslararası toplumun üyelerinden birinde ortaya çıkan güvenliği tehdit edici ve bozucu bir eylem diğer üyeleri de etkileyebilmektedir.

*Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

“Soğuk Savaş”ın sona ermesiyle ABD tek kutuplu dünyanın egemen gücü olarak ortaya çıkmıştır. ABD uluslararası topluma ve hukukuna önemli ölçüde ABD müdahalede bulunmuştur. Güvenlik anlayışı bakımından da egemen gücün bilhassa 11 Eylül 2001 sonrasında önemli bir değişim içerisinde olduğu görülmüştür. Başkanlık değişimlerinde ABD’de doktrin değişikliği yaşanabilmiştir. Obama’nın iktidara gelmesi güvenlik alanında böyle bir değişime sahne olacak mıdır? Söylemlerinde önemli değişimler yaşanacağı intibai verilmiştir. Ama “Bush doktrini” kadar önemli bir değişim oldukça zordur.

Güvenlik Kavramının Analizi

A. Güvenlik Kavramı

Kelime anlamı olarak güvenlik Latince “Se-Cura” kökünden gelmekte ve “korkudan mahzun” olma durumunu ifade etmektedir. Dilimizde kelime “Toplum yaşamında kanuni düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet.” anlamına gelmektedir.²

Bu çerçevede en basit anlamda yakınlarının ve kendisinin can ve mal güvenliğinin sağlanması ve bunun sürdürülmesi bireyin temel kaygısıdır.³ Bu özelliği ile güvenlik insanoğlunun her zaman için en temel kaygılarından, önceliklerinden birisi olmuştur. Öyle ki Amerikalı psikolog Abraham Maslow 1943 yılında yayımladığı daha sonra “Maslow Teorisi” olarak anılan ünlü çalışmasında insanların ihtiyaçlarını bir sıraya koymuştur. İhtiyaçlar hiyerarşisi olarak da anılan çalışmaya göre insan ihtiyaçlarının birinci sırasında yeme, içme gibi fiziksel ihtiyaçlar yer alırken, yaşamak için gerekli olan bu ihtiyaçlardan hemen sonra Maslow’a göre insanların en fazla ihtiyaç duydukları şey güvenlidir.⁴

Buradan hareketle diyebiliriz ki insanlığın var oluşu ile birlikte güvenliğin sağlanması gereksinimi de eş zamanlı olarak var olmuştur. İnsanlar beslenme ve barınma gereksinimleri yanında güvenliklerini de sağlamak için çaba sarf etmişlerdir. Önceleri göçebe olarak yaşayan insanoğlunun yerleşik hayata geçmesinin nedenlerinden biri de güvenlik ihtiyacıdır. Yerleşik yaşama geçilmesinin ardından insanoğlu yerleşim bölgesinin etrafını çitlerle çevirerek vahşi hayvanlardan ve diğer kabilelerden korunmaya çalışmış daha da ötesinde önceleri gerek avlanmak gerekse kendini savunmak için kullandığı taş, mızrak ve balta gibi silahları geliştirip ölümcül hâle getirerek kendisini savunmaya çalışmıştır.

Aslında bu silahlanma çabası diğer kabilelerde de aynı dürtüyü doğurmuş, diğer insanlar da kendi güvenlikleri için silahlanmaya başlamıştır. İn-

sanların kendi güvenlikleri için karşılıklı olarak giriştikleri bu silahlanma yarışı dünyayı ironik biçimde güvensiz kılmıştır. Bu durumun kavramsallaştırılmış hâli ise “güvenlik ikilemi” olarak nitelenmiştir.⁵ Bu teoriye göre bir kişinin, topluluğun veya ülkenin kendi güvenliğini sağlamak için silahlanması bir diğer kişinin, topluluğun veya ülkenin kendisini güvensiz hissetmesine yol açar ve böylece o da silahlanmaya başlar. Diyebiliriz ki tarih boyunca insanlık amansız bir şekilde devamlı silahlanmış; bu silahlanmanın zirvesi belki de II. Dünya Savaşı sonrasında Soğuk Savaş sırasında Sovyet Rusya ile ABD arasında yaşanan “dehşet dengesi” olmuştur.⁶ Bu dönemde kutup devletleri, dünyayı defalarca yok edebilecek kadar silahlanmışlardır.

İnsan hayatında her zaman var olan güvenlik kavramı uluslararası hukukun da temel konularından biridir. İnsanların kişisel güvenliklerinin sağlanmasını uluslararası güvenlik kavramlarından ayrı tutmak pek de mümkün değildir. Neticede tek tek insanların, toplulukların güvenliklerinin sağlanması devletlerin ulusal güvenliklerinin sağlanmasına hizmet edecektir. Bu da uluslararası güvenliğin tesisinde etken olacaktır.

Bu şekilde her alanda güvenlikten söz edilebilirken, güvenliğin bir kavram olarak ihmali, birçok akademik güvenlik araştırmasında kendini göstermektedir.⁷ Mantığa aykırı görünse de güvenlik, pek çok bilim adamı için önemli analitik bir kavram olmamıştır. Buzan da güvenliği “az gelişmiş” bir kavram olarak değerlendirmiştir.⁸ Güvenliğin kavramsal açıdan ihmal edilmesinin nedenleri olarak Buzan şunları söylemektedir:⁹ “Öncelikle güvenlik kavramının analizler geliştirmek için çok karmaşık olduğu söylenebilir. Güvenlik kavramının ihmal edilmesinin diğer bir nedeni, realist düşünürlerin Soğuk Savaş dönemi boyunca güvenliğin kavramsal boyutlarını ihmal etmeleridir.”¹⁰ Kavramın ihmaline ilişkin son neden ise devlet politikası belirleyicilerinin güvenlik kavramındaki sembolik muğlâklığı yararlı bulmalarıdır.¹¹

Bu ve buna benzer nedenlerle kavramsal açıdan görece ihmale uğrayan güvenlik ile ilgili çalışmalar II. Dünya Savaşı ile başlamıştır. İlk kez II. Dünya Savaşında siviller güvenlik çalışmalarının ilk dalgasını oluşturarak askerî planlamada geniş bir biçimde yer almıştır.¹² Bu duruma işaret eden ilk çalışma 1952 yılında Arnold Wolfers’ın makalesidir. Wolfers uluslararası güvenliğin kavramsal boyutuna işaret ederek “uluslararası güvenliği belirsiz

İnsan hayatında her zaman var olan güvenlik kavramı uluslararası hukukun da temel konularından biridir.

bir sembol" diye değerlendirmiştir.¹³ 1950'lerin ortalarından beri uluslararası politikanın baskın bir dalı güvenlik olmasına rağmen terimin kavramsal boyutları hep gözardı edilmiştir.¹⁴

B Güvenliğin Sınıflandırılması.

Uluslararası güvenliği çeşitli bakış açılarından sınıflandırmak mümkündür. Realizm, liberaliz, konstrüktivizm, eleştirel vb. açılardan güvenlik algılamalarını ele almak mümkündür.¹⁵ Bunun haricinde çok değişik sınıflandırmalar yapılabilse de kavramın dayandığı felsefi düşünceler incelendiğinde güvenlik kavramına dair ile iki çeşit sınıflamadan söz etmek mümkündür. Bunlar sert ve yumuşak (esnek) güvenlik anlayışlarıdır. Sert güvenlik anlayışı güvenlikten bahsedildiğinde insanların akıllarında canlanan güvenlik kavramıdır. Uluslararası alanda askerî önlemler ile ulusal alanda ise polis, jandarma vb. kolluk kuvvetleri ile güvenliğin temini, bir diğer ifade ile asayişin sağlanması olarak nitelenebilir. Bu güvenlik anlayışının felsefi açıdan Hobbes'un düşüncelerine dayandırılması mümkündür. Bu bakımdan sert güvenlik anlayışına Hobbescu güvenlik anlayışı da denilmektedir. Hobbes'un doğa hâli tanımlamasında insanlar anarşi ve korku içerisinde yaşamaktadırlar. Bu nedenle insanlar bir toplumsal sözleşme ile kendi kişisel güvenliklerinin temini için diğer tüm özgürlüklerinden geri dönülmez bir şekilde vazgeçmişlerdir. Bu şekilde vücuda gelen "Leviathan" insanların özgürlüklerine onların güvenliklerini sağlamak yolunda sınırlamalar koyabilir ve hatta söz konusu olan bu özgürlükleri ortadan kaldırabilir.¹⁶ Diğer bir deyişle Hobbes'un anlayışına göre güvenlik insan hak ve özgürlüklerinin en önemlisidir ve güvenlik için diğer hak ve özgürlüklerden vazgeçilebilir. Bu anlayış çerçevesinde güvenlik, insan hak ve özgürlükleri ile görece olarak çoğu kez çelişen bir kavramdır. Bu nedenle güvenliğin sağlanması çabaları aslında, güvenlik önlemleri ile diğer hak ve özgürlüklerin dengelenmesi işidir.

Güvenliğin sağlanması çabaları aslında, güvenlik önlemleri ile diğer hak ve özgürlüklerin dengelenmesi işidir.

Bu güvenlik anlayışını geleneksel güvenlik anlayışı olarak nitelemek de mümkündür. Denilebilir ki devletlerin ortaya çıkmasından Soğuk Savaşın sonlarına kadar devletlerin güvenliklerini tesis etmek için başvurdukları yöntem geleneksel güvenlik anlayışıdır. En çok da Soğuk Savaşın hüküm sür-

düğü yarım yüzyıl boyunca baskın olan geleneksel güvenlik düşüncesi, üç unsurla karakterize edilebilir: Askerî tehditler ve güçlü mukavemet gereği; statüko eğilimli olması; devletleri merkez olarak alması.¹⁷ Bu dönem güvenlik anlayışı Hans Morgenthau'nun güç dengesi anlayışı ile örtüşmüştür.¹⁸ Soğuk Savaş döneminde ulusal çıkarları doğrultusunda güçleri oranında kendi güvenliklerini sağlamaya çalışan devletler arasında barış, ancak güç dengesinin sağlanması ile gerçekleştirilebilir.¹⁹ Devletler güç ile tanımladıkları ulusal çıkarları bağlamında politikalar takip ederlerken en önemli hedefleri ise uluslararası ortamın anarşik doğası gereği güvenliklerinin sağlanmasıdır.²⁰ Bu anlamı ile güvenlik, geçtiğimiz elli yıl boyunca, sivil özgürlüklerin askıya alınmasını, yapılan savaşları ve kaynakların bu yönde yeniden tahsis edilmesini haklılaştırmak için kullanılmış bir kavramdır.²¹

Yumuşak (esnek) güvenlik anlayışı ise insani güvenlik²² olarak da nitelendirilmektedir. İnsani güvenlik bireyi, güvenlik analizlerinin merkezine koyan anlayıştır.²³ Bu anlayışa göre insanların dolayısıyla devletlerin güvenliğine, daha geniş bir bakış açısı ile uluslararası güvenliğe yönelik tehditler sadece diğer insanlardan, topluluklardan veya devletlerden kaynaklanmaz. Genel anlamda güvenliği insan hakları ihlalleri, ekonomik istikrarsızlık, çevre sorunları, uyuşturucu madde trafiği, salgın hastalıklar, suç ya da sosyal adaletsizlikler gibi hususlar da tehdit etmektedir. ²⁴ Bu bağlamda insani güvenlik anlayışı ile günümüzdeki insan hakları anlayışı her açıdan örtüşmektedir.²⁵

Şu hâlde, insani güvenlik, yeni bir güvenlik²⁶ kavramsallaştırmasıdır; güvenliğin sadece fiziksel tehdit algılamasıyla açıklanamayacağını ya da var olan bir tehdidin sadece sert önlemlerle giderilemeyeceğini kabul eder. Bu özelliği ile yumuşak güvenlik anlayışını konuya felsefi yaklaşımı itibarıyla Locke'cu güvenlik anlayışı olarak nitelenebilir. Locke'a göre insanlar doğa hâlinde huzur ve mutluluk içinde yaşarlar. Bu ortamda herkes birbirinin haklarına saygılıdır, ancak yine de insanların aralarında çıkan uyuşmazlıklarda kendi davalarının yargıcı olmaları toplumlarının güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Bu sorunun çözümü noktasında Locke da Hobbes gibi toplumsal sözleşme ile üstün bir otoritenin yani devletin kurulmasını öngörür. Fakat Locke'un Hobbes'tan ayrıldığı nokta insanların güvenlik için tüm haklarından geri dönülemez bir şekilde vazgeçmemesidir. Devlet, sadece insanların aralarında söz konusu olabilecek uyuşmazlıklarda kendi davalarının yargıcı olmalarını önlemek amacı ile kurulur. Dolayısıyla güvenlik, insanların hak ve özgürlüklerinden vazgeçmelerini gerektirecek bir olgu değildir. Aksine güvenliğin sağlanabilmesi sert güvenlik önlemlerinin yanında diğer hak ve özgürlüklerin korunmasına da bağlıdır. Bu anlamda yumuşak güvenlik, güvenlik önlemlerinin diğer hak ve özgürlükler ile dengelenme-

sini öngörmez. Bu bağlamda yumuşak ya da insani güvenliğin ilk koşulu, sıradan insanın günlük hayatında kendisini güvencede hissedebilmesidir. Bunun sağlanması için kişilerin ekonomik güvenliklerinin²⁷ sağlanması yanında, gıda güvenliklerinin, ötesinde ise sağlık güvenliklerinin sağlanması gereklidir. Yumuşak güvenliğin başka bir koşulu olarak da siyasal güvenliğin sağlanması ele alınabilir.²⁸ Bu güvenlik, yurttaşlık ve siyasal hakların kullanılabilmesini kapsar. Bu güvenlik sadece yurttaşların özgürce oy kullanmaları değil, aynı zamanda seçecekleri adayları belirleyebilmelerini de kapsar. Bunların yanında güvenliğin sağlanması için eğitimin önemi de unutulmamalıdır.²⁹

Sert güvenlik eğer Soğuk Savaş dönemine hâkim güvenlik anlayışı ise yumuşak güvenlik de Soğuk Savaş sonrası güvenlik anlayışının dayandırıldığı temel anlayış olarak nitelenebilir. Soğuk Savaş döneminde dehşet dengesi anlayışı çerçevesinde kişilerin dolayısıyla devletlerin güvenliklerine karşı tehditlerin bir diğer devletten geldiği fikri hâkim düşünce olarak kabul edilebilir.

Bu manada tehdit algılaması ile tanımlanan güvenlik yaklaşımı gerek Batı dünyası gerek de Doğu Bloku açısından sert güvenlik anlayışına dayanmıştır. Ancak Sovyet Rusya'nın yıkılması ile tehdit tanımlaması değişmiş ve güvenliğe yönelik tehditler, düzenli ordulardan daha çok ekonomi ve çevre sorunları, insan hakları ihlalleri vb. faktörlerden kaynaklandığı düşüncesi gelişmeye başlamıştır. Bilhassa Soğuk Savaşın bitimi ile 11 Eylül terörist saldırılarına kadar dünyada güvenlik politikalarına hâkim olan genel yaklaşımın yumuşak güvenlik anlayışı olduğu söylenebilir.

Ortak güvenlik³⁰ kavramı da Milletler Cemiyetinin getirdiği bir sistemdir. Devletlerin uluslararası toplumun güvenliğinin sağlanmasında sadece kendi güvenliklerini sağlamanın yeterli olmadığı, güvenlik konusunda ortak hareket etmeleri esası günümüzde de Birleşmiş Milletler sistemi ile devam etmektedir. 1980'lerden itibaren bu geleneksel güvenlik anlayışından farklı olarak iş birlikçi güvenlik anlayışı ortaya çıkmıştır.³¹

Aslında bu yaklaşımdan hareketle güvenliğin, tehdit algılamaları ile tanımlanan dolayısıyla tehdit algılamalarının değişmesi ile değişen bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Bu manada genel olarak güvenliğin tarih içerisinde geçirdiği evrelere bakacak olursak göreceğimiz şey güvenlik-tehdit ilişkisinin özünü koruduğudur.³² Bunun ötesinde tehdit algılamaları ile tanımlanan güvenlik kavramı ilgilendiği alan itibarıyla sürekli bir genişleme eğilimi içindedir. Eğer güvenliği tanımlarken insanların huzur ve mutluluk içinde yaşaması önermesini esas alacak olursak, insanların huzurlu ve mutlu bir yaşam için gereksinim duydukları koşulların genişlemesinin, güvenliğin

alakalı olduğu alanın genişlemesi sonucunu doğuracağını söylemek pekâlâ mümkündür. Örneğin geçmiş zamanlarda insanların güvenliği için çevre güvenliğinin sağlanması pek de öncelikli bir başlık değilken artan çevre tahribatının bu önermeyi güvenliğin kapsamı içine sokması doğal bir sonuçtur.³³ Kaldı ki devletlerden beklenenler de eskisinden çok daha fazlasıdır. Devletler de toplumdan gelen bu isteklere cevap vermeye çalışmaktadır.³⁴

C. Güvenliğin Tarihsel Gelişimi

Günümüzde güvenliğin geldiği noktanın anlaşılması bakımından tarihsel süreç içerisinde tehdit algılamalarının ne şekilde geliştiğini ve derinleştiğini incelemek yerinde olacaktır. Zira güvenlik kavramının yaşadığı değişim ve dönüşümler tehdit olgusunda yaşanan değişimlere bağlıdır. Tehdidin yeri, yönü ve mahiyeti değiştiğinde dönemin güvenlik anlayışı da buna kendisini uydurmaktadır. Bu doğrultuda tehdit algılamalarının günümüze nasıl ulaştığının anlaşılması için incelenebilecek tarihsel sürecin antik dönemlere kadar uzatılması mümkündür.

Antik Dönemde Hitit, Asur ve Mısır uygarlıkları arasında güvenlik kaygısının ilk formal biçimini görmek mümkündür. O dönemlerde Hitit uygarlığı giderek güçlenen Mısır karşısında Asurlular ile bir ittifak anlaşması imzalamıştır. Fakat Asurluların bu ittifakı sonradan bozarak Mısır'ın yanında yer alması ile Hititliler ile Mısır arasında yaşanan Kadeş Savaşından sonra, meşhur Kadeş Antlaşması imzalanmıştır.³⁵ Daha çok sınır güvenliğini sağlamaya yönelik dostluk, saldırmazlık ve iyi komşuluk esaslarına dayanan bu anlaşma, tarihin ilk yazılı anlaşması olması hasebiyle güvenlik kavramı formal nitelik kazanmıştır.³⁶

Antik Yunan'da site devletlerinin güçlü Persler karşısında bir ittifak oluşturarak verdikleri mücadelede kazandıkları başarıyı Platon ve Aristo, Helen bağlarının gücüne bağlamışlardır.³⁷ Bu dönemde site devletlerinin birlikte dışa karşı verdikleri mücadele meşru bulunurken kendi aralarında yaptıkları çatışmalar meşru görülmemiştir. Bu şekilde ilk örneğine rastladığımız blok içi mücadelelerin meşru görülmemesi Soğuk Savaş sonrasında kutuplaşan dünya içinde karşılıklı kutuplar arası mücadelede bugünkü anlamını bulacaktır.

Yunan uygarlığından sonra tarih sahnesine çıkan Roma uygarlığında güvenlik kavramının dayandığı esaslar, merkeze bağlı sistemin sürekliliği, tüm

Tehdidin yeri, yönü ve mahiyeti değiştiğinde dönemin güvenlik anlayışı da buna kendisini uydurmaktadır.

diğer aktörlerin bu sistem içine dâhil edilmesi, güçlü bir ordu ile sistemin korunması, hukuk kuralları ile de iç düzenlemelerin yapılması şeklindedir.³⁸ Gücünün doruğunda olduğu dönemlerde kendisine tek başına tehdit oluşturabilecek bir devlet olmadığından Roma uygarlığı kendisine karşı oluşabilecek ittifak sistemlerini dış tehdit, bölünmeye yol açabilecek tüm diğer durumları da iç tehdit olarak algılamıştır. Roma uygarlığının güvenlik konusuna sağladığı katkı ise güvenliği kurallara bağlayarak onu normlaştırmasıdır.³⁹

Orta Çağ güvenlik açısından hem benzerlerin mücadelesine hem de benzezemelerin mücadelesine sahne olmuştur. Bu çağda güvenlik ile dinin özdeş bir kavram olarak kullanıldığını göz önüne alacak olursak ilk cümle daha kolay anlaşılacaktır. Bu çağda devletlere hâkim olan dinin güvenlik tanımlamalarını etkilemesi doğaldır. Bu dönemde aynı dinden, hatta aynı mezhepten olmayanlarla mücadele etmek uluslararası güvenlik kavramının başına yerleşmiştir.⁴⁰ Bu dönemde dolayısıyla din adamları da güvenliğin kurucuları ve kollayıcıları hâline gelmişlerdir. İlerleyen zaman içerisinde coğrafi keşiflerin gerçekleşmesi ile birlikte güvenlik kapsamı içerisine dâhil edilecek alanlar da genişlemeye başlamıştır. Bu dönemde güvenlik alanı ile çıkar alanı kavramları özdeş hâle gelmeye başlamıştır. Orta Çağda güvenlik konusunda meydana gelen bir diğer gelişme ise çağın sonlarında savaş araçlarının çeşitlenmesi ile güvenlik sağlamada kullanılan araçların değişmesidir. Buna bağlı olarak da güvenlik kavramı içinde var olan silahlanma ve silahsızlanma olguları ilk kez ortaya çıkmıştır.

16. yüzyıldan itibaren başlayan reform hareketleri güvenliğin sahip olduğu dinî kimlikten sıyrılmasının önünü açmıştır. Reform hareketleri, güvenlik ile ilgili endişeleri ve bunları bertaraf edecek önlemleri gökyüzüne ve yeryüzüne indirerek somutlaştırmıştır.⁴¹

17. yüzyılda uluslararası sisteme hâkim olan merkantalizm⁴² güvenlik kavramını da etkilemiştir. Bu dönemde güvenlik altın ve gümüş gibi değerli madenlerin ele geçirilmesi ve hazinenin doldurulması anlamına gelmekteydi. Bunun için de güvenlik nedeniyle güçlü askerî kapasiteye gerek duyulmuştur.

18. yüzyılda liberalizme⁴³ geçiş ve ulus devletleşme sürecinin başlaması ile birlikte bir anlam genişlemesi daha yaşamıştır. Bu dönemde güvenlik ile ilgili projeler daha organize daha planlı uygulamalar şeklindedir. Yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın ortalarına kadar döneme damgasını vuran Metternich politikaları güvenlik kavramını da etkilemiştir.⁴⁴ Bu yüzyılda güç dengesi kavramı pratik açıdan güvenlik çalışmalarına dâhil olmuştur. Kavram aslında insanlık tarihi boyunca güvenlik politikalarına hâkim olmuştur.⁴⁵

19. yüzyılın büyük güçleri için güvenlik sadece ulusal sınırları korumak ya da komşulara doğru genişletmek olarak tasarlanmamış, gidilebilen veya ulaşılabilen hemen hemen her yer anlamına gelmiştir. Bu bakımdan diyebiliriz ki güvenliğin üçüncü aşaması⁴⁶ ilk kez güvenlik kavramı içinde yer almaya başlamıştır. Bu dönemde güvenlik, devletlerin kendileri için belirledikleri çıkar alanlarını ele geçirmek, geçirdikten sonra da tıpkı vatanları gibi korumak anlamına gelmektedir.

Tarihsel değişim içerisinde güvenlikte son büyük değişiklik Soğuk Savaşın bitmesi ile yaşanmıştır. Soğuk Savaşın bitişi ile tehdit algılamaları değişen devletler, güvenlik anlayışlarını ve buna yönelik önlemlerini yeniden düzenlemişlerdir. Bu dönemde devletler artık başarısız devletleri, çevre sorunlarını, insan hakları ihlallerini vb. durumları kendi güvenliklerine yönelik bir tehdit olarak algılamaya başlamışlar,⁴⁷ 11 Eylül saldırılarına kadar büyük oranda güvenlik ile insan hak ve özgürlüklerine saygıyı dengelenmesi gereken kavramlar olarak değil de ancak birlikte uygulandığında başarılı olacağını düşündükleri kavramlar olarak ele almışlardır.

D. Uluslararası Toplumda Güvenlik

Güvenlik kavramı pratikte uluslararası ilişkilerin inceleme alanı bakımından iki inceleme düzeyinde ele alınabilir. Bunlar; ulus devletlerin güvenliği ve uluslararası toplumun bütünüdür. Bu iki inceleme düzeyinin ne birbirlerinden ne de tek tek bireylerin güvenliğinden kesin ve net çizgilerle ayrılması ve ayrı ayrı ele alınması mümkündür. Benzer şekilde Oran, ulusal güvenliğin halkaları olarak iç çekirdekte askerî, siyasal-toplumsal ve ekonomik eksenleri, dış çekirdekte de uluslararası sistem ekseninin topyekûn ulusal güvenliği oluşturduğunu belirtmektedir.⁴⁸ Bu çerçevede güvenlik çalışmalarının birbirleriyle bağlantılı olmaları sebebiyle aslında bir bütünlük arz ettiğini söylemek mümkündür. Öyle ki tek tek kişilerin güvenliklerinin sağlanması aslında bir yandan devletlerin güvenliğine hizmet ederken diğer yandan da uluslararası güvenliğe hizmet etmektedir. Burada yapmaya çalıştığımız sınıflama incelemenin analitikliği açısından gereklidir. Yoksa ulusal güvenlik⁴⁹ ve uluslararası güvenlik birbiriyle etkileşen birbirini tanımlayan olgulardır.⁵⁰

Ulusal güvenlik kavramı geleneksel olarak, korunması gereken değerler olan siyasal bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü içermektedir.⁵¹ Ulusal güvenlik hiç kuşku yoktur ki güç ile birlikte düşünülen bir kavramdır.⁵² Uluslararası güvenlik açısından devletlerin sahip oldukları güç, güvenlik araçlarını belirlemenin yanında kimi zaman da o devletin varlığının amacını

da belirleyebilmektedir.⁵³ Bu doğrultuda her devlet güvenliğini bir esasa bağlamadan önce kendi durumunu saptar. Bu saptamayı güvenliğe ilişkin donanımlarını⁵⁴ diğer devletler ile karşılaştırarak yapar.

Devletler güvenliklerine ilişkin durumlarını tanımladıktan sonra gereksinmelerini saptarlar. Bu gereksinmeler genellikle orta ve uzun vadeli projeksiyonlar şeklindedir. Devletlerin kendi güvenlikleri için saptadıkları gereksinimleri karşılamaları için kapasitelerini artırmaları gerekir. Çünkü yapılan saptama sonucu tespit edilen “öteki”ler⁵⁵ de kapasitelerini artıracaklardır. Böylelikle daimî bir kapasite artışı devletlerin güvenlik anlayışlarının temeline yerleşmektedir.⁵⁶

Bu şekilde devletler güvenliklerini sağlamak için, yani varlıklarını sürdürme ve koruma faaliyetleri sırasında, birtakım tehdit tanımlamaları yaparlar.⁵⁷ Bir devletin güvenliği yaptığı bu tanımlamalar ve çoğu zaman da bu tehditler çerçevesinde algılamaların yapılması ile ortaya çıkmaktadır.⁵⁸ Söz konusu tehdit tanımlamaları devletler içerisinde iktidara gelen siyasi iktidarlar tarafından yapılmaktadır. Bu sebeple devletler içerisinde siyasi iktidarların değişmesi görece şekilde devletlerin güvenlik anlayışlarında da değişikliklere yol açmaktadır. Diğer bir değişle tehdit algılamaları yanında devletler içinde değişen siyasi iktidarlar da devletlerin güvenlik anlayışlarının değişmesi sonucunu doğurmaktadır.

Ulusal güvenlik hiç kuşku yoktur ki güç ile birlikte düşünülen bir kavramdır.

Bu bağlamda diyebiliriz ki George W. Bush’un ABD’de iktidara gelmesi ile ABD’nin değişen ulusal güvenlik anlayışı 11 Eylül sonrasında daha da farklı bir hâl almıştır. Denilebilir ki 11 Eylül saldırıları ABD’nin güvenlik anlayışında oldukça köklü değişimlere yol açmıştır.

II. ABD’nin Güvenlik Anlayışı ve Dönüşüm

A. ABD’nin 11 Eylül 2001’e Kadar Güvenlik Politikası

ABD kolonyal sistemden, Britanya’nın sömürsünden kurtulup bağımsızlığına kavuştuktan sonra uzun bir süre iç güvenlik sorunlarıyla ilgilenmiştir. 1867’de Ruslardan Alaska’nın satın alınması, 1898’de İspanya ile savaş yaşanması iç güvenlikten dış güvenliğe doğru bir geçiş sürecini işaret eder.

I. Dünya Savaşı sonrasında 8 Ocak 1918’de Başkan Woodrow Wilson’un senatoya sunduğu 14 maddelik ilkelerle barış esasına dayalı, yani güvenliği sağlayıcı bir uluslararası toplum modeli ortaya konulmaya çalışılmıştır. Mil-

letler Cemiyetinin⁵⁹ bu ilkelerden biri olarak yer alması ortak güvenlik anlayışını tesis etmiştir.

II. Dünya Savaşı sırasında, Milletler Cemiyetinin başarısızlığının bir uluslararası örgütle doldurulması Birleşmiş Milletler Antlaşması ile yerine getirilmiştir. Ortak güvenlik anlayışı Birleşmiş Milletler Antlaşmasında daha fazla vurgulanmıştır. ABD, bu Örgütün ve Antlaşmanın mimarlarından olmasına rağmen, uluslararası toplumda bu sistemi ihlal eden ve son zamanlarda sistemi eleştiren devlet olmuştur.

II. Dünya Savaşı ile 1990'lı yıllara kadar geçen dönemde, iki kutupluluğun gereği olarak Sovyetler Birliği tehdit olarak görülmüş ve güvenlik sistemi de buna göre oluşturulmuştur.

B.11 Eylül Sonrası Bush Dönemi ABD Güvenlik Anlayışı

11 Eylül saldırıları, hakkında yapılan spekülasyonlar bir kenara bırakılacak olursa, geçmişten günümüze mevcut otoriteye karşı gerçekleştirilen terörist saldırılar içerisinde belki de en acımasız ve dikkat çekici olanıdır. Sadece birkaç dakika içinde olup biten saldırılar dünya genelinde yarattığı sansasyon bir yana ölen masum insan sayısı bakımından da kendinden önceki terörist saldırıların hiçbirine benzememektedir.⁶⁰

Bu saldırıların sonrasında başta ABD olmak üzere tüm dünyada sert güvenlik önlemleri gerek ulusal gerekse uluslararası güvenliğin sağlanmasında daha tercih edilen yöntemler olarak karşımıza çıkmıştır. Öyle ki saldırılar sonrasında dönemin başkanı George W. Bush ABD'nin terörizme savaş açtığını ilan etmiştir. Akabinde ABD Ekim 2001'de çıkarmış olduğu PATRIOT yasası ile ülke içerisinde güvenliğin sağlanmasında sert güvenlik önlemlerinin kullanılacağını açıklamış oluyordu⁶¹. Akabinde benzer şekilde İngiltere de sert güvenlik önlemlerinin ülkelerinin ulusal güvenliklerinde esas alınacağını "Prevention of Terrorism Act" ile ortaya koyuyordu.

Saldırılar sadece Amerikan milliyetçiliğinin değil, aynı zamanda karşıt bir ırkçılık anlayışının da doğmasına yol açmıştır. 11 Eylül sonrası, ABD'de bir nevi yeni bir Mc Carthyizm yaşanmıştır. Soğuk Savaş döneminde antikomünizm, komünist düşmanlığı olarak nitelenen bu yaklaşım 11 Eylül sonrasında ise ABD'de âdeta Orta Doğulu düşmanlığı şeklini almıştır.⁶² Patriot Act içeriği itibarıyla ABD'nin ülke içerisinde güvenliği sağlamak adına sert güvenlik önlemleri ile âdeta insan hak ve özgürlüklerinin ikinci plana atılmasıdır.

Genel itibarıyla Patriot act dört temel uygulama alanına sahiptir:

1- Bilgi edinimi ve paylaşımı,

2- Ceza hukuku ve uygulaması konusundaki prosedürler: Yasa ceza kanununda yapılan düzenlemelerle terör suçlarını araştırma, tutuklama ve ce-

zalandırma hususlarında yasa uygulayıcılarının yetkilerini arttırmayı hedeflemektedir.

3- Terörle bağlantılı suçların cezalarının sertleştirilmesi,

4- Sınır kontrolü ve göçmenlik prosedürleri. Göçmen bürolarının yabancıları soruşturma ve gerektiğinde sınır dışı edebilme yetkilerinin artırılması.⁶³

II. Dünya Savaşı sırasında, Milletler Cemiyetinin başarısızlığının bir uluslararası örgütle doldurulması Birleşmiş Milletler Antlaşması ile yerine getirilmiştir.

Patriot Act aslında terör ve terörle ilgili konular için çıkarılmış olmasına rağmen, aynı zamanda kara para aklama, dinleme, arama izinlerinin yetki alanlarının artırılması, Uluslararası İstihbarat Takip Kanunu (FISA), çeşitli bilgisayar teknolojilerinin kullanılarak soruşturmanın yürütülmesi gibi alanlarda da bağlayıcı hükümler içermektedir.⁶⁴ Yasa'nın temel dayanağı terörizmle mücadele bağlamında özgürlüklerin Amerikan halkının güvenliği için sınırlandırılmasıdır. Patriot Act yürütme ve yargı organlarının alıkoyma ve izleme yetkilerini genişleten Yasa, hükümete herhangi bir yerli ya da yabancı politik grubu "terörist" olarak nitelendirme hakkı verirken, ev ve iş yerlerinin gizlice aranmasını yasal hâle getiriyor, diğer bir yandan sağlık, finans, iş ve eğitimle ilgili özel kayıtlara giriş olanağı verirken telefon dinleme ve İnternet üzerindeki iletişimi izlemede yürütmenin yetkilerini arttırıyordu.⁶⁵

Ülke içinde Bush yönetimi sert güvelik önlemlerini bu şekilde pratiğe aktarırken uluslararası arenada da 2002 ve akabinde 2006 yıllarında kabul ettiği Ulusal Güvenlik Stratejisi belgeleri ile güvenlik tanımlamasında sert diğer bir deyişle Hobbescu güvenlik anlayışını pratiğe koyuyordu.

Bush doktrini olarak da anılan ABD'nin bu dönem ulusal güvenlik stratejisi, Amerikan ulusal değerlerinin ve çıkarlarının korunmasını kendisine temel aldığı iddiasından yola çıkmaktadır. Bunun yanında bu stratejide yer alan amaçların yerine getirilmesi ile dünyanın sadece daha güvenli değil aynı zamanda daha iyi olacağını öne sürmektedir. Bush dönemi ulusal güvenlik stratejisi kendisine koymuş olduğu bu amaca ulaşmak için de sırası ile şunları yapmayı öngörmektedir: İnsan onurunun her şeyden önce gözetilmesi, küresel terörizmi bertaraf etmek için ittifakları güçlendirmek ve Birleşik Devletler ve dostlarına karşı olan terörist saldırıları önlemeye çalışmak, bölgesel çatışmaları yatıştırmak için başkaları ile birlikte çalışmak, düşmanların Bir-

leşik Devletleri, müttefiklerini ve dostlarını kitle imha silahları ile tehdit etmelerinin önüne geçmek, serbest piyasalar ve serbest ticaret ile küresel ekonomik büyümenin yeni çağını başlatmak, toplumları dışa açarak ve toplumların içlerinde demokratik kurumlar inşa ederek gelişmişlik dairesini genişletmek, küresel gücün diğer başlıca odakları ile ortak eylemler için gündemler geliştirmek, Amerika'nın ulusal güvenlik kurumlarının yirmi birinci yüzyılın şartlarına ve meydan okumalarını karşılayabilecek şekilde dönüştürmek ve küreselleşmenin zorlukları ile mücadele ederken sunduğu fırsatları da değerlendirmek.

Stratejinin en can alıcı başlığı ABD'nin terörizme karşı açtığı savaştır. Stratejiye göre bu savaşta düşman tek bir politik rejim, kişi veya ideoloji değildir. Düşman planlı olarak, siyasi motivasyonlu, masum insanları hedef alan eylemleri gerçekleştiren teröristlerdir ve ABD bu eylemleri gerçekleştirenler ile onlara yardım ve yataklık edenler arasında bir ayırım yapmayacağını açıklamıştır. ABD 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisinde şu ifadeye yer vermiştir: "Günümüzde düşmanlarımız terörizme destek veren, yataklık eden ve siyasetin kirli bir aracı olarak terörizmi kullanan rejimler medeni devletlerin neler yapacaklarını görmüşlerdir. Afganistan özgürleştirilmiştir ve bu terörizme karşı verilecek yegâne savaş olmayacaktır. Önceliğimiz küresel anlamda terörizme son vermektir."⁶⁶ ABD ülkesini ve halkını korumak için meşru müdafaa hakkının kullanılması bağlamında önceden saldırı hakkını⁶⁷ kullanarak kendisini savunacaktır.⁶⁸

ABD, bu şekilde ulusal güvenliğine yönelik tehdit tanımlamasında terörizmi ilk sıraya koyarken bu tehdide karşı geliştirilecek güvenlik anlayışının temelinde de sert güvenlik önlemlerini diğer bir deyişle Hobbescu güvenlik anlayışını koymuştur.

ABD'nin özgürlük ve demokrasi temelli politikasını terk etmeye başlaması 11 Eylül'den önce ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaşın bitmesi ile birlikte ABD açısından uluslararası sistem bir engel olarak algılanmıştır.⁶⁹

Değişen tehdit tanımlamalarının ve siyasi iktidarların değişmesinin devletlerin güvenlik algılamalarında değişiklik yaratacağı önermesinden hareketle Obama hükümetinin iktidara gelmesi ile birlikte ABD'nin güvenlik anlayışında çok önemli de olmasa bir değişiklik yaşanacağını söylemek yanlış olamayacaktır.

B. Obama Dönemi ABD'nin Güvenlik Anlayışı

Amerikan dış politikasında diğer başlıkların yanında geçmiş dönemde Bush doktrini olarak nitelenen güvenlik politikalarında da değişiklikler yapacağı gerek Obama'nın başkanlık öncesi konuşmalarından gerekse başta

Kahire konuşması olmak üzere başkanlık sonrası açıklamalarından anlaşıl-
maktadır.

Her şeyden önce 11 Eylül saldırıları sonrasında şekillenen Bush yöne-
timi ulusal güvenlik stratejisinin temel varsayımlarından birisi olarak değeri-
lendirilen “kanıt aramadan bedel ödetmek”⁷⁰ yaklaşımı Obama’nın gelmesi
ile ABD dış politikalarına daha fazla yön veremeyeceği söylenebilir. Obama
birçok yerde yaptığı konuşmalarda diyalog ve uzlaşa ile sorunları çözmek
kendisinin ve yönetimin öncelikli vazifesi olduğunu belirtmiştir. Bu doğrul-
tuda Başkan Obama’nın 4 Temmuz 2009’da Mı-
sır’ın başkenti Kahire’de bulunan Kahire
Üniversitesinde yaptığı konuşması bir önceki
dönem güvenlik stratejisi hakkında yapılan yo-
rumların yeni dönemde artık ABD dış politika
yaklaşımına bir eleştiri olarak ortaya atılamayaca-
ğını destekler nitelikte ipuçlarını içinde barındır-
maktadır. Obama konuşmasına başlarken
Kahire’de yeni bir arayış için bulunduğunu belirt-
miş ve “İslam hakkında, nerede olursa olsun
olumsuz basmakalıp düşünceler ile mücadele et-
meyi ABD başkanı olarak üstlendiğim sorumlulu-
ğun bir bölümü kabul ediyorum.” demiştir.⁷¹

Benzer şekilde Obama, Türkiye’ye yapmış ol-
duğu ziyaret sırasında 6 Nisan 2009’da TBMM’de
yaptığı konuşmada ABD’nin İslamiyet ile savaş
içinde olmadığını ve hiçbir zaman da olmayacağını belirtmiştir. Obama ko-
nuşmasında Müslüman dünyası ile karşılıklı çıkara ve saygıya dayalı daha
kapsamlı ilişkiler isteğini bunun için de yanlış anlamaları aşmak ve ortak bir
zeminde buluşmak için çaba sarf edeceğini dile getirmiştir.⁷²

Obama dönemi güvenlik stratejisinin Bush dönemi güvenlik stratejisine
oranla sert Hobbescu güvenlik anlayışından ziyade, yumuşak Lockecu gü-
venlik anlayışına daha yakın olduğuna dair ipuçları Obama’nın Türkiye zi-
yareti sırasında Türk öğrenciler ile yaptığı söyleşi sırasında Kyoto Protokolü
hakkında kendisine yöneltilen bir soruya verdiği cevapta yer almaktadır.
Obama hükûmeti bunu yaparken çevreye Bush hükûmetinden daha fazla
önem verilmesi gerektiğinin farkındadır. Türk öğrenciler tarafından kendi-
sine yöneltilen ABD’nin neden hâlâ Kyoto Protokolü’nü⁷³ imzalamadığı yö-
nündeki bir soruya, Kyoto Protokolü imzalandığında ABD’nin bu Protokol’e
imza atmamasının bir hata olduğunu kendi hükûmetinin ise giderek daha
vahim bir hâl alan küresel çevre sorunları ile mücadele etmek için adımlar

ABD’nin özgür-
lük ve demok-
rasi temelli
politikasını
terk etmeye
başlaması 11
Eylülden önce
ortaya çıkmıştır.

atmaya hazır olduğunu belirtmiştir. Lakin bunun yanında bu sözlerinin ABD'nin Kyoto Protokolü'nü imzalayacağı yönünde anlaşılması gerektiği çünkü Kyoto'nun ömrünü tamamladığını, bunun yerine hükûmetinin bu yıl sonunda Kopenhag'da bir sonraki çevre programı için kapsamlı bir gündem hazırladığını belirtmiştir.⁷⁴

Bush dönemi ulusal güvenlik stratejisinin en önemli başlığını belki de uluslararası terörizmle mücadele oluşturmaktadır. Obama hükûmeti de dünyada hiçbir ülkeye yönelik terörün hoş görülemez olduğu konusunda Bush hükûmeti ile hemfikirdir.⁷⁵ Bu doğrultuda ABD başta El Kaide terör örgütü olmak üzere dünyada terörizm ile mücadeleye devam edecektir. Ancak Obama hükûmeti sadece sert güvenlik önlemleri ile değil fakat aynı zamanda ekonomik ve refah artırıcı önlemlere de ağırlık vererek terörizm ile mücadele edilebileceği görüşündedir. Bu doğrultuda Obama, Amerika'nın askerlerini Afganistan'da tutmak istemediğinin yanı sıra, orada askerî üs de bulundurma niyetinde olmadıklarını, şiddet yanlısı aşırı uçların Afganistan'da daha fazla bulunmadıklarından emin olduğunda Amerika'nın her bir askerini memnuniyetle geri çekmek istediğini belirtmiştir.⁷⁶ Bunun ötesinde Obama 11 Eylülün Amerika için son derecede büyük bir sarsıntı olduğunu, bu olayın yol açtığı korku ve kızgınlığın anlayışla karşılanabileceğini, ama bazı durumların da Amerika'yı idealleri ile çelişen davranışlara sürüklediğini kabul etmiştir.⁷⁷ Bu durum karşısında Obama bu gidişatı değiştirmek için somut adımlar atmakta olduklarını belirterek Amerika Birleşik Devletleri'nin işkenceye başvurmasını açık bir şekilde yasakladığını ve Guantanamo Körfezi'ndeki hapisanenin 2010 yılının ilk aylarında kapatılacağını belirtmiştir. Bu durum bir bakıma ABD'nin küresel terörizme açmış olduğu savaşın devam edeceğinin ancak kullanılan yöntemlerin aynı şekilde daha fazla devam etmeyeceğinin bir işareti olarak kabul edilebilir. Yani hukuka aykırılık terk edilerek hukuka uyma eğilimi sezilmektedir.

Buna paralel ABD'nin ulusal güvenlik stratejisinin bir diğer ayağı olan kitle imha silahlarının gerek terörist ülkelerce gerekse bu silahlardan çıkar sağlamak isteyen devletlerce kullanılmasının önüne geçilmesi konusunda Obama hükûmeti de Bush hükûmeti ile temel mantık noktasında buluşmakla birlikte, yöntemler konusunda tıpkı terörizmle savaş konusunda olduğu gibi buluşmamaktadır. Obama hükûmeti kitle imha silahları bilhassa nükleer silahlar konusunda oldukça hassastır. Bu bağlamda Obama nükleer silahların yaygınlaşmasının hiç kimseye yarar getirmeyeceğini belirtmiştir.⁷⁸

Bunun ötesinde Obama ABD'nin Irak işgali konusunda Bush hükûmeti ile ayrı görüşlere sahip olduğunu da açık bir dille ifade etmiştir. Zira bilindiği üzere ABD Irak'a nükleer silahları olduğunu iddia ederek müdahale etmiş,

müdahale sonrası da yanıldığını Irak'ta nükleer silahlar bulunmadığını açıklamıştır. Irak Savaşı Obama'nın tabiri ile hem kendi ülkesinde hem de dünyada derin fikir ayrılıklarına yol açan zorunluluk sonucu başlatılmayan bir savaştır.⁷⁹ Bu doğrultuda ABD muharip güçlerini Ağustos 2009'un sonuna kadar Irak'tan çekeceğini açıklamıştır.⁸⁰ Bunun ötesinde Obama Irak'taki bütün kuvvetlerini 2012 yılına kadar geri çekeceklerini belirtmiştir.⁸¹ Daha da ötesinde Obama bilhassa nükleer silah üretimi konusunda çalışmaları nedeniyle Bush hükûmeti döneminde sertleşen İran-ABD ilişkilerini düzeltmek

Bush dönemi ulusal güvenlik stratejisinin en önemli başlığını belki de uluslararası terörizmle mücadele oluşturmaktadır.

için adım atmaya hazır olduğunu bildirmiştir.

Clinton döneminde serbest pazar, insan hakları ve sosyal adalet ön plana çıkarılmıştır. Bush döneminde bunların destekleyicisi rıza unsuru biraz daha geri plana atılmıştır. Rıza aslında bir uzlaşmaya işaret etmektedir. Obama döneminde Amerikan gücünün⁸² ve güvenlik anlayışının tekrar rıza unsurunu öne alması işaretleri verilmektedir.

SONUÇ

Ulus devlet ve uluslararası toplum bakımından toplumsal hayatın güvenlik içerisinde devamı gerekmektedir. Güvenlik kavramı ilk çağlarda askerî güvenlik faktörü açısından anlaşılıp önemli görülürken günümüzde çevresel ve ekonomik faktörler de önemini hissettirmiştir. Örneğin kriz durumlarında küresel ekonomik güvenlik ön plana çıkabilmekte veya iklim değişiklikleri karşısında çevresel güvenlik de önem kazanmış bulunmaktadır.

Küresel güç olarak ortaya çıkan ABD güvenlik politikasında 1990'lardan itibaren önemli değişiklikler yapmıştır. En önemli dönüşüm 11 Eylül 2001 sonrasında ortaya çıkmıştır. Bush'un "Ya bizim yanımızda yer alırsınız ya da karşımızda." söylemi bu dönüşüme işaret etmektedir. Uluslararası hukuka aykırı olarak ortaya atılan önleyici saldırı kavramı daha da ileri götürülüp, ön alıcı saldırı kavramı ortaya atılmıştır. Bu kavram güvenlikle bağdaşmaz. ABD tarafından uluslararası hukuk sürekli ihlal edilmektedir. Uluslararası toplumun güvenliği ön alıcı saldırı kavramıyla sürekli tehdit altında olacaktır. Çünkü ortada bir saldırı ihtimali olmadan ABD bu kavramı kullanarak diğer devletlere müdahalede bulunma hakkını kendisinde görmektedir. Irak'a saldırısında bunun yanlışlığı da görülmüştür.

Başkanlık seçimleri sonrasında ABD politikalarında önemli değişiklikler yaşanabilmektedir. Bush bu değişimi iktidara geldikten sonra güvenlik alanında yapmıştır. Uluslararası toplumda daha fazla yumuşak güvenlik anlayışı insan haklarının uluslararası toplumda daha fazla kabul görmesini sağlayacaktır. ABD yumuşak güvenlikten vazgeçmiş sert güvenlik anlayışı bilhassa 11 Eylül 2001 sonrasında etkin bir şekilde uygulanmıştır. Obama döneminde yumuşak güvenlik anlayışına geçileceği mesajı verilmiştir. Daha fazla güvenlik daha az özgürlük anlayışı yerine, denge sağlanarak insan hakları ve özgürlük bireylere tanınmalıdır. ■

¹ İç Güvenlik Hobbes ve Pufendorf gibi yazarlarca egemenin halka karşı temel görevi olarak ifade edilmektedir. BRAUCH, Hans Günter, “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, Uluslararası İlişkiler, C. 5, S. 18 (Yaz 2008), s. 3.

² Büyük Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu.

³ DEDEOĞLU, Beril, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Derin Yayınları, İstanbul 2003, s. 9.

⁴ Maslow’un insanların davranış eğilimlerine dair teorisi hakkında bkz. MASLOW, A. S A Theory of Human Motivation, **Psychological Review**, Nu. : 50, s. 370-396.

⁵ Güvenlik ikilemi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. BOOTH, Ken; WHEELER, J. Nicholas, Uncertainty, **Security Studies an Introduction**, (Ed. Paul D. Williams), Routhledge, Newyork 2008, s. 135.

⁶ Diğer adı ile yığıl dengesi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. COLLINS, Alan, **The Security Dilemma and the End of the Cold War**, Edinburgh University Pres, U.K 1997.

⁷ BALDWIN, David.A, “Güvenlik Kavramı”, (çev.Çiğdem Şahin) **Avrasya Dosyası**, C: 9, S: 2, Yaz 2003, s. 9.

⁸ Güvenliğin özünde tartışmalı bir kavram olduğuna dair yorumlar da vardır. BUZAN, Barry, **People States & Fear**, Second edition, Lynne Rienner Publishers, USA 1991, s. 1, 2, 15, 364. Fakat güvenliği özünde tartışmalı yani ne anlama geldiği konusunda bir belirsizlik olduğu yönünde değerlendirmek lazımdır, güvenliği daha çok karmaşık veya eksik yorumlanmış bir kavram olarak değerlendirmek gereklidir. BALDWIN, s. 15.

⁹ BUZAN, s. 7-11.

¹⁰ Zira o dönemlerde güvenlik karşı bloktan daha çok ve güçlü silahlara sahip olmaktır. Realizm, dönemde, genellikle güç hesaplarına soğuk görüşlü merkez olarak tanımlanmıştır ZELIKOW, Philip, The Transformation of National Security”, **The International Interest**, No. 71, Spring 2003, s. 20.

¹¹ Hangi tip devlette olursa olsun “ulusal güvenlik”, açıklanması gereken eylemleri ve politikaları meşrulaştırıp halkın kabul etmesinin sağlanması için kullanılmıştır. BUZAN, s. 11; tam da bu noktada 11 Eylül saldırılarının Amerikan dış politika yapımcıları için tasarladıkları planları yürürlüğe koymak yönünde bulunmaz bir fırsat verdiğini söylemek mümkündür. Afganistan ve Irak müdahalelerinin 11 Eylül saldırısından bağımsız olarak düşünülmüş ama bu saldırı askerî işgalleri mazur göstermek için bir fırsat yaratmıştır. ATAÖV, Türkkiye, **11 Eylül: Terörle Savaş mı Bahane mi?** Alkım Yayınevi, İstanbul 2003, s. 21. Söz konusu olan dünya terörü ile savaş değil Amerika’nın düşmanları ile savaştır. FISK, Robert, “Bu Savaş Teröre Karşı Değil Amerika’nın Düşmanlarına Karşı Bir Savaştır”, **Düşmanını Arayan Savaş**, 2.Baskı, (drl. Metin Sever, Ebru Kılıç), Everest Yayınları, İstanbul 2001, s. 211.

¹² WALT, Stephan.M., “Güvenlik Çalışmalarının Rönesansı”, **Avrasya Dosyası**, C. 9, S. 2, s. 75.

¹³ WOLFERS, Arnold, “National Security as an Ambiguous Symbol”, **Political Science Quarterly**, Vol. 67, Nu. 4. (Dec., 1952), pp. 481-502.

¹⁴ Dönemin güvenlik soruları “Sovyet tehdidi büyüyor mu? Stratejik denge nedir?” gibi sorular olmuştur. Dönemde güvenlik teorik değil pratik yönüne ağırlık verilerek ele alınmıştır. BOOTH, Ken, “Güvenlik ve Özgürleş(tir)me”, **Avrasya Dosyası**, C. 9, S. 2, s. 55; bu dönemdeki analizciler çabalarının çoğunu nükleer devrimin ortaya çıkardıklarını anlamaya adanmışlardır. WALT, s. 75.

¹⁵ Bu tarz bir sınıflandırmanın detayları hakkında bk. GÜNER, A. Umut, **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Değişen Güvenlik Algılamaları ve Bir Güvenlik Sorunu Olarak Başarısız Devletler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008, s. 7-23.

¹⁶ Hobbes’un insanların doğa hâlinde toplumsal sözleşme ile geçtikleri hâl olan devlete verdiği isim durumundaki Leviathan’ın diğer özellikleri hakkında bk. HOBBS, Thomas, **Leviathan**, printed for Andrew Crooke, at the Green Dragon in St. Pauls Church-yard, London 1651, s. 103-107.

¹⁷ BOOTH, Ken, “Güvenlik ve Özgürleş(tir)me”, **Avrasya Dosyası**, C. 9, S. 2, s. 58.

¹⁸ Fikirleri ile uluslararası disiplinde realist yaklaşımın doğup gelişmesine öncülük eden Hans Joachim Morgenthau fikirlerini Uluslararası Politika adlı eserinde toplamıştır. Eserin Türkçe çevirisi için bk. MORGENTHAU, J. Hans, **Uluslararası Politika**, (çev. Baskın Oran, Ünsal Oskay), Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970.

¹⁹ ÇAMAN, Efe, “Uluslararası İlişkilerde (Neo)Realist Paradigmanın Almanya’daki Gelişimi ve Evrimi: Kindermann ve Münih Okulu”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, C.2, Nu. : 8, s. 40-1.

²⁰ Benzer düşünceler St. Augustine, Niebuhr’da da vardır. Bu düşünürler de insan aklının doğuştan kusurlu olduğuna inanırlar. Uluslararası ortamın anarşik olmasının nedeni burada yatmaktadır. WALTZ, N. Kenneth, **İnsan Devlet ve Savaş, Teorik Bir Analiz**, (çev. Enver Bozkurt, Selim Kanat, Serhan Yalçiner), Asil Yayınları, Ankara 2009, s. 24.

²¹ BALDWIN, s. 10. Bu anlamı ile güvenlik, insan hakları ve temel özgürlüklerin sınırlandırılması olarak düşünülmektedir. Yani güvenliğin sağlanması demek alınan asayiş önlemleri ile insan hakları arasında bir denge oluşturulması demektir. Bu manada insan hakları ve temel özgürlükler terazinin bir kefesinde güvenlik ise diğer bir kefesinde düşünülebilir.

²² İnsani güvenlik her rasyonel bireyin asi olmaktansa, sivil savaşa terörizme, suça vb. şeylere karışmaktansa sisteme dâhil olmayı daha kazançlı bulduğu bir düzenin varlığına işaret eder. GOUGH, Mark, “Human Security: The Individual in the Security Question-The Case of Bosnia”, **Contemporary Security Policy**, Vol. 23, No. 3, s. 154.

²³ THAKUR, Ramesh, “A Political World View”, **Contemporary Security Policy**, Vol. 24, No. 1, s. 347.

²⁴ BALDWIN, s. 5.

²⁵ Açıkça pek çok insan hakları koruma mekanizması insani güvenlik ile yakından ilgilidir ve insani gelişimi gibi insan hakları da insani güvenliğin anahtar bileşenidir. McRAE, Rob, **Human Security in a Globalized World, Human Security and the New Diplomacy**, McGill-Queen’s University Press, London, s. 16.

²⁶ Kavramsallaştırma yeni olsa da güvenliğin çok boyutluluğu yeni bir keşif değildir. 1950’lerde Wolfers, ulusal güvenlik üzerine yoğunlaşmasına rağmen, güvenliğin daha üst ve/veya daha alt düzeylerde tartışılabileceğini kabul etmektedir. Bu doğrultuda diyebiliriz ki güvenlik üzerine yeni görüşlerin çoğu 1952’de Wolfers’in açıkladığı kavramsal çatıya yerleştirilebilmektedir. BALDWIN, s. 31.

²⁷ Bir devletin ekonomisi kötüye gittiği zaman ve insanlar fakirleşip mutsuzlaştıklarında, güvenliği bozucu çatışma durumları giderek artan oranla söz konusu olabilir. GOUGH, Mark, “Human Security: The Individual in the Security Question-The Case of Bosnia”, **Contemporary Security Policy**, Vol. 23, No. 3, s. 146.

²⁸ İnsani Güvenlik Komisyonu Başkanı Amartya Sen, tartışma ortamını, kalkınmayı ve çatışmaları önleyen etkili bir hukuk düzeni yaratan demokrasi ortamının güvenlik için gerekliliğine inanmaktadır. GOUGH, s. 147.

²⁹ GOUGH, s. 148.

³⁰ Ortak güvenlikle ilgili geniş bilgi için bk. BOZKURT, Enver, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, 3. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2007, s.51-54.

³¹ BRAUCH, s. 14.

³² Tehditler zaman içinde değişse de her zaman için bir tehdit tanımlaması söz konusudur. Örneğin Soğuk Savaş döneminde tehdit karşı bloktan gelirken Soğuk Savaşın bitmesi ile güvenlik teorisyenleri ve uygulayıcıları tehdit değişmesine dikkat çekmişlerdir. MABEE, Bryan, “Security and the “Security State”: Security Provision in Historical Context”, **Interational Relations**, Vol. 17, No. 2., s. 135; şu doğrudur ki ulusal güvenliğe karşı bir tehdit akıllarda artık daha fazla istilacı ordular imajını uyandırmaktadır. IFANTIS, Kostas, “Understanding International Politics After The 11 September Terrorist Attacks: a Note on the New Security Paradigm”, **Perceptions**, March-May 2002, s. 104.

³³ BRAUCH, Günter Hans, “Introduction: Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century”, (ed. Hans Günter Brauch), **Globalization and Environmental Challenges**, Springer-Verlag, Berlin Heidelberg, 2008, s. 28.

³⁴ ÇAVAŞ, s. 12; SORENSEN, Georg, “State Transformation and New Security Dilemmas”, **Globalization Security and The Nation State**, (ed. Ersel Aydınli, James N. Rosenau), State University of New York Press, New York 2005, s. 89.

³⁵ Kadeş Antlaşması tarihte bilinen ilk yazılı antlaşmadır.

³⁶ Kadeş Antlaşmasının maddeleri için bk.

[http://tr.wikisource.org/wiki/Kade%C5%9F_Antla%C5%9Fmas%C4%B1\(20.01.2010\)](http://tr.wikisource.org/wiki/Kade%C5%9F_Antla%C5%9Fmas%C4%B1(20.01.2010))

³⁷ DEDEOĞLU, s. 17.

³⁸ DEDEOĞLU, s. 19.

³⁹ Diyebiliriz ki Roma uygarlığı hukukun temellerinin atıldığı bir uygarlıktır. DEDEOĞLU, s. 19.

⁴⁰ Bu anlayış Müslümanlara karşı gerçekleştirilen Haçlı Seferleri olarak bilinen sürecin yaşanmasına yol açmıştır.

⁴¹ DEDEOĞLU, s. 23.

⁴² Mekantalizm uluslararası ekonomiyi anlamak için bir yaklaşımdır. Ulusal güvenlik ve bağımsızlığı sağlayacak biçimde altın ve değerli madenin ülkeye sokulması demektir. Merkantalizmin eski ve yeni anlamı vardır. Eski anlamı savaş, yeni anlamı ise uluslararası ticaret olarak nitelendirilebilir. BALAAM, David & VESETH Michael, **Introduction to International Political Economy**, Prenstice Hall, 1996, s. 22; Merkantalizmin tarihçesi ve çeşitleri için bkz. ÖZGÜVEN, Ali, **İktisadi Düşünceler-Doktrinler ve Teoriler**, Filiz Kitabevi, İstanbul 2001, s. 51-61.

⁴³ Liberalizm doktrininin doğuşu ve gelişmesi için bk. ÖZGÜVEN, s. 61-70; BALAAM & VESETH, s. 52-57.

⁴⁴ 1815 Viyana düzenlemeleri ile oluşturulan Avrupa uyumu dönemin güvenlik anlayışının kazandığı niteliğin bir göstergesidir. Metternich çabaları ile oluşturulan uyum Avrupa güvenliğinin uzun vadeli

planlar ile tesisini sağlamıştır. Avrupa uyumu hakkında daha fazla bilgi için bk. SANDER, **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e**, s. 175–183.

⁴⁵ Güç dengesi kavramının tarihsel gelişimi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. **The Balance of Power in World History**, (Ed. Stuart J. Kaufman, Richard Little, William C. Wohlforth), Palgrave Mac Millen, UK 2007.

⁴⁶ Ulusal güvenliğin üç aşamasının olduğu söylenebilir. Birinci aşama iç güvenliği, ikinci aşama yakın çevrenin ve bölgenin güvenliği, üçüncü aşama ise ikinci aşamanın dışında kalan bölgelerin güvenliğidir. Bu, bir bakıma küresel güvenliktir. DEDEOĞLU, s. 53–54.

⁴⁷ Soğuk Savaş sonrasında güvenlik kavramındaki dönüşüm hakkında farklı bir değerlendirme için bk. ÇAVAŞ, İ. Nalan, **Change in the Security Concepts and Perceptions After The Cold War, and Their Reflections on Security Studies**, Unpublished Master Thesis, Bahçeşehir University, İstanbul ,2008, s. 31-36.

⁴⁸ **Türk Dış Politikası**, Cilt-I, (Ed. Baskın Oran), İletişim Yayınları, İstanbul ,2008, s. 34.

⁴⁹ Ulusal güvenlik kavramının II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin küresel rolünü meşrulaştırmak için ileri sürüldüğü iddia edilmektedir. BRAUCH, s. 17.

⁵⁰ Uluslararası güvenliği sağlayan politikalar ulus devletler tarafından alınmaktadır. Ulus devletin güvenliği de ulus altı ve uluslararası dinamiklerden etkilenmektedir. Ulusal ve uluslararası güvenliğin ilişkisi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. BUZAN, s. 328.

⁵¹ BALDWIN, s. 17.

⁵² AYDINLI, Ersel, “Küreselleşme ve Güvenlik: Teorik Yaklaşımlar.” **Avrasya Dosyası**, C. 9, S. 2, Yaz 2003, s. 43; yüzyıllar boyunca devletlerin oynamayı öğrendikleri güvenlik oyunu, bir güç politikası oyunuydu. BOOTH, s. 57. Güç mücadelesi ulusal güvenliğe karşı en büyük meydan okuma olarak kabul edilebilir. BUZAN, s. 299.

⁵³ Yani bu karşılıklı bir ilişkidir. Güçlü devletler güvenliklerini daha iyi sağlarken, diğerlerinden daha fazla güvenliğe sahip devletler de uluslararası politikada daha iyi durumdadırlar. Aynı noktada Arnold Wolfers bir devletin diğer bir devletten üstün olmasını güvenliğe bağlamanın yanlış olduğu kanısındadır. Wolfers'a göre daha fazla nüfus veya toprağa sahip olmak o devletin diğerlerinden daha üstün olduğunu göstermektedir. BALDWIN, s. 13

⁵⁴ Bu donanım içinde bir devletin ordusu, istihbaratı, iletişim olanakları, ekonomisi, coğrafyası, komşuları, demografik özellikleri, doğal kaynakları, sayılabilir.

⁵⁵ Devletlerin uluslararası güvenliği bir bakıma öteki tanımını zorunlu kılmakta, güvenlik önlemleri ile öteki'ne karşı alınan önlemler bütünü olmaktadır. Bu konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bk. YILMAZ, Yalçın, **Ulusal Güvenlik Açısından Öteki Gereksiniminin Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

⁵⁶ Soğuk Savaş döneminde iki süper güç arasındaki dehşet dengesi buna bir örnektir. Bu denge iki süper gücün birbirlerinde ikinci vuruş kapasitesi bırakmayacak derecede nükleer silahlanmaları ile oluşmuştur. 1957'den sonraki süreçte oluşan bu denge devletlerin sıcak savaştan uzak durmaları sonucunu da doğurmuştur. Bu denge ve doğurduğu sonuçlar hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. SANDER, **Siyasi Tarih 1918–1994**, s. 452–452.

⁵⁷ Bu tehdit tanımlamalarını Buzan askerî, politik, toplumsal, ekonomik, ekolojik olmak üzere beş başlık altında toplamıştır. Bu konuda daha fazla bilgi için bk. BUZAN, s. 116-134.

⁵⁸ Bu noktada söylemek gerekir ki yapılan tehdit tanımlamaları ve bu tanımlamalar çerçevesinde yapılan tehdit algılamaları her zaman gerçekçi olması gerekmez. Devletler uluslararası çıkarları çerçeve-

sinde tehdit tanımlamaları yapıp, saptadıkları sanal tehditlere karşı önlemler de alabilmektedirler. Bu çerçevede ABD'nin 11 Eylül saldırılarını kendi dış politika amaçlarını gerçekleştirmek için kullandığı görünümde görüşler vardır. Amerika'nın Afganistan ve Irak'a karşı sahnelediği bir çeşit Haçlı Seferi, terörizm ve kitle imha silahlarına karşı duyulan korkudan çok petrole engelsiz ulaşma, bölgeyi yeni baştan düzenleme ve İsrail'in güvenliğini daha da fazla sağlama isteklerinden kaynaklanıyordu. Bu konuda bk. ATAÖV, s.26; Bu bağlamda ABD terörizme karşı açtığı savaşta ABD'nin teröristler Amerikanın "çıkarmaları dışında kalan alanlarda insanları katleden teröristler değildir. FISK, s. 210.

⁵⁹ Wilson'un bu konuda Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Felsefi bir deneme isimli eserinin ikinci maddesinden etkilendiği kabul edilmektedir. BRAUCH, s.3; BOZKURT, Enver, "Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Denemesi'nin Günümüze Yansıması", **Anayasa Yargısı**, C. 24 (2007), s. 517-518.

⁶⁰ Örneğin bombalama eylemlerine sıkça başvuran IRA 1969-1987 yılları arasında toplam 8548 bombalama eylemi gerçekleştirmiştir. Bu süre zarfında bombalamalar da dâhil diğer tüm IRA eylemlerinde yaşamını kaybeden toplam insan sayısı ise 2618 kişi olmuştur. ERİŞ, Hamit Emrah, "IRA (İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu)", **Terörizm İncelemeleri** (drl. Ümit Özdağ, Osman Metin Öztürk), ASAM Yayınları, Ankara 2000, s. 361-362. Oysa 11 Eylül saldırılarında çelişkili olmakla birlikte, toplam can kaybı 2604 olarak belirtilmektedir.

⁶¹ ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrasında yürürlüğe koyduğu kısaltılmış adı "vatansever" manasına gelen açılımı "Terörizmin Durdurulması ve Engellenmesi İçin Gerekli Araçların Tahsisini Sağlayarak Amerika'yı Güçlendirmek ve Birleştirmek" yasası olan U.S.A.P.A.T.R.I.O.T Act (**Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism**) buna örnek olarak gösterilebilir. Yasanın getirmiş olduğu düzenlemeler içinde kitle ulaşım araçlarının güvenlinin güçlendirilmesine ilişkin sec801'e göre her kim taşımacılığın güvenliği tehlikeye atabilecek herhangi bir girişimde bulunmayı denediğinde, bulunma tehdidinde bulunduğu ya da bulunmaya ilişkin bir plan yaptığı anlaşıldığında yirmi yıldan fazla olmamak kaydı ile hapse ya da para cezasına ya da her ikisine birden çarptırılabilir. Bulduğunda ise yirmi az olmamak kaydı ile ömür boyu hapse, artı para cezasına mahkûm edilebilir. Yasa bu ve buna benzer sert önlemlerle doludur. Yasanın tam metni için bk. <http://epic.org/privacy/terrorism/hr3162.pdf> (07.09.2009)

⁶² BEKTAŞ, Buket, **11 Eylül 2001 Terörist Saldırısı Neticesinde ABD'nin Güvenlik Algılamalarındaki Değişiklik**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara ,2007, s. 62.

⁶³ David Teather, "Civil Libertarians Prepare to Fight Bush over Tougher Anti-Terror Laws" **The Guardian**, September 15,2003.

⁶⁴ ÖZEREN, Süleyman / CİNOĞLU, Hüseyin "Terörizm ve Amerika Birleşik Devletleri: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası Terörle Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi", İhsan Bal (drl.), **Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler**, Usak Yayınları, Ankara , 2006, s.186.

⁶⁵ <http://epic.org/privacy/terrorism/hr3162.pdf> (07.09.2009)

⁶⁶ National Security Strategy Sep. 2002. s. 5.

⁶⁷ Önleyici saldırı hakkında daha geniş bilgi için bk. FLYNN, Matthew, J., (2008) **First Strike Preemptive War in Modern History**, Routledge, New York.

⁶⁸ National Security Strategy Sep. 2002. s. 6.

⁶⁹ SİLİNİR, Murat, **Amerikan Gücünün Geleceği?**, Lalezar Kitabevi, Ankara ,2009, s. 125.

⁷⁰ KISSENGER, Henry,(2001) "Terörizm Ağını Yok Edin, Kanıt Aramadan Bedel Ödetin", **Düşmanımı Arayan Savaş**, 2. Baskı, (drl. Metin Sever, Ebru Kılıç), Everest yayınları, İstanbul, s ,103.

⁷¹ Remarks by The President on a New Beginning [http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-at-Cairo-University-6-04-09/\(09.09.2009\)](http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-at-Cairo-University-6-04-09/(09.09.2009))

⁷² Remarks by President Obama To The Turkish Parliament
[http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Obama-To-The-Turkish-Parliament//\(\(09.09.2009\)\)](http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Obama-To-The-Turkish-Parliament//((09.09.2009)))

⁷³ Kyoto Protokolü küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda mücadeleyi sağlamaya yönelik uluslararası bir antlaşmadır Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi içinde imzalanmıştır.

⁷⁴ VICTOR, David G.,(2001) **The Collapse of the Kyoto Protocol and the Struggle to Slow Global Warming**, Princeton University Press, Princeton.

⁷⁵ Remarks by President Obama To The Turkish Parliament

⁷⁶ Remarks by The President on a New Beginning

⁷⁷ Remarks by The President on a New Beginning

⁷⁸ Remarks by President Obama To The Turkish Parliament

⁷⁹ Remarks by The President on a New Beginning

⁸⁰ <http://www.showhaber.com/157801/Manset/ABD-iRAKTAN-CEKiLiYOR.html>

⁸¹ Remarks by The President on a New Beginning

⁸² SİLİNİR, s. 18.

TÜRKİYE'NİN BİR ERMENİ SORUNU STRATEJİSİ VAR MIDIR?

SİNAN OGAN*

Ankara'da meskûn yabancı diplomatların âdeta baş ucu kitabı hâline getirdikleri "Stratejik Derinlik" kitabının yazarı Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun; Türkiye'de kayıtsız ve şartsız uygulamaya çalıştığı komşularla sıfır sorun politikası ve bu politikanın uygulama alanı olarak "Ermeni Açılımı" sadece kendi geleceğini değil, aynı zamanda Türk dış politikasını da risk altına sokmuştur.

Dış politika literatüründe romantizm akımı başlatma konusunda hayli iddialı olan "komşularla sıfır sorun politikası", aslında romantizme dış politikada asla yer olmadığını da ortaya koymuştur. "Ermeni Açılımı" bir kez daha göstermiştir ki dış politikanın gerçekleri, ayrıntıları ve dengeleri her zaman kitaplarda yazıldığı gibi olmamaktadır. Bunun en önemli göstergesi de Türkiye'nin Ermenistan konusunda sahip olduğu bilgi eksikliği, stratejik vizyon zayıflığı ve uzun vadeli millî bir politika oluşturamamasıdır.

Adalet ve Kalkınma Partisi hükûmetinin uygulamaya soktuğu "Ermeni Açılımı" üç temel bilgidен yoksun bir çerçevede gerçekleştiği için başarısızlığa uğrayacağı muhakkaktı. Bu çerçevede Ermenileri iyi tanımak, Ermenistan'ın ve Ermeni diasporasının ne yapmaya çalıştığını doğru çözümlmek, başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerin ve Rusya'nın Ermenistan üzerinden hangi politikaları uygulamaya çalıştıklarını doğru anlamak gerekmektedir. Bu çerçevede şu tespitler önemlidir:

Ermenistan 100 yıllık bir strateji izlemektedir. Hedef olarak kendisine 1915 yılının 100. yıl dönümü olan 2015 yılını koymuştur. 2015 yılına ise sadece

*Türksam Başkanı.

4 yıl kalmıştır. Ermeni iddialarına göre “sözde soykırım”ın 100. yılında başta ABD olmak üzere birçok ülkenin bu tarihe kadar parlamentolarından benzer kararların geçirilmesi hedeflenmektedir. Ermenistan stratejisine göre sadece ülkelerin parlamentoları değil, aynı zamanda federal meclisler ve yerel yönetimlerin meclisleri de bundan sonra yoğunlaşacakları alanlar olarak belirlenmiştir.

ABD’de şimdiye kadarki yönetimler içerisinde Ermeni görüşlerine en yakın yönetim, Barack Obama iktidarındır. Başkan, Başkan Yardımcısı, Dışişleri Bakanı ve Beyaz Saray yönetiminin önemli bir kısmı, Ermeni tezlerine yakın durmakta ve bunu açıklamaktan da çekinmemektedir. Dolayısıyla Ermenistan yönetimi ve Ermeni diasporası bu fırsatı değerlendirmek isteyecek ve Türkiye’nin naiflik derecesindeki bütün iyi niyetli yaklaşımlarına rağmen bir bahane ile 2015’e kadar Türkiye ile uzlaşma yoluna gitmeyecektir. Ermenistan her ne kadar uluslararası arenada uzlaşmadan yana bir görüntü sergilese de gerçekte bundan uzak duracaktır.

“Ermenistan için protokollerin onaylanarak meclislerden geçmesi ve sınırların açılması mı yoksa Türkiye’nin ABD başta olmak üzere dünya kamuoyu ve parlamentoları nezdinde mahkûm edilmesi mi önemlidir?” diye sorarsanız, alacağınız cevap Türkiye’nin mahkûm edilmesi olacaktır. Yaklaşık 17 yıldır ekonomik ambargo altında olan Ermenistan, bu ambargolara 5 yıl daha direnebileceğini hesaplamaktadır.

Yukarıda üç temel konuyu tespit ettikten sonra bu süreçte nelerin yapılması gerektiği tartışılmalıdır. Öncelikle bilgi eksikliğine ve yanlış bilgiye dayalı sıfır sorun politikasının her komşu ile aynı neticeyi vereceği savından hareket etmenin çok büyük sakıncaları beraberinde getireceğini tekrar vurgulamakta fayda vardır.

Türkiye’nin 2015 yılına kadar Ermeni tasarıları ile yoğun bir şekilde uğraşacağı, o tarihten itibaren ise Ermeniler belirli bir başarıya ulaşamazlarsa azalan bir yükselişte devam eden tasarı çabalarının yine Türkiye’nin gündemini meşgul edeceğini öngörmekteyiz. Hâl böyle olunca Ankara’nın hangi tedbirleri alacağı hususu karşımıza çıkmaktadır. Ermeniler bu sorunu yıllık bir strateji çerçevesinde ele alırken Ankara’nın kişilere ve hükûmetlere göre değişen stratejisi uluslararası arenada Türkiye’nin başarısız olmasına yol açmaktadır. Kanaatimizce Ankara’nın kişilere ve hükûmetlere göre değişmeyen kısa, orta ve uzun vadeli bir stratejisi olmalıdır. Tasarılarla karşı mücadele stratejisinin temelinde, çeşitli ülkelere göre değişik tedbirler almak ve ilgili ülkelerin çıkarlarını doğrudan tehdit etmek yer almalıdır. Bunlar; ekonomik, diplomatik ve güvenlik çıkarları olarak özetlenebilir.

Bu ülkelerin çıkarları tehdit edilirken hiçbir zaman topyekûn bir savaş mantığı, kontrollü gerginlik ve çatışma yönetimi uygulanmalıdır.

Bugün Türk dış politikasına hâkim olan “one minute” anlayışı, Ermeni tasarıları sorununda saman alevi gibi etkisi çok kısa süren bir netice vermiştir. Önce İsveç’e karşı yelkenler suya indirilmiş ve ardından da ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton’ın ısrarlı davetlerine karşı çıkılmamıştır. Peki Türkiye’nin oldukça sert(!) tutumundan bu kadar kısa sürede vazgeçmesi, bundan sonra tasarıları kabul etmek isteyen ülkeleri cesaretlendirir mi? Elbette cesaretlendirir ve Türkiye hakkında bu manada oluşan olumsuz düşüncelerin pekişmesine yol açar.

Bu konuda verilebilecek en iyi örnek, Fransa’ya karşı olan tutumumuzdur. Fransa örneği, Türkiye’nin Ermeni sorunu ile mücadelesinde ibret verici bir başarısızlık örneği olarak durmaktadır. Fransa 2001 yılında “Ermeni Tasarısı”nı parlamentosundan geçirdiğinde Fransa’ya karşı başlatılan özellikle ekonomik anlamdaki kısıtlayıcı yaptırımların daha sonra gelen hükûmetler tarafından gevşetilmesi, hatta 10 Mart 2010 tarihinde Enerji Bakanı Taner Yıldız tarafından Fransa’nın önce “Nabucco hattı”na ve ardından da “nükleer enerji santralleri” ihalesine davet edilmesi Türkiye’nin yaptırımlar konusunda uluslararası arenada elini zayıflatmakta ve tasarımı geçirmek isteyen diğer ülkelere de kötü örnek teşkil etmektedir. Aynı zamanda bazı çevreler tarafından da Türkiye’nin bu anlamda fazla bir şey yapamayacağını önceki örneklerde olduğu gibi altı çizilmektedir. Bu konuda aşağıda verilen üç örnek yeterince açıklayıcıdır.

Daha önce Fransız meclisindeki Ermeni kökenli parlamenter Patrik Deveciyan’ın “Türkler çabuk unuttur.” şeklindeki açıklamaları hatırlamamızdır. Ermenistan Dışişleri Bakanı Edward Nalbandyan’ın “Türkler büyükelçiyi çeker, bir iki itirazda bulunur ama onun ötesine geçemezler ve çabuk unuturlar.” tarzındaki açıklaması da arşivlere girecek kadar eskimemiştir. Her ne kadar Nalbandyan, Ankara’yı kışkırtıp, Türkiye ile ABD arasındaki ipleri tamamıyla koparmak ve 24 Nisan da ABD başkanına “soykırım” terminolojisini kullandırma amacı gütsede söylediği sözün gerçek payı büyüktür. Son olarak da İngiltere’nin eski Erivan Büyükelçisi David Miller “Türkiye ilk anda her zamanki gibi büyük gücü kopardacaktır. Fransa örneğinde olduğu gibi Fransa mallarına boykotlar uygulayacaktır. Büyükelçisini geri çekecektir. Ancak bir süre sonra her şey yeniden eskisine dönecektir.” diyerek Türkiye’nin bu çerçevede uluslararası arenadaki görüntüsünü net bir şekilde ortaya koymuştur.

Türkiye’nin ciddi, uzun vadeli ve kişilere bağlı olmayan bir politika geliştirmesi ve bunu bir an önce uygulamaya sokması gerekmektedir.

Öyleyse Türkiye'nin ciddi, uzun vadeli ve kişilere bağlı olmayan bir politika geliştirmesi ve bunu bir an önce uygulamaya sokması gerekmektedir. Türkiye 2015 yılına kadar yoğun ve ondan sonra çeşitli sıklıklarda karşılaşacağı Ermeni sorunu ve bağlantılı olarak parlamentolara getirilecek tasarılar konusunda ciddi ve planlı bir çalışma içerisine girmelidir. Türkiye'nin şimdiye kadar uyguladığı politika "Büyükelçi çekilmesi" şeklinde daha çok Türk iç politikasına mesaj veren, ancak karşı tarafa doğrudan herhangi bir etkide bulunmayacak girişimlerden ibarettir. Elçi çekmek tarzındaki bu tür eylemlerin diplomasi tarihinde pek netice verdiği görülmemiştir. Bir eylemin netice verebilmesi için karşı tarafın çıkarlarının doğrudan zarar görmesi ihtimali önemlidir.

Ülkelere karşı alınacak önlemlerin de çeşitlilik göstermesi gerekmektedir. Zira ABD için güvenlik konuları ön plandayken Avrupa ülkeleri için ekonomik çıkarlar daha önemli olabilmektedir. Bu sebeple yaptırımları ABD, AB ülkeleri ve Güney Amerika vb. diğer ülkeler açısından ve hiç ihmal edilmeyecek şekilde Ermenistan açısından ayrı ayrı uygulamaya sokmak gerekir. Şimdiye kadar bu tür tepkilerde Ermenistan hep ihmal edilmiştir. Ermenistan'a yönelik hiçbir tepki ortaya konulmamıştır. Oysa bu girişimlerin arkasında hep Ermenistan vardır ve Erivan yönetimi bilmelidir ki her tasarı girişiminde Türkiye ambargo şartlarını biraz daha ağırlaştıracaktır.

ABD için özellikle askerî alımların ertelenmesi, Azerbaycan ile beraber hareket edilerek enerji ihalelerinden dışlanması, Afganistan Barış Gücü Türk komutanının istişarelerde bulunmak üzere Ankara'ya çağırılması, Irak'tan çekiliş sürecine yönelik ABD'ye mesaj verilmesi, İran konusunun gündeme alınması, Afganistan'da ve dünyanın birçok yerindeki barış gücüne asker veren Türkiye'nin bu politikasını gözden geçirebileceğine dair mesajlar verilmesi gerekir. İncirlik üssü konusunda da mesajlar verilmesi; ABD'deki Türkler ile beraber oluşturulacak Türk diasporası desteklenerek daha aktif hâle getirilmelidir.

Ülkelerin ekonomik çıkarlarına zarar vermenin en kısa yolu soykırım tasarısı geçiren ülkelerin Türkiye'deki ihalelere alınmaması, boru hatları gibi uluslararası projelerden dışlanması, gibi önlemler olabilir; hatta AB'nin enerji güvenliğini sağlayacak olan Nabucco bile bu çerçevede ele alınabilir.

Ermenistan'a mesaj vermek açısından Azerbaycan Savunma Bakanının Türkiye'ye davet edilmesi ve Türk askerî heyetinin Azerbaycan'a gönderilmesi, Türkiye'de kaçak olarak çalışan Ermenistan vatandaşlarının bir kısmının geri gönderilmesi, Ermenistan'a uçak seferlerinin azaltılması, protokollerin TBMM'de Türkiye'nin bütün ön şartlarını yazarak gündeme alınması, "Hocalı Soykırımı"nın TBMM gündemine alınması gibi uygulamalara gidilebilir.

Bu gibi yaptırımlarda devamlılık ve istikrar son derece önemlidir. Bu sebeple yaptırımların birkaç ay ile sınırlı tutulmayıp ilgili ülkeler geri adım

atıncaya kadar devam ettirilmesi durumunda yeni bazı ülkeler bu kervana katılmaya cesaret edemezler.

Türkiye, maalesef bütün uyarılara rağmen bu yola girmiş ve protokolleri onaylamıştır. Şimdi Türkiye'nin bu süreçten en az zararla çıkması ve mümkün olduğu takdirde bunun kazanca çevrilmesinin yolunu araması gerekmektedir. Bu çerçevede kısa vadede 24 Nisana kısa bir süre varken protokollerin TBMM'den geri çekilmesi, Türkiye'nin uzlaşmaz taraf görüntüsü vermesine yol açacaktır. Türkiye'nin eline bu fırsat 12 Ocak 2010 tarihinde Ermenistan Anayasa Mahkemesinin gerekçeli kararı ile protokollerde değişiklik yaptığı sırada geçmişti. Ancak Türkiye bu fırsatı kullanamamıştır. Ermenistan'ın protokolleri değiştirdiğini ileri sürerek meclisten çekilmesini gerçekleştirebilirdi. Bu aşamada ortada benzer bir gerekçe yokken bunu yapması Batı'da zaten Türkiye aleyhine olan görüntüyü daha da bozabilir. Bu aşamada protokollerin mecliste tutulması ve/veya baskıların artması durumunda şartlı onaylanması Türkiye'ye manevra imkânı sağlayabilir.

TBMM çatısı altında hemen hemen her ülkeyle kurulmuş olan "Parlamentolar Arası Dostluk Grupları" daha etkin çalıştırılmalıdır. TBMM Dostluk Gruplarının aslında görevi bu tür olası sorunları önleyici çalışmalar yapmak olmakla beraber, şu ana kadar bu çerçevede grupların çok verimli çalıştırılmadığı, hatta bazı ülkeler ile olan dostluk gruplarının turistik gezilerden öteye geçemediği görülmektedir. Dışişleri Bakanlığı ile ortak oluşturulacak bir program çerçevesinde 5 yıllık bir çalışma planı hazırlanması ve 2015 yılına kadar sözde soykırım iddialarının hangi ülkelerin parlamentolarına gelme olasılığının tespit edilmesi ve bu çerçevede bir program dâhilinde girişimde bulunulması önem arz etmektedir.

Geçmişte soykırım iftirasını kabul ettiği hâlde, bugün Türkiye'nin ilişkilerinin iyiye gittiği ülkeler içerisinde en azından bir ikisinin tespit edilip bu kararların iptal ettirilmesine çalışılması ve/veya Türkiye lehine yeni kararlar çıkarttırılmasına çalışılması da son derece önemlidir.

100 Bin Kaçak Ermeni Sorunu

BM Mülteciler Yüksek Komiseri Antonio Gutieres tarafından yayımlanan bir raporda, 2009 yılı verilerine göre, Ermenistan'dan iltica eden insanların sayısında önemli bir artış vardır. 2009 yılında toplam iltica talebinde bulunan 6226 Ermenistan vatandaşının 5963'ü Avrupa ülkelerine iltica talebinde bulunmuştur.¹ Bu rakamlara bakıldığında Ermeniler, şimdilik Türkiye'den pek iltica talebinde bulunmuşa benzemiyor. Ancak Başbakan Erdoğan'ın verdiği rakamlar doğru ise 2009 yılında bütün dünyaya iltica eden Ermenistan vatandaşlarının toplam sayısının 15 katı Ermenistan vatandaşı Türkiye'de kaçak olarak çalışmaktadır. Saman alevi politikası maalesef burada da kendini göstermiştir. Başbakan Erdoğan'ın "Gerekirse 100 bin kaçak

Ermeniye geri göndeririz.” sözünden sonra geri adım atılmış, onların geri gönderilmesi bir yana, hatta buradaki kaçak Ermenilerin çocukları için Ermenice ders kitaplarının basılması dahi gündeme alınmıştır.

Türkiye ile Ticaret

Son günlerde Ermenistan tarafından yeni bir kamuoyu çalışması yapıldığına şahit olunmaktadır. Türkiye’den davet edilen bazı köşe yazarları, gazeteciler ve televizyon yorumcuları Ermenistan’a davetlerinin ardından Ermenistan, özellikle de ekonomisi ile ilgili yazılar yazmakta, yorumlar yapmaktadırlar.² Yapılan yorumların genelinde Ermenistan’ın, Türkiye ile ticarete aslında çok da ihtiyacı olmadığı, Türkiye’nin ambargosuna rağmen çok hızlı geliştiği vs. iddia edilmektedir. Bu yorumlara bakılırsa sınırların açılması Ermenistan’dan çok Türkiye’ye gereklidir ve sınırların kapalı olması sebebiyle Ermeniler Türkiye yerine ihtiyaçlarını Gürcistan ve İran’dan karşılamaktadır. Ancak Ermenistan resmî rakamları bunun aksini göstermektedir.

Ermenistan resmî rakamlarına göre son bir yılda Türkiye’den Ermenistan’a yapılan ihracatın 149 kat artarak 178 milyon dolara ulaştığı, Ermenistan’dan Türkiye’ye yönelik ihracatın ise 1,2 milyon dolarda kaldığı görülmektedir. Bunlar aslında kesin rakamlar değildir. Zira bu ürünler Türk malı sıfatıyla bu ülkeye giren malları ifade etmektedir. Bunun dışında Gürcistan ve/veya İran’a girdikten sonra menşe değiştirerek Gürcü veya İran malına dönüşen ürünler de vardır ki bu ürünler verilen rakamların içerisinde yoktur. Ermenistan’ın Türkiye dışında ithalat yaptığı diğer ülkelerin başında Suudi Arabistan, Rusya, bazı AB ülkeleri, Çin ve ABD gelmektedir.

Görüldüğü gibi Türkiye’nin, Ermeni sorunu konusunda açık bir politikası bulunmamaktadır. Türkiye dış politikasına giderek hâkim olmaya başlayan “one minute” anlayışı da saman alevi etkisinden öteye geçememektedir. Oysa bu tür sorunlarla mücadelede olmazsa olmaz şartlardan biri istikrarlı ve uzun vadeli bir strateji uygulamaktır. Türkiye’nin bu çerçevede en kısa sürede bir devlet politikası oluşturması ve bu politikayı istikrarlı bir şekilde uygulaması gerekmektedir. Aksi takdirde “Ermeni sorunu” Türkiye’nin önüne ciddi bir engel olarak her alanda çıkmaya devam edecektir. ■

¹ Ermenistanlıların Diğer Ülkelere İltica Talebi Arttı, <http://www.azg.am/TR/2010032705>, 30 Mart 2010.

² Mehmet Ali Birand, “Ermeniler, Bize Muhtaç Olacak Kadar Fakir Değil...(3),” Hürriyet gazetesi, 1 Nisan 2020.

2010 GENEL SEÇİMLERİ SONUCUNDA IRAK TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

DOÇ. DR. CELAETTİN YAVUZ*

Irak'ta 2003-2010 Arasında Geline Durum

20 Mart 2003'te başlayan Irak'ın işgaline, Iraklı bazı gruplar 2004 yılında direniş göstermeye başladılar. 2005 ve 2006 yıllarında artış kaydeden bu direniş, 2007 yılında ABD'nin Merkezî Kuvvetler Komutanı Petraeus'un adı verilen, özü itibarıyla Irak'ta meşru düzen kurulmasına karşı çıkan direnişçilere ve teröristlere karşı mücadele edecek grupları oluşturan "Petraeus Planı" ile azalmaya başladı.¹ Irak'taki aşiretlerle yapılan anlaşma sonucunda, her aşiret kendi bölgesinde huzuru sağlamaya başlayınca, ülkedeki bombalı saldırılarda da azalma yaşandı. Tabii bu aşiretlere de silahlı koruyuculara da "maaş" bağlanmıştı.

Saddam Hüseyin devrildikten sonra, 2004 yılında Irak'ta kurulan ilk hükümetin başbakanlığına Iyad Allavi getirildi. Allavi, o dönemde çöküntü hâlindeki Irak'ta henüz yeni palazlanmaya çalışan demokratikleşmenin başındaydı; ABD'nin atadığı, ancak halkın desteği bulunmayan biriydi. Bir Şii olmasına rağmen, mevcut demokratik düşünceleriyle "laik" bir çizgide yürüyordu. Hatta onun bu tutumu, pek çok Iraklı da Saddam Hüseyin'in Baas Partisi ile bağı olduğuna ilişkin kuşku bile yaratmıştı. Aslında Baas üyesi olan Allavi, 1975 yılında Saddam'ın tertiplelediği bir suikast teşebbüsünden kurtulmuş ve partiden ayrılmıştı. 2005 yılı içerisinde yapılan ilk genel seçimlere kadar başbakanlık yapan Allavi, bu seçimde girdiği dinî "Şii Partisi" ile he-

*Türksam Başkan Yardımcısı.

zimete uğramış, 2006 yılında milletvekili seçilmiş, zamanının büyük bir kısmını Ürdün’de geçirmişti.²

Sünni Arapların bir kısmı 2005 genel seçimlerini boykot ettiği için kurulan hükümetler genellikle Şii ağırlıklı, ancak Kürtler de yönetimde “anahtar” rolündeydi. Öyle ki, Irak tarihinin ilk cumhurbaşkanı KYB’nin de başkanı olan Celal Talabani, Irak Dışişleri Bakanı da Hoşyar Zebari idi ve her ikisi de Iraklı Kürtlerdendi.

Anayasa’sı gereği “federal” bir devletin öngörüldüğü Irak’ta, gelinen günde görünen manzara, sanki iki federe devletten oluşan bir devlettir. Biri üç vilayette (Erbil, Süleymaniye, Dohuk) hüküm süren ve bayrağı, meclisi, millî marşı, kendi güvenlik kuvveti

(Peşmergeler) olan Kuzey Irak Yönetimidir. Başkanı da ikinci dönemdir KDP lideri olan Mesud Barzani’dir. Diğer de aynı zamanda “Merkezî Hükûmet”i temsil eden Bağdat’taki hükûmet gibidir.

Zira 2007 yılında Başbakan Nuri El-Maliki ne Mukteda El-Sadr’ın 70 bin kişi civarındaki “Bedir” ordusuna ne de El-Hekim’in 10 bin civarındaki “Mehdi” ordusuna izin vermiştir. Merkezî hükûmeti güçlendirme adına yapılan bu girişimler, hâlâ ABD’nin Irak’taki “en yakın müttefikleri” pozisyonundaki Kuzey Yönetiminin “Peşmergeler” ine dokunamamıştır.

2009 yılında Irak’ta iki mahallî seçim yaşandı. Bunlardan ilki, 14 vilayette 31 Ocakta yapıldı. Genellikle Başbakan El-Maliki’ye yakın partiler başarılı oldu.³ Bu durum Irak’ın geleceğinde istikrar adına sevindirici bulunurken, Maliki karşıtlarına da manevra için yol gösterdi. ABD ile 2008 yılında yapılan anlaşma gereği 1 Ocak 2009’dan itibaren

“bağımsız” devlet hâline gelen Irak’ta, mahallî seçimleri takiben gittikçe artan oranda bombalı saldırılar ve terör eylemleri başladı. Bu saldırıların arttığı sırada, 25 Temmuz 2009’da Kuzey Yönetiminde mahallî seçimler yapıldı. Diğer bölgelere göre çok daha “istikrarlı” bulunan bölgedeki seçimler sonucunda “Kürdistan İttifakı” 2005 seçimlerine oranla 23 sandalye kaybederek 55 milletvekili çıkarabildi. Nevşirvan Mustafa’nın “Değişim” grubu 28, Hizmet ve Reform Listesi de 17 milletvekili çıkardı. Böylece 111 kişilik mecliste 55 kişilik KDP-KYB koalisyonu her ne kadar seçimlerden birinci sırada çıkmışsa da tek başına hükûmet kurabilecek “güvenli” sayıyı dahi temin edemedi. Yani bir bakıma “kazanırken de kaybetti!” Bu sonuçla KDP-KYB ortaklığının ciddi

Irak’ın güvenliği de Irak’ta yeni kurulan güvenlik güçleri ve silahlı kuvvetlerin “tecrübesiz” ellerine terk edilmişti.

bir muhalefetle mücadele etmek mecburiyetinde kalacağı görüldü. Meclis-teki “kazanırken kaybetme” sonucuna karşılık, bölge yönetiminin başkanlığı için aday olan Mesud Barzani bölgesel oyların yüzde 70’ini alarak yeniden “Başkan” seçildi. Ancak Barzani de KYB’nin “ağırlıklı olduğu” zannedilen Süleymaniye’de “Değişim” listesinin başkan adayı Kemal Muratlı’nın gerisinde kaldı.⁴

Irak Başbakanı El-Maliki komşu Suriye’de 18 Ağustos 2009’da, pek çok alanda iş birliğini öngören anlaşmaları ve mutabakat metinlerini imzaladıktan bir gün sonra, Bağdat’ta Dışişleri ve Maliye Bakanlıklarını hedef alan çok büyük bir bombalı saldırı yaşandı. 106 kişinin öldüğü, 500’ün üzerinde yaralının bulunduğu bu olayın ardından faillerin Suriye’de barındığı ileri sürülerek bunlar Suriye’den istendi. Suriye’nin delillerin yetersiz olduğunu söyleyerek failleri vermemesi üzerine Irak, Şam büyükelçisini geri çekti ve Suriye ile ilişkiler büyük yara aldı. 25 Ekim günü yine tahrip gücü yüksek patlayıcıların patlatılmasıyla Bağdat’ta 132 kişi öldü, çok sayıda insan yaralandı.⁵

ABD kuvvetleri Haziran 2009 sonu itibarıyla Irak’taki yerleşim yerlerinden çekilerek kışlarına dönmüş, Irak’ın güvenliği de Irak’ta yeni kurulan güvenlik güçleri ve silahlı kuvvetlerin “tecrübesiz” ellerine terk edilmişti. Bu tecrübesiz eller, hemen her saldırıdan sonra biraz da olsa “tecrübe” kazanırken Irak 7 Mart 2010 tarihinde genel seçimlere gitti.

Irak’ta Genel Seçimlere Gidilen Süreçte Yaşananlar

Irak Bakanlar Kurulu tarafından 2009 yılı başlarında genel seçimler için belirlenen tarih 16 Ocak 2010’dur. Bu tarih esas alınarak seçim çalışmalarına başlayan Mecliste 8 Kasım 2009’da onaylanan yeni seçim yasasında 2005 yılı seçim yasasına göre köklü değişiklikler yapılmış ve Seçim Yasası kabul edilmişti. Bu değişiklikler içerisinde 2003 müdahalesinden sonra demografik yapısı kalabalık Kürt göçüyle değiştirilen Kerkük için yapılan, “Kerkük’teki 2004 ve 2005 yılları seçmen kütüklerinin esas alınması yönündeki istekler” kabul edilmemişti. Bunun yerine Kerkük’te esas alınacak seçmen kütüğünü, Irak Yüksek Seçim Kurulunun belirlemesine karar verildi.⁶ Yeni Seçim Yasası’nda dikkati çeken önemli değişiklikler şöyleydi:

- 18 vilayetten oluşan Irak’ta her vilayet bir seçim bölgesi olarak kabul edildi.
- Kapalı liste yerine açık liste uygulanması benimsendi.
- Ticaret Bakanlığının gıda karneleri kütüklerine dayanarak hazırlanan nüfus listelerine göre her 100 bin kişi için bir milletvekili tahsis edilerek toplam sayı 325’e çıkarıldı.

- Hristiyan, Yezidi, Sabii, Şebek gibi azınlıklar için kotalar ayrıldı.

Yasa çıkar çıkmaz şiddetli itirazlara sebebiyet verdi. İtirazların yoğunlaştığı noktalar şöyleydi:

- a. Irak dışına göç eden veya göç ettirilen Iraklı vatandaşlara sayılarına oranla çok az sandalye tahsis edilmişti.
- b. Irak dâhilinde azınlıklara tanınan sandalyeler yetersizdi.
- c. Özellikle Musul vilayeti hissesinden kesilip Kürt bölgesi vilayetlerine ilave sandalyeler tahsis edilmişti.

Yeni Seçim Yasası'na itiraz edenler arasında Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık El-Haşimi de vardı. Ona göre Irak dışında 4 milyon vatandaş olmasına rağmen, bunlar için sadece 2 milletvekilliği öngörülüyordu.⁷ Bu kargaşa içerisinde Irak Kuzey Yönetimi lideri Mesut Barzani de sandalyelerin illere göre dağılımında bir düzenlemeye gidilmemesi hâlinde genel seçimleri boykot edeceklerini söyledi. Aynı gün, Irak Cumhurbaşkanı Yardımcılarından El-Haşimi, Cumhurbaşkanı Celal Talabani ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Adil Abdulmehdi tarafından onaylanan Seçim Yasası'nı, Irak dışında yaşayan seçmenlerin Meclisteki kontenjanının 15 sandalyeye çıkarılmaması durumunda Seçim Yasası'nı onaylamayacağını söyledi. El-Haşimi'nin bu tehdidi, Sadr grubu milletvekillerinden Baha El-Areci tarafından, Haşimi'nin yurt dışındaki seçmenlerin oyunu kazanmaya yönelik bir siyasi manevra olarak değerlendirildi.⁸ Ancak, son dakikada yapılan bir düzenlemeyle Seçim Yasası'nın 'direkten dönmesi' önlenemedi ve Meclisten oy birliğiyle geçti. Yasa değişiklikleri son anda ABD'nin de baskısıyla Mecliste kabul edildi. İlk hâline göre iki değişiklik yapılan Seçim Yasası'na göre sandalye sayısı 275'ten 325'e çıkarıldığı gibi, Barzani'nin isteği doğrultusunda Irak'ın kuzeyindeki Duhok ile Süleymaniye'nin sandalye sayıları da yükseltildi. Milletvekili sayılarından 310'u vilayetlere, 15'i de Iraklı azınlıklar ve millî bakiye olarak yurt dışında yaşayan Iraklılara ayrıldı.

El-Haşimi'nin itirazına konu olan asıl mesele yurt dışındaki Iraklılara ayrılan sandalye sayısı olmasına rağmen, aslında itiraz, Iraklı göçmenlerin nasıl oy kullanacaklarına dair düzenleme yapılarak giderilebildi. "Düzenlemeden önceki duruma göre, yurt dışında oy kullanan Iraklıların genel listelere oy vermeleri ve Irak'ta yapılacak seçimde en çok oy alan partilere göre oransal bir şekilde sandalye dağıtımı yapılması planlanmıştı." Yeni düzenlemeyle yurt dışında yaşayan Iraklıların oyları kayıtlı bulunduğu vilayetin seçimlerinde geçerli olması esası getirildi. Keza, Irak içindeki seçmenler için de aynı durum geçerli kılındı. Yani, Musul'da yaşayan Kerküklü seçmen, nüfus kaydı bulunan Kerkük vilayeti için oy verebilecekti. Bu düzenleme ile daha seçimler öncesinde yurt dışındaki Iraklılardan çok fazla oy alması beklenen İyad Allavi'nin listesinin kazançlı çıkacağı ileri sürüldü.

Bu arada Kürt grupların uyguladığı son dakika stratejisi sonucunda Süleymaniye'nin sandalye sayısı 15'ten 17'ye, Duhok'ta da 9'dan 10'a yükseldi. İstekleri karşılanmadığı için başlangıçta Parlamento toplantısına katılmayan Kürt grupları, daha sonra ABD Başkanı Barack Obama ve Başkan Yardımcısı Joseph Biden'ın Mesut Barzani'yi araması ve uzun görüşmelerinin ardından toplantıya katıldılar. Bu durum, ABD'nin Kürt gruplara yeniden taviz verdiğine ilişkin yorumlara yol açtı. Ancak, bu şekilde Meclis toplantısına sonradan katılan Kürt gruplar sayesinde oylama için yeterli sayıya ulaşılabilirdi. Kürt milletvekillerinin iddialarına göre Barzani, Kerkük sorununun Anayasa'ya göre çözülmesi ve Kürtlerin haklarının ezilmeyeceği yönünde şifahen de olsa "garanti" almıştı. Bu psikolojik avantajı yakalayan Iraklı Kürt grupları, Kerkük'teki seçimler için avantaj yakaladılar. 2005 seçimlerinde kayıt tarihleri son bulmasına rağmen, Cumhurbaşkanı Celal Talabani'nin direktifiyle seçimlerden bir gün önce 180 bine yakın yeni Kürt seçmen Kerkük nüfusuna kaydedilmişti. Böylece 2005'teki seçmen kütükleri dikkate alınarak bu seçmenlerin listelerdeki kaydı onaylanmış olduğu gibi, Kerkük sorununu çözmek için kurulan komisyonların hemen hiçbiri görevlerini yerine getirememiş, Kürt gruplar Kerkük'e nüfus kaydırmaya devam etmiş, böylece de Kürt grupların Kerkük yönetimindeki ağırlıkları artmıştı.⁹

Genel Seçimlere Giderken Oluşturulan İttifaklar ve Seçim Mücadelesi

Irak Hukuk Devleti İttifakı: Başbakan Nuri El-Maliki, kendi partisi Dava ile aralarında bazı Sünni aşiret liderlerinin, Şii Kürtlerin, Hristiyanların ve bağımsızların bulunduğu geniş tabanlı ve adı "Hukuk Devleti" konan bir ittifak oluşturdu. Bu tablodan da anlaşılacağı üzere, İttifak mezhepçi olmayan bir platformda seçime katılmaktadır. El-Maliki ve İttifak özellikle güvenliği ön plana almıştı. Ancak bu umutlar, Bağdat'ta 2009 yılı boyunca artış kaydederek süren ve 2010'da da devam eden, hükümet tesislerini hedef alan bir dizi büyük saldırıyla yara aldı. Bunun yanı sıra İttifak liderlerinin Saddam Hüseyin'in Baas Partisi yanlılarının seçime girmesini yasaklama girişimlerinin de ittifaka zarar verdiği ileri sürülmektedir. Aslında Ocak 2009'da yapılan mahallî seçimlerde birinci çıkan İttifakın, daha sonra bu şansını sürdürmede sıkıntı yaşadığı bilinmektedir.

Irak Millî İttifakı (İMİ): Genel seçimlere ittifak içerisinde giren bir diğer oluşum da Irak Millî İttifakı (İMİ) dir. İMİ, ülkenin en büyük partisi Irak İslam Yüksek Konseyi (İİYK) Ammar El-Hekim, Mukteda El-Sadr, Basra merkezli Fadhila, Ahmed Çelebi ile birkaç Sünni lideri bir araya gelmesinden oluştu.

Kürt İttifakı: Mesud Barzani'nin lideri olduğu Irak Kürdistan Demokratik Partisi (IKDP) ile Cumhurbaşkanı Celal Talabani'nin liderliğini yaptığı Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği (IKYP) nden oluşmaktadır. Reform yanlısı Değişim Bloku (GORAN) her ne kadar mahallî seçimlerde bu iki partiyi zayıflatmış olsa da 2010 genel seçimlerine Kürt ittifakı mahallî seçimlere oranla daha iyi koşullarda ve blok hâlinde girdiler.

El-İrakiye: Eski başbakanlardan Şii İyad Allavi, Sünni Arap Devlet Başkan Yardımcısı Tarık El-Haşimi ve Baas yanlısı olarak bilinen Sünni Salih El-Mutlak'ın oluşturduğu gruptur. Nispeten milliyetçi bir slogan izleyen bu grup, Allavi'nin laiklik yanlısı sloganlarıyla da öne çıkmıştır.

Yukarıdaki ittifaklar içerisinde El-İrakiye'nin liderliğine soyunan Allavi, belki de adaylar içerisinde "sürpriz" denilebilecek kadar ilginç biriydi. Bir süre siyasetten uzaklaştıktan sonra, önce halefi Caferi'nin, ardından El-Maliki'nin başbakanlıkta kan kaybetmeleri üzerine ait olduğu Şii Partisi yeniden hareketlenmiş, hatta 2009 yılı mahallî seçimlerinde dikkati çekmişti.¹⁰

El-Mutlak, 2006 yılından beri milletvekili idi. Grubunda ise sadece kendisi gibi Sünniler değil, Şiiler ve Kürtler de bulunuyordu. Ancak, ABD'li Komutan Ray Odierno ve ABD'nin Bağdat Büyükelçisi Christopher R. Hill'in de etkisiyle, El-Mutlak ve grubu, "İran'a yakın oldukları" gerekçesiyle Şubat 2010 başlarında seçim dışında bırakıldılar. Bu yüzden o dönemde Sünnilerin seçimleri boykot edeceği bile ileri sürüldü.¹¹ Ancak Şubat 2010 içerisinde El-Mutlak, Sünnilerin seçimleri boykot yerine El-İrakiye'yi destekleyeceklerini duyurdu.¹²

Irak Türkmen Cephesi (ITC) ise, seçimlere El-İrakiye koalisyonu ile birlikte katılmaktadır. Irak'ın 6 ilinde yaşayan Türkmenler, Kerkük'ten 2 adayla seçime girmektedir. Bunlar Eşret Salih ile Jale Neftçi'dir. ITC, Kerkük'ün dışında Selahaddin, Erbil ve Musul gibi önemli kentlerde aktif bir seçim kampanyası sürdürmektedir. Bu arada 2005 seçimlerinde sandıktan uzak duran Irak Türkmenlerinin %85-90'ının bu seçimde oy vermeye gideceğine dair söz verdikleri ileri sürülmektedir.¹³

Yukarıdakilere ilaveten **Irak Birliği**, 2005 seçimlerinde ses getiren **Irak Uzlaşma Cephesi** gibi, bu seçimlerde sesi az duyulan ittifaklar ve aşiret liderleri de seçime girdi.¹⁴

Aslında ABD'li yetkililer Irak'taki "elleri kana bulaşmamış" Baasçıların Irak siyasi çalışmasına alınması düşüncesindeydi. Bu maksatla 2009 yılı boyunca başta Başbakan El-Maliki olmak üzere, etkin hükümet çevrelerini eski Baasçılara ve onların Irak'ın batısı ve ortasındaki destekçileri olan aşiret liderlerine açılmaya ve böylelikle millî uzlaşmaya kapıları açmaya ikna konusunda büyük çabalar harcamışlardı. Keza El-Maliki'nin de diyalog

girişiminde mesafe katettiği biliniyordu. Ancak İran etkisiyle olduğu ileri sürüldüğü üzere, El-Maliki'nin Baasçılar, onların kalıntıları ve destekçilerinin siyasete katılmasına rıza göstermediği görüldü.

Irak'tan çıkmak için hazırlanan ve Irak iç şartlarını İranlıların yutması ve yıkmasını engelleyecek temeller üzerinde yeniden düzenlemekte kararlı olan ABD'liler, hükûmet içindeki Şii güçlerin Baasçıların iktidara alınmasına karşı tutumlarını sürdürmesi durumunda bu kez desteğini hükûmetten çekme ve rakibi eski Başbakan İyad Allavi'yi destekleme imasında bulunarak El-Maliki üzerinde önceki baskılarına tekrar döndüler. ABD'liler açısından önemli olan seçimlerin zamanında yapılması ve nihayet etnik, mezhebî ve dinî farklı oluşumların seçimlere katılmasının sağlanmasıydı. Ayrıca seçimlerin Amerikan askerî varlığı sonrası dönemde İran'ı Irak üzerinde hegemonya kurma ve müdahalede bulunmaktan alıkoyabilecek bir Irak'ın oluşturulmasıdır.¹⁵ Buradan da anlaşılacağı üzere, Irak'ta başta genel seçimler olmak üzere, âdeta İran ile ABD arasında bir cephe açıldığı izlenimi mevcuttu.

Genel seçimler öncesi, yaklaşık 19 milyon seçmenin oy vermesinin beklendiği 165 listede 6.172 aday, 325 milletvekilliği için yarıştı. Celal Talabani dışında 13 adayın daha bulunduğu cumhurbaşkanını seçmek için, seçimler sonucunda ilk üçe giren listelerin, bir aday üzerinde uzlaşma sağlaması gerekmektedir. Şiiilerin listesinde Sünni liderler de yer alırken Sünni Arapların listesinde de önde gelen Şii Arap liderler ve aşiretler yer aldı.¹⁶

5 Mart 2010 tarihi itibarıyla yayımlanan son anketlere göre, başında Başbakan Nuri El-Maliki'nin bulunduğu, yaklaşık 40 partiden oluşan "Hukuk Devleti" ittifakı, yüzde 29.9'luk oranla başı çekmekteydi. Allavi'nin lideri bulunduğu ve 63 gruptan oluşan El-İrakiye İttifakı ise, yüzde 21.8'le ikinci durumdaydı. Muktada El-Sadr'ın da içinde bulunduğu Irak Millî İttifakı ise yüzde 17'lik oranla üçüncü sıradaydı.¹⁷ Bu arada, henüz demokratikleşme düşüncesinin yeni olması hasebiyle seçim yarışı çok değişik "hediyelerin" de verildiği renkli bir hâl aldı. Başta Başbakan Nuri El-Maliki olmak üzere, hemen hemen tüm adayların oy için yakıt, buzdolabı, telefon kartı gibi hediyeler dağıttıkları bildirildi.¹⁸

4 Martta güvenlik görevlilerinin ve Irak dışındaki 16 ülkede oy verme işlemlerine başlandı. Bu arada Şırnak'ın Silopi ilçe sınırları içerisindeki Habur

Irak'ta başta genel seçimler olmak üzere, âdeta İran ile ABD arasında bir cephe açıldığı izlenimi mevcuttu.

Gümrük Kapısı'nın da 7 Martta Irak'ta yapılacak seçimler nedeniyle, bir gün önce saat 23.00'ten itibaren 29 saat kapatılması kararı alındı.¹⁹ Benzer uygulamalar diğer sınır kapılarında ve havaalanlarında yapıldı.

Seçim Öncesinde Seçim Sonuçları Hakkındaki Beklentiler

Uluslararası Kriz Grubu (ICG), Irak Hükûmetinin çok güçsüz, egemenliğin çok zayıf ve politik dağılımın da aşırı bölünmüşlüğü sebebiyle, yabancı güçlerin iç işlerine müdahaleye davetiye çıkardığını ileri sürdü. Seçimler sonucunda çeşitli beklentiler içerisinde bulunan devletler arasında ABD, İran, Türkiye, Suriye ve Suudi Arabistan öne çıkanlardı. Bu ülkelerin beklentileriyle ilgili bazı değerlendirmeler ise şöyledir:

İran'ın Beklentisi: 2003 müdahaleyi gerçekleştiren ve yapılan anlaşma gereği Irak'tan 2011'de çekilecek ABD'nin ardından, müdahale sonrasında tartışmasız "galip taraf" olarak görülen İran'ın, Irak üzerindeki nüfuzunu daha da artıracığı görüşü ağırlık kazanmaktadır. Ancak İran'ın, Bağdat'ta görmek istediği barışçıl, Şii kontrolünde ve ABD düşmanı hükûmetin kurulabilmesinin yolunun, Tahran'ın Irak'ta güçlü ve milliyetçilik karşıtı bir hareketi yönetmesi gerektiği de ileri sürülmektedir. ICG'nin seçim öncesinde yayımlanan raporuna göre İran diplomasi, ticaret, doğal gaz anlaşmaları, alt yapıya yönelik yardımlar ve dinî bağışlarla Irak pastasından pay kapmak isteyen diğer Arap ülkelerine göre çok daha etkin bir sonuç almıştır.²⁰

Türkiye'nin Beklentisi: Komşu ülkelerden Türkiye, özellikle PKK terör örgütünün tasfiyesi, Irak'taki Türkmenlerin can, mal ve kültür emniyetinin sağlanması yanında, Irak'taki yeniden yapılanma ve ticari ortaklıklarda pay sahibi olmak istemektedir. Bu bağlamda petrol ve doğal gaz kaynaklarının Türkiye üzerinden tüketici ülkelere ulaştırılması için gayret gösteren Türkiye, Temmuz 2008'de Irak'la imzaladığı üst düzeydeki Stratejik İş Birliği Anlaşmasını her yönüyle faaliyete geçirmek istemektedir. Aslında Türkiye, Irak-İran ilişkilerinden önemli bir rahatsızlık da hissetmediğini belli etmektedir. Ancak, buna karşılık İran'ın nükleer silahlanma çalışmalarından endişe etmediği de söylenemez.

Suriye'nin Beklentisi: Suriye, Ağustos 2009'da Bağdat'taki terör saldırılarını yapanların Suriye'de barındırıldığı suçlaması sebebiyle aralarında soğukluk giren Irak'ın, Arap kimliğinin önemini vurgulamaktadır. ICG'nin raporunda Suriye'nin; bir yandan Irak'la ilişkilerini düzenlerken diğer yandan da uzun süredir devam eden İran'la ittifakını, ABD'yle yeniden tesisine başlanan barışı, Iraklı farklı gruplarla olan bağlarını ve Bağdat'ın Arap milliyetçilerinin elinde olması yönündeki arzusunu dengelemesi gerektiğinin altı çizilmektedir.²¹

İran, Suriye ve özellikle Türkiye olmak üzere, her üç ülke de Irak'ın kuzeyinde kurulabilecek bir "Kürt" devleti sebebiyle endişeli olduklarını gizlememektedirler.

Suudi Arabistan'ın Beklentisi: Kendisini Sünni İslam'ın kalesi olarak gören Suudi Arabistan, İran'ın Irak'ta artan nüfuzu ve yeni dönemde Şiiilerin güç kazanmasıyla bir bakıma alarm durumuna geçmiştir. Suudilere yakın olduğu ileri sürülen Iraklı analist Mustafa Alani'ye göre de Suudi Arabistan, Irak'a müdahale konusunda çekingendir. Suudiler, büyük bir baskı altında olduklarını bildikleri Irak'taki Sünnileri desteklememekte ve müdahalenin faydadan çok zarar getireceğine inanmaktadırlar.

ABD'den İlave Beklentiler: ICG'nin Orta Doğu ve Kuzey Afrika Program Direktör Yardımcısı Joost Hiltermann, seçimlerin sonucu ne olursa olsun yeni ortaya çıkan siyasi durumdaki liderler arasında güç, toprak ve kaynaklar üzerinde temel anlaşmalar yapılmadıkça Irak'ta düzenin sağlanamayacağını ileri sürmektedir. Bu sebeple ABD'nin, geri çekilmesini ertelemesinin dahi yeterli olamayacağını, Iraklılar arasında gerçek anlamda bir etnik ve mezhep bütünlünün sağlanması yönünde gerekli anlaşmaların yapılmasına yardımcı olması gerektiğini iddia etmektedir. Obama yönetiminin Irak analizinin oldukça iyi ve yanlışları nasıl düzelteceklerini bildiklerini söyleyen Hiltermann, ABD'nin Irak'ta süresiz olarak kalmak istemediğini belirtmiş ve sözlerini "Her hâlükârda Iraklıların elinde pişmemiş bir anlaşma var!" şeklinde sürdürmüştür.²²

1957'den beri nüfus sayımı yapılmayan Irak'ta her türlü engele rağmen 7 Mart 2010 tarihinde, 200 binin üzerindeki güvenlik gücünün "koruyamadığı" bir ortamda genel seçimler yapıldı. Seçimden önceki günlerde bombalı saldırılar artarken seçim günü de 38 kişinin ölümüne, 112 kişinin yaralanmasına yol açan saldırılar yaşandı.

Oylamanın başlamasından birkaç gün sonra Allavi, seçimden 4 gün sonra 11 Martta yaptığı açıklamada seçimlerde yoğun hile yaşandığını belirtti.²³ 17-18 Mart tarihlerine doğru Allavi'nin oy oranlarında gözle görünür bir artış dikkati çekti. El-İrakiye ile birlikte Kerkük'te seçime giden Irak Türkmen Cephesi (ITC) nin de beklenen oy artışı sağladığı alınan haberler arasındadır. Öyle ki, neredeyse El-Maliki'nin "Irak Hukuk Devleti" ile Allavi'nin "El-İrakiye"si atbaşı gitmeye başladı. 22 Mart itibarıyla oyların %90-93'ü sayıldığında, bu fark neredeyse erir gibi olunca El-Maliki'nin de itirazları yükseldi. Başbakan El-Maliki ve Cumhurbaşkanı Celal Talabani, 21 Martta Yüksek Seçim Kurulu (YSK) na, oyların yeniden ve tek elden sayılması için müracaat etti. Ancak YSK bu teklifi kabul etmedi. Bunun üzerine El-Maliki'nin sözcüsü, "Şayet YSK oyların yeniden ve tek elden sayılmasını kabul

etmezse, Irak Hukuk Devleti grubunun seçim sonuçlarını kabul etmeyeceğini” söyledi.²⁴

Irak Seçim Komisyonu sözcüsü Kasım El-Abbudi, Cumhurbaşkanı Talabani ve Başbakan El-Maliki'nin tüm oyların yeniden sayılması çağrısını, “Böyle bir şey yapmamız için çok geniş bir bölgede, örgütlü hile olduğunu tespit etmemiz lazım. Oysa ne yerel gözlemciler ne de uluslararası gözlemciler böyle bir tespitte bulundu!” diyerek ret gerekçesini de sonradan açıkladı.²⁵

Burada dikkatleri çeken, seçim öncesi anketlerde ikinci sırada da olsa El-Maliki'nin oldukça gerisinde bilinen Allavi grubunun öne çıkışıdır. Bunu 2005 genel seçimlerine katılmayan Sünni Arapların oylarına bağlamak bir dereceye kadar mümkündür. Ancak Sünni seçmenin oranının yüzde 30-35'i geçmediği düşünülürse Sünni Araplara ilaveten farklı sosyal gruplardan gelen Iraklılardan oluşan ittifakın başarılı olduğu söylenebilir. Burada Sünni Arapları çeken bir lider de Sünni El-Haşim ve Sünni Mutlak'la birlikte hareket eden “laik” çizgideki “Şii” Allavi oldu.

Aslında Allavi bu seçimlere oldukça planlı hazırlanmış görülüyordu. Seçimlerden 9-10 gün önce Ankara'ya gelen Allavi, Türk basınına beklentilerinin pozitif olduğunu, seçimlere girmesi engellenen Baasçı Mutlak ve yandaşlarını boykottan vazgeçirdiğini de söylemişti. Ankara'daki temaslarının “çok yapıcı ve yararlı geçtiğini” belirten Allavi, “Türkiye'nin bilge liderliği Orta Doğu tarafından ilgiyle izlenmekte ve Türkiye modernleşme, istikrar ve ilerleme için itici güç olarak görülmektedir!” diyerek, Türkiye, Irak ve bölgedeki diğer bazı ülkelerin modernleşme yönünde birlikte çalışması gerektiğini ifade etmiştir.²⁶ Kerkük Türklerinin ağırlıklı olduğu ITC ile birlikte seçim ittifakı yapan Allavi'nin, bu ziyaretle hem Irak'taki Türklerin oyu konusunda hem de muhtemel bir Allavi Hükûmetinin Türkiye ile iş birliği içerisinde görev yapacağına ilişkin güven telkininde bulunmak istediği değerlendirilmektedir.

Bu seçimlerden Irak'ın içinde ve dışına taşmış durumda bulunan “mülteci” konumundaki Iraklıların da beklentisi az değildi. Zira yaklaşık 5 milyon Iraklı ABD müdahalesi ve ardından çıkan direnişler sonucunda yerinden yurdundan olmuştu. Bunların 2 milyonun üzerindeki yurt dışında (1.2 milyonu Suriye'de, 500 bini Ürdün'de, 200 bini Körfez ülkeleri, Lübnan ve Mısır'da) idiler. 2003'ten sonra bir ara ABD ve bazı Avrupa ülkeleri belirli sayıda Iraklıyı mülteci olarak almak istedi. Ancak, bir süre sonra belirlenen sayıdaki Iraklı “terörist” olabileceği endişesiyle alınmadı. Alınanların da çoğunluğu Hristiyan kökenli idi.²⁷

Seçim Sonuçları “Koalisyon” dedi: Irak’ta Hükûmet Nasıl Kurulabilir?

Yüksek Seçim Kurulu, 26 Mart 2010’da sonuçları nihayet ilan etti. Buna göre Allavi’nin önünü çektiği El-İrakiye 91, El-Maliki’nin “Irak Hukuk Devleti” 89, içinde El-Sadr’ın bulunduğu Irak Millî İttifakı 70, Kürt İttifakı 42 milletvekilliği kazandı. Bu durumda 325 sandalyeli Mecliste en az 163 milletvekili ile bir koalisyon kurulabilecektir.²⁸ Keza Sünni Irak Uzlaşma Cephesi 6, İçişleri Bakanı Cevad Bolani’nin Irak Birliği Koalisyonu 4, Kürt Goran (değişim) Hareketi 8, Kürt İslam Birliği 4 ve Kürdistan İslami Cemaati 2 sandalye elde etti.

Seçimi önde göğüsleyen Allavi, Sünni çoğunluğa sahip olan Ninova (Musul), Kerkük, El Enbar (Ramadi), Diyale (Bakuba) ve Salahaddin illerinde birinci olurken El-Maliki de Şii hâkimiyetindeki Basra, Babil, Kerbela, Vasıt, Necef ve Musenne’de seçimleri kazandı. El-Maliki, daha önce de söylemiş olduğu gibi, Irak Seçim Komisyonu tarafından açıklanan seçim sonuçlarını kabul etmediğini açıkladı.²⁹

Allavi’nin El-İrakiye ittifakına dâhil olan ITC ise Kerkük’te 2 ve Musul’da da 3 olmak üzere toplam 5 milletvekilliği kazandı.³⁰

Sonuçların açıklığa kavuşmasıyla birlikte, hükûmeti kurabilmek için Irak’ta âdeta bir “at pazarlığı” yapıldığı ileri sürülmektedir. Başbakan El-Maliki, Irak Millî İttifakıyla koalisyona yanaşırken bu grubun güçlü kanadı El-Sadr çekimserdir. Öte yandan Allavi de Kürt İttifakı ile yakınlaşmaya çalışırken bu kez de Kürtlerin ona karşı tereddüt ettiği görülmektedir. Allavi, bu maksatla Cumhurbaşkanı Talabani ile bile görüştü. Ancak Kürtler, Allavi’nin şahsına karşı olmasa da El-İrakiye grubu içerisindeki “Arap milliyetçileri” sebebiyle bir güvensizlik içerisindeyler. Bu sebeple El-İrakiye ile bir araya gelerek bir bakıma kendi altlarını mayınlayabilecekleri endişesi içerisindeyler. Talabani’nin partisinin üst düzey yöneticilerinden Feryad Ravanduzi Kürt ajansı Peyamner’e “El-İrakiye listesinde yer alan bazı grupların ajandaları ve düşünceleri tamamıyla bizimkinden farklıdır!” diyerek Allavi’ye karşı güven sorununu özetlemiştir.

Allavi’nin bu manevrasına karşılık El-Maliki de Irak Millî İttifakı içerisindeki İbrahim Caferi ile bir araya geldi. Bu iki liderin arasında pek çok “kötü kan” olduğu ileri sürülmektedir. Aslında El-Maliki Caferi’yi Dava Partisinin başına getirmeye muvaffak olmuştu. Ancak Caferi istemeyerek de olsa bu partiyi terk etti. Zira İran etkisindeki Caferi ile El-Maliki’nin birbirlerinden, nehrin iki yakası kadar farklı olduğu ileri sürülmektedir.

Bu arada El-Sadr kendi yandaşlarına Allavi, El-Maliki ya da üçüncü bir oluşum için nabız yoklamış, buna göre El-Sadr’ın muhtemel bir hükûmette

Allavi ile daha önemli rol oynayabileceği ortaya çıkmıştır.³¹ 2006 yılında El-Sadr yanlılarının desteğiyle başbakanlığa yükselen El-Maliki'nin, daha sonra 2007 yılından itibaren El-Sadr'ın "Mehdi ordusu" üzerine yürümesi, Irak'ta hâlâ unutulmamış görünmektedir. Bu "ahde vefasızlık" sebebiyle, "laik" çizgide de olsa bünyesindeki Sünni gruplar sebebiyle Suudi Arabistan tarafından desteklendiği de bilinse El-Sadr yanlılarının Allavi ile koalisyona daha sıcak baktıkları görülebilmektedir.³² Allavi'ye karşı el-Sadr yanlılarının bu yaklaşımına karşılık bir araya gelebilmeleri o kadar kolay da değildir. Nitekim İran'da sürgün hayatı yaşayan El-Sadr üzerinde İran etkisi bulunabileceği ve İran'ın diğer manipülasyonları sebebiyle Allavi, pek rahat olmayıp oy sayımları sırasında yaptığı gibi, sonuçlar belli olduktan sonra hükûmet kurma aşamasında da İran'ın tavrından rahatsızdır.³³

Sadr, her ne kadar ABD kuvvetleri ve Merkezî Hükûmetin güvenlik güçlerinin müdahalesi sonunda geçtiği İran'da sürgünde ise de Irak Millî Birliğinin kazandığı 70 milletvekilinin 40'ına sahiptir. Seçim sonuçları belli olduktan sonra El-Maliki'nin üst düzey yardımcıları El-Sadr ile görüşmek amacıyla İran'a gittiler. Keza aynı günlerde Cumhurbaşkanı Celal Talabani de Tahran'da Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad ve ruhani lider Ali Hamaney ile görüştü. Yanında ise Irak Millî İttifakına dâhil Cumhurbaşkanı Yardımcısı Adil Abdül Mehdi de bulunuyordu. İran'ın hâkim role soyunduğu bir İran dostu koalisyonun Allavi karşıtı olacağı bir gerçektir. Zira Allavi'nin Sünni ortakları ve bizzat kendisinin laiklik yanlısı tutumu, İran'ın arzulanmadığı bir gerçektir. Bu sebeple İran'ın müdahalesi, Allavi'nin dışarıda kaldığı bir Irak Hukuk Devleti-Irak Millî Birliği ve Kürt İttifakının kurabileceği bir koalisyon hükûmeti üzerinde yoğunlaşmaktadır. Şayet El-Maliki böylesi bir koalisyonu kurarsa, yaklaşık 70 bin kişilik Peşmerge gücüne sahip Irak Kuzey Yönetimini istediği gibi yönlendirmekte güçlük çekebilecektir. Zira El-Maliki, seçimden zayıflayarak çıkmıştır.³⁴

El-Sadr'ın, arasının pek iyi olmadığı gizlenmeyen El-Maliki ile birlikte koalisyon kurmak için, kendisiyle birlikte olan Bekir El-Zübeyde'nin de adı başbakanlığı halinde onay verebileceği de ortaya atılan iddialar arasındadır. Bu maksatla *El-Zaman* El-Zübeydi'nin başbakan adayı olduğunu ileri sürdü. Kürt İttifakı zaten El-Maliki ile birlikte koalisyon kurmaya meyillidir. Bu arada Allavi de Irak İttifakı, Sünni Tevafuk Partisi ve gene Irak Millî İttifakı ile görüşmeler yapmaktadır.³⁵ Şayet genel seçimler öncesinde El-Maliki gönlünde yatan koalisyonun kendi grubu ile içerisinde El-Sadr'ın bulunmadığı Irak Millî İttifakı olduğunu söylememiş olsaydı ve Baas yanlılarına karşı hoyratça davranmasaydı, bugün en sağlıklı koalisyonun El-İrakiye ve Irak

Hukuk Devleti koalisyonu olacağını söyleyebilmek mümkündü. Ancak, gelinen günde bu oluşum için vakit henüz erkendir.

Aslında Irak'ın yaralarını sarabilecek ve Sünni-Şii kavgasını sonlandırabilecek, geniş tabanlı bir hükûmet için El-Maliki ve Allavi iş birliği en uygun hâl tarzı gibi gözükmektedir. Buna karşılık seçimlerden önce "Başbakan" gözüyle bakılan El-Maliki'nin gönlünden Allavi ile bir ortaklık geçmiyordu. Ama, geniş tabanlı bir yönetim için mevcut Cumhurbaşkanı Yardımcısı El-Haşimi'yi cumhurbaşkanlığı için ön sıralara koyabileceği de bekleniyordu. Böylelikle komşu Sünni Arap ülkeleriyle de ilişkileri pürüzsüz ilerletme düşüncesindeydi. Öte yandan, Allavi'nin de El-Maliki'yle bir koalisyona sıcak bakmadığı bilinmektedir. Aslında El-İrakiye grubunda Baas yanlıları bulunmasa, ABD'nin bu ortaklığa "dünden razı" olduğunu söylemek mümkündür. Irak'taki istikrarın sağlanması için de bu iki grubun bir araya gelmesine ihtiyaç olduğu açıktır. Kim bilir, belki de Irak'ta pek ünlü olan "pazarlıklar"dan biri de iki grup arasında gerçekleşir ve Irak'ın geleceği için iyi bir ortaklık kurulabilir.

Irak'ta seçime katılan gruplar içerisinde hemen her grubun zihninde, Irak'ın geleceğinde ve zenginliklerinde (petrol gibi) daha çok pay sahibi olabilmek vardır. Bir bakıma ABD'nin ayrılması hâlinde 2011 yılı sonundan itibaren bir başına kalacak Irak, bu seçimlerle bir "iç hesaplaşma"yı da yaşamış olacaktır. Ancak bu iç hesaplaşma kuşkusuz ki hâlâ 96 bin kişilik kuvvetiyle Irak'ta var olan ABD'yi endişelendirmemek koşuluyla...

Zayıf bir merkezî hükûmet ve İran'ın nüfuz alanı altında bir Irak, İran'ın başlıca beklentisidir. Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri ise, İran'ın etkisinden uzak, ancak nispeten zayıf bir merkezî hükûmet yanlısıdır. Bu durumda Suudi Arabistan'ın Allavi yanlı bir hükûmeti desteklemesi mümkündür. Suriye ise uyumlu, ancak kendisini rahatsız etmeyecek ölçüde zayıf bir merkezî hükûmet kurulmasından yanadır.

İşin ilginç yanı, güçlü bir Irak istemeyen İran, Suriye, Suudi Arabistan, hatta Ürdün ve Irak Kuzey Yönetimi gibi, İsrail de zayıf bir Irak Hükûmetinden yanadır. Bu denklem içerisinde ABD'nin bile istekleri neredeyse bu isteklerle örtüşmektedir.

Türkiye'nin isteği ise, tüm bunların aksine, güçlü bir merkezî hükûmettir. Bu hükûmet Allavi ya da El-Maliki'nin başbakanlığında kurulabilir. ITC

Zayıf bir merkezî hükûmet ve İran'ın nüfuz alanı altında bir Irak, İran'ın başlıca beklentisidir.

ile koalisyona gitmiş Allavi'nin "laik" çizgisi Türkiye'yi rahatsız etmekten uzaktır. Asıl mesele, Irak Kuzey Yönetimi ile ilişkiler ve El-Maliki döneminde Türkiye ile imzalanan çok sayıdaki "stratejik iş birliği projeleri"nin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğidir. 2008 yılında başbakanlar düzeyinde imzalanan, 2009 sonbaharında Bağdat'ta ilk toplantısı âdeta iki "kabineli" olarak gerçekleştirilen, başbakanlık düzeyindeki "stratejik iş birliği"nin devam etmesini isteyen Türkiye için iç istikrarı sağlayabilecek güçlü bir merkezî hükûmete ihtiyaç vardır. Bu hükûmetin El-Maliki tarafından kurulması hâlinde Türkiye "kaybeden taraf" olmayacaktır. Ancak "Şark" ülkelerinin hükûmetlerinde görülen "kendisinden öncekinin yaptığını yıkma ya da inkâr" politikası dikkate alınır, El-Maliki'nin içinde bulunmadığı bir hükûmetin öncelikleri arasında Türkiye bulunmayabilir. Zaten bazı Arap gazetelerine göre 7 Mart 2010 seçimlerinin galibi her hâlükârda İran olmuştur. Bu durum Kuveyt'in *El-Ruya* adlı gazetesinde "...Hatta İran, eski başbakan İyad Allavi de dâhil istisnasız seçimi kazananların kiblei oldu!"³⁶ şeklinde yazmaktadır. Aslında ABD'nin 20 Mart 2003 Irak müdahalesiyle ilgili Mart 2007 içerisindeki değerlendirmelerde "Irak'ta kimler kazandı?" diye sorulduğunda, kazanan ilk 10 açıklanmış, buna göre ilk sırada İran yer almıştı. Gerekçelerinden en önemli ikisi; (1) artık Irak'ta İran'a karşı koyabilecek önemli bir güç yoktu, (2) ABD, Körfez ülkeleri dâhil, tüm Arapların nefretini kazanmıştı. Kazananlar listesi İran'dan sonra sırasıyla şöyle sıralanıyordu: Mukteda El-Sadr, El-Kaide, Samuel Huntington, Çin, Arap diktatörleri, petrol fiyatı (petrol şirketleri), BM, Yaşlı Avrupa (George W. Bush yönetiminin taktığı ad) ve İsrail'di.³⁷ ABD'nin Irak'tan ayrılması arifesinde, geride ABD'ye yakın bir yönetim ve istikrarlı bir Irak bırakmak isteyen ABD'nin karşısında, seçim sonucunda çıkan tabloda kazanan taraf yine "İran" görünüyordu.

Sonuç

Ne yazık ki Müslüman ve coğrafyamıza yakın bölgelerde yapılan seçimlerin sonuçları genellikle çok geç alınmakta, üstelik seçimlerin hileli geçtiği de bilinmektedir. Ağustos 2009'da Afganistan'da yapılan seçimlerin sonucu ancak Kasım 2009 başında belli olabildi. Ancak dünya âlem de bili-

Ne yazık ki Müslüman ve coğrafyamıza yakın bölgelerde yapılan seçimlerin sonuçları genellikle çok geç alınmakta, üstelik seçimlerin hileli geçtiği de bilinmektedir.

yordu ki Afganistan'daki seçimlerin "demokratik" bir ülkede yaşanması mümkün değildi. 96 bin ABD askerinin bulunduğu "özgür Irak"ta yapılan seçimlerin ardından ancak 19 gün geçtikten sonra sonuçlar belli olabildi. Üstelik seçimlere hile karıştırıldığı, seçimlere giren iki güçlü grup tarafından da ciddi şekilde ileri sürüldü. Oysa 27 Eylül 2009'da 80 milyonluk Almanya'da yapılan genel seçimlerin sonucu bindelik yüzdelerle aynı gece yarısından önce belli olmuştu. 4 Ekimdeki Yunan genel seçimleri ve Orta Doğu'daki İsrail'de 10 Şubat 2010 tarihli genel seçimlerin sonucu da gecikmeden belli oldu. Irak'ta 19 gün sonra belli olan seçimlere "hile karışmadığını" söyleyebilmek mümkün değildir. Ancak, en azından ikinci genel seçimler tehlike içerisinde olsa da yapılmıştır. Bunu demokratikleşmeye doğru atılmış önemli bir adım olarak değerlendirmek gereklidir.

Irak'ta seçim ittifakları incelendiğinde, Kürtler dışındakilerin din, mezhep ve etnisite ayrımına fazlaca bakmaksızın bir gruplaşmaya yönelmiş oldukları daha net görülebilmektedir. Bu gelişme ilk bakışta, Irak'ın geleceğinde demokrasi ve millî bir uzlaşmanın beklentisi adına önemli bir adım olarak değerlendirilebilirdi. Ancak, seçim sonuçları belli olduktan sonra El-Maliki ve Allavî'nin hükûmet kurma konusundaki çalışmalarına bakıldığında, Irak'ta henüz siyasi yelpaze açısından taşların yerine oturmamış olduğunu söyleyebilmek daha kolay gözükmektedir.

Bir yanda gerektiğinde İran'a yakın durabilecek Başbakan El-Maliki, diğer yanda ise içerisindeki Sünni Arap unsurlar sebebiyle Suudi Arabistan'a yakın, ayrıca Irak'ın işgalinden sonra yönetimin teslim edildiği ilk Iraklı Başbakan Allavî, hükûmeti kurmaya en yakın iki adaydır.

Şayet genel seçimler öncesinde El-Maliki gönlünde yatan koalisyonun kendi grubu ile içerisinde El-Sadr'ın bulunmadığı Irak Millî İttifakı olduğunu söylememiş olsaydı ve Baas yanlılarına karşı hoyratça davranmasaydı, bugün en sağlıklı koalisyonun El-İrakiye ve Irak Hukuk Devleti koalisyonu olacağını söylemek mümkündür. Zira iki grubun milletvekili sayısı 180'i bulmakta ve çoğunluğu rahatlıkla sağlamaktadır. Ancak, gelinen günde bu oluşum için vakit henüz erkendir. Oysa Irak'ın yaralarını sarabilecek ve Sünni-Şii kavgasını sonlandırabilecek, geniş tabanlı bir hükûmet için bu iki grubun bir araya gelmesine ihtiyaç vardır. Zaten 4 Nisan 2010'da içinde İran Büyükelçiliğinin de bulunduğu birçok binaya hasar verdiren, 24 kişinin ölümüne ve 130 yaralanmaya yol açan bombalı saldırı³⁸ da ülkede istikrar için güçlü ve geniş tabanlı bir iktidarı işaret etmektedir.

Seçim sonuçları belli olmadan önce Irak'a bakıldığında yeni ve "millî uzlaşma" projesine uyan bir hükûmete ihtiyaç duyduğu açıkça görülmekteydi.

Aksi hâlde mezhepçilik ve şiddet sebebiyle uzun süreli bir güvenlik riski taşınması muhtemeldir. “Millî uzlaşma”yı öngören bir hükûmet, insanları “vatandaşlık kültürü” içerisinde ve aynı potada tutabilirdi. Bunun için en uygun “millî uzlaşma” hükûmetinin Allavi ile El-Kaide arasında kurulacak bir koalisyon olduğu söylenebilir. Hele de Kürt İttifakı ile Türklerin de yer alacağı bir koalisyon, vatandaşlık kültürünün yerleşmesi ve bütünlüğü sağlayacak merkezî hükûmetin otoritesini artırmada önemli bir rol oynayabilecektir.

Sonuçlar belli olduktan sonraki manzaraya göre, Allavi ile El-Maliki'nin birlikte kurmayacağı bir koalisyon, beklentilerin ötesinde ve nispeten “zayıf” bir hükûmet olacaktır. Böylesi bir hükûmette Kürt İttifakının da bulunması hâlinde, bundan böyle merkezî hükûmetin Irak Kuzey Yönetimine karşı otoriter tavrının olamayacağı beklenmektedir.

Zaten bu kargaşa ve kopukluk içerisinde hükûmetin kısa bir süre içerisinde kurulamayacağı da anlaşılmaktadır. İran yanlısı bir hükûmete ABD'nin onay vermeyeceği, İran'a uzak bir hükûmetin de İran'ın manipülasyonları ile kolaylıkla kurulamayacağı düşünülürse, hükûmet için oldukça uzun bir süre bekleneyeceği söylenebilir. Bu durum, iç istikrarı tehdit ettiğinden Türkiye için de arzulanmayan bir durumdur. Bu olumsuzluk, ister istemez Türkiye'nin de Irak'tan Türkiye'ye yönelik güvenlik sorunlarını artıracaktır. Keza bu istikrarsızlık, Türkiye'nin Irak'taki ekonomik ilişkilerini de olumsuz yönde etkileyecektir.

Hem hükûmetin kurulmasında hem de cumhurbaşkanlığı için kıyasıya bir pazarlığın beklendiği Irak'ta, bir diğer pazarlık konusu da Irak'ın zenginliklerinden pay kapma konusunda yaşanacaktır. Cumhurbaşkanlığı için en kuvvetli adaylardan ikisi Talabani ve El-Haşimi'dir. Ancak, kurulacak hükûmet denkleminde göre sürpriz bir aday da çıkabilir. Talabani'nin seçilmesi hâlinde, kabinede Kürt bakanın bulunamayacağını söylemek kehanet değildir. Sünni Arapları da içeren geniş kapsamlı bir yönetim için El-Haşimi'nin cumhurbaşkanlığı öne çıkarken, bu seçenek aynı zamanda Sünni Arap komşular (S. Arabistan ve Körfez ülkeleri) için de politik bir tercih olacaktır. Bu durumda kabinede en azından Dışişleri Bakanı Hoşyar Zebari'nin kalacağı söylenebilir.

Türkiye Irak'ta etkili olabilecek siyasi, diplomatik ve ekonomik vasıtalarıyla, bir an önce Türkiye karşıtı olmayan bir hükûmetin kurulması için çaba harcamalıdır. Başbakan El-Maliki'nin görevini sürdürmesi, olası bir İran yanlısı radikal Şii hükûmeti önlemek açısından önemli olduğu gibi, Türkiye ile yapılmış olan pek çok anlaşma ve mutabakatın fiiliyata dökülmesinde de itici rol oynayacaktır. Hele bu hükûmete içerisinde ITC ile seçim ittifakı yapan

Allavi'nin dâhil olması, iki ülke ilişkilerini daha iyi geliştirme yanında, Irak Türklerinin güven ve hukuku açısından da olumlu bir gelişme sayılabilir. Muhtemeldir ki bir Maliki-Allavi ortaklığında Iraklı Kürtlerin yönetimdeki etkinliği oldukça azalacaktır. Bu durum, Irak Kuzey Yönetimi coğrafyasında Türkiye'nin nüfuzunu artırması için bir fırsat yaratacaktır. Böylesi bir durum, Türkiye'nin Irak sınırlarına yakın coğrafyadaki gelişmeleri de olumlu etkileyebilir. ■

¹ Ayrıntılar için bk. T. X. Hammes, "The Art of Petraeus", *The National Interest*, November/December 2008, s.53-59.

² Bobby Ghosh, "After Win, Will Former U.S Front Man Rule in Iraq?" <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1975795,00.html?xid=feed-yahoo-full-world-related26.03.2010>.

³ Irak Mahalli Seçimlerinin ayrıntıları için bk. Celalettin Yavuz, "Yerel Seçimlerin Sonucunda Irak Yeniden Şekillenirken", 12.02.2009, TÜRKSAM web sayfası, <http://www.turksam.org/tr/a1585.html>

⁴ "Kuzey Irak'ta Sol Açılım", *Milliyet*, 28.7.2009.

⁵ Celalettin Yavuz, "Irak'ı Kimler ve Neden Rahat Bırakmıyor?", 26.10.2009, TÜRKSAM web sayfası, <http://www.turksam.org/tr/a1839.html>

⁶ "Irak Meclisi, Kritik Seçim Yasasını Kabul Etti", *Zaman*, 9.11.2009. Ayrıca bk. "Irak'ta Seçim Yasası Onaylandı", *Milliyet*, 9.11.2009.

⁷ Habib Hürmüzlü, "Irak'ta Seçim Yasası Çıkmazı Nihayet Çözüldü", 8.12.2009, <http://www.kerkukvakfi.com/makaleler.asp?id=1270>

⁸ "Barzani'den Seçimleri Boykot, Haşimi'den Seçim Yasasını Onaylamama Tehdidi", 17.11.2009, http://www.yakindoguhaber.com/haber_detay.php?haber_id=7272

⁹ Habib Hürmüzlü, agy.

¹⁰ Bobby Ghosh, agy.

¹¹ Steven Lee Myers, "In Turmoil, Sunni Party in Iraq Calls for Vote Boycott", 20.02.2010, <http://www.nytimes.com/2010/02/21/world/middleeast/21iraq.html>

¹² "Sunniten: Kein Boykott der Irak-Wahl", 26.02.2010, <http://www.wienerzeitung.at/DesktopDefault.aspx?TabID=3856&Alias=wzo&cob=475326>

¹³ Selin Süer Ünlü, "Serttürkmen: Irak'ta Demokrasi Kültürü Oluşmaya Başladı", 02.03.2010, <http://www.voanews.com/turkish/2010-03-02-voa22.cfm>

¹⁴ "Irak Seçimleri ve İttifaklar", 26.02.2010, <http://www.islamidavet.com/irak-secimleri-ve-ittifaklar.html>

¹⁵ Sami Suruş, *Evan* gazetesi, "Irak Seçimleri: ABD-İran Çekişmesi", (çev. Halil Çelik), 24.02.2010, <http://www.ozgundurus.com/Haber/Haber-Analiz/24022010/Irak-secimleri-ABD-Iran-cekismesi.php>

¹⁶ "Irak'ta Seçimler İçin Geri Sayım Başladı", 18.02.2010, <http://www.milligazete.com.tr/haber/irak-ta-secimleri-icin-geri-sayim-basladi-153598.htm>

¹⁷ "Sunniten: Kein Boykott der Irak-Wahl", agy.

¹⁸ Thomas Stölzel, Ulrich W. Hanke, "Wahl entscheidet über das irakische Öl", 05.03.2010, <http://www.wiwo.de/politik-weltwirtschaft/wahl-entscheidet-ueber-das-irakische-oel-423931/#rating>

¹⁹ "Irak Seçimleri Nedeniyle Habur 29 Saat Kapalı", 05.03.2010, <http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/03/05/irak.secimleri.nedeniyle.habur.29.saat.kapali/566379.0/index.html>

²⁰ "Irak Seçimleri Bölgesel Rekabeti Tetikliyor", 05.0.2010, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/13974715.asp>

²¹ "Irak Seçimleri Bölgesel Rekabeti Tetikliyor", agy.

²² "Irak Seçimleri Bölgesel Rekabeti Tetikliyor", agy.

²³ “Irak’ta çok partili koalisyon seçeneği”, 12.03.2010, http://www.timeturk.com/Irakta-%C3%A7ok-partili-koalisyon-se%C3%A7ene%C4%9Fi-_116029-haberi.html

²⁴ “Maliki will Wahlergebnis nicht anerkennen”, 22.03.2010, <http://www.oe24.at/welt/Maliki-will-Wahlergebnis-nicht-ankennen-0671203.ece>

²⁵ Roger Hardy, “Irak’ta Seçim Sonuçlarına Neden İtiraz Ediliyor?”, BBC Orta Doğu uzmanı, 22.03.2010, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/03/100322_iraq_elections.shtml

²⁶ Deniz Kilislioğlu, 26.02.2010, <http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/02/26/cnn.turke.konusan.al-lavi.umutlu/565488.0/index.html>

²⁷ Ayrıntılar için bkz: “The Impact of Conflict on Minorities, Refugees, and the International Displaced”, The Center for International Governance Innovation (CIGI), (Erişim: 03.04.2010), <http://www.cigionline.org/sites/default/files/CIGI-Stimson%20Iraq%20Report%201%20-%20The%20Impact%20of%20Conflict%20on%20Minorities,%20Refugees,%20and%20the%20Internally%20Displaced.pdf>

²⁸ “Irak Seçimlerinde Ülke Genelinde Parti ve Koalisyonların Aldıkları Toplam Oylar ve Şehirlere göre Dağılımı”, Kerkük NET, 27.03.2010, <http://www.kerkuk.net/haberler/haber.aspx?dil=1055&metin=2010032719>. Ayrıca bk. Bobby Ghosh, agy.

²⁹ “Irak’ta Allavi Kazandı Ortalık Karıştı”, 27.03.2010, <http://www.kerkuk.net/haberler/haber.aspx?dil=1055&metin=2010032718>

³⁰ “Türkmenler, Allavi’nin Kürt Gruplarla Görüşmesinden Rahatsız Değil”, 28.03.2010, <http://www.kerkuk.net/haberler/haber.aspx?dil=1055&metin=201003283>

³¹ Gregg Carlstrom, “Sadrists hint at a merger with State of Law”, 30.03.2010, <http://www.themajlis.org/2010/03/30/sadrists-hint-at-a-merger-with-state-of-law>

³² Gudrun Harrer, “Allawi und Maliki rittern um Premiersamt”, 31.03.2010, <http://derstandard.at/1269448648655/Allawi-und-Maliki-rittern-um-Premiersamt>

³³ “Wahlsieger Allawi beklagt iranische Einmischung”, 31.03.2010, <http://derstandard.at/1269448591019/Beschwerde-Wahlsieger-Allawi-beklagt-iranische-Einmischung>

³⁴ Francis Matthew, “Iran is bolstering Al Maliki”, 01.04.2010, <http://gulfnnews.com/opinions/columnists/iran-is-bolstering-al-maliki-1.606163>

³⁵ Gregg Carlstrom, “Sadrists hint at a merger with State of Law”, 30.03.2010, <http://www.themajlis.org/2010/03/30/sadrists-hint-at-a-merger-with-state-of-law>

³⁶ Muhammed Feyzi, *El-Ruya* (Kuveyt, 02.04.2010), “Irak’ta En Kârlı Çıkan; İran”, Kerkük NET, 03.04.2010, <http://www.kerkuk.net/haberler/haber.aspx?dil=1055&metin=201004038>

³⁷ “Who Wins in Iraq”, *Foreign Policy*, March-April 2007, ss. 38-51.

³⁸ “Dutzende Tote bei Botschafts-Anschlägen”, 04.04.2010, <http://derstandard.at/1269448881911/Dutzende-Tote-bei-Botschafts-Anschlaegen>

DIŞ POLİTİKADA SAPTIRMA TEORİSİ VE TEORİNİN ORTA DOĞU POLİTİKASINDA UYGULANABİLİRLİĞİ

KILIÇ BUĞRA KANAT*

Saptırmacı Savaş Teorisi (*Diversionary Theory of War*) uluslararası iç ve dış politika ilişkisini ele alan en önemli yaklaşımlardan biri olmasına rağmen Orta Doğu'daki siyasi gelişmelerin anlaşılmasında bu teoriden yeterince yararlanılamamıştır. "Temel olarak ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlarla karşılaşan liderlerin toplumun dikkatini yaşanmakta olan bu iç sorunlardan saptırmak üzere toplumu bir anda kendi bayrağı altında birleştirecek bir dış tehdit ve çatışma yaratması" olarak tanımlanan teori uzun yıllardan bu yana dış politika uzmanları tarafından tartışılmasına rağmen, bölgesel olarak Amerika Birleşik Devletleri ile sınırlı kalmıştı. Şimdiye kadar bu konuda yapılan çalışmaların büyük bir bölümü, Amerikan başkanlarının kamuoyu yoklamalarında düşen popülaritelerini yükseltmek, siyasi skandallarla yaşanan güvensizliğin üstesinden gelmek, işsizlik ve enflasyon gibi ekonomik sorunların varlığını bir süreliğine unutturmak amacıyla dış tehdit yaratma ve bu tehditlere karşı yapılan silahlı saldırılarının incelenmesini içeriyordu. Bu çalışmalar, her ne kadar Amerikan başkanlarının bu stratejiyi kullanabilecek tek dünya lideri iddiasını savunmaz görünse de dış politika akademik çevrelerinde saptırmanın sadece Amerika'ya özgü bir strateji olduğu kanısını uyandırmıştı. Aşağıda sunulan ça-

*Syracuse Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü Öğretim Görevlisi.

alışma, Türk okurlarına, bu teoriyi tanıtmak ile birlikte, teorinin Amerika dışında da uygulanabilirliğini savunmaktadır. Bu çalışmada Birinci Körfez Krizi sırasında Saddam Hüseyin'in önce Kuveyt daha sonra da İsrail'e karşı giriştiği saldırgan politikanın saptırmacı bir girişim olduğu ve Irak kamuoyunun dikkatini yaşanan ekonomik ve sosyal sorunlardan saptırmak amacıyla icra edilmiş bulunduğ u üzerinde durulmaktadır.

Saptırma Teorisi

“Saptırma teorisi” yüzyıllardır farklı şekillerde dile getirilmiş olmasına rağmen üzerinde sistemli olarak daha yeni durulmaya başlanılmış bir dış politika teorisi dir. Önceleri sadece iç politika kaynaklı savaşları açıklamak için kullanılan teori iç ve dış politika arasındaki bağlantının kurulması ve sezgisel de olsa bazı uluslararası kriz ve çatışmaları açıklayabilmesi bakımından her zaman kendinden bahsettiren bir yaklaşım oldu. Hâlâ hakkında bir mutabakat olmasına rağmen bu konu hakkında sürekli akademik yayınlar yapıyor ve dış politika teorisyenleri tarafından konu yeni araştırma yöntemlerinin ve veri setlerinin ortaya çıkmasıyla her seferinde yeniden tartışılıyor. Her ne kadar bazı çalışmalar teorinin temel mantığı olan iç siyasette yaşanan krizlerin liderler tarafından dış kriz hâline getirilmesi yaklaşımını gerçekçi bulmasa da teori hâlâ her uluslararası krizde ilk akla gelen açıklamalardan biri olmaya devam ediyor. Teorinin ortaya koyduğu açıklama sadece akademisyenleri değil, aynı zamanda gazeteci ve muhalif siyasetçileri de cezbeden bir mantık silsilesi içermesi sebebiyle siyasi arenada sıklıkla bahsedilen bir yaklaşım olma özelliğini de koruyor. Bu satırlar yazılırken Amerika Birleşik Devletleri'nin İran'a karşı uygulamaya çalıştığı uluslararası yaptırımları Amerikan ekonomisinde yaşanan krize bağlayanlar ve İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın İsrail'e karşı sürekli gerginliği tırmandıran söylemlerini kendi kamuoyunda destek arama manevrası olarak açıklayanlar oldukça sesli bir biçimde bu görüşleri savunuyorlardı.

Bütün bunların yanında teori sunduğ u açıklamanın kolay anlaşılabilirliği ve basitliği açısından popüler kültür ürünleri için de önemli malzemeler sunuyor. 1990'ların sonlarına doğ u özellikle Başkan Bill Clinton'ın yaşadığı Monica Lewinsky skandalı sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Libya, Irak ve Afganistan'a düzenlediğ i operasyonlar gerek gazeteciler gerekse Kongredeki Cumhuriyetçi muhalafet tarafından saptırmaya yönelik bir manevra olarak değerlendirilmişti. Bu olaylar sırasında vizyona giren ve yaşadığı skandal sırasında toplumun dikkatini başka bir yöne çekmek isteyen kurgusal bir Amerikan Başkanının Arnavutluk'a karşı açtığı savaşı konu alan “*Wag the Dog*” isimli filmi birçokları son derece doğ al olarak Clinton'ın operasyonları ile ilişkilendirmişti. Başrollerini Robert De Niro ve Dustin Hoffman'ın oynadığı bu filmde toplumu bir savaş atmosferine sokarak Başkanın çevresinde birleştirmeye çalış an Baş-

kanın adamlarının manipülasyonları George Orwell'in 1984¹ romanında toplumu sürekli seferberlik hâlinde tutabilmek için yaratılan hayali düşman düşüncesi ile paralellik taşıyordu. Gazeteciler, yöneticiler ve muhalefet üyeleri tarafından ortaya atılan bu düşünceler her ne kadar bazen sosyal bilimlerin bilimsel standartlarına göre açıklanamasa dahi argümanların mantıksal ve sezgisel geçerliliği saptırma teorisinin varlığını sürdürmesinde önemli bir rol oynamaya devam ediyor. Ancak bu teori de diğer dış politika teorileri gibi bazı noksanlıklar ve sorunlar içeriyor. Aşağıda teori hakkında şimdiye kadar yazılanların tartışılmasından sonra farklı bir coğrafyada bu teorisinin uygulanabilirliği üzerinde durulacak.

"Saptırma teorisi" en basit tanımıyla devlet başkanları ve liderlerin kendi toplumlarının dikkatini ülke içinde yaşanan ekonomik, sosyal, ve siyasi sorunlardan herhangi bir dış tehdit veya soruna çekmeye çalışmasıdır. Bu noktada lider aslında iç sorunlara bir çözüm bulunmuş olmaz ancak toplumun dikkatinin dış tehdide veya çözüme odaklanması sağlanır. Bu durum hem halkın iç sorunları geçici de olsa bir süreliğine gündeminden düşürmesine yol açarak lideri rahatlatır hem halkın liderlerinin söylemine destek vermesi ve dış tehdit karşısında millî birlik düşüncesinin alevlenmesiyle liderin popülaritesinin artmasını sağlar. Lider, vatanseverlik konusunda kredibilite kazanır. Teori aslında yüzlerce yıldır dilden dile dolaşan bir liderlik stratejisi olmasına rağmen öne sürdüğü açıklamanın ispatlanmasındaki zorluklar teorisinin ilerlemesini olumsuz etkilemiştir. Bu stratejiyi kullanan liderlerin bunu itiraf etmeleri son derece zor olduğu gibi, bir liderin böyle bir saptırma siyaseti izlediğini ispat da oldukça zor bir uğraştır. Bu duruma istisna teşkil edebilecek sayılı vakaların arasında en bilineni 1904-5 Rus-Japon Savaşı arefesinde Rus İçişleri Bakanının Rusya'da git-tikçe artan devrim tehlikesini ortadan kaldırmak için bir dış düşman ve savaşın gerekliliğine dair yaptığı açıklamadır. Teorisinin biraz da "ete kemiğe bürünmüş" hâli sayılabilecek bu açıklama daha sonraları akademik alanda "saptırma teorisi" olarak bilinecek yaklaşımın öncü örnekleri arasında yer almıştır.

Akademik dünya, dış politika ve dolayısıyla "saptırma teorisi"ne ancak 1950'lerden sonra ilgi duymaya başladı. Teorisinin sosyolojik öncülerinden sa-

"Saptırma teorisi" en basit tanımıyla devlet başkanları ve liderlerin kendi toplumlarının dikkatini ülke içinde yaşanan ekonomik, sosyal, ve siyasi sorunlardan herhangi bir dış tehdit veya soruna çekmeye çalışmasıdır.

yılan Coser² ve Simmel'in³ çalışmaları konunun dış politika ayağını çalışmak isteyenler için önemli bir temel oluşturdu. 1950'li yılların sonları ile 1960'lı yılların başında başta Haas ve Whiting⁴, Rosecrance⁵ ve Denton⁶ olmak üzere yapılan "saptırma teorisi" temelli çalışmalar Coser ve Simmel'in teorilerinin dış politik uzantıları sayılabilecek nitelikteydi. Bunların arasında Haas ve Whiting'in yaptığı çalışma, iç problemler yaşayan grupların dış saldırılar neticesinde birlik ve beraberliğini koruyabileceğini savunurken⁷ Rosecrance ise uluslararası çatışmalar ile bir ülke içindeki siyasi elitlerin yaşadıkları güvensizlik durumu arasında bir ilişkinin olabileceği üzerinde durmuştu⁸. 1960'lı yılların ortasından itibaren "saptırma teorisi" ile ilgili çalışmalar yeni bir şekil aldı. Daha önceleri genellikle tarihçilerin arşiv çalışmaları ve tarih anlatılarına dayanan araştırmalar sosyal bilimlerde yaşanan gelişmeler sebebiyle 1960'lı yıllardan itibaren yerini istatistiksel analizlere bırakmaya başladı. Bu yıllarda aralarında Rummel⁹, Tanter¹⁰ ve Haas'in¹¹ bulunduğu araştırmacılar tarafından yapılan sayısal analizler iç çatışma ile dış çatışma arasında direkt bir bağlantı bulunmadığını öne sürmekteydi. Ancak bu çalışmaların birçoğu temel metodolojik sorunlar taşıyorlardı. İstatistiksel analizi yapılacak elverişli verinin yetersizliği ve mevcut dataların analizinde yaşanan sorunlarla birlikte özellikle karşılaştırmalı çalışmalarda vakaların seçimi konusunda yaşanan sorunlar, bu çalışmaların araştırma programını geliştirecek bir bilgi birikimi oluşturamaması ile sonuçlandı. Dahası bu çalışmalar diğer birçok dış politika çalışması gibi Amerika Birleşik Devletleri ve Amerikan başkanları ile sınırlı kalmıştı.

1970'li yıllara geldiğimizde Mueller¹², Lee¹³ ve Kernell'in¹⁴ yapmış olduğu Amerikan başkanları merkezli çalışmalar, saptırma teorisinin Amerika merkezli doğasının daha sağlam bir biçimde yerleşmesine yol açtı. Bu çalışmalar öncekilerin aksine Amerikan başkanlarının popüleritesi ile Amerika'nın dâhil olduğu uluslararası krizler arasında bir ilişki varolduğunu savunuyorlardı.

Sayısal analizlerin ortaya koyduğu tutarsız sonuçlar ve bu araştırmaların kümülatif bir sonuç çıkaramamasının sonrasında özellikle 1980'li yıllar bu program için büyük ölçüde duraklama dönemi olarak geçti. Bu yıllar boyunca karşılaştırmalı ve çok vakalı çalışmaların yerini tek vakanın derinlemesine incelendiği çalışmalar aldı. Bu çalışmaların arasında saptırma teorisinin en iddialı şekilde kullanıldığı vaka Arjantin ve Britanya arasında Falkland Adaları sebebiyle çıkan savaş idi. Falkland Adaları'nın Arjantin tarafından işgali öncesi Arjantin'de iktidardaki cuntacı generallerin karşı karşıya kaldığı ekonomik, sosyal ve siyasi problemler ve bu savaşa karar verilmesi sonrası yaratılan seferberlik atmosferinde bu problemlerin topluma unutturulması çabası savaşın saptırmacı amaçlarla başlatıldığı yolunda güçlü bir tezin ortaya çıkmasına yol açmıştı. Dahası İngiltere'de Thatcher Hükûmetinin bu işgale verdiği siyasi tepki ve krizi, İngiliz donanmasını adalara göndererek tırmandırması ve topyekûn

savaş hâline getirmesi de İngiltere’de Arjantin ile paralel bir zaman diliminde yaşanan ekonomik ve siyasi sorunların bir sonucu olarak değerlendirilmiştir.¹⁵

Saptırma çalışmalarında önemli bir dönüm noktası 1989 yılında Jack Levy tarafından kaleme alınan ve o zamana kadarki “saptırma teorisi” üzerine yapılan çalışmaların bir değerlendirilmesi ve eleştirisi olan makale sayılabilir.¹⁶ Levy yayımladığı bu makalesinde teorinin temellerini ve sosyal bilimlerdeki değişimler ışığında gelişimini incelerken aynı zamanda çalışmanın uzun zamandır ihmal ettiği bazı unsurlara da dikkat çekmişti. Levy’nin bu çalışması sonrası değişen uluslararası sistem ve Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk yıllarında ortaya çıkan savaş ve askerî müdahaleler “saptırmacı teori” için ikinci bir bahar hâline geldi. 1990’ların ilk yıllarından itibaren 1986 yılında Ostrom ve Job’un kaleme aldığı ve Amerika’nın dış askerî müdahalelerini başkanlarının kamuoyu yoklamasında ve anketlerde aldığı onay derecesi ile ilişkilendiren çalışma araştırmacılar tarafından yeniden ele alınmaya başladı.¹⁷ Başta James ve Hristoulos¹⁸, Hess ve Orphanides¹⁹, Meernik²⁰, Meernik ve Waterman²¹, Oneal ve Bryan²², DeRouen²³, Gowa²⁴, ve Baker²⁵ olmak üzere yapılan bu çalışmaların temel amacı Ostrom ve Job’un yapmış olduğu çalışmaya cevap vermek veya onların analizini tekrar test etmek ve bir anlamda çalışmanın sağlamasını yapmaya yönelikti. Bu çalışmalar da birbirine mütenakız ve tutarsız sonuçlar çıkardı. Mesela Meernik çalışmasında başkanlarının dış aktörlere karşı güç kullanımını uluslararası değişkenlere ve sistemik etkilere bağlarken²⁶, James ve Hristoulos ve Lian and Oneal dâhilî faktörlerin bazen dolaylı bazen de doğrudan yollarla başkanların askeri güç kullanımı kararını etkilediğini öne sürdü.²⁷

Bu çalışmaların başka bir kolu da “saptırmacı teori”nin varlığını baştan kabul ederek bu davranış biçimine yol açan hususlar üzerinde durmaya başladı. Bu çalışmaların bir kısmı ekonomik sebepleri başkanların saptırmacı savaş açmasının temel sebebi olarak görürken²⁸ başka bir grup akademisyen de ekonomik sebeplerin dolaylı etkisinin ancak kamuoyu araştırmaları ve seçim dönemlerinin direkt etkisiyle geçerlilik kazanabileceğini savunarak bu anketler üzerinde yoğunlaştı.²⁹ Bunun yanında hangi rejimlerin saptırmacı savaş kullanımına yol açtığı yolunda başka bir tartışma da bu alanın temel dinamiklerinden biri hâline geldi. Her ne kadar aslında 1960’lı yıllarda Wilkenfeld³⁰ tarafından başlatılmış olsa da bu tip çalışmalar 1990’lı yıllarda özellikle demokratikleşme hareketleri ve bu hareketlerin bölgesel sonuçları sebebiyle artmaya başladı. Bu konuda en önemli çalışmalardan birinde 1997 yılında Gelpi demokratik rejimlerin otoriter rejimlere oranla daha çok bu manevradan yararlanabileceğini iddia edecekti.³¹ Gelpi’ye göre bunun sebebi otoriter rejimlerin kolaylıkla ve zor kullanarak dâhilî ayaklanma ve çatışmaları bastırabilmesiydi. Öte yandan demokratik rejimlerde liderlerin bu tip çarelere başvurma yetkisi çeşitli şekillerde kısıtlandığı için genellikle artan kamuoyu baskısı saptırmacı

stratejiler ile bertaraf ediliyor ve böylece lidere de zaman kazandırılmış oluyordu. Rejim şekli ve saptırma stratejisinin yoğunluğu ile ilgili bu çalışmalar daha sonraki yıllarda da daha ayrıntılı bir şekil alarak devam etti. Ancak çalışmaların Amerikan başkanları üzerine yoğunlaşması bu konuda sadece demokratik rejimlerin saptırma teorisi uygulayacağı gibi bir kanının yerleşmesine sebebiyet verdi.

Öte yandan bu yıllarda arka arkaya gelen Amerika'nın askerî müdahaleleri ve bu müdahalelerin Amerikan kamuoyunda ve uluslararası arenada ortaya çıkardığı tartışmalar saptırmacı teorinin daha sık dile getirilmesine yol açtı. Mesela Körfez Krizinde Irak'a askerî müdahale eden Bush'un bu siyasi tavrı Amerika'nın yaşamakta olduğu bütçe açığı tartışmaları ve kredi skandalına bağlandı. Bundan sonraki yıllarda da başkanlık seçimlerinin Clinton tarafından kazanılması ve artan okyanus ötesi askerî müdahaleler birçoklarının aklına ilk olarak bu teoriyi getirdi. Özellikle Monika Lewinsky skandalı sırasında Başkan Clinton'ın arka arkaya gerçekleştirdiği askerî operasyonlar bu teorinin akademik ve gazetecilik alanında dolaşımında kalmasına yardım etti. 11 Eylül Olayları sonrasında Amerikan toplumunun Başkan Bush'a olan desteğnin yüzde 90 seviyelerine ulaşması bu teorinin bir uzantısı olan "rally round the flag" (bayrağın etrafında toplanmak) fenomenini yeniden gündeme getirdi. Son yıllarda bu çalışmalar bir yandan Amerika'nın operasyonları ve başkanlarının gerginliği artırıcı söylemleri ile yaşanan ekonomik kriz arasındaki ilişki ekseninde yoğunlaşarak devam ediyor.

Tüm bu çalışmalar her ne kadar saptırmacı savaş teorisine önemli katkılarda bulunmuş olsalar da aslında bazı eksikler ve sorunları da içeriyordu. Bu eksikliklerin de belki de en önemlisi yukarı da bahsedildiği gibi çalışmaların Amerika merkezli bir hâl almasıydı. Bu Amerikan merkezli çalışmalar beraberinde bazı kanıların da neredeyse kural olarak araştırma programına yerleşmesine yol açtı. Bunlardan birincisi sadece Amerika Birleşik Devletleri gibi güçlü devletlerin saptırma stratejisini kullanabileceği yolundaki düşünce idi. Buna göre saptırmacı stratejilerini uygulayabilmek için devletlerin ekonomik, siyasi ve en önemlisi askerî güce sahip olması gerekiyordu ve bu sebeple stratejiyi sadece büyük güçlerin uygulayabileceği varsayılıyordu. Bu anlayış bu konudaki çalışmaların eksenini kısıtlamakla kalmadı aynı zamanda diğer devlet

arka arkaya gelen Amerika'nın askerî müdahaleleri ve bu müdahalelerin Amerikan kamuoyunda ve uluslararası arenada ortaya çıkardığı tartışmalar saptırmacı teorinin daha sık dile getirilmesine yol açtı.

ve liderlerin saptırma yapmayacağı kanısı uyandırarak dış politika tercihlerinin açıklanmasında önemli bir silahın ihmal edilmesine de yol açtı. Bunun yanında ikinci olarak Amerika Birleşik Devletleri ve başkanların askerî güç kullanımı üzerine yoğunlaşan çalışmalarla otoriter ülkeler üzerinde bu tür çalışmaların yapılmasının da önü kesilmiş oldu. Otoriter ülke liderlerinin, diktatörlerin ve cunta rejimlerinin kamuoyuna hesap vermek gibi bir sorunu ve sorumluluğu olmadığı ve muhtemel bir ayaklanma ve isyanda ellerindeki gücü kullanıp bunları bastırabilecekleri düşünüle geldi. Bu sebeple kamuoyuna karşı daha sorumlu olan demokratik rejim liderlerinin bu tür bir stratejiye ihtiyaç duyarken otoriter liderlerin baskı, zorlama ve tehdit yollarıyla kamuoyunu kontrol altında tutabileceği düşüncesi yaygınlık kazandı. Bu tip genel kanılar “saptırma teorisi”nin açıklayıcı gücünün ve kullanım alanının sınırlanması ile sonuçlandı.

Her ne kadar son yıllarda farklı coğrafya ve rejimlerde uygulanan savaş kararları ve uluslararası çatışmaları “saptırmacı savaş teorisi” ile açıklama girişimi başlatılmış olsa da henüz bu çalışmalar teorinin coğrafi olarak yayılması için gerekli yoğunluk ve olgunluğa ulaşamadı.³² Aşağıdaki çalışma araştırma programına bu noktada boyut genişletici bir katkı yapmaya çalışmakla birlikte yukarıda belirtilen Amerika merkezli çalışmaların yol açtığı kısıtlamaları da aşmayı hedefliyor. Saddam Hüseyin’in Birinci Körfez Krizinde takip ettiği politikaları açıklamada “saptırmacı teori”nin de katkı sağlayabileceği düşüncesinden yola çıkan çalışmada Saddam Hüseyin’in Irak’ı ele alınarak hem süper güç olmayan devletlerin de saptırmacı savaş stratejileri kullanmaya ehil olduğu hem otoriter bir yönetim sergileyen ve ülkenin mutlak hâkimi olan Saddam Hüseyin’in de bazen toplumsal baskıdan kaçabilmek için saptırmacı stratejiler takip edilebildiği üzerinde duruluyor. Şimdiye kadar yüzlerce farklı çalışmada üzerinde durulan Körfez Krizi ve Savaşı hakkında ortaya konulan bu yeni yaklaşım ister temel açıklama isterse yardımcı bir açıklama olarak kabul edilsin teorinin uygulanabilirliğini göstermesi açısından önemli bir örnek sunuyor.

Saddam Hüseyin ve Körfez Krizi

2 Ağustos 1990 tarihinde Irak ordusunun Kuveyt’i işgal etmesi Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeninin ilk habercilerinden biriydi.³³ Irak ve Kuveyt arasında aylardır süregelen kriz ve gerginliğin işgalle sonuçlanacağını kimse tahmin edemezdi. Daha sonra savaş ve öncesi ile ilgili yayımlanan hatıralar ve tarihî belgeler de bu işgal planının Saddam haricinde çok az kişi tarafından bilindiğini gözler önüne serdi.³⁴ Rejimin en sadık ve en önemli adamlarından olan ve Irak’ın dış dünyaya açılan en önemli penceresi sayılan Dışişleri Bakanı Tarık Aziz dahi işgalden son ana kadar haberdar edilmemişti. Dahası işgal fikrinin ortaya konmasından sonra gerek Bakanlar Kurulu gerekse

Devrim Konseyinde beklenen sadece sınırlı bir işgaldi. Buna göre tartışmalı petrol yataklarının ve kuyularının bulunduğu ve Irak ile Kuveyt arasında sınır probleminin merkezinde olan Rumeliye bölgesi ile Irak'ın Körfez'e açılmak için gerek duyduğu adalardan biri işgal edilecek, böylece Kuveyt'in Irak'ın millî ekonomik çıkarlarına verdiği zararın önü alınacaktı. Ancak bu öngörüler de nafile çıktı ve Kuveyt sınırını geçen Irak ordusu kısa zamanda başkenti de ele geçirerek topyekûn işgal planını uygulamış oldu.

İşgalin yarattığı sürprizler bununla da bitmedi. Çok kısa bir süre zarfında Soğuk Savaşın iki rakibi ABD ve Sovyetler Birliği birlikte hareket ederek Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinden Irak'ın Kuveyt'i işgalini kınayan ve Irak'tan en kısa zamanda kayıtsız ve şartsız Kuveyt'ten çekilmesini talep eden 660 Nu.lı kararı çıkardılar. Bundan hemen sonra da Arap Birliği kendi kararını açıklayarak BM'ye benzer şekilde işgali kınadı ve Irak'tan askerlerini Kuveyt'ten bir an önce çekmesini istedi. Daha sonraki günlerde gerek BM gerekse içlerinde Avrupa Topluluğunun da bulunduğu bölgesel teşkilatlar Irak'ı işgale son vermeye zorlayıcı kararlar çıkardılar. Bunların arasında en etkilileri Irak'a ekonomik yaptırımlar başlatan 661 Nu.lı BM Güvenlik Konseyi Kararı ile işgalin sona erdirilmesi için güç kullanımının yolunu açan 665 Nu.lı karar idi. Kuveyt'in işgali ile Irak ordusunun teslim olduğu Şubat sonuna kadar geçen yaklaşık altı ay içerisinde farklı kurum ve kişiler tarafından başlatılan barış görüşmeleri ve arabulucuk çalışmaları sonuçsuz kaldı. Bu sırada Saddam Hüseyin bir yandan İsrail'i tehdit etmeye devam ederken öte yandan da Kuveyt'ten çekilmesini İsrail'in de işgal altındaki topraklardan çekilmesi şartına bağlayarak Arap ve Müslüman toplumları arkasına almaya çalıştı. Peki Orta Doğu'da hemen hemen tüm taşları yerinden oynatan ve tüm ittifak ve itilafları sarsan bu işgal ve sonrasında Saddam Hüseyin'in temel amacı neydi? İşgal ile ve işgali sürdürürken neyi başarmaya çalıştı ve hangi stratejiden yararlandı?

Saddam Hüseyin 1979 yılında, 11 yıla yakın bir süredir yardımcılığını sürdürdüğü Irak Devlet Başkanı Bekir'in sağlık sorunları nedeniyle görevi bırakması üzerine Baas Partisi tarafından kontrol edilen Irak'ın Devlet Başkanlığı görevini üstlendi.³⁵ Zaten uzun başkan yardımcılığı süresinde kendini bu göreve hazırlayan Saddam Devlet Başkanı olmasından kısa bir süre sonra sekiz yılı aşkın bir zaman sürecek bir maceraya atılarak devrim sebebiyle iç karışıklıklar yaşayan İran'a savaş açtı. Savaş, elbette Saddam Hüseyin'in istediği gibi ilerlememişti. Saddam'ın beklentisi kısa sürecek ve zaferle sonuçlanacak bir savaş ile yıllardır bir türlü çözülemeyen sınır problemini Irak lehine çözmektir. Ancak uzayan savaş Saddam'ı oldukça zor duruma soktu. 1988 yılında savaş sona erdiğinde Saddam kendi zaferini ilan etti ve İran ile yapılan savaşı İkinci Kadisiye Savaşı olarak adlandırdı. Bağdat'a yapılan büyük zafer anıtı ve Zafer Bayramı ile halkı da bu zaferin bir parçası hâline getirmeye çalıştı. Ancak halkın beklentileri zafer kutlaması yapmaktan daha farklıydı. sekiz yıl süren savaş

boyunca halk devamlı muhtemel bir zaferin Irak'a ve dolayısıyla Iraklılara kazandıracakları ile seferber edilmişti. Ancak 1988'de savaşı kazanan Irak'ta durum hiç de vadedildiği gibi değildi.

Öncelikle sekiz yıl süren savaş Irak demografisi ve ekonomisine çok büyük zararlar vermişti. İnsani yönden bu savaş 20. yüzyılda iki toplum arasında geçen en kanlı çatışma olma özelliğini taşıyordu. Yaklaşık bir milyon insanın öldüğü savaşta yüzbinlerce kişi de özellikle mayınlar sebebiyle, sakat kalmıştı. Dahası savaşın bitmiş olmasına rağmen İran hâlâ 75 bin Irak askerini savaş esiri olarak toplama kamplarında bulunduruyordu. Bunun yanında iki taraf da savaştan derin ekonomik yaralarla çıkmıştı. Özellikle Irak'ın güneyindeki birçok şehrin alt yapısında çok büyük hasarlar meydana gelmiş, Basra ve çevresindeki ekonominin can damarı olan petrol kanalları büyük zarar görmüştü. Bunun yanında Fao bölgesindeki sanayi ve endüstriyel alt yapı tahrip olmuştu. Dahası 1980 başında Orta Doğu'da en büyük döviz rezervlerinden birine sahip olan Irak on sene içinde dünyanın en fazla borca sahip devletlerinden biri hâline gelmişti. Savaşın şiddetini artırdığı 1982 yılından itibaren Irak hükümeti gelirinin büyük bir kısmını silah alımına yönlendirmiş, sekiz sene içinde 50 ile 100 milyar dolar arasında silah harcaması yapmıştı. Araştırmacıların yaptığı en iyimser hesaplara göre de savaşın Irak ekonomisine maddi külfeti 400 milyar dolar civarındaydı. Savaş sonrası yeniden yapılanma için en az 200 milyar dolar civarında bir paraya ihtiyaç olduğu hesaplanıyordu.³⁶

Savaşın hemen sonrasında mevcut durumu düzeltebilmek için Saddam ihtiraslı bir ekonomik kalkınma planı yapmıştı. Planın büyük bir kısmı ekonomik liberalizasyon ve özelleştirmeye dayanıyordu. Devlet bu reformlarla ekonomideki rollerinin bir kısmını özel sektöre terk ediyor ve müteşebbislerin bu konuda başarılı olabilmesi için de alt yapı sağlamaya çalışıyordu.³⁷ Özelleştirme faaliyetleri bünyesinde devlet arazileri ve kamu iktisadi teşekkülleri halka açıldı. Yasal olarak da özel sektörü teşvik edici bazı iyileştirmeler ve düzeltmeler getirildi. Özel yatırımlar teşvik edilirken sendikal sektörde yatırımcıyı destekleyen bazı düzenlemeler de yapıldı. Ancak bu iddialı ekonomik atılımlar yeterli ve beklenen gelişmeyi sağlayamadı. Dahası ani özelleştirmeler ve pazar ekonomisine geçiş hamleleri Iraklıları daha önce hiç karşılaşmadıkları bir durumla yüzleştirdi. Bir anda işsizlik oranları artarken enflasyon ve ekonomik adaletsizlik de artmaya başladı. Bununla birlikte birçok temel gıda maddesinin karaborsaya düşmesi ekonomik reformların sos-

1980 başında Orta Doğu'da en büyük döviz rezervlerinden birine sahip olan Irak on sene içinde dünyanın en fazla borca sahip devletlerinden biri hâline gelmişti.

yal sonuçlarının Saddam Hüseyin'in beklediğinden daha olumsuz sonuçlar getirebileceğini gösterdi. Iraklılar ilk kez temel ihtiyaç malzemesi kıtlığı çekmeye, marketlerin önünde uzun kuyruklar oluşturmaya ve karaborsa sektörü ile karşılaşmaya başlamıştı. Bunun yanında ekonomik gelişmelerin yarattığı toplumsal yapıdaki dönüşümler de ülkede istikrarı tehdit ediyordu. Özellikle yeni zengin sınıf, bir yandan ekonomik dönüşümün kaybedenleri öte yandan da senelerce iktidarın nimetlerinden yararlanagelen Baas bürokrasisi için hedef hâline gelmişti.³⁸

Bu yaşanan ekonomik ve sosyal sorunların belki de en önemlisi artan işsizlik sorunuydu. Özelleştirmenin daha kronik hâle getirdiği bu sorun bir yandan toplumsal barış ve huzur ortamını tehdit ederken öte yandan da Saddam'ın sayıları 800 bine varan Iraklı askerleri terhis sürecini de zora sokuyordu.³⁹ Seferberliğin ve savaş durumunun sona erdirilmesinden hemen sonra terhis edilen 200 bin kadar asker işsizlik oranını arttırmakla kalmamış, aynı zamanda döndükleri şehirlerde yer yer ayaklanma derecesine varan bazı sokak kavgalarına da yol açmaya başlamıştı. Durumun özellikle işsizliğin yoğun olduğu büyük şehirlerde kontrolden çıkmaya başladığını fark eden Saddam yönetimi terhis programını dondurarak askerlerin kışlalarında kalmasını tercih etmişti.⁴⁰ Ancak bu durum daha farklı bir soruna yol açıyordu. Kışlalarda herhangi bir savaş durumu olmaksızın zaman geçiren eli silahlı 700 bin civarında Irak askeri hükûmete büyük bir mali külfet oluşturunuyordu. Dahası ordusunda askerî darbe geleneği olan ve Baas Partisinin iktidara gelmesinden önceki tüm siyasi iktidar eldeğıştirmeleri darbeler sonucu meydana gelen bir ülkede bu kadar askeri başıboş bir hâlde bırakmak Saddam için büyük bir tehdit teşkil ediyordu.

Ekonomik sorunların yanında Irak'ın heterojen etnik ve dinî yapısı rejimi tehdit eden bir başka unsur idi. Irak kuruluşundan itibaren ortak bir ulusal kimlik yaratma sorunu içerisinde bir devlet olmuştur. O dönemde Orta Doğu'da kurulan tüm devletler gibi Irak da suni sınırlar ve kolonyal planlamanın bir eseri idi. İngilizler tarafından Irak tahtına geçirilen Kral Faysal'ın dahi Irak'ı ortak bir kimlik ve benlikten uzak insan topluluğu olarak tanımlaması bunun en büyük kanıtlarından biriydi.⁴¹ Aradan geçen yıllarda Irak bu sorunu aşamadı. Her ne kadar geçici barış dönemleri olsa dahi Şii ve Kürt tehdidi her zaman Baas rejimi için endişe verici bir durum olarak kaldı. Ekonomik ve sosyal sorunların yaşandığı 1980'li yılların ikinci yarısında da bu sorun Saddam'ın gündeminde önemli bir yer teşkil ediyordu. Nüfusun yüzde 60'ını oluşturan Şiiler özellikle İran ile savaş sırasında çok sıkı kontrol altında tutulmuşlardı. Her ne kadar savaş sırasında İran'ın oynamaya çalıştığı mezhep kartı çoğu kez başarısız olduysa da bu durum Şiilerin rejime karşı bir tehdit oluşturmadığı sonucuna yol açmıyordu.⁴² Bunun yanında Irak nüfusunun yüzde 15'ini oluşturan ve kuzeyde yoğunlaşan Kürtler, Saddam rejimi için Irak'ın bütünlüğü önün-

deki ikinci bir engel konumundaydı. İran Savaşı sırasında bölgede yaşayan bazı Kürt grupların İran ile iş birliği çabası içine girmesi Saddam tarafından şiddetle cezalandırılmış ve kimyasal silah da dâhil olmak üzere Irak ordusunun tüm imkânlarıyla bu hareketler bastırılmıştı. 1988 yılında İran Savaşından sonra başlatılan Enfal Kampanyası da rejimin bölgede yaşayan ve iş birlikçi saydıkları Kürtlere karşı intikam kampanyası niteliğindedi. Kürt gruplara on binlere varan zayıat verilmiş olmasına rağmen Saddam Hüseyin bölgede ilk fırsatta yeni bir Kürt ayaklanması tehdidiyle karşı karşıya kalabileceğinin farkındaydı.

Tüm bu iç sorunların yanında Saddam Hüseyin dünya düzeninde ve uluslararası sistemde yaşanmaya başlayan değişimlerden de oldukça rahatsız olmuş durumdaydı. Soğuk Savaşın son anlarından itibaren Irak'ın doğal müttefiki olan Ortadoğu ve Doğu Avrupa ülkelerinde rejimler birer birer halk darbeleri ile çöküyor ve yerini demokratik rejimlere bırakıyordu. Bu halk hareketlerinin yaratabileceği bir domino etkisinden çekinen Saddam için Romanya'daki rejim değişikliği büyük bir travmaya yol açmıştı. Romanya'da meydana gelen halk darbesi sonrası ülkenin lideri Çavuşesku'nun karısı ile birlikte darbeciler tarafından infaz edilmesi ülkelerini demir yumrukla yöneten tüm diktatörler gibi Saddam'ı da derinden etkilemişti. Saddam biyografisi yazan araştırmacılar Saddam'ın saplantılı bir şekilde Çavuşesku'nun infaz videosunu yüzlerce kez seyrettiğini ve kendi güvenlik elemanlarına Romanya'daki darbeyi çok yakından inceleme emri verdiğini yazmıştı. Saddam Körfez Krizinin hemen öncesinde Amerikalı gazeteci Diane Sawyer'e verdiği röportajında da bu konuya sıkça değinmiş ve mülakatta defalarca kendisinin Çavuşesku olmadığını ve kendi rejimini yıkmanın kolay olamayacağını vurgulama gereği duymuştu. Ancak Saddam'ın bu saplantısı çok da temelsiz değildi. 1988 sonu ve 1989 başında Saddam'a karşı birbiri ardına suikast ve darbe girişimleri meydana gelmişti. Bunlardan birincisinde Saddam'ın uçağı Bağdat'a inişi sırasında hedef alınmış; ikincisinde ise Bağdat'ta konvoyuyla ilerlediği sırada bir saldırı girişimi ile karşılaşmıştı. Her iki saldırıdan da yara almadan kurtulan Saddam'ı asıl endişelendiren olay ise rejimine en sadık birim olarak bildiği Devrim Muhafızlarının içinden bir grubun organize ettiği darbe girişimi olmuştu.⁴³

Kısacası 1990 yılının başına gelindiğinde Irak büyük bir sosyal ve ekonomik kaosun eşiğindedi. Saddam Hüseyin dikkatle inşa ettiği korku rejiminin daha fazla baskıya dayanacağından şüphe duyuyordu. Zira kendisi siyasi geçmişinde bu gibi toplumsal hareketlerin ne kadar kısa bir sürede rejimi yıkacak bir enerjiye dönüşebileceğini görmüş ve dikta rejimlerinin varolan gücüne karşılık aynı zamanda ne kadar zaaf olduğunu da birinci elden tecrübe etmişti. Devlet içinde kurduğu baskı mekanizmasına ek olarak toplumun dikkatini yaşadığı sorunlardan öteleyerek bir dış düşmana yoğunlaştırmayı toplumsal des-

tek sağlamak için yapılabilecek en olumlu siyasi manevra olarak görüyordu. Bu stratejisini de 1990 yılının başından itibaren uygulamaya koymuştu. Hedef dâhilî sorun yaşayan Arap liderin bir şekilde günah keçisi haline getirerek kendi sorumsuzluklarını ve başarısızlıklarını örtbas etmeye çalıştığı İsrail devleti idi.

Saddam Hüseyin ve Saptırmacı Savaş Teorisi

Saddam Hüseyin için kariyeri boyunca İsrail ve siyonizm, emperyalizm ve İran ile birlikte en fazla kullanılan dış tehdit silahı oldu. 1968 Darbesiyle Irak'ta yönetimi ele geçiren Baas Partisinde iç güvenlikten sorumlu olan Saddam Hüseyin'in ilk icraatlarından biri Bağdat'ın merkezinde düzenlenen bir miting ile siyonist komplocu olarak suçlanan Baas muhaliflerinin asılması idi.⁴⁴ Bu andan sonra bu strateji her defasında muhaliflerini bertaraf etmek isteyen Saddam Hüseyin'in başvurduğu bir metot oldu. Önemli Saddam uzmanlarından olan Karsh ve Rautsi'nin ifade ettiği gibi Saddam Hüseyin 1970'li yıllarda uyguladığı baskı ve sindirme politikalarından bunalan halkın nezdinde yeniden destek sağlayabilmek için İsrail kartını oynamaya sıklıkla devam etti. Rejim ve iktidar muhalifleri İsrail menşeli komploların kuklaları olmakla suçlanarak idam edilirken ülkenin yaşadığı bazı siyasi ve ekonomik sorunların sorumluluğu da İsrail üzerine atılıyordu.⁴⁵ Buna göre Irak'ın gelişmesini ve büyük bir güç hâline gelmesini engellemeye çalışan İsrail sürekli olarak rejimi yıkmaya çalışıyordu ve bunun için de Irak'ın Arap dünyasında lider ülke hâline gelmesini istemeyen güçleri bu yolda kullanıyordu. İsrail uzmanı Ofra Bengio'nun ifadesiyle bu yıllarda siyonizm, emperyalizm, ve İran tehdidi Saddam'ın Irak'taki gücünü pekiştirmek ve iktidarını sağlamlaştırmak için kullandığı en önemli metotlar arasındaydı.⁴⁶ Özellikle 1973 Yom Kippur Savaşının Arap dünyasında yol açtığı psikolojik atmosfer de bu durumun sömürülmesini kolaylaştırıyordu. Arap dünyası İsrail ve Filistin sorunu ile ilgili her konuda son derece hassas idi ve 1973 Savaşı, 1967 Savaşının yol açtığı toplumsal travmaları ortadan kaldırmaya yetmemişti.

Saddam'ın İsrail ve siyonizm merkezli tehdit algılaması ve propandası İran-Irak savaşıyla bir süreliğine yerini İran'ın tehdit olarak algılandığı bir düşünceye bıraktı. Tarihte Arap devletlerinin Perslere karşı kazandığı zaferler yeniden yüceltilip övülürken ülke içerisinde sorun çıkarması muhtemel gruplar İran'la ilişkili olmaktan suçlanıp cezalandırıldı. Bu cezalandırmaların en büyüklerinden biri Irak'taki Şii liderlerden Ayetullah Bekir El-Sadr'ın idam edilmesi ve Muhammed Bekir El-Hekim'in de İran'a sığınmak zorunda kalışydı.⁴⁷ Bunun yanında Propaganda Bakanlığı 7. yüzyılda Arapların İranlılar'a karşı kazanmış olduğu en önemli zafer olan Kadisiye Savaşının anılarını yeniden canlandırmaya çalışıyor ve Saddam'ı Kadisiye Savaşındaki Arap orduları komutanı Ebu Vakkas'a benzetme girişimlerinde bulunuyordu. Buna rağmen zaman

zaman Arap dünyasının desteğini sağlamak ve Irak halkının bütünlüğünü muhafaza edip kendi liderliği altında toparlayabilmek için Saddam Hüseyin, İsrail kartını da kullanmayı ihmal etmiyordu. Irak halkına yaptığı konuşmalarda Yahudileri binlerce yıl önce topraklarından göçe zorlayan Babil Kralı Nebukadnezar'ı idolü olarak gördüğünü ifade ediyor ve Kudüs Fatihî Selahattin Eyyubi'ye atıflarda bulunuyor ve İsrail'in bütün Arap dünyası için oluşturduğu tehdidi de her seferinde vurguluyordu.⁴⁸

Saddam Hüseyin, İran ile savaş bitip iç politika ve ekonomide sorun yaşamaya başladığı 1989 ve 1990 yıllarında yeniden saptırmacı savaş stratejisi kullanmaya başladı. Ülkede yaşanan ekonomik krizden uluslararası siyonist sermaye sorumlu tutulurken ülke içinde Saddam yönetimine karşı bir hareket oluşması ihtimalinin önünü alamak için muhtemel muhalifler İsrail komplosunun bir parçası olmakla yaftalanıp cezalandırılıyordu. Saddam, Körfez Krizine giden yolda bu stratejiyi yeniden devreye sokma sinyallerini 1990'ın ilk aylarında vermeye başlamıştı. Amman'da Şubat ayında gerçekleştirilen Arap İş Birliği Konseyi toplantısında yaptığı konuşmada, Saddam, İsrail'in Arap dünyası için yol açtığı tehditler üzerinde durarak Arap dünyasına birlik çağrısında bulunmuştu.⁴⁹ Bundan bir iki ay sonra Saddam bu sefer Irak'ta yaptığı konuşmada tekrar dikkatleri İsrail üzerine çekmeye çalıştı. Konuşmasının sonunu İsrail'i tehditlere ayıran Saddam, Irak'ın sahip olduğu askerî gücün İsrail'in yarısını ateşe vermeye yeteceğini de ifade etti.⁵⁰ Saddam'ın bu açıklamaları Irak ve Arap kamuoyunda büyük bir destekle karşılanıyordu. Nasır'ın İsrail'e karşı sergilediği tutumdan bu yana ilk kez bir Arap devlet başkanı bu tonda bir siyasi söylem takip ediyordu.

Saddam bir yandan İsrail'e salvolar savururken öte yandan da Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail'e açıklamaların Irak kamuoyuna yönelik olduğu yolunda garantiler veriyordu. Dolayısıyla Saddam'ın tüm bu ekonomik ve sosyal sorunların ortasında hedefe İsrail'i koymasının sebebi biraz "tribünlere oynayarak" Arap kamuoyunu peşinden sürüklemektir.⁵¹ Prens Bandar ile yaptığı bir toplantı sırasında Prens'in İsrail'e yönelik tehditlerin geçerliliği ile ilgili sorusu üzerine bunu daha açık bir şekilde ifade etmişti. Saddam konuşmayı ordu mensuplarının yoğun olarak bulunduğu bir ortamda ve duygusal atmosferde yaptığını ifade ettikten sonra Arap dünyasında İsrail'e karşı söylenen sözlerin her zaman işe yaradığını savunmuştu.⁵²

Saddam Hüseyin için kariyeri boyunca İsrail ve siyonizm, emperyalizm ve İran ile birlikte en fazla kullanılan dış tehdit silahı oldu.

Irak'ın Körfez emirlikleri ve özellikle de Kuveyt ile yaşadığı kriz bu aylarda tırmanmaya başladı. Sorun aslında ekonomik temelli bir anlaşmazlıktı. Irak, Arap devletlerinden İran'a karşı yaptığı savaşta büyük miktarlarda krediler almıştı. Ancak savaş sonrasında Irak'ın ekonomisinde yaşanan zorluklar üzerine Saddam rejimi Arap devletlerinden alınan bu kredilerin aslında kredi olamayacağını; çünkü Irak'ın savaş sırasında sadece Irak'ın toprak bütünlüğünü değil, aynı zaman da Arap uluslarının da egemenliğini olası bir İran müdahalesine karşı koruduğunu iddia etmekteydi. Bu her ne kadar siyasi bir manipülasyon olsa da Ürdün bu noktada Irak'ın taleplerine olumlu cevap verilmesi gerektiğini savunuyordu, Kuveyt yönetimi borçların tamamının bu şekilde affedilmesine yanaşmıyordu. Zaten gerilimli günler yaşayan Irak ve Kuveyt ilişkileri Irak'ın Kuveyt devletinin kurulmasından bu yana devam eden sınır sorununu gündeme getirmesiyle daha ciddi bir şekilde bozuldu. Irak'ın iddialarına göre Kuveyt ihtilafı bu araziden doğal kaynak çıkarmaya devam etmiş ve Irak Hükûmeti tarafından Irak'a ait olduğu varsayılan petroler sınıra yakın arazilerin sondalanması sonucu Kuveyt tarafından "çalınmıştı". Bu sebeple Saddam yönetimi Kuveyt'in Irak'a yaklaşık üç milyar dolar civarında borcu olduğu düşüncesindeydi. Buna ek olarak Irak, Kuveyt ve diğer Körfez emirliklerini OPEC'in belirlediği petrol kotalarından daha çok petrol piyasaya sürerek petrol fiyatlarını olumsuz yönde etkilediği kanısındaydı. Kotanın üzerinde üretilen petrol uluslararası piyasalarda petrol fiyatlarının düşmesine yol açıyor bu da Irak'ın ekonomik gelirlerinde önemli oranlarda düşüşe sebep oluyordu.⁵³ Saddam, kriz sırasında yaptığı birkaç konuşmada Kuveyt'in Irak'a karşı sürdürdüğü bu siyasetin ekonomik savaş olarak adlandırılacağını ve Irak devletinin önlemlerini buna göre alacağını ifade etmişti.⁵⁴ Elbette tüm bunların yanında Irak rejimi Kuveyt'in tarihsel olarak Irak devletinin bir parçası olduğu iddiasındaydı. Osmanlı İmparatorluğu zamanında Kuveyt'in Basra eyaletinin bir parçası olmasını temel alan bu argümana göre Kuveyt, Irak topraklarının emperyalist güçlerce çalınan bir parçasıydı.

Kuveyt'le yaşanan tüm bu siyasi krizler Saddam tarafından kendi kamuoyu ve Arap dünyasına farklı bir biçimde yansıtılıyordu. Saddam gerginliğin herhangi iki komşu arasında olabilecek bir sorun olmanın ötesinde daha ciddi temelleri olduğunu savunuyordu. Buna göre Kuveyt bu sorunu kendi isteği ve iradesi dâhilinde sürdürmüyordu. Meselenin asıl temeli İsrail ve siyonist komplonun piyonu hâline gelmiş yozlaşmış bir yönetimin Kuveyt'i Irak'a karşı kıskırtması idi.⁵⁵ Saddam Kuveyt'le yaşadığı gerginlik sonrasında sadece ekonomik sebepleri öne sürerek bir Arap ülkesini işgal edemezdi. Zira Arap birliği ve bütünlüğü için çalıştığını iddia eden bir rejim, devlet ve lider açısından başka bir Arap devletinin tehdit edilmesi ve işgali tam anlamıyla yüz kızartıcı bir suç olacaktı. Her ne kadar Saddam zaman zaman işgali Arap dünyasının bütünlüğü ve suni sınırların kaldırılmasının ilk adımı olarak gösterdiyse de bu Irak'ın

Arap bölgesel rejimine karşı giriştiği bir ihanet olarak algılanabilirdi. Bunun için Saddam başka bir strateji izleyerek Irak ve Arap toplumunun dikkatini yaşıyan ekonomik kriz ve Kuveyt'le yaşanan sorunlardan uzaklaştırarak İsrail üzerinde yoğunlaştırmaya çalıştı. Buna göre Kuveyt devletinin Irak'la girdiği mücadele siyonist ve emperyalist güçlerin Saddam'a karşı girişmiş olduğu komponun sadece bir parçasıydı. Körfez emirlikleri ile Kuveyt bu planı gerçekleştirmek ve yükselen Irak gücünü durdurabilmek için hazırlanan planın piyonlarıydı.⁵⁶ Krizin ilk anlarından itibaren Irak kamuoyuna olay bu şekilde sunuldu. İşgal öncesinde Arap kamuoyu da İsrail'e karşı bu şekilde hazırlanarak Kuveyt'in işgalinin yaratabileceği olumsuz etki en düşük seviyeye düşürülmeye çalışılıyordu.

Ağustosun başında Kuveyt'in işgal edilmesi üzerine uluslararası kamuoyunun aciliyet ve bütünlük içinde gösterdiği tepki Saddam Hüseyin'i oldukça şaşırtmıştı. Kuveyt'in İsrail'in piyonu olduğuna dair Irak propaganda ve saptırma girişimi görüldüğü kadarıyla başarılı olamamıştı. Kuveyt'in işgali sonrasında yükselen Arap itirazlarını ortadan kaldırmak için Saddam bir başka saptırma strateji izlemeye başladı. Hedef yine İsrail'di. BM Güvenlik Konseyi ve Arap Birliğinin kınama kararlarından sonra Saddam Kuveyt'ten çekilmesini İsrail'in kendi işgali altında tuttuğu topraklardan çekilmesine bağlayarak tekrar dikkatleri Filistin meselesine çevirmeye çalışacaktı. Saddam'ın ortaya koyduğu bu plana göre İsrail Filistin'de işgal altında bulundurduğu topraklardan, Suriye Lübnan'a ait Golan Tepeleri'nin bir kısmından ve Irak da Kuveyt'ten aynı anda çekilecekti.⁵⁷ Bağlantı politikası olarak adlandırılan bu siyasi manevra sadece Arap toplumlarının dikkatini Filistin problemine çekmekle kalmıyor aynı zamanda Irak'a karşı kurulmakta olan uluslararası koalisyon içinde bulunan Arap devletlerinin liderlerini zor durumda bırakıyordu. Bu strateji sayesinde Saddam'ın beklentisi Arap sokaklarının ayaklanması ve Amerika liderliğindeki uluslararası koalisyondan desteklerini çekmesi için liderlerine baskıda bulunmasıydı. Strateji, Saddam için kısmi bir başarıyı beraberinde getirdi. Başta Filistin olmak üzere Ürdün gibi Filistinlilerin yoğunlukta yaşadığı bölgeler ve Filistin meselesine duyarlı çevrelerde Saddam'a olan kamuoyu desteği bir anda ciddi bir yükseliş gösterdi. 8 Ekim günü meydana gelen El-Aksa Katliamı ile İsrail de Saddam'ın saptırmasına katkıda bulunmuş oldu. Filistin topraklarındaki İntifada'nın üçüncü yılında gerçekleşen çatışmalar sonucu 20 Filistinlinin ölmesi ve 150 kadarının yaralanması üzerine Saddam Hüseyin konuyla ilgili bir konuşma yaparak İsrail'i kınamakla kalmadı, Irak genelinde de üç günlük yas ilan edildi.⁵⁸

Irak basını ve Bağdat radyosu da bu süre zarfında Saddam'ın saptırma siyasetini destekler nitelikte yayınlar yapıyordu. İşgale gelen tepkilerin hemen ardından meseleyi bir şekilde İsrail ve Filistin meselesi ile ilişkilendirme çabasına giren Irak Devleti'ne bağlı yayın organları Suudi Arabistan sınırları içindeki

kutsal topraklara Amerikan ve Arap üniformalı İsrail askerlerinin girdiği iddiasını ortaya attı. Bunun yanında Saddam bir anda Filistin halkının en büyük koruyucusu şekline bürünmüş ve yaptığı tüm konuşmaları “Kahraman Filistin Halkı”na selam ve İsrail’e lanet ile bitirmeyi alışkanlık hâline getirmişti. Basına verilen tüm demeçler bir şekilde Filistin meselesine vurgu yapıyor ve Körfez’de yaşanan problemin asıl sorumlusu olarak İsrail ve siyonist uluslararası sermaye gösteriliyordu. Bu sıralarda Yaser Arafat da Bağdat yönetiminin en fazla sevgi ve saygı gösterdiği lider hâline dönmüştü. Saddam Hüseyin bu stratejisine dinî bir kılıf da bulabilmek amacıyla krizin en gergin günlerinde Irak ve Arap kamuoyuna rüyasında Hz. Muhammed’i gördüğünü ve Peygamber’in SCUD füzelerini Müslümanların olduğu topraklar yerine İsrail’e çevirmesini istediği açıklamasını yaparak bu propaganda çalışmasına yeni bir boyut da kazandırdı.

Tüm bu girişimler Saddam’a Arap halkının desteğini sağlamaya yetmiş ve sokaktaki Arap, Saddam’ın Irak’ın komşusu olan egemen bir Arap devletini işgal ederek yabancı güçlerin bölgeye asker göndermesine yol açan lider olduğu gerçeğini unutmaya başlamıştı. Dahası Saddam birçokları için ikinci bir Selahattin Eyyubi olmuş ve kurnaz bir siyasi oyun ile Kuveyt’i işgalini Filistin bayrağına sarmalaması gözlerden kaçmıştı.⁵⁹ Bu sırada BM Güvenlik Konseyi de Irak’a Kuveyt topraklarını terk etmesi için bir tarih belirlemişti. Irak ya 15 Ocak 1991 tarihine kadar Kuveyt topraklarını terk edecek ya da adına Çöl Fırtınası Operasyonu verilen askerî taarruz başlayacaktı. Saddam Hüseyin’in belirlenen tarihin hemen öncesinde yaptığı ve sonraları “Bütün Savaşların Anası” diye adlandırılan konuşmasında Irak ve Arap milletini düşman ordularına karşı birlik ve beraberliğe çağırırken savaşın nihai hedefini Kudus’ün İsrail işgalinden kurtarılması ve Mescidi Aksa’nın zincirlerini kırmak şeklinde açıklıyordu. Saddam’a göre bu büyük savaş ile birlikte Filistin’in kurtuluşu gerçekleşecek ve Siyonistler ile birlikte onların Arap piyonları da helak olacaktı.⁶⁰

Irak’a hava saldırısı başlamasından kısa bir süre sonra Saddam Hüseyin aylardır tehdit ettiği İsrail’e karşı askerî saldırıya da başladı. Ancak bu saldırılar SCUD füzeleri ile sınırlıydı. Her ne kadar yollanan SCUD füzeleri kimyasal ve nükleer başlıklar taşımıyor olsa da ve hatta SCUD’ların birçoğu hedeflerini tutturamamış ve Saddam’ın beklediği maddi ziyatı verememiş olsa dahi, bir Arap devletinin İsrail’in kuruluşundan o güne kadar belki de ilk kez İsrail şehirlerini bombalayabiliyor olması Arap toplumları için sevinç kaynağı olmaya yetiyordu. Dahası yol açtığı önemsiz sayılabilecek maddi zarara rağmen SCUD saldırıları İsrail toplumu için büyük bir korku kaynağı olmuştu. İsraililer büyük şehirlerin hedef alınacağı ihtimaline karşı kırsal alanlara göçe başlamış ve şehirleri boşaltmıştı. Bunun yanında aylarca muhtemel bir Irak saldırısına karşı tetikte yaşamak da İsrail’de hayatı olumsuz etkilemişti.⁶¹ Irak’ın İsrail üzerinde yarattığı bu etkiyi gören Arap toplumları da tam da Saddam’ın istediği gibi saldırıları sokak gösterileriyle kutlamaya başlamıştı. Önceleri Kuveyt’in iş-

galini kabullenmeyen ve Saddam'ı desteklemeyen kitleler için dahi bu olay bir dönüm noktasıydı. Saddam savaşı birçok Arap'ın gözünde Araplar arası bir mücadele olmaktan çıkarmış ve İsrail ile Araplar arasında bir savaş olarak algılanmasını sağlamıştı.⁶² Ancak Saddam'a duyulan bu destek ve sevgi Arap ülkelerindeki siyasi rejimlerin kamuoyu baskısını siyasi bir müdahaleye çevirebilecek yapılara sahip olmaması sebebiyle gerektiği ölçüde değerlendirilemedi. Yapılan gösteri ve mitingler liderlerin göstericilerin talepleri doğrultusunda hareket etmesini sağlayamamıştı, ancak Saddam Hüseyin savaşı kaybetmesine rağmen çoğu Arapın gözünde önemli bir başarıya imza atmış bir lider olabilmeyi başarmıştı. Dahası savaş sırasında ve sonrasında Kuveyt'in işgal edilmiş olmasından daha yoğun bir şekilde Irak'ın İsrail ile ilişkisi ve Filistin meselesi tartışılmıştı.

Sonuç

Körfez Krizi ve Körfez Savaşı sırasında ekonomik, sosyal, ve politik açmazlar içinde olan Saddam Hüseyin'in sürekli olarak İsrail'i hedef alıcı açıklamalar ve İsrail ile gerginliği artıracak girişimlerde bulunması ve savaş sırasında İsrail kentlerine gönderdiği SCUD füzeleri saptırma stratejilerinin kullanılması konusundaki en iyi örneklerden birini teşkil ediyor. Bu çalışma okuyucuya saptırmacı stratejinin büyük devletler kadar daha orta ölçekte devletler tarafından da kullanılabileceği gerçeğini de göstermeye çalıştı. Bunun yanında otoriter bir ülke olan Irak'ta diktatör olan Saddam Hüseyin'in dahi bu tür bir stratejiye ihtiyaç duyması bu siyasi manevranın kullanımının sadece demokratik devletlerle sınırlı olmadığını da ispatlar nitelikteydi. Bu makalede bundan sonraki konuyla ilgili çalışmaların sadece Amerika merkezli olmak zorunda olmadığı ve diğer devletlerin dış politikalarının incelenmesi sırasında da saptırmacı teorisinin sunduğu açıklamalardan yararlanılabileceği de gösterilmeye çalışıldı. Buna ek olarak saptırmacı savaş teorisinin Körfez Krizinde Irak politikalarını açıklamada yapabileceği katkılar bu teorisinin Orta Doğu'da meydana gelen diğer çatışma ve krizleri de anlayabilmek için sunabileceği faydalar konusunda bazı ipuçları görmemizi sağlamış oldu. ■

¹ Orwell, G. 1984. New American Library,1961.

² Coser, L. A. *The Functions of Social Conflict*. New York: Free Press,1956.

³ Georg Simmel, *Conflict*, trans. Kurt Wolff, Glencoe: Free Press, 1956.

⁴ Haas, E. B and A. S. Whiting. *Dynamics of International Relations*. New York: McGraw- Hill, 1956.

⁵ Rosecrance, Richard N. *Action and Reaction in World Politics*. Boston: Little, Brown,1963.

⁶ Denton, Frank. H. "Some Regularities in International Conflict, 1820-1949" *Background*, 9. 283-296, 1963.

⁷ Haas, E. B and A.S, Whiting, 1956.

⁸ Rosecrance, Richard N, 1963.

⁹ Rummel, R. "Dimensions of Conflict Behavior within and Between Nations." *General Systems Yearbook* 8: 1-50. 1963 and Rummel, R. "Dimensions of Conflict Behavior within and Between Nations, 1946-1959" *The Journal of Conflict Resolution* 10:1, pp.65-73, 1966.

¹⁰ Tanter, R. "Dimensions of Conflict Behavior Within and Between Nations." *Journal of Conflict Resolution* 10 (March): 41-64, 1966.

¹¹ Haas, M. "Social Change and National Aggressiveness, 1900-60," pp. 215-44, in J. D. Singer (ed.) *Quantitative International Politics: Insights and Evidence*. New York: The Free Press, 1966.

¹² Mueller, John W. *War, Presidents and Public Opinion*. New York: Wiley, 1973.

¹³ Lee, John R. "Rallying Round the Flag" *Presidential Studies Quarterly* 7: 252-256, 1977.

¹⁴ Kernell, Samuel. *Going Public: New Strategies of Presidential Leadership*. Washington DC: CQ Press, 1986.

¹⁵ Levy, Jack, and L. Vakili. "Diversionary Action by Authoritarian Regimes: Argentina in the Falklands/ Malvinas Case". In Manus I. Midlarsky (eds.) *The Internationalization of Communal Strife*. New York: Routledge, 1992 ; Lebow, Richard N. "Miscalculation in the South Atlantic: The Origins of the Falklands War" in Jervis R., Lebow, R. N, and Stein J. (eds.) *Psychology and Deterrence*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, pp.85-107.

¹⁶ Levy, Jack S. "The Diversionary Theory of War." In *Handbook of War Studies*, Manus Midlarsky (ed.). Boston: Unwin Hyman, 1989.

¹⁷ Ostrom, Charles W, Jr. and Brian L. Job. "The President and the Political Use of Force," *American Political Science Review* 80: 541-566, 1986.

¹⁸ James, Patrick and Athanasios Hristoulas. "Domestic Politics and Foreign Policy: Evaluating a Model of Crisis Activity for the United States" *The Journal of Politics* 56: 2 pp327-348, 1994.

¹⁹ Hess, G and A. Orphanides. "War Politics: An Economic, Rational Voter Framework. *American Economic Review* 85, pp. 828-847, 1995.

²⁰ Meernik, James. "Presidential Decision Making and the Political Use of Military Force," *International Studies Quarterly* 38: 121-138, 1994.

²¹ Meernik, James and Peter Waterman. "The Myth of the Diversionary Use of Force by American Presidents" *Political Research Quarterly*. 49: 2 pp.573-590, 1996.

²² Oneal, John R and Anna Lillian Bryan. "The Rally 'Round the Flag Effect in US Foreign Policy Crises, 1950- 1985. *Political Behavior*. 17: 4. Pp 379-401, 1995.

²³ DeRouen, Karl R. Jr., "The Indirect Link: Politics, the Economy, and the Use of Force," *Journal of Conflict Resolution* 39: 671-695. 1995 ve DeRouen, Karl R. Jr. "Presidents and the Diversionary Use of Force: A Research Note" *International Studies Quarterly* 44: 317-328, 2000.

²⁴ Gowa, Joanne. "Politics at the Water's Edge: Parties, Voters, and the Use of Force Abroad." *International Organization* 52/2 (Spring): 307-24, 1998.

²⁵ Baker, William D. *The "Rally Round the Flag Effect" and Presidential Use of Force*. Unpublished PhD Dissertation. The University of Alabama., 1999.

²⁶ Meernik, James. "Presidential Decision Making and the Political Use of Military Force,"

²⁷ James, Patrick and Athanasios Hristoulas. "Domestic Politics and Foreign Policy: Evaluating a Model of Crisis Activity for the United States"

²⁸ bk. James, Patrick and John R. Oneal. "The Influence of Domestic and International Politics on the President's Use of Force," *Journal of Conflict Resolution* 35: 307-332, 1991; Hess, G and A. Orphanides. "War Politics: An Economic, Rational Voter Framework. *American Economic Review* 85, pp. 828-847. 1995; Fordham, Benjamin. "Partisanship, Macroeconomic Policy, and US Uses of Force, 1949-1994" *Journal of Conflict Resolution* 42: 418-439. 1998 ve Fordham, B. O. (2002) Another Look at 'Parties, Voters and the Use of Force Abroad.' *Journal of Conflict Resolution* 46:572-596, 2000.

²⁹ bk. DeRouen, Karl R. Jr., "The Indirect Link: Politics, the Economy, and the Use of Force," *Journal of Conflict Resolution* 39: 671-695, 1995 ve Morgan, Clifton and Kenneth N. Bickers, "Domestic Discontent and the External Use of Force," *Journal of Conflict Resolution* 36: 25-52, 1992.

³⁰ Wilkenfeld, Jonathan. "Domestic and Foreign Conflict Behavior of Nations" *Journal of Peace Research*. 5 (1), pp. 56-69, 1968.

³¹ Gelpi, Christopher. "Democratic Diversions: Governmental Structure and the Externalization of Domestic Conflict." *Journal of Conflict Resolution* 41 (March): 255-82, 1997.

³² bk. Morgan Clifton and Anderson, Christopher. "Domestic Support and Diversionary External Conflict in Great Britain, 1950-1992." *The Journal of Politics*. 61 (3). Pp.799-814. 1999; Sobek, David. "Rallying Around the Podesta: Testing Diversionary Theory Across Time" *Journal of Peace Research*. 44 (29) pp.29-45, 2007; Vengroff, Richard. "Domestic Instability and Foreign Conflict Behavior in Black Africa." *African Studies Review* 23 (3). Pp.101-114. 1980; BBC Monitoring Africa, March, 17, 2007. "Ethiopia "trying to make Eritrea a political scapegoat"; Burrowes, R. and B. Spector. "The Strength and Direction of Relationships Between Domestic and External Conflict and Cooperation: Syria, 1961-67," pp. 294-321 in J. Wilkenfeld (ed.) *Conflict Behavior and Linkage Politics*. New York: McKay, 1973.

³³ Körfez Krizi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Bulloch, John, and Harvey Morris. *Saddam's War the Origins of the Kuwait Conflict and the International Response*. London: Faber, 1991; Long, Jerry M. *Saddam's War of Words Politics, Religion, and the Iraqi Invasion of Kuwait*. New York: University of Texas, 2004; MacKey, Sandra. *The Reckoning Iraq and the Legacy of Saddam Hussein*. Boston: W. W. Norton Company, 2003; Musallam, Musallam Ali. *Iraqi Invasion of Kuwait Saddam Hussein, His State and International Power Politics*. London: British Academic, 1996; Post, Jerrold M., and Amatzia Baram. *Saddam Is Iraq: Iraq Is Saddam*. Maxwell: Alabama: USA Counterproliferation Center, 2002. Print. The Counter Proliferation Papers: Future War Ser. No: 17; Rezun, Miron. *Saddam Hussein's Gulf Wars Ambivalent Stakes in the Middle East*. Westport, Conn: Praeger, 1992; Sciolino, Elaine. *Outlaw State Saddam Hussein's Quest for Power and the Gulf Crisis*. New York: Wiley, 1991; Woods, Kevin M. *The Defining Battle: Operation Iraqi Freedom Based on the Words and Documents of Saddam's Regime A History from United States Joint Forces*. New York: US Naval Institute, 2006; Woods, Kevin M. *The Mother of All Battles: Saddam Hussein's Strategic Plan for the Persian Gulf War*. Annapolis, Md.: Naval Institute, 2008; Freedman, Lawrence, and Efraim Karsh. *The Gulf Conflict: 1990-1999: Diplomacy and War in the New World Order*. London: Faber and Faber, 1993; Freedman, Lawrence, and Efraim Karsh. *The Gulf Conflict: 1990-1991: Diplomacy and War in the New World Order*. London: Faber and Faber, 1993; Bennis, Phyllis, and Michel Moushabeck. *Beyond the Storm: a Gulf Crisis Reader*. Brooklyn, N.Y.: Olive Branch, 1991; Hiro, Dilip. *Desert Shield to Desert Storm: the Second Gulf War*. New York: Routledge, 1992.

³⁴ Ashton, Nigel. *Contested Destiny The Life of King Hussein of Jordan*. New York: Yale UP, 2000; Aburish, Said K. *Saddam Hussein The Politics of Revenge*. Grand Rapids: Bloomsbury Plc, 2001.

³⁵ Saddam Hüseyin'in hayatı ve siyasi kariyeri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Aburish, Said K. *Saddam Hussein The Politics of Revenge*. Grand Rapids: Bloomsbury Plc, 2001; Coughlin, Con. *Saddam His Rise and Fall*. New York: Harper Perennial, 2005; Henderson, Simon. *Instant Empire: Saddam Hussein's Ambition For Iraq*. New York: Mercury House, 1991; Karsh, Efraim, and Inari Rautsi. *Saddam Hussein A Political Biography*. New York: Grove, 2002; Mañar, Fuñād. *Saddam Hussein, the Man, the Cause, and the Future*. London: Third World Centre, 1981; MacKey, Sandra. *The Reckoning Iraq and the Legacy of Saddam Hussein*. Boston: W. W. Norton Company, 2003; Munthe, Turi. *Saddam Hussein Reader*. New York: Thunder's Mouth, 2002.; Post, Jerrold M. *The Psychological Assessment of Political Leaders With Profiles of Saddam Hussein and Bill Clinton*. New York: University of Michigan, 2005.

³⁶ Alnasrawi, Abbas. "Economic Consequences of the Iraq-Iran War" *Third World Quarterly*, Volume 8, Issue 3 July. pages 869 – 895. 1986; Alnasrawi, Abbas. "Economic Consequences of the 1991 Gulf War and Future Outlook" *Third World Quarterly*, Volume 13, Issue 2 . pages 335 – 352, 1992.

³⁷ Lawson, Fred Haley. *The Social Origins of Egyptian Expansionism during the Muhammad Ali Period*. New York: Columbia UP, 1992.

³⁸ Chaudhry, K. A. "On the Way to Market: Economic Liberalization and Iraq's Invasion of Ku-

wait” *Middle East Report*, No. 170, Power, Poverty and Petrodollars (May – Jun), pp. 14-23. 1991; Alnasrawi, Abbas. “Economic Consequences of the 1991 Gulf War and Future Outlook” *Third World Quarterly*, Volume 13, Issue 2, pages 335 – 352, 1992.

³⁹ Freedman, Lawrence, and Efraim Karsh. *The Gulf Conflict: 1990-1991 : Diplomacy and War in the New World Order*. London: Faber and Faber, 1999.

⁴⁰ Aburish, Said K. *Saddam Hussein The Politics of Revenge*. Grand Rapids: Bloomsbury Publishing Plc, 2001.

⁴¹ Batatu, Hanna. *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq: a Study of Iraq’s Old Landed and Commercial Classes and of Its Communists Ba’thists, and Free Officers*. Princeton: Princeton University Press, 1978.

⁴² Aziz, T. M. “The Role of Muhammad Baqir Al-Sadr in Shii Political Activism in Iraq from 1958 to 1980.” *International Journal of Middle East Studies* 25.2: 207-22, 1993.

⁴³ Freedman, Lawrence, and Efraim Karsh. *The Gulf Conflict: 1990-1991 : Diplomacy and War in the New World Order*.

⁴⁴ Baas Partisi için bk. Devlin, John F. *The Ba’th Party: A History from Its Origins to 1966*. Stanford, CA: Hoover Institution, 1976.

⁴⁵ Karsh, Efraim, and Inari Rautsi. *Saddam Hussein A Political Biography*

⁴⁶ Bengio, Ofra. *Saddam’s Word Political Discourse in Iraq (Studies in Middle Eastern History)*. New York: Oxford UP, USA, 2001.

⁴⁷ Aziz, T. M. “The Role of Muhammad Baqir Al-Sadr in Shii Political Activism in Iraq from 1958 to 1980.”

⁴⁸ Maar, Fuād. *Saddam Hussein, the Man, the Cause, and the Future*.

⁴⁹ Bengio, Ofra. *Saddam Speaks on the Gulf Crisis: A Collection of Documents*. Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies, Shiloah Institute, Tel-Aviv University, 1992.

⁵⁰ *ibid.*

⁵¹ Freedman, Lawrence, and Efraim Karsh. *The Gulf Conflict: 1990-1991 : Diplomacy and War in the New World Order*. London: Faber and Faber, 1999.

⁵² Woodward. Bob. *The Commanders*. New York: Simon & Schuster, 2002.

⁵³ Freedman, Lawrence, and Efraim Karsh. *The Gulf Conflict: 1990-1991 : Diplomacy and War in the New World Order*; Hiro, Dilip. *Desert Shield to Desert Storm: the Second Gulf War*; Bennis, Phyllis, and Michel Moushabeck. *Beyond the Storm: a Gulf Crisis Reader*.

⁵⁴ Bengio, Ofra. *Saddam Speaks on the Gulf Crisis: A Collection of Documents*.

⁵⁵ *ibid.*

⁵⁶ *ibid.*

⁵⁷ *ibid.*

⁵⁸ *ibid.*

⁵⁹ Post, Jerrold M. *The Psychological Assessment of Political Leaders with Profiles of Saddam Hussein and Bill Clinton*. New York: University of Michigan, 2005.

⁶⁰ Bengio, Ofra. *Saddam Speaks on the Gulf Crisis: A Collection of Documents*.

⁶¹ Hiro, Dilip. *Desert Shield to Desert Storm: the Second Gulf War*.

⁶² Telhami, Shibley. Arab Public Opinion and the Gulf War. *Political Science Quarterly*. Vol. 108 No. 3 (Autumn) 437-452, 1993.

KAYNAYAN KAZAN, KANAYAN YARA: KIRGIZİSTAN

PROF. DR. MUSTAFA ERDEM*

Coğrafyasının küçüklüğü ve nüfusunun azlığı dolayısıyla çok dikkate alınmayan, ancak jeostratejik konumu herkesin dikkatini çeken bir ülkedir Kırgızistan. Topraklarının büyük bir kısmı dağlık olan bu ülkede, çoğunluk Kırgızlar olmak üzere Özbekler ve Ruslar da yaşamaktadır.

Kırgızistan'da 1991 yılında başlayan özgürlük ve demokrasi anlayışı ve uygulaması henüz kurumsal bir mahiyet kazanamamış gibi gözükmektedir. Zira SSCB döneminin kalıtsal etkileri ile geleneksel feodal yapının tesirleri yakın geçmişte yaşanan olaylarda iyice kendini göstermiştir.

SSCB'nin siyasi ve stratejik uygulamalarının gereği, başta Bişkek olmak üzere, büyük şehirlere yerleştirilen Rus nüfus, bağımsızlık sonrasında kısmen Rusya'ya gitse bile, tekrar Kırgızistan'a dönenlerle önemli bir yoğunluk oluşturmakta ve ülke siyasetinde ve kültürel yapısında etkili olmaktadır.

Genellikle güneyde Fergana ovasında yaşayan Özbek nüfus, bölgenin doğal ve tabii sahibi ve siyasi temsilcisi gibi kendini görmekte, Özbekistan'a duyduğu siyasi yakınlığı ve gönül bağımlı Kırgızistan'dan esirgemektedir. Kırgızistan'da yaşayan Özbeklerin, Özbekistan'dakilere göre daha özgür ve zengin olmalarına rağmen, 1990 yılında Kırgızlarla yaşanan acı olayların ve Kırgızların yönetim anlayışlarının bu tepkisel durumda ciddi katkıları bulunmaktadır. Diğer taraftan Kırgızların siyasi tavırları, Özbekleri dışlanmışlık psikolojisine sokmaktadır. Ayrıca güney Kırgızistan'da özellikle Oş bölgesindeki iskân politikaları, ortamın iyice gerilmesine yol açmaktadır.

*Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Kırgızların kendi aralarındaki en önemli problemlerden birisi, genelde Kuzeyliler ve Güneyliler olarak iki ana gruba ayrılmışlık olgusu ve henüz milletleşme sürecinde aşılamadığı hissedilen kabilecilik ruhudur. Her ne kadar Kırgız olmak ortak paydası diğer etnik unsurlara karşı bir direnme

Kırgızların kendi aralarındaki en önemli problemlerden birisi, genelde Kuzeyliler ve Güneyliler olarak iki ana gruba ayrılmışlık olgusu ve henüz milletleşme sürecinde aşılamadığı hissedilen kabilecilik ruhudur.

gücü sağlasa da kendi aralarındaki bölgesel üstünlük iddiası ve yönetme arzusu, sahip oldukları siyasi gücü tam olarak kullanmalarına, yönetimde istikrarı, ekonomide verimliliği sağlamalarına engel teşkil etmektedir.

Petrol ve doğal gaz fakiri olan Kırgızistan, yakın geleceğin en etkili silahlarından biri olacağına benzeyen su kaynakları bakımından oldukça zengindir. Ancak bu zengin su kaynakları Kırgızistan'a refah getirmek yerine sıkıntı sebebi olmakta ve onun başını ağrıtmaktadır. Kırgızistan petrol, gaz gibi temel ihtiyaç maddelerini karşılama konusunda yakın çevresine muhtaç olmasına karşılık sahip olduğu su kaynaklarını stratejik bir silah olarak kullanamamakta bundan dolayı da bazı sıkıntılar yaşamaktadır. Ekonomik problemleri, nüfus azlığı ve askerî zaafı, Kırgızistan'ın diğer ülkelerle pazarlık gücünü olumsuz etkilemektedir.

Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Doğu Türkistan ile sınır komşusu olan Kırgızistan'ın coğrafi konumu, en az sahip olduğu su kaynakları kadar kıymet ifade etmekte, bir başka baş ağrısı sebebi olarak karşısına çıkmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, yeni kurulan Türk Cumhuriyetleri içinde en demokrat ve özgür yönetim anlayışının sergilendiği Kırgızistan, günümüzde siyasi istikrar bakımından en riskli bölge hâline gelmektedir. Bu durum, sosyal, ekonomik, siyasi, askerî bütün alanlarda gelecek adına büyük endişeler içermektedir.

Kırgızistan'daki İstikrarsızlığın Temel Nedenleri a-Yönetici Kadrolar

SSCB sonrasında, kurulan bütün Türk Cumhuriyetlerinde, bir yönetim boşluğu oluşmuş, devleti yönetme konusunda tecrübe sıkıntıları yaşanmıştır. Uzun yıllar başkaları tarafından yönetilme olgusu ve uygulanan siyasi model ve yönetim anlayışı, toplumların alışageldikleri hayat tarzı, yeni dönemin en

önemli problemleri arasında yer almıştır. Başta Türkiye olmak üzere bütün dış unsurlara ihtiyatla yaklaşan yeni yönetimler ve onların kadroları, deyim yerindeyse, “el yordamıyla” kendilerini yönetme gayretine girmişlerdir. Ancak bu arada gelenek ile modernite, sosyalizm ile demokratikleşme çatışmaları yaşanmış ve bu arada hep devlet ve toplumlar zarar görmüştür.

Kırgızistan’a destek veren ya da destek vadeden çeşitli ülkeler, doğrudan veya dolaylı olarak Kırgızistan’ın bu zaafından yararlanma yoluna gitmiş, onun kendi başına sağlıklı kararlar almasını engellemiştir. Yönetim sorumluluğunu üstlenen kadrolar, yeni dönemdeki özgürlük ortamının nimetlerinden yararlanmayı doğal hak olarak kabul etmek, devletin bekası yerine şahsi çıkarlarını düşünmekle suçlanmışlardır. Dolayısıyla bu durumdan, sosyal ve ekonomik hayat oldukça olumsuz etkilenmiştir. Ülkenin ekonomik kaynakları, uluslararası yardımlar, dış krediler, ülke kalkınması yerine belli kesimlerin elinde buharlaşmış, bu durumun ağır bedelleri de devlete fatura edilmiştir. Askar Akayev ve kadroları için yapılan bu ithamların benzerleri, hatta daha da fazlası 2005 Devriminin lideri Kurmanbek Bakiyev ve kadroları için de yapılmıştır.

2005 ve 2010 yıllarında gerçekleştirilen ayaklanmalarda halk doğrudan yönetimlere karşı çıkmış ve insanca yaşama hakkını savunmak için meydanlara dökülmüştür. Onların hedeflerinde Akayev veya Bakiyev olmamış; haksızlık, adaletsizlik, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık tahrik sebebi olmuştur.

b-Kırgızistan’ın Ekonomik Durumu

Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin hemen hemen en küçük ve fakir olanı Kırgızistan olarak kabul edilmektedir. Ülkede oldukça iyi durumda üretilen altın madeninin halka yansımaları, belli sınıfları fazlasıyla memnun ederken onların hasımlarının da çoğalmasına vesile olmaktadır. Kömür madeni bakımından oldukça zengin bir ülke olan Kırgızistan, teknoloji fakiri olmasının bedelini, bu imkânlardan yararlanamama şeklinde ödemektedir. Doğal kaynaklardan en bol olanı su olmasına rağmen, coğrafi şartlar ve uluslararası hukuk ve bağlantılar, eski dönemden kalan alt yapı dolayısıyla, toplumun refah seviyesine çok ciddi bir katma değer sağlamamaktadır. Tarım ürünleri bakımından oldukça sınırlı potansiyelin olduğu ülkede ihmal edilen hayvancılık en verimli bir alan olmaya devam etmektedir. Ancak bu imkân her geçen gün küçülerek yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaya mahkûm görünmektedir.

Kırgızistan’da devlet yatırımları eksiler de seyretmektedir. Alt yapı çalışmaları 1990’lı yıllardan beri durmuş vaziyettedir. Hâlâ eski ve hantal teknolojiden yararlanılmakta, fiziki şartlarda ve toplumun yaşam tarzında bir değişim yaşanmamaktadır. Değişen tek şey, devlet imkânları ve narkotikten

beslenenlerin kullandıkları araç sayısındaki artış ve geleneksel kültür yerine başta kılık/kıyafet olmak üzere Amerikan tipi yaşam tarzıdır.

Kısaca ifade etmeye çalıştığımız bu tabloda, halkın refah seviyesi her gün düşmekte, girdi maliyetleri artmakta, açlık ve sefalet sosyal bir tehdit ve tehlike hâline gelmektedir. Devlet imkânlarına sahip olanların her geçen gün daha da semirerek davranış bozukluklarını halka yansıtmaları, sosyal tartışmaları tahrik etmekte ve ülke huzurunu hedef alacak boyutlara ulaşmaktadır.

Kırgızistan'da yaşayan halk kitlelerinin hayat mücadelelerinde, ahlak sınırları zorlanmakta buna dayalı olarak rüşvet, fuhuş, içki ve uyuşturucu kullanımını toplumsal bir felaket hâline gelmektedir. Dolayısıyla toplum, az da olsa herkese geçim garantisi sağlanan SSCB döneminin aksine, "yarın" kaygısıyla tanışmakta, kendi haklarını haksız olarak elinden alan herkesi düşman ilan etmektedir. Burada altı çizilecek veya üzerinde düşünülecek husus, her iki yönetime de karşı çıkanların, kitlesel olarak neye karşı çıktığını bilmeyen, ancak mağdur olduğunu hissedenler olmasıdır.

c-Ülkenin Stratejik Konumu

Kırgızistan, Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Boris Yeltsin zamanında, "Bağımsız Devletler Topluluğu" üyesi olmasına rağmen uyguladığı denge politikalarıyla kısmi bir özgürlük yaşamış. Türkiye'nin desteğini almış, ABD'ye yeşil ışık yakmıştır. ABD, kendisinin de katkısıyla dağılan Sovyetler Birliği'nin enkazı üzerinde kurulan Türk Cumhuriyetlerini, Türkiye'yi kullanan veya doğrudan kendisi ilgilenecek etkisi altına almayı denemiş ve bunda da başarılar elde etmiştir. Her ülke için özel projeler hazırlayan ABD, dünya enerji kaynaklarını kontrol için Rusya ve Çin'e karşı Orta Asya'daki potansiyeli değerlendirmeyi planlamıştır. Bu arada enerji kaynakları bakımından fakir olmasına karşılık Çin'e yakınlığı, Afganistan ve bölge ülkelere kontrol imkânı sağlaması, ekonomik ve askerî ihtiyaçlarının bulunması gibi sebeplerle Kırgızistan onu çok heyecanlandırmıştır. En kolay nüfuz edilebilir ülke olarak değerlendirilen Kırgızistan, özel bazı projelerin öncelikle gerçekleştirileceği pilot bölge kapsamına alınmıştır.

ABD, çeşitli sivil toplum örgütleri ve misyoner gruplarını koordineli olarak kullanmak suretiyle, yapacağı operasyonlarda yerel dinamikleri harekete geçirerek uluslararası güçlerin dikkatini çekmek istememiştir. Dünya üzerinde sağladığı ekonomik, askerî ve siyasi gücün büyüleyici etkisiyle, gerçekleştirmek istediği hedefe varmada acele eden ABD, kendisi için oldukça verimli imkânlar sunan Askar Akayev yönetimiyle yetinmemiş ve Soros'un Ukrayna ve Gürcistan tecrübe ve katkılarından yararlanarak 2005 Kadife Devrimini denemiştir.

Çin, küçük komşusu Kırgızistan'ın kendisi için bir tehlike ve tehdit oluşturmayacağına bilincindedir. Hatta 2000'li yılların başında yaptığı küçük bir operasyonla, Kırgızistan'ın kuzey-doğu kısmından istediğinden daha fazla bir toprak olarak bir nabız yoklaması da yapmıştır. Ancak Kırgızistan'ın davetli veya davetsiz misafirlerinden Çin oldukça rahatsız olmaktadır. O, Kırgızistan'daki ABD ve Rus askerî üslerinin öncelikle kendine karşı oluşturulduğunun farkındadır. Buna rağmen Kırgızistan'dan her istediğini istediği zaman alabileceğine olan inancı dolayısıyla, sosyal ve ekonomik ilişkilerin şimdilik daha verimli ve yararlı olacağını düşünmektedir. “Şanghay Beşlisi/ Şanghay İş Birliği Örgütü” (Shanghai Cooperation Organization) adı altında diğer bölge ülkeleri Rusya, Kazakistan, Tacikistan ve sonradan katılan Özbekistan ile birlikte bölgesel oluşumlarda yanına aldığı Kırgızistan'ın kendisinden ürkmemesi için onu cesaretlendirmekte, ileriki yıllarda yapacağı daha genel operasyonlar için oradaki misafirlerin dikkatlerini çekmemeye özen göstermektedir.

Rusya, 1991 Sovyetler Birliği'nin dağıldığı yıllarda Türk Cumhuriyetlerinin yükünden kurtulmuş gibi olaylara bakarken Putin ile başlayan yeni dönemde, Sovyetler Birliği sınırları içerisinde kurulan bütün devletler Rusya'nın doğal uzantısı ve arka bahçesi gibi algılanmaya başlanmıştır. Putin, bütün ekonomik sorumluluklarından kurtulduğu Türk Cumhuriyetlerini en kolay şekilde sömürmenin ve buraları siyasi bir nüfuz alanı olarak değerlendirmenin ve bunu dünya kamuoyuna kabul ettirmenin gayreti içerisine girmiştir. Hatta oralarda yaşayan Rus kökenli insanları da bunun bir gerekçesi olarak ilan etmiştir. Dolayısıyla Kırgızistan başta olmak üzere yeni kurulan bütün Türk Cumhuriyetlerinde kendisi aleyhine olabilecek her hareketi doğrudan kendi hükümranlık haklarına bir tecavüz olarak algılamakta ve anında müdahale etmektedir. Nitekim Gürcistan bunun en canlı ve acımasız örneğini oluşturmaktadır.

d-2005 Mart Darbesi

Üzerinde çok çeşitli değerlendirmeler yapılan 2005 Kırgızistan Darbeci, “Kadife Devrimler” serisinin bir uzantısı olarak ABD adına Soros'un hazırladığı genel olarak kabul edilmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi, Soros tarafından beslenen, tahrik edilen, organize edilerek ayağa kaldırılan halk

Kırgızistan'a destek veren ya da destek vadeden çeşitli ülkeler, doğrudan veya dolaylı olarak Kırgızistan'ın bu zaafından yararlanma yoluna gitmiş, onun kendi başına sağlıklı kararlar almasını engellemiştir.

kitleleri, ne için hareketlendiklerini bilmeden meydanları doldurmuşlardır. Son anına kadar ABD tarafından desteklenen ve yönlendirilen kitleler tarafından yönetilen darbe, beklenmedik bir anda, Rusya'nın karşı atağıyla yön değiştirmiş, Rusya lehine, ABD aleyhine bir mahiyet kazanmıştır. Deyim yerinde ise turuncu bayraklar bir anda kızıla boyanmıştır.

2005 Devriminin görünen gerekçesi Akayev hanedanına tepki, adalet, eşitlik, daha fazla demokrasi ve özgürlük iken darbenin öncülüğünü "Güneyli"lerden oluşan kesimler yapmıştır. Aksı ilçesi, Celal-Abad ve Oş'ta başlayan gösteri ve ayaklanmalar Bişkek'e sıçramıştır. Akayev çok fazla direnmeyerek, kendi toplumunu nifak hareketlerinden korumuş, bütün tepki ve sorumlulukları kendi üzerine almış, bir anlamda kendisini deviren Rusya'ya sığınmıştır.

e- 2010 Mart Darbesi

Mart ayı Kırgızistan'da bir darbe klasiği hâline gelmiştir. Bu sefer toplum 2005 Darbe lideri Kurmanbek Bakiyev'e karşı ayaklanmıştır. Bakiyev, ABD'nin desteği ile gerçekleştirilen Devrimi, iktidara geldiği ilk yıllarda, Rusya'ya satmakla itham edilmiştir. Son anda Rusya'nın desteğini arkasına almış; sosyal, siyasal, hatta kültürel yakınlık gereği, iş birliği tercihini ABD yerine Rusya'dan yana kullanmıştır. Böylece hem kendini hem yönetim kadrolarını güvence altına almış, ayaklanan kitleleri de söylemleriyle ikna imkânı bulmuştur.

Bakiyev, Darbenin ilk yıllarında beklenen değişimleri sergileyememiş, düşündüklerini gerçekleştiremediği gibi ekonomik reformları da yapamamıştır. Hatta bu alanda bütün olumsuzluklara rağmen, ihtimaliyet hesaplarıyla ABD'nin maddi/manevi desteğini bile almıştır. Ancak uygulanan politikalar bir değişimden ziyade geleneğin devamı gibi bir karakter arz etmiş ve daha ilk günlerden halk desteğinde hissedilir bir azalma gözlenmiştir. Geçmişte Akayev için tenkit konusu olan hanedan ve yandaşlara yönelik eleştiriler, kısa sürede nefrete dönüşmeye başlamıştır.

Bakiyev iktidarında ekonomi yönetimi tamamen kendi oğluna, güvenlik birimlerini de kardeşinin idaresine vermiştir. Halkın hayat seviyesinde gözle görülür bir kötüleşme hissedilmiş; dünyada yaşanan, özellikle Kazakistan'da var olan ekonomik kriz, Kırgızistan'ın zaten bozuk olan ekonomik hayatını kelimenin tam anlamıyla berbat etmiştir. Alınan kredi ve hibelerin ülke ekonomisindeki olumlu katkıları görülmediği gibi, yakın çevreleriyle ilgili eleştiriler, komşu ülkeleri bile rahatsız edecek seviyelere çıkmıştır.

Bakiyev, uluslararası ilişkilerde çok yönlü bir denge siyaseti izleyerek herkesi memnun etmeye, herkese güven vermeye çalışmıştır. Böylece kendi

içindeki problemleri dış desteklerle aşmanın yollarını aramıştır. Onun takip ettiği bu denge politikası, beklenenin tam aksine uluslararası camiada kaygı sebebi ve güvensizlik olarak algılanmıştır. Nitekim 2005 Darbesinin ilk yıllarında kendisine destek veren Rusya ile paslaşırken ABD'yi dışlaması, ABD ve Rusya'ya zeytin dalı uzatırken Çin ile yaptığı anlaşmalar ona olan güveni iyice azaltmıştır. ABD, Afganistan ve diğer bölge ülkelerinin kontrolü için Kırgızistan'ı çok önemserken ne pahasına olursa olsun elinden kaçırmamaya gayret ederken Rusya, arka bahçe hesapları yaparak onu bir müktesep hak olarak algılamıştır. Rusya bu avantajına rağmen yaptığı ekonomik desteklerle işini sağlama almaya, rakiplerinin bölge üzerindeki etkilerini yok etmeye çalışmaktadır. Bu konuda her türlü iş birliğine açık olduğunu ifade etmesine karşılık Bakıyev, çok yönlü siyasetinin kendisini kurtaracağı hayaliyle teselli aramıştır.

Rusya, Bakıyev'in özellikle ABD aleyhine verdiği sözleri yerine getirmeyeceğini, oyalama taktiği güttüğünü hissettikten sonra, artık onun kendisi için bir yararı olmayacağı kanaatine ulaşmış ve ülkede devrim için uygun olan pozisyonu kendi lehine kullanmak için düğmeye basmıştır. Aynen 2005 Darbesinde olduğu gibi ne için, kim için sokaklara döküldüğünü bilmeyen şuursuz kitleler Bakıyev iktidarını taciz etmeye başlamıştır. Ancak 2010 Darbesinde, öncekinin aksine kitlesel hareketlerin fitili güney yerine kuzeyde Talas ve Narın eyaletlerinde ateşlenmiş ve başkent Bişkek merkez üs görevini yerine getirmiştir. Bu Devrimin öncekinden bir başka farkı da güvenlik güçlerinin halka ateş açmaları veya bazı güvenlik görevlilerinin halk ile iş birliği yaparak yönetim aleyhine silah kullanması sonucu devrime kan bulaşmış olması ve çok sayıda insanın öldürülmesidir.

Kırgızistan'daki yeni yönetim, önceden hazırlıklı olmalarına karşılık çok da sağlıklı bir değişim yapamamış ve henüz ülkede güvenlik istenilen düzeyde tesis edilememiştir. Yaklaşık bir ay gibi bir zaman geçmesine karşılık hâlâ sokaklar sakinleşmemiş, Bakıyev'in memleketi Celal-Abad yeni yönetimi tam olarak kabullenmemiştir. Ayaklanma esnasında halkın eline geçen silahlar geri alınamamış, iş yerleri ve mağazaların yağmalanmalarının önüne geçilememiştir. Şüphesiz bu süreçte, Bakıyev'in Kazakistan'a kaçmadan önceki tehditlerinden etkilenen bazı kitlelerin umutları ve ABD'nin Rusya lehine oluşan bu durumu kendi tarafına çevirme konusundaki gayretlerinin etkisi düşünülmektedir. Devlet başkanlığına getirilen ve Ayaklanmanın sembol ismi hâline gelen Roza Otunbaeva'nın bir emanetçi mi yoksa gerçek bir lider mi olduğunu da zaman gösterecektir.

Kırgızistan, sahip olduğu değerler, yaşadığı şartlar dolayısıyla bundan sonra da rahatsız olacağı benzemektedir. Her alanda kendi kendine yeterli-

liğinin olmaması konusundaki öz güven eksikliği, her zaman ve her alanda onu başkasına sığınmaya mecbur hissettirmektedir. Zaten onu rahatsız edenlerin de hareketlenmesini sağlayan onun bu zafiyeti olsa gerektir. Bu durumda tarihî ve kültürel bağları dolayısıyla sorumluluk konumunda olan, ikili ilişkilerinde ağabey rolünü oynamaktan hoşlanan Türkiye'nin neler yaptığı veya neler yapacağı merak konusudur. O da bu konuda, Kırgızistan gibi özgüven eksikliği dolayısıyla stratejik ortaklarıyla iş birliğine gidecek veya kurtlar sofrasındaki kendi kardeşini kaderiyle baş başa mı bırakacaktır? Yıllarca Rusya'nın esaretinde kalan, bir ilahî lütuf olarak bağımsızlığını kazanan Kırgızistan'ın tekrar bir başkasına kul/köle olması onu nasıl etkiler bilinmez ama, yıllardır onların bağımsızlığı için en azından dua eden birileri için, kendi ellerindeki emaneti başkalarına kaptırma duygusu kolay kabul edilir değildir. ■

SÖZDE ERMENİ SOYKIRIMI İDDİASI

DR. UĞUR KILINÇ*

Tarihçe

Osmanlı Devleti'nin *tebaa-i sâdıka* (sadık teba) dediği Ermeniler; Anadolu'nun 1071'de Türklerce fethinden I. Dünya Savaşına kadar önce Selçuklu Devleti, sonra da Osmanlı Devleti'nin egemenliği altındaki bölgelerde, sanat ve ticaretteki başarılarının da etkisiyle oldukça varlıklı bir hayat sürmüşlerdir. Ancak, 19. yüzyılın başlarından itibaren, İngiltere, Rusya ve Fransa'nın teşvikiyle Osmanlı Devleti'nin doğusunda bir Ermenistan devleti kurmak için faaliyetlerde bulunmuşlardır. Hınçak ve Taşnak Sutyan isimli Ermeni komitelerinin kurulmasıyla da Anadolu'nun çeşitli yerlerinde isyanlar çıkarmışlardır. Bunlardan en önemlisi 1894-1896 yılları arasında olanıdır. Ancak zamanında alınan tedbirlerle bu büyük isyan bastırılmıştır. Nihayet, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sırasında Doğu Anadolu'da Ruslarla savaşa girmesinden faydalanan Hınçak ve Taşnak Sutyan teşkilatlarının önderliğinde Ermeniler, Rus birliklerine yardım ve yataklık etmekle kalmayıp, yüzyıllardır beraber yaşadıkları, aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu çok sayıda Türk ve Müslüman insanımızı da katletmişlerdir. Bunun üzerine Osmanlı Hükûmeti, 24 Nisan 1915 tarihinde Ermeni komitelerini kapatmış ve 235 kişiyi devlet aleyhine faaliyette bulunmaktan tutuklamıştır. Ermeni çevrelerinin her yıl sözde "Ermeni soykırımı"nın yıl dönümü diye andıkları 24 Nisan, işte bu komitecilerin tutuklandığı tarihtir. Osmanlı idaresi bunun ardından 27 Mayıs 1915 tarihinde bir "Tehcir Kararnamesi" (Yer De-

ğiştirme Kararnamesi) çıkarmıştır. Buna göre, bir emniyet tedbiri olarak Ermeniler yine Osmanlı egemenliğinde bulunan Suriye topraklarına tehcir edilmişlerdir.¹

Tehcir Kararnamesi olarak anılan Kanun'un tam adı "Sefer Zamanı Hükümet Uygulamalarına Karşı Gelenler İçin Silahlı Kuvvetler Tarafından Alınacak Önlemlere İlişkin Geçici Kanun" idi ve yürürlük maddesi hariç iki maddeden oluşuyordu. Buna göre²:

"Madde 1: Sefer zamanı; ordu, kolordu ve tümen komutanları ve bunların vekilleri ve müstahkem mevki komutanları; halk tarafından herhangi bir şekilde hükümet emirlerine ve ülke savunmasına ve asayişin korunmasına ilişkin uygulama ve tertiplere karşı gelme ve silahla saldırı ve direniş görürlerse, bunu hemen askerî kuvvetle sert bir biçimde yola getirmeye, saldırı ve direniş kökünden yok etmeye yetkili ve mecburdurlar.

Madde 2: Ordu, bağımsız kolordu ve tümen komutanları; askerlik gereklerinden ötürü ya da casusluk ve hainliklerini sezdikleri köy ve kasabaların halkını, tek tek ya da topluca başka yerlere gönderebilirler ve yerleştirebilirler."

Görüldüğü gibi, Kanun'da herhangi bir ırksal ya da dinsel bir topluluk ismi olmadığı gibi, "tehcir" sözü de yoktu; bunun yerine "sevk ve iskan" tabiri kullanılmıştı.

Osmanlı Hükümeti, Ermeni nüfusun zarar görmemesi için gerekli güvenlik önlemlerinin alınması talimatını vermiştir. Ayrıca, İstanbul'da ve Anadolu'da sıcak savaş bölgesinden uzakta yaşayan Ermeniler tehcir kararının dışında tutulmuşlardır. Buna rağmen bir yandan I. Dünya Savaşının devam etmesi, öte yandan iç ayaklanma ve isyan, savaştan kaynaklanan ortam, mahallindeki kin ve intikam duyguları söz konusu sevk sırasında kabilelerin birtakım saldırılara uğramasına yol açmıştır. Hükümet bu durumu engellemeye çalışmıştır. Ermeni kabilelerine kötü davranan ve Hükümetin talimatlarına uymayan yaklaşık 1390 kişi yargılanmıştır. Birçoğu idam dâhil çeşitli cezalara çarptırılmıştır.³

1915-1917 yılları arasındaki bu tehcir olayının hangi amaçla gerçekleştiğini ABD'li Prof. Stanford Shaw şöyle tanımlar: "Tehcir sırasında bölgedeki göçebe aşiretlerin saldırılarına karşı Ermenilerin korunması, gıda ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması için Türk Hükümeti orduya emir vermiştir." Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirlere rağmen savaş ve tehcir şartlarında on binlerce Ermeni katledilmiştir. Genel tahmin bu sayının 300 bin olduğudur. Ancak unutulmamalıdır ki, bundan önce, Rus ordusuna güvenen Ermeni komiteleri on binlerce sivil Müslümanı katletmişlerdir. Doğu Anadolu'nun hemen her ilinde ve Azerbaycan'da

bunların “toplular mezarlar”ı bulunmaktadır. Yine Prof. Shaw’a göre, buna tepki olarak Ermenilere karşı katliamlar olmuştur, ancak hükümet emriyle ve ordu tarafından icra edilen bir “Ermeni katliamı” kesinlikle söz konusu değildir.⁴

Amerika Birleşik Devletleri’nin Birinci Dünya Savaşına katılmasını sağlamak amacıyla savaş sırasında Ermenilerin kitle hâlinde öldürülmekte oldukları propagandasını işleyen, İngiliz Savaş Bakanlığının propaganda bürosunun yayımladığı meşhur “Mavi Kitap”; yine zamanın İstanbul’daki ABD Büyükelçisinin, yanında çalışan bazı aşırı Ermenilerden aldığı bilgilerden yola çıkarak kendisine parlak bir siyasi gelecek hazırlamak amacıyla yazdığı yalan dolu anılar gibi örnekler, Türkiye aleyhine önyargıların doğmasına yol açmıştır. Daha da vahimi, bu düzmece yayınların sözde bilimsel eserlere kaynak veya dayanak alınmalarıdır. Diğer yandan, bazı yabancı bilim adamları, objektif ve dürüst araştırmaları sonucunda söz konusu iddialardaki abartı ve yanlışları tespit etmiş bulunmaktadır. Buna göre yapılan dengeli değerlendirmeleri dünyaya açıklamışlardır.⁵

Ermeni iddiaları hukuki olarak Birinci Dünya Savaşından hemen sonra araştırılmıştır. Savaş sonrasında İstanbul’u işgal eden İngilizler, Ermeni Patrikhanesinin raporlarına dayanarak katliam ve değişik suçları işlemekten sorumlu tuttıkları, aralarında bakan ve diğer üst düzey sivil ve askerî yöneticilerin de bulunduğu 144 Osmanlı yöneticisini yargılanmak üzere Malta’ya sürgüne göndermişlerdir. Ancak, Osmanlı arşivleri kontrolü altında olmasına karşın İngilizler, bütün çabalarına rağmen, söz konusu şahısları suçlayacak tek bir kanıt bulamamışlardır. Bunun üzerine Malta sürgünlerinin tümünü serbest bırakmışlardır. Bu şekilde Ermeni soykırımını iddialarının geçersizliği ta o dönemde saptanmıştır.⁶

Ermeni Lobilerine göre, hükümet emriyle 1.5 milyon Ermeni öldürülmüştür. Prof. Shaw, rakamlarla bu iddiayı da çürütmektedir. Nitekim, Shaw’a göre, bölgedeki Ermeni nüfusu iddia edildiği kadar olmayıp Tehcirden önce 250 bin Ermeni Rus ordusuna katılmış, 700 bin Ermeni ise Rusya Ermenistan’ına göç etmiştir.⁷

Diğer taraftan, Osmanlı Hükümetince 18 Aralık 1918’de çıkarılan geri dönüş kararnamesi ile Osmanlı Ermenilerinin büyük bir kısmı Anadolu’ya geri dönmüştür. Geri dönen 350-400 bin civarındaki Ermeni’ye hem evleri hem de resmî evrakla depolarda tutulan malları teslim edilmiştir.⁸

İşte bugün Ermeni lobileri, bu tarihî gerçekleri çarpıtarak 1915-17 yılları arasında 1,5 milyon Ermeni’nin Osmanlı Devleti tarafından sistemli bir şekilde “soykırım”a tabi tutulduğunu iddia etmektedir. Bu sözde soykırım iddialarını uluslararası siyasi platforma taşımışlar, ilgili ilgisiz birçok ülkenin parlamentolarından kararlar çıkartmışlardır. Bunların tamamı ciddiyyetten

uzak olmakla birlikte, bugüne kadar en ciddiyetsiz kararları çıkaran ise Avrupa Parlamentosu (AP) olmuştur.

Sözde Ermeni soykırımını tanıyan ülkeler şunlardır: (Bazı ülkeler soykırımı birden fazla defa kabul etmiştir.) **Uruguay** (1965, 2004, 2005), **Kıbrıs Rum Kesimi** (1982) **Arjantin** (1993, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007), **Rusya** (1995, 2005), **Kanada** (1996, 2000, 2004), **Yunanistan** (1996), **Lübnan** (1997, 2000), **Belçika** (1998), **İtalya** (2000), **Vatikan**(2000), **Fransa** (2001) (Fransa'da sözde Ermeni soykırımını reddetmek suç sayılıyor.), **İsviçre**:(2003) (İsviçre'de de sözde Ermeni soykırımını reddetmek suç sayılıyor.), **Slovakya** (2004), **Hollanda** (2004), **Polonya** (2005), **Almanya** (2005), **Venezuela** (2005), **Litvanya** (2005), **Şili** (2007) ve **İsveç** (2010).⁹

Soykırım terimi, 9 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilen “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması

Sözleşmesi”nin ikinci maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre **soykırım**; ulusal, etnik, dinî veya ırksal bir grubun, sırf bu grup mensubu olmaları nedeniyle, kısmen veya tamamen yok edilme kastıyla öldürülmeleri, ciddi bedensel ve ruhsal zarara uğratılmaları veya böyle bir grubun fiziki varlığının kısmen veya tamamen yok edeceği açıkça belli olan yaşama koşullarına tabi tutulmaları, grup içinde doğumları önleyecek tedbirlerin zorla uygulanması yahut bir grubun çocuklarının başka bir gruba zorla nakledilmesi” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁰

Türkiye’de yaşayan Ermeni azınlığın bireysel hak ve hürriyetleri açısından herhangi bir sorunu bulunmamaktadır.

Bu konuda önemli bir boyut da 1973’ten itibaren başlayıp 1986’ya kadar süren 13 yıllık dönemde başta ASALA olmak üzere çeşitli Ermeni terör örgütlerinin, Türk diplomatik ve diplomatik

olmayan kuruluşlarına yönelik olarak yaklaşık 200 saldırı düzenlemesi ve bu saldırılarda 34’ü diplomat olmak üzere 58 Türk ile 16 başka uyruklu kişiyi öldürmeleri ve yüzlerce kişiyi yaralamalarıdır. Söz konusu Ermeni örgütleri ayrıca Ermeni terörüne mali katkıda bulunmayı reddeden kendi halkından kişileri de hedef seçmiştir.¹¹

Öncelikle belirtilmelidir ki, sözde Ermeni soykırımını iddiaları ve buna ilişkin uluslararası platformda mücadele verenlerin hemen tamamı diaspora Ermenileri ile Ermenistan Devleti olup Türkiye’de yaşayan ve sayıları 50 bin civarında olan¹² Ermeni azınlığın çok büyük bir kısmı bu faaliyetlerin dışında durmaktadır.

Türkiye’de yaşayan Ermeni azınlığın bireysel hak ve hürriyetleri açısından herhangi bir sorunu bulunmamaktadır. Ermeni azınlığın mevcut sorun-

ları ise Patrikhane ve azınlık vakıfları ile ilgili mülk edinme, inşaat izni, din adamı yetiştirme gibi sorunlardır.

Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Sözde Ermeni Soykırımı İddiası

O zamanki adıyla Avrupa Toplulukları (AT) platformunda ilk olarak Kasım 1981’de 20 Fransız Sosyalist Parlamenterin başlattıkları “Ermeni Soykırımında Türkiye’nin Rolü” konulu çalışmalar, 1985 yılında somutlaştı ve Belçikalı Yeşiller Grubu üyesi Jaak Vandemeulebroucke’nin hazırladığı “Ermeni Raporu”, Avrupa Parlamentosu Siyasi Komisyonundan geçti.¹³ 18 Haziran 1987’de AP Genel Kurulunda onaylanan Rapor’da yer alan önemli hususlar şunlardı¹⁴

“- Avrupa Parlamentosu, Türkiye’deki azınlıklar ve Ermeni sorununun Türkiye ile AT arasındaki ilişkiler çerçevesinde ele alınması gerektiği kanısındadır.

- AP, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında meskûn Ermenilere karşı 1915-1917 yıllarında yapılmış trajik eylemlerin bir “soykırım” olduğu görüşündedir. Ancak bundan, bugünkü Türkiye Hükûmetinin sorumlu tutulması söz konusu olamayacağı gibi, soykırımdan dolayı, Türkiye’ye hiçbir şekilde siyasi, hukuki ya da maddi bir talebin yöneltilebileceği anlamı da çıkmamaktadır.

- Bu bakımdan, AP; AT Bakanlar Konseyini Türk Hükûmetinin söz konusu soykırımı tanıması için Ankara nezdinde girişim yapmaya çağırır ve Türkiye ile Ermenilerin temsili yöneticileri arasında diyalogun başlatılmasını ister.

- AP, şimdiki Türk Hükûmetinin Ermeni soykırımını tanımama; Yunanistan ile olan anlaşmazlıklarda uluslararası hukuku uygulamama; Kıbrıs’taki işgal birliklerini geri çekmeme ve Kürtlerin varlığını inkâr etme şeklindeki politikası ile; ülkede gerçek bir demokrasinin olmaması ve dinî özgürlükler başta olmak üzere insan haklarına riayet edilmemesi politikasını birleştirmekte ve bunun Türkiye’nin AT’ye yaptığı tam üyelik başvurusunu olumsuz yönde etkileyeceği kanaatini taşımaktadır.

- Türkiye’de hâlen yaşayan Ermeniler Türk Anayasa’sında da belirtildiği gibi, bütün vatandaşlık haklarından faydalanabilmeli ve Lozan Antlaşmasında ifade edildiği gibi bütün azınlık haklarını kullanabilmelidirler.

- AP, bütün şiddet olaylarını kınar ve Ermeni terör grupları tarafından yapılan bütün tedhiş olaylarını telin eder.

- AP, AT üyesi hükûmetleri, aralarında Yahudi ve Ermenilere

karşı işlenmiş soykırımlar da olmak üzere, bir “soykırımları anma günü” tespit etmeye çağırır.”

Görüldüğü gibi, AP'nin Ermeni Raporu'nda Türkiye için çok önemli bazı hususlar vardı. Bunlardan ilki, Türkiye'nin Ermeni sorunundaki resmî tezinin ilk kez bir uluslararası platformda tamamen reddedilmiş olması ve Türkiye'nin şiddetle karşı çıktığı “soykırım” ifadesinin bir “emsal” oluşturacak şekilde uluslararası bir belgede yer almasıdır. İkincisi, AP'nin bu Karar'ı, Ermeni tezlerinin uluslararası kuruluşlar ile ülkelerin ulusal parlamentolarında destek bulmasının ve buna benzer kararlar almalarının yolunu açmıştır. Bu ise Ermeniler için çok daha önemliydi. Zira, Ermenilerin asıl amaçları, sözde soykırım iddialarının, böyle bağlayıcılığı olmayan uluslararası platformlar yerine, millî parlamentolar ve hükûmetler tarafından kabulünü sağlamaktı.¹⁵ Üçüncüsü ise, AP tarafından açılan bu yolun sonu Ermenilerin Türkiye'den “tazminat” ve “toprak talebi”ne gidiyordu. Bu bakımdan zaten kendisi “tavsiye kararı” niteliğinde olan AP Kararı'nda “Soykırımdan dolayı, Türkiye'ye hiçbir şekilde siyasi, hukuki ya da maddi bir talebin yöneltilebileceği anlamı da çıkmamaktadır.” gibi bir ibarenin bulunmasının da bir anlamı yoktu.¹⁶ Üçüncüsü, Ermeni sorunu ile ilgili bir kararda, Türkiye'nin AT'ye kabul edilmesi için Kürt sorununu tanıması; Kıbrıs'tan asker çekmesi gibi şartların yer almasıdır. Bu durum, AT'ye tam üyelik gibi ciddi bir konunun bir siyasi curcunada ne kadar sulandırıldığını ve Karar'ın ne kadar gayriciddi olduğunu da açıkça göstermektedir. Yine karar'ın alındığı oturuma AP'nin 548 üyesinden sadece 178 milletvekilinin katılması da, Karar'ın ciddiyetine gölge düşüren bir başka husustur. AP'nin Ermeni Raporu'nu kabul etmesi, Avrupa'daki Ermeni cemaati tarafından “72 yıl sonra kazanılmış bir zafer” olarak kutlanırken Karar, Türkiye'de büyük bir tepki ile karşılandı.¹⁷

AP'nin bu Karar'ından sonra, Avrupa'daki Ermenilerin ve AP'deki Ermeni yanlısı Yunan, sosyalist, yeşil ve komünist parlamenterlerin bu konudaki faaliyetleri daha da artmıştır. Önce, Komünist Gruba dâhil Yunanlı Parlamenter Alavanos, AT Konseyine “soykırım”ın Türkiye tarafından kabulü için AT Konseyinin neler yaptığına ve ne gibi baskılar yapılmasını planladığına” dair bir soru önergesi vermiş¹⁸; ancak AT Konseyi dönem başkanı Danimarka Dışişleri Bakanı Ellemann-Jensen'in, “meselenin AT Konseyinde ele alınmasının söz konusu olmadığını” açıklaması, Türkiye'yi bir süre için de olsa ferahlatmıştır.¹⁹ Fakat bu açıklama, Ermeni lobisini yıldırılmamış ve lobi çalışmalarını on iki üye ülke başkentlerinde ve parlamentolarında yoğunlaştırmıştır. Organizatörlüğünü Ermeni Raporu'nu da hazırlamış olan Belçikalı Parlamenter Vandemeulebroucke'nin yaptığı plana göre, soykırım iddialarına ilişkin tasarılar önce on iki ülke parlamentolarında kabul ettirilecek, arkasından AT Konseyinin önüne konulacak ve Türkiye'nin Ermeni soykırımını

kabul etmedikçe, tam üye olamayacağı yolunda bir karar çıkartılmaya çalışılacaktı.²⁰ Ermeni lobisi bu yoldaki çalışmalarını hâlâ sürdürmekte ve yukarıda de görüldüğü üzere epeyce de yol katetmiş durumdadır.

AP bu tarihten sonra münhasıran Ermeni sorunu ile ilgili başka bir karar almamış, ancak Türkiye ile ilgili başka konularda aldığı kararlarda ya da AP açıklamalarında 18 Haziran 1987 tarihli Ermeni Raporu'na atıfta bulunarak "Türkiye'yi Ermeni soykırımını tanıma"ya çağıran eklemeler yapmıştır.²¹ Diğer taraftan, sözde soykırım iddiası AB'nin Konsey ve Komisyonu tarafından hazırlanan gerek KOB gerekse İlerleme Raporlarında yer almamıştır. Bu konu yine AP platformunda ve üye ülkelerin yetkililerinin beyanlarında yer almaya devam etmiştir.

15 Aralık 2004'te Avrupa Parlamentosu Genel Kurulunun 262'ye karşı 407 oy (29 çekimser oy) ile kabul ettiği Hollandalı Camiel Eurlings'in rapor-törlüğünde hazırlanan *Türkiye Raporu*, uzun bir süreden sonra Ermeni sorununa ilişkin Türkiye'den taleplere yer veriyordu. Türkiye Raporu'nun konumuzla ilgili maddeleri şunlardı²²:

"34a. Parlamentonun Türkiye'nin adaylık statüsü ile ilgili önceki (18 Haziran 1987'den 1 Nisan 2004'e kadar) kararlarında da ifade edildiği gibi, Ermenilere karşı yapılan soykırımı tanıyarak Ermeni halkıyla uzlaşma sürecini teşvik etmesi yönünde Türkiye'ye çağrıda bulunmaktadır.

35. Geçmiş trajik deneyimlerin üstesinden gelinmesi amacıyla, muhtemelen bağımsız uzmanlardan oluşan çift taraflı bir komite tarafından desteklenecek bir uzlaşma sürecinin Türk ve Ermeni hükûmetlerince sürdürüleceğine inanmakta ve Türk hükûmetinden en kısa zamanda Ermenistan ile sınırların tekrar açılmasını talep etmektedir.

35a. Komisyon ve Konseye, Türk makamlarından Avrupa Parlamentosu tarafından 1987 ve 2004 yılları arasında kabul edilen kararlar uyarınca 1915'te Ermenilere karşı işlenen soykırım tarihî gerçeğini resmî olarak tanımmasını ve Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırı yakın bir tarihte açmasını talep etmesi yönünde çağrıda bulunmaktadır."

AP'nin 1987 Kararı'nı aratmayan bu gayriciddi Rapor'unun, Türkiye'nin "Kopenhag Siyasi Kriterlerini karşıladığı ve tam üyelik müzakerelerine başlayabileceği" kararının alındığı 16-17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesinden bir gün önce alması ilginç bir tezat oluşturmaktadır. Bir AB kurumu sözde Ermeni soykırımının Türkiye tarafından tanınmasını isterken bir başka AB kurumu Türkiye'nin siyasi kriterleri karşıladığı ve artık müzakerelere başlayabileceğini söylüyordu. Bu çelişkinin "arkasında yatan plan"ı anlayabilmek için bundan sonraki gelişmeleri görmek gerekecekti.

Nitekim 16-17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesinin hemen ardından Fransa ve Avusturya devlet başkanlarının, Türkiye'nin üyeliğini kendi ülkelerinde "referandum"a sunacaklarını açıklamaları ile Fransa Devlet Başkanının sözde Ermeni soykırımını gündeme getirmesi, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinin önünde ciddi engeller olduğunu gösteriyordu.

AP'nin 13 Eylül 2006 tarihinde kabul ettiği ve yine C. Eurlings tarafından hazırlanan *Türkiye Raporu*'nda sözde Ermeni soykırımı iddiası yine gayriciddi bir şekilde ele alınmakta, ancak bu sefer konunun Kopenhag Siyasi Kriterleri çerçevesinde Türkiye'nin üyeliği için bir ön şart olmadığı vurgusu yapılmaktadır. Rapor'da konumuzla ilgili hususlar şu şekilde yer almıştır²³:

"50. Türkiye'nin geçmişteki trajik tecrübeleri aşmak için ikili bir uzmanlar komitesi oluşturulması yönündeki teklifini ve Ermenistan'ın söz konusu öneri hakkındaki görüşünü not etmekte, Türk ve Ermeni Hükümetlerini taraflarca kabul edilebilecek bir teklife gidecek uzlaşma sürecini sürdürmeye davet etmekte, Türkiye'de yakın zamanda yapılan tartışmalar yoluyla üzücü geçmişin tartışılması için en azından bir başlangıç yapılmasını memnuniyetle karşılamakta, Ermeni soykırımının tanınmasının resmî olarak Kopenhag Kriterlerinden biri olmadığını, ancak üyelik yolundaki bir ülkenin geçmişiyle uzlaşması ve geçmişini kabul etmesinin vazgeçilmez olduğunu vurgulamakta, bu bağlamda Türk makamlarını bu konu üzerinde çalışmakta olan araştırmacı, aydın ve akademisyenlerin arşivlere ve ilgili belgelere erişimini sağlayarak işlerini kolaylaştırmaya çağırmakta;"

Komisyonun 2006 ve 2007 yıllarına ilişkin Türkiye İlerleme Raporlarında ve Konseyin 2007 yılı güncelleştirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'nde bu konulara hiç değinilmemiş olması ise ilginçtir.

Ancak, Komisyonun bıraktığı boşluk diğer aktörler tarafından derhâl doldurulacaktı. Nitekim ilk olarak 24 Nisan 2006 tarihinde bazı ABD Kongresi üyeleri Ankara'ya Ermeni soykırımı iddiasını tanıması için çağrı yaparken bir Kongre üyesi "AB üyeliğine soykırım şartı" çağrısı yapan mektubu imzaya açtıklarını duyuruyordu.²⁴ İkinci olarak Ermeni soykırımı yoktur diyene para ve hapis cezası getiren yasa taslağını Meclisinden geçiren Fransa'nın Devlet Başkanı J. Chirac, Ekim 2006 başında gerçekleştirdiği Ermenistan ziyaretinde "*Türkiye'ye üyelik için sözde Ermeni soykırımı iddiasının kabulü ön şartı getirilmesi gerektiğini*"²⁵ ifade ederek bu boşluğu biraz daha dolduruyordu. 2007 yılının Nisan ayında bu konuda son çıkışı ise Almanya Şansölyesi Bayan Merkel yapıyor ve ülkesinde "sözde Ermeni soykırımını inkârı suç sayma ve tehcir (zorunlu göç) diyenleri bile cezalandırma" yolunu açacak bir girişim başlatıyordu.²⁶

AB Komisyonunun bir önceki Genişlemeden Sorumlu Komiseri Olli Rehn konuya genel açıdan bakmakta ve “*Türk-Ermeni ilişkilerinde sınırların açılmasından 1915 trajedisine kadar iki tarafı ilgilendiren meseleler üzerinde kapsamlı diyalog oluşturulmasına ihtiyaç vardır.*” demektedir.²⁷

Başta Fransız yetkililer olmak üzere Avrupalı yetkililer, bu sorun çözülmedikçe Türkiye’nin AB’ye üye olacağına inanmadıklarını söylemektedirler.²⁸

AB kurumlarının ve üye devletlerin yetkililerinin sözde Ermeni soykırımı konusunda birbiriyle taban tabana zıt görüşleri aynı anda seslendirmeleri, bunun arkasında yeni bir “AB Planı”nın olduğunu düşündürmektedir.

AB kurumlarının ve üye devletlerin yetkililerinin sözde Ermeni soykırımı konusunda birbiriyle taban tabana zıt görüşleri aynı anda seslendirmeleri, bunun arkasında yeni bir “AB Planı”nın olduğunu düşündürmektedir. Şöyle ki, eğer Türkiye’deki AKP iktidarı Kıbrıs konusunda AB’nin ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin (GKRY) isteklerini kabul eder de Kıbrıs sorunu çözülürse, AB, Türkiye’nin müzakere sürecini gerektiğinde uzatmak ya da tamamen durdurabilmek için GKRY’nin ve Kıbrıs sorununun oynadığı rolü oynayacak “yedek” bir enstrümana ihtiyaç duyacaktır. Kanaatimiz odur ki, bu yeni oyalama enstrümanı, “Türkiye’nin AB’ye tam üye olabilmesi için sözde Ermeni soykırımını kabul etmesi ön şartının getirilmesi”dir.²⁹

AKP’nin “Ermeni Açılımı”

AB’nin yukarıda belirtilen dayatmaları karşısında, Nisan 2005’te Başbakan Erdoğan Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan’a bir mektup göndererek 1915 yılının trajik olaylarının tartışılması amacıyla, bağımsız tarihçiler ile uluslararası uzmanlardan oluşan ve ilgili tüm arşivlere şartsız erişim imkânı bulunan ortak bir komisyon kurulmasını önermiştir. Ermenistan Cumhurbaşkanı ise cevabi mektubunda, tarihçilerin görevlendirilmesi yerine, her iki hükûmetin önce diplomatik ilişki kurmalarını ve kapalı sınırlar dâhil, ilişkilerdeki kritik sorunların tümüyle ilgilenecek ortak bir hükûmet komisyonu kurulmasını dikkate getirmiştir. Her iki liderin Avrupa Konseyi Zirvesinde Varşova’da bir araya gelmeleri beklediği hâlde, görüşme gerçekleşmemiştir.³⁰

Ermeni azınlıkla ilgili olarak 2007 yılına damgasını vuran olay Agos gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink’in 19 Ocakta bir cinayete kurban

gitmesi olmuştur. Bu olay hem Türkiye’de hem dünyada geniş yankı uyanırmış ve gözlerin Türkiye üzerine çevrilmesine yol açmıştır.

Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan’ın Türkiye-Ermenistan millî maçına Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ü davet etmesi ve A. Gül’ün de bu daveti kabul ederek 6 Eylül 2008 tarihinde Ermenistan’a gitmesi ve Sarkisyan’ı 14 Ekimde İstanbul’daki rövanş maçına davet etmesiyle, diplomatik ilişkilerin kesik olduğu iki ülke arasında yeni bir dönem başlamıştır.

ABD Başkanı Barack H. Obama’nın 6 Nisan 2009 tarihinde TBMM’de yaptığı konuşma sonrasında Türkiye-Ermenistan ilişkileri de yeni bir ivme kazanmıştır. Obama bu konuşmasında aynen şöyle demiştir³¹

“Bu Mecliste konuşurken tabii ki 1915 yılında yaşanan kötü olayları da gündeme getirmek lazım. Bunlar benim çözeceğim değil, Ermenilerin ve Türklerin birlikte çözeceği sorunlardır ve Türk ve Ermeni halkları dürüst, açık ve yapıcı bir şekilde bu süreci ele almalıdırlar. Zaten, bu anlamda, Ermeni ve Türk liderlerinin attıkları cesur adımları gördük. Bu anlamda, açılan sınırlar Türk ve Ermeni halklarının tekrardan daha barışçıl ve refah içerisinde bir geleceğe adım atmalarını sağlayacaktır. Amerika Birleşik Devletleri bu anlamda ilişkilerin normalleşmesini iki ülke adına da desteklemektedir, bu amaca yönelik çalışmaların yapılması gerektiğini düşünmektedir.

Türkiye, bölgede normal ve barışçıl ilişkilere sahip olan, Güney Kafkas bölgesinde böyle ilişkiler sürdüren tek ülkedir ve bunun ileriye yönelmesinde sizler çok önemli role sahipsiniz. Beraberinde Karadağ [Karabağ] bölgesinde süren çatışmanın gereğinden uzun sürmesi anlamında da yapılabilecek şeyler var.”

Başkan Obama’nın AKP iktidarına Ermenistan ile sınırların açılması talimatını verdiği ve iktidar milletvekilleriince ayakta alkışlanan bu konuşmasından kısa bir süre sonra, İsviçre’nin hakemliğinde Türk ve Ermeni taraflarınca 2007 yılından beri gizli yürütüldüğü anlaşılan görüşmeler sonuçlandırılarak 10 Ekim 2009 tarihinde İsviçre’nin Zürich şehrinde İsviçre, ABD, Rusya, Fransa ve AB dışişleri bakanlarının eşliğinde Türkiye ve Ermenistan dışişleri bakanları iki Protokol³² imzalamıştır.

Bunlardan *Ermenistan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında İlişkilerin Geliştirilmesine Dair Protokol* ile özetle, 1’inci maddesinde Protokol’ün yürürlüğe girmesinden itibaren 2 ay içerisinde ortak sınırın açılması konusunda iki tarafın anlaşmaları; 2’nci maddesinde her iki ülkenin dışişleri bakanlıkları arasında düzenli siyasi istişare gerçekleştirilmesi ve ayrıca iki ülke ve halk arasında güveni ve diyalogu artırmak için tarihî sorunlar, ekonomi, enerji, altyapı, turizm, çevre, hukuk, bilim ve kültür gibi alanlarda ilişkilerin geliştirilmesi, karşılıklı diyalog ve tedbirlerin alınması hususlarında anlaş-

tıkları; 3'üncü maddesinde ise bu yükümlülüklerin uygulanmasını teminen bir Hükûmetler Arası İkili Komisyon ile alt komisyonların kurulması hususunda anlaşmışlardır. Protokol'de öngörülen adımların atılmasıyla ilgili bir zaman çizelgesi de Protokol'e eklenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti ile Ermenistan Cumhuriyeti Arasında Diplomatik İlişkilerin Kurulmasına Dair Protokol ile de özetle, "iki ülke arasındaki mevcut sınırın uluslararası hukukun ilgili anlaşmalarında tarif edildiği şekliyle karşılıklı olarak tanındığını teyid ederek" aralarında diplomatik ilişki kurma ve karşılıklı diplomatik temsilcilik açma hususlarında anlaşmışlardır.

Söz konusu Protokoller bir taraftan Azerbaycan yetkilileri, diğer taraftan her iki ülkedeki muhalefet tarafından ciddi bir şekilde eleştirilmiştir. Türkiye'de MHP ve CHP Ermenistan'ın sözde soykırım iddiasından vazgeçmeden imza atılmış olması, Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkileri ve sınırları belirleyen 2 Aralık 1920 tarihli Gümrü Anlaşması ile 13 Ekim 1921 tarihli Kars Anlaşmasına doğrudan atıfta bulunulmamış olması ve nihayet Ermenistan'ın işgal ettiği Azeri topraklarından ve Karabağ'dan çekilmesi şartının Protokollerde yer almamış olması nedenleriyle Protokollere karşı çıkmıştır.³³ Ermenistan tarafında ise başını Taşnak Sütyan Partisinin çekliği muhalefet, Protokollerin parlamentoda onaylanması için Türkiye'nin soykırımı tanıması ve hatta tazminat ödemesi ve Doğu Anadolu, Çukurova ve buradan Karadeniz'e kadar olan Ermeni topraklarını kendilerine vermesi şartlarını ileri sürmektedir³⁴.

Bu iki Protokol'ün her iki ülkenin kendi prosedürüne göre parlamentolarından onay alması gerekmektedir. Türkiye'de söz konusu Protokoller AKP Hükûmeti tarafından TBMM'ye sevk edilmiş ve 21 Ekim 2009 tarihinden beri Dışişleri Komisyonunda bekletilmektedir. Türkiye'nin Protokolleri bekletme gerekçesi -her ne kadar Protokollerde yer almıyorsa da- Ermenistan'ın işgal ettiği Karabağ'dan çekilmesi şartını yerine getirmesi olarak açıklanmıştır. Ermenistan tarafında ise bu Protokoller prosedür gereği önce Ermenistan Anayasa Mahkemesine sunulmuş ve Mahkeme 12 Ocak 2010 tarihinde üç şerh düşerek Protokolleri Ermenistan Anayasa'sına uygun bulmuştur. Mahkemenin Protokollere ilişkin düştüğü şerhlerden ilki Ermeni soykırımının tarihî bir gerçeklik olduğu ve bunun söz konusu Protokoller nedeniyle tartışmaya açılmayacağı, kurulması öngörülen Ortak Tarih Komisyonunun bu konuyu ele almasının Anayasa'ya aykırı olacağı, ikincisi Türkiye sınırı ile ilgili olup Protokollerin Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesi'nin 11'nci maddesinde Türkiye'nin Doğu Anadolu ve kısmen de Güneydoğu Anadolu bölgeleri için yapılan "Batı Ermenistan" atfına aykırı yorumlanamayacağı, dolayısıyla mevcut sınırları belirleyen 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması ve 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşmalarının geçersiz olduğu, üçüncüsü ise Türkiye'nin ileri

sürdüğü Dağlık Karabağ şartının Ermeni Hükûmetince kabul edilemeyeceği şeklindedir. Böylece söz konusu Protokollerin imzalandığında yoruma açık olan maddeleri, Ermenistan hukukunda temyizi mümkün olmayan Anayasa Mahkemesi kararı ile artık sınırları iyice belirlenmiş ve Protokollerin içeriği yeniden tanımlanmıştır. Bu nedenle, Türk Dışişleri Bakanlığı 18 Ocak 2010 tarihli açıklamasında “Söz konusu Karar’da, Protokollerin lafzına ve ruhuna aykırı ön koşullar ve kısıtlayıcı hükümlerin zikredildiği tespit edilmiştir.” diyerek Ermenistan Anayasa Mahkemesinin kararına tepki göstermişse de aynı açıklamada “Türkiye ... söz konusu Protokollerin asli hükümlerine bağlılığını muhafaza etmektedir.” açıklamasında bulunmuştur.³⁵ Türkiye’nin bu resmî tavrı yine muhalefet tarafından ciddi bir şekilde eleştirilmiş ve MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli Hükûmetin söz konusu protokolleri TBMM’den geri çekerek bunların hükümsüz olduğunu ilan etmesini istemiştir³⁶

Ermenistan’ın resmî yaklaşımı ilişkilerin normalleşmesi için ilk adımı atan tarafın kendileri olduğu, dolayısıyla mezkûr Protokollerin önce Türkiye tarafından onaylanması gerektiği şeklindedir. Ancak şu hususu da belirtmeliyiz ki, Ermenistan Anayasa Mahkemesinin şartlı onayından sonra Ermenistan’ın söz konusu Protokolleri Parlamentosundan geçirmek için bir sıkıntısı kalmamıştır. Türkiye ise Protokollerin onayını Dağlık Karabağ sorununun çözümüne ve Ermenistan Anayasa Mahkemesinin kararının geçersiz sayılmasına endekslemiştir. Bu nedenle Türkiye ABD ve Rusya nezdinde girişimlerde bulunarak söz konusu sorunların çözümü için Ermenistan’a baskı yaptırmaya çalışmaktadır.

Ancak, ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesinin 4 Mart 2010 tarihinde 1915 Olaylarını soykırım olarak tanımayı öngören tasarımı kabul etmesinin ardından, Türkiye’de başta MHP olmak üzere muhalefet partileri AKP Hükûmetinden Ermenistan ile imzalanan Protokollerin TBMM’den geri çekilmesini bir kez daha talep etmiştir. MHP lideri Devlet Bahçeli, ayrıca ABD ile ilişkilerin gözden geçirilmesi ile Başbakanın 12-13 Nisanda yapılması planlanan ABD seyahatini askıya alması çağrısında bulunmuştur.³⁷ AKP Hükûmeti ABD’nin bu Kararına tepki olarak Vaşington Büyükelçisini istişarelerde bulunmak üzere Ankara’ya çağırmıştır. Ancak Başbakan Erdoğan 2 Nisan 2010 tarihinde yaptığı açıklamada, Büyükelçinin görevine döneceğini kendisinin de ABD seyahatini gerçekleştireceğini açıklamıştır.³⁸ Büyükelçi Namık Tan 6 Nisanda ABD’ye dönerken yaptığı açıklamada “Ankara’ya istişareye çağrılmam suretiyle vermek istediğimiz mesaj muhataplarımızca alınmıştır ve algılanmıştır. Bunun karşılığında biz de tatmin olduğumuz cevapları aldık. Dolayısıyla artık benim de görevimin başına dönme zamanım gelmiş oluyor.” demiştir.³⁹ ABD yönetiminin verdiği tatmin edici cevapların ne olduğu ise açıklanmamıştır. Bu cevaplardan birisinin “sözde soykırım tasarısını Temsilciler Meclisi günde-

mine getirmeme" ve ABD Başkanının 24 Nisandaki konuşmasında "soykırım" tabirini kullanmayacağı olduğu tahmin edilmektedir. Eğer tatminkâr cevaplar (!) bunlarla sınırlıysa, ABD'nin mevcut olumsuz politikasında hiçbir değişiklik olmadığı anlamına gelir ki bu durum ABD bakımından Türkiye ile alay etmek, AKP Hükûmeti bakımından da acziyet ve teslimiyet ifadesinden başka bir anlam taşımamaktadır.

Diğer taraftan, ABD Başkanı Obama 24 Nisan öncesinde, Başbakan Erdoğan ile Ermenistan Cumhurbaşkanı Serkisyan'ı bir araya getirmiştir. Bu zirve öncesinde 6 Nisanda yapılan bir açıklamaya göre Ermenistan Parlamentosu Protokolleri görüşme kararı almış⁴⁰, ancak Başbakan Erdoğan'ın Sarkisyan'a bir özel temsilci ve bir mektup göndermesinden sonra Ermenistan tarafı Protokollerin kendi meclislerindeki onay sürecini durdurduklarını açıklamışlardır⁴¹. Kanaatimizce, Başkan Obama ve Başbakan Erdoğan Ermenistan'dan Protokollerin onay sürecini durdurmasını istemişlerdir. Zira Anayasa Mahkemesinin düştüğü şerhlerden sonra Protokolleri onaylama konusunda bir engeli kalmayan Ermenistan'ın bu onay sürecini tamamlaması hâlinde, bu durum, Protokollerin Ermenistan'ın istediği şekilde yapıldığı ve Türkiye'nin hassasiyetlerini gözetmediği şeklindeki muhalif çevrelerin görüşünü kuvvetlendirecek ve böylece Protokollerin TBMM'de onayını zora sokacaktır. Bu nedenle taktik gereği Ermenistan'dan frene basması istenmiş, Protokollerin öncelikle Türkiye tarafından onaylanması yolu tercih edilmiştir. Önümüzdeki dönemde ABD'nin Protokolleri Meclisinde onaylaması için Türkiye üzerinde baskı oluşturması ve Başbakan Erdoğan'ın da Anayasa değişikliği sürecinin ardından Protokolleri TBMM'den geçirmek için zemin yoklaması yapılması beklenmelidir.

ABD ve Sözde Ermeni Soykırımı İddiası

ABD'de her yıl Nisan ayı öncesinde Temsilciler Meclisi gündemine getirilen ve bir alt komite olan Dış İlişkiler Komitesinde kabul edilen sözde soykırımı tanıma tasarıları, her defasında ABD Başkanının müdahalesi ile Temsilciler Meclisinde oylama aşamasına gelmeden kadük kalmaktadır. ABD'deki Ermeni diasporasının baskılarıyla her yıl yaşanan bu süreç Türk-Amerikan ilişkilerinde gerginliğe yol açmaktadır. Yine Ermeni diasporasının ABD Başkanının her yıl 24 Nisanda yapmakta olduğu konuşmada 1915-17 Olayları için "soykırım" tabirini kullanmasını talep etmesi bir başka gerginlik kaynağı olmaktadır. Bugüne kadar ABD Başkanları "soykırım" tabirini kullanmamış, ancak Başkan Obama 24 Nisan 2009 tarihli konuşmasında Ermenilerin soykırım için kullandığı ifade olan "Merts Yegern (Büyük Felaket)" tabirini kullanmış, 2010 yılı 24 Nisanında da aynı tabiri tekrar etmiştir.

ABD’de 2000 yılı nüfus sayımına göre resmî olarak 385 bin Ermeni asıllı Amerikalı yaşamaktadır. ABD’deki Ermeni asıllıların gerçek sayısı bu rakamın üzerinde olsa da Ermenilerin iddia ettiği gibi 1,5-2 milyon değildir. Ermenilerin en yoğun olduğu yer California eyaletinde Los Angeles ve civarındır. Dolayısıyla, ABD’deki Ermeni nüfusun ABD yönetimi üzerindeki etkisi bu nüfus oranından değil, federal düzeydeki siyasi partilerde ve siyasi kuruluşlarda yer alan Ermeni asıllılardan ve etkin lobi faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim ABD Kongresine seçilmiş Ermeni asıllı tek bir Temsilciler Meclisi üyesi ya da senatör bulunmamaktadır.⁴²

Türkiye’de de televizyonlarda canlı yayımlanan ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesinin 4 Mart 2010 tarihli oylamasında yaşananlar da göstermektedir ki normal oylama süresinde reddedilmesi gereken tasarı teamüllere aykırı olarak birkaç defa uzatılmış ve tasarı lehinde çoğunluk sağlanır sağlanmaz oylama bitirilmiştir. Diğer taraftan oylamanın zamanı bir ay öncesinden belli iken tasarinın geçmemesi için ABD yönetimi Komite nezdindeki faaliyetlerini son dakikaya bırakmıştır.⁴³ Böylece ABD yönetimi âdeta tasarinın Komiteden geçmesini arzular bir görüntü sergilemişlerdir. ABD yönetiminin amacının Türkiye ve Ermenistan arasındaki iki Protokol’ün TBMM’den geçmesi için Türk tarafına baskı yapma amacıyla olduğu açıktır. Bir önemli husus da tasarıya ret oyu veren Komite üyelerinin bir kısmının esasında soykırımı kabul ettikleri, ancak Irak ve Afganistan’daki Amerikan askerlerinin ve ABD operasyonlarının güvenliğinin tehlikeye girmesi için ret oyu verdiklerini açıklamalarıdır. Bu durum bir taraftan Türk-Amerikan ilişkilerinin önemini gösterirken diğer taraftan Türkiye’nin lobicilik faaliyetlerinde ve bu haklı davasını ABD’nin ilgili platformlarında anlatmada ne kadar yetersiz kaldığını göstermektedir.

Bu genel çerçeve ve ABD Başkanının TBMM’deki son konuşması da açıkça göstermektedir ki ABD yönetimi sözde soykırımı ilişkin tasarıyı Türkiye’ye karşı bir koz olarak kullanmaktadır. ABD yönetimi böylelikle her yıl tasarıyı geçirmemek için Türk-Amerikan ilişkilerindeki sorunlu alanlarda tavizler koparmaya çalışmaktadır. Son dönem yapılmak koparılmak istenen taviz ise ABD için stratejik enerji hatlarının geçiş güzergâhı olan Kafkasya’da istikrarı sağlamak için Türkiye ile Ermenistan arasındaki kopuk siyasi ilişki-

Ermeni diasporasının ABD Başkanının her yıl 24 Nisanda yapmakta olduğu konuşmada 1915-17 Olayları için “soykırım” tabirini kullanmasını talep etmesi bir başka gerginlik kaynağı olmaktadır.

lerin normalleştirilmesidir. ABD yönetimi iki ülke arasında varılacak bir çözümün hangi ülkenin çıkarlarına hizmet edeceği ile ilgili değildir. Sadece ABD çıkarlarını düşünmektedir. Hâlbuki Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkileri sadece bu iki ülkeyle sınırlı değildir. Soruna, birbirlerine "Bir millet iki devlet" anlayışıyla yaklaşan Azerbaycan da dâhildir. Sadece Türkiye ve Ermenistan'ı tatmin edecek ve Ermenistan-Azerbaycan sorunlarına çözüm getirmeyen bir çözüm Türk dış politikasının çıkarlarına hizmet etmeyecektir. Zira Türkiye'nin Ermenistan'a karşı uyguladığı mevcut politika Ermenistan karşısında Azerbaycan'a da destek vermektedir. Bir başka deyişle, Azerbaycan'ın Ermenistan politikasında Türkiye'nin desteği stratejik bir önem taşımaktadır. Bu nedenle, Dağlık Karabağ ve işgal altındaki Azeri topraklarına ilişkin sorun çözümlenmeden Türkiye ile Ermenistan'ın bir anlaşmaya varmaları, bu sefer Türkiye ile Azerbaycan'ın ilişkilerini bozacaktır. Üstelik mevcut gidişata bakılırsa Türkiye ile Ermenistan arasında varılacak anlaşma zaten Türkiye'nin çıkarlarını koruyacak bir anlaşma olmayacaktır.

Bugüne kadar 20 ülke parlamentosunda sözde soykırım kabul edilmişken böyle bir Karar'ın ABD Kongresinden geçmesinin Türkiye için önemi nereden kaynaklanmaktadır? Bunun nedeni siyasi olduğu kadar belki de bundan daha çok hukukidir. Zira bazı Amerikan eyaletlerindeki yerel mahkemeler 1915-17 Olaylarında mağdur olan Osmanlı tebaası Ermenilerin mirasçıları için hayat sigortası kapsamında yabancı sigorta şirketleri aleyhine tazminat kararları vermekte, ancak eyalet temyiz mahkemeleri ise iddia edilen soykırım suçunun ABD tarafından federal seviyede resmen tanınmamış olduğu gerekçesiyle bu kararları bozmaktadır.⁴⁴ Eğer sözde soykırım suçu federal seviyede tanınmış olursa eyalet temyiz mahkemeleri bu tazminat kararlarını bozmayacaktır. Bunun sonucunda da yabancı sigorta şirketleri sözde soykırım mağdurlarının mirasçılarına yüksek tazminatlar ödeyecek ve bizim açımızdan daha da önemlisi ödedikleri bu tazminatları Türkiye'ye rücu etmeye çalışacaklardır. İşte Ermeni lobbisinin ABD eyalet parlamentolarından soykırımı tanıma kararları çıkarmış olmasına rağmen federal düzeydeki ABD Kongresinden de soykırımı tanıma kararı çıkarmak istemesinin önemli nedenlerinden birisi de budur. Bu nedenle, Türkiye'de iktidara yakın çevrelerin bugünlerde Türk kamuoyu nezdinde yapmaya çalıştığı ABD Kongresinden soykırımı tanımaya dönük bir "kanun" değil sadece bir "tanıma kararı" çıkabileceği, bu Karar'ın çıkmasının bir şey ifade etmeyeceği, bu Karar'dan daha ağır kanunların 20 ülkede çıktığı hâlde bir şey olmadığı yolundaki propagandası gerçeği yansıtmamaktadır. ABD Kongresinden çıkacak bir soykırımı tanıma kararı sadece bir insanlık suçunun haksız yere Türk milletine isnat edilmesi sonucunu doğurmayacak, diğer taraftan Osmanlı Devleti döneminde yaşanmış olsa bile Osmanlı'nın mirasçısı Türkiye Cumhuriyeti için de tazminat ve toprak talepleri gibi önemli hukuki sonuçların da doğmasına

yol açabilecektir. Nitekim ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesinin kabul ettiği Karar metninde sözde Ermeni soykırımının “1915’ten 1923’e kadar uygulandığı” ifade edilmekte⁴⁵, dolayısıyla 23 Nisan 1920’de kurulan TBMM ve Türkiye Cumhuriyeti de töhmet altında bırakılmaktadır.

Rusya Federasyonu ve Sözde Ermeni Soykırımı İddiası

Rusya’nın gerçek politikası Türkiye ve Ermenistan ile Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki sorunların devamından yanadır.

Sözde soykırımı tanıma Karar’ını 1995 ve 2005 yıllarında iki defa Parlamentosundan geçiren Rusya’nın bu yöndeki politikası genelde klasik “sıcak denizlere inme politikası” ve özelde de Kafkas politikası çerçevesinde şekillenmektedir.⁴⁶ Rus yönetiminin resmî beyanları barışçıl mesajlar içerse de Rusya’nın gerçek politikası Türkiye ve Ermenistan ile Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki sorunların devamından yanadır. Zira Rusya, bu yolla çözümde hep desteği aranan bir ülke konumunda bulunmaktadır. Rusya böylece Batı’ya kayarak kontrolünden çıkma riski bulunan Ermenistan ile gittikçe Türkiye ve ABD’nin tarafına kaymakta olan Azerbaycan’ı kendi saflarında tutma çabası içerisinde. Şu bir gerçektir ki Rusya’nın askerî üsleri ve ekonomik yatırımları ile Ermenistan üzerinde kurmuş olduğu kontrol sağlam temellere dayanmamaktadır. Ermenistan

ile Türkiye arasındaki sorunlar bir şekilde çözülsün, çok kısa bir süre içinde Ermenistan ekonomik olarak Türkiye’ye bağımlı bir hâle gelecektir. Henüz ilişkiler bu kadar kopmuş durumda iken yaklaşık 100 bin Ermenistan vatandaşının kaçak olarak Türkiye’de çalışıyor olması bunun en açık kanıtıdır. Türkiye Ermenistan için hem kutup olarak Batı ekonomik ve siyasi sistemine hem coğrafi açıdan denizlere ve dolayısıyla dünyaya açılan kapı konumundadır.

Rusya, Türkiye’nin Azerbaycan’a destek veren politikalarından vazgeçemeyeceğini görmekte ve bu nedenle Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki sorunların çözüm platformu olan Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) Minsk Grubunda çözüme yönelik etkili bir politika izlememektedir. ABD ve AB’nin sözde soykırım kararlarıyla Türkiye’nin köşeye sıkıştırılmasının Rus çıkarlarına da hizmet ettiğini görmektedir. Zira mevcut AB ve ABD politikaları Türkiye’nin Ermenistan’a kapalı olan sınırlarını açması, ilişkileri normalleştirilmesi ve sözde soykırım iddialarını kabul etmesi, bunların yanı sıra Azeri-Ermeni uyuşmazlık konularını hariçte tutması yönündedir. Bu sorun yumağına AKP iktidarının yaklaşımını yansıtan iki Protokol’e bakıldı-

ğında, Türkiye'nin AB ve ABD'yi sözde soykırım iddialarından vazgeçirebilme için diğer şartları kabul edebileceği anlaşılmaktadır. Yani Ermenistan ile sınırları açıp ilişkileri normalleştirirken Azeri-Ermeni uyuşmazlık konularının çözümünü ön şart olmaktan çıkarma yaklaşımını kabul edeceği görülmektedir. Bu durum şüphesiz Türkiye-Azerbaycan ilişkilerine çok büyük zararlar verecek ve Azerbaycan'ı Rusya'ya daha da yakınlaştıracaktır (ABD'nin bu hususu kendi stratejik çıkarları açısından da değerlendirmesi gerekir. Eğer ABD bunu göremiyorsa Türkiye'nin bu riski ABD'ye göstermesi ve ABD'nin mevcut politikasını gözden geçirmesini sağlaması gerekir.).

Sorunu Uluslararası Yargıya Götürme Teklifi

MHP Milletvekili ve Emekli Büyükelçi rahmetli Gündüz Aktan ile CHP Milletvekili ve Emekli Büyükelçi Şükrü Elekdağ tarafından seslendirilen ve son olarak da MHP Genel Başkan Yardımcısı ve Emekli Büyükelçi Deniz Bölükbaşı'nın yeniden gündeme getirdiği sözde soykırım iddialarını uluslararası yargıya götürme teklifi gerek resmî gerekse akademik çevrelerde tartışılmaya başlanmıştır.

Teklif göre iki hukuki yol izlenebilir:⁴⁷ Birincisi Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme'ye aykırı olarak sözde Ermeni soykırımını tanıyan 20 ülke hakkında Sözleşme'yi ihlalden dolayı Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanında (UAD) dava açmaktır. Buna göre Sözleşme iki yönden ihlal edilmektedir: İlki soykırım iddiasının yetkili hukuki mercilerin tahkikatına dayanması gerekirken bu yapılmadan söz konusu ülkelerin soykırımı tanımaları; diğeri ise bu tahkikat sonucunda Sözleşme'de bahsedilen yetkili mahkemenin karar alması zorunluluğu bulunurken böyle bir karar olmaksızın soykırım iddiasının tanınmış olmasıdır. İşte Türkiye bu gerekçelerle Sözleşme'nin 9'uncu maddesine göre soykırım iddiasını tanıyan 20 ülke aleyhine UAD'nda dava açarak soykırım kararı alan söz konusu ülke parlamentolarının buna yetkilerinin olup olmadığının ve 1915-17 Olaylarının soykırım kapsamına girip girmediğinin karara bağlamasını isteyebilir.

İkinci hukuki yol ise Ermenistan Devleti'nin de rıza göstermesi hâlinde Türkiye'nin bu ülke ile ikili bir "tahkimname" hazırlayarak 1915-17 Olaylarının söz konusu Sözleşme çerçevesinde soykırım olup olmadığı yolunda karar almasını teminen Lahey'deki Uluslararası Tahkim Mahkemesine gitmesidir. Ancak bu yola gidilmesi için Türkiye'nin mezkûr Soykırım Sözleşmesi'nin 1915-17 Olaylarına tatbikini kabul etmesi gerekecektir. Zira, BM'nin soykırımla ilgili bu Sözleşmesi 1948 tarihli olup bu tarihten sonraki olaylara uygulanabilmektedir. Kanaatimizce bu yol az da olsa riskli bir yol olacaktır. Zira bugüne kadar UAD'de Türkiye ile ilgili olarak açılan kırkı aşkın davadan

sadece birisinde (Bozkurt-Lotus Davası) Divan Türkiye lehine karar vermiştir. Diğer bütün davalarda Türkiye aleyhine karar veren UAD'nin bu kararlarının tamamının hakkaniyete uygun olduğu hususu tartışmalıdır. Bu nedenle, sadece sözde soykırım iddiasının tespiti ile kalmayıp akabinde tazminat ve toprak taleplerine de yol açacak bir hukuki sürece başlarken çok dikkat edilmeli, mümkünse bu yola girilmemelidir.

Ş. Elekdağ'a göre Türkiye ikinci hukuki yola rahatlıkla başvurabilir, zira Ermenistan'ın 1915-17 Olaylarını bir Türkiye ile tahkimname düzenleyerek tartışmaya açma ihtimali sıfırdır. Ancak Türkiye'nin bu teklifte bulunması uluslararası platformda Türkiye'yi siyasi yönden çok avantajlı bir konuma getirecek, hiçbir riske sokmayacak, Türk tezlerine inandırıcılık sağlayacaktır.⁴⁸ Bize göre de Türkiye için en uygun hukuki yol sözde soykırım iddiasını Uluslararası Tahkim Mahkemesine götürmek için Ermenistan Devleti'ne çağrıda bulunmaktır.

Sonuç

Genel olarak Türkiye'deki azınlıklar konusu, Osmanlı Devleti'nin duraklama ve çöküş dönemlerinden itibaren Avrupa ile bir sorun alanını oluşturmuştur. Avrupalı devletler azınlıklar konusunu, Osmanlı'nın iç işlerine karışabilmek, Osmanlı idaresi üzerinde baskı oluşturarak politikalarını yönlendirmek ve azınlık unsurlarını isyana teşvik ederek Osmanlı Devletini zayıf düşürüp parçalamak için "siyasi bir araç" olarak ele kullanmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Batılı devletlerce tanınmasını sağlayan Lozan Antlaşmasında azınlık hakları evrensel standartlarda belirlenmiş ve uzunca bir süre, azınlıklar konusu Türkiye ile Avrupalı devletler arasında bir sorun olmaktan çıkmıştır. Ancak, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Kıbrıs sorunu nedeniyle önce Yunanistan ile ilişkilerin bozulmaya başladığı 1950'lerin ortalarından itibaren Rum azınlık konusu, 1970'lerin başlarından itibaren de yurt dışındaki Ermeni terör örgütlerinin daha I. Dünya Savaşı sonrası Batılı devletlerce soruşturulup bir kanıt bulunmadığı için kapatılan sözde Ermeni soykırım iddiasını gerekçe göstererek Türk diplomat ve vatandaşlarına karşı başlatıkları eylemler nedeniyle, bu konu hem Türkiye'nin hem Avrupa'nın gündemine yeniden gelmiştir. Türkiye'de yaşayan Ermeni azınlık mensuplarının "bireysel her türlü hak ve hürriyetler" konusunda bir sıkıntı ya da şikâyeti yoktur. Sorun olarak gündeme getirilenler, yurt dışında yaşayan bir kısım Ermeni lobisinin sözde soykırım iddiasını siyasi ve ekonomik rant aracı olarak kullanmasından, Batılı ülkeler ile AP gibi kurumların da bu konuları birer siyasi istismar konusu hâline getirmelerinden kaynaklanmaktadır.

Başta AP olmak üzere zaman zaman da diğer AB kurumlarının Türki-

ye'deki azınlıkların sorunlarına yaklaşımı, Türkiye'yi ve çoğu üyesini bağlayan Lozan Antlaşmasını yok sayan bir anlayış çerçevesinde şekillenmiştir. AB yaklaşımının bir başka önemli özelliği ise bu azınlık sorunlarına yaklaşırken tarafsız olamamasıdır. Nitekim AB, Rum azınlık ile ilgili konularda kendi üyesi Yunanistan'ın güdümüne girmekte; sözde Ermeni soykırımı iddiasında ise geçmişte bu ulusu barış ve kardeşlik içinde birlikte yaşadıkları Osmanlıya karşı isyana teşvik ederek büyük acılar yaşanmasına yol açmalarının suçluluğunu üzerlerinden atmak isteyen İngiltere ve Fransa gibi üyelerinin işlenmemiş bir suçu Türkiye'nin üzerine atma politikalarına alet olmaktadır. Diğer taraftan AB, Türkiye'nin müzakere ve dolayısıyla tam üyelik sürecinin süresini ve hızını kendi çıkarlarına göre ayarlamak ve gerek görürse bu üyeliği engellemek için hâlihazırda kullandığı "Kıbrıs sorunu ve GKRY" enstrümanını kaybetmesi, yani Kıbrıs sorununun çözülmesi durumunda, kullanacağı "yedek enstrüman" olarak başta "sözde Ermeni soykırımının Türkiye'ce tanınması şartı" olmak üzere azınlık sorunlarını kullanacağı görülmektedir. Sorunun aşılması için AB'nin ve üyelerinin bu çarpık yaklaşımından ve oyunlarından vazgeçmesi gerekmektedir. Şüphesiz Türkiye'ye düşen görev de AB'nin bu oyununu ifşa edip AB'ye karşı tedbirler geliştirerek bu oyunu bozmaktır.

Gerek ABD gerekse Rusya sözde Ermeni soykırımı konusunu tamamen kendi millî çıkarları açısından istismar etmekte ve Türkiye'ye karşı taviz koymak için bir araç olarak kullanılmaktadırlar. Her iki ülkenin bu konudaki son dönem politikaları Kafkasya politikası ekseninde gelişmektedir. ABD Türkiye'deki yönetimin zayıflığından faydalanarak soykırım kararını Kongreden geçirmemek karşılığında Türkiye-Ermenistan ilişkilerini normalleştirmeye ve böylece enerji yollarının güvenliğini sağlamaya çalışmakta, Rusya ise Ermenistan'ı Batıya kaptırmamak için sorunun devamından yana bir politika izleyerek hem Türkiye hem Ermenistan hem Azerbaycan'ın çözüm için kendisine muhtaç olmasını sağlamaya çalışmaktadır. Ancak ABD ve Rusya'nın yeterince değerlendiremediği gerçek şudur ki Türkiye-Azerbaycan ilişkileri bu sorunda kilit önem taşımaktadır. Türkiye'deki bugünkü iktidar Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin bu nedenle bozulmasını göze alabilirse de bu iktidar Türkiye'nin yönetiminde ilelebet kalmayacaktır. Mevcut AKP iktidarının baskı altında kabul edeceği sözde çözümler yeni dönemde kabul görmeyecek ve uygulanma imkânı bulamayacaktır. Kuruluşunda haksız ve gerçek dışı soykırım iddialarına, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne aykırı taleplere dayalı bir Ermenistan ile ilişkileri normalleştirme adına "Bir millet iki devlet" anlayışındaki Türkiye-Azerbaycan ilişkileri feda edilmeyecektir. Neticede Azerbaycan-Ermenistan sorunlarının da çözümünü öngörmeyen bir Türkiye-Ermenistan normalleşmesi bölgeye istikrar getirmeyecektir.

Ermenistan tarafı Anayasa Mahkemesinin üç şerh düşerek onayladığı

Protokolleri Ermeni Parlamentosundan geçirmek konusunda bir zorluk yaşamayacaktır. Ancak, Ermenistan taktik olarak onay sürecini durdurmuştur. Zira Ermenistan'ın Protokolleri kolayca onaylaması, Protokoller hakkında Türkiye'de geniş bir kesimde mevcut olan şüpheleri doğrulayacaktır. Bu nedenle Protokollerin öncelikle Türkiye tarafından onaylanması yoluna gidilmektedir. Neticede, Anayasa değişikliği süreci sonrasında Başkan Obama'nın da baskısıyla AKP Hükümetinin söz konusu Protokolleri TBMM'den geçirmeye çalışması beklenmelidir.

Sözde Ermeni soykırımı iddiasının bir taraftan bugünkü Ermeni kimliğinin oluşumunda en önemli unsur oluşu, diğer taraftan Ermeni diasporası için çok önemli bir rant aracı olduğu hususlarını göz önünde bulundurduğumuzda, bu soruna ilişkin olarak Türkiye'nin karşısında "sağlıklı ve makul" bir karşı taraf bulunmadığı açıktır. Buna bir de soruna Türkiye dışından taraf olan AB ülkeleri, ABD ve Rusya'nın da tarihten kaynaklanan suçluluk duygularını Türkiye'nin üzerine atmak istedikleri gerçeğini eklediğimizde, sorunun tartışıldığı uluslararası platformların objektiflik, hakkaniyet, doğruluk gibi kriterler bakımından da oldukça elverişsiz olduğu görülmektedir. Durum böyle olunca Türkiye'nin bu yapay sorunda hakkaniyete uygun bir çözümün gerçekleşeceğini, yani 1915-17 Olaylarının bir soykırım olmadığına tescil edilmesini beklemesi safdillik olacaktır. Türkiye bakımından yapılması gereken, kendi arşivlerini tarihçilere nasıl açıyorsa Ermenistan'ın ve ilgili diğer ülkelerin de arşivlerini aynı şekilde araştırmacıların kullanımına açmalarını talep etmek ve konuya ilişkin belgeleri yayımlamaya devam etmek olmalıdır. Yoksa adına "komşularla sıfır sorun" denilen uluslararası ilişkiler gerçekliğine uymayan bir ütopyayı esas alarak kendilerine soykırım yapıldığına *iman etmiş* bir tarafla uzlaşmaya çalışmak olmamalıdır. Zira bu şartlar altında bir uzlaşma ancak Türkiye tarafından bu iddianın kabul edilmesi hâlinde mümkün olabilecektir. Türkiye'yi hâlihazırda yönetenlerin bu gerçekleri görmesi ve öncelikle TBMM'nde bekleyen söz konusu Protokolleri geri çekerek masanın diğer tarafında olanları "tarihî gerçek" in soykırım olmadığına ikna etmeye çalışması gerekir. Şüphesiz bu "gerçek" e ilk önce kendilerinin inanması gerekir. ■

¹ Geniş bilgi için bk. Hüseyin Nazım Paşa, **Ermeni Olayları Tarihi I**, hzl. Necati AKTAŞ, Mustafa OĞUZ, Mustafa KÜÇÜK, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Nu.:15,1998, s.V-VI; Kâzım KARABEKİR, **Ermeni Dosyası**, Yay. hzl. Faruk ÖZRENGİN, İstanbul: Emre Yayınları, 1994; Mim Kemal ÖKE, **Ermeni Sorunu 1914-1923 (Devletin Dış Politika Araç Alternatifleri Üzerine Bir İnceleme)**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.

² bk. O. Doğu SİLAHÇIOĞLU, **Kuşatılmış Türkiye**, İstanbul: Günizi Yayıncılık, 2005, s. 194-195; Öke, age., s. 117.

³ bk. "Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Sayın Abdullah Gül'ün 13 Nisan 2005 tarihinde

TBMM’de Ermeni İddiaları Konusunda Yapılan Genel Görüşmede Yaptığı Konuşma”, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/ErmeniSoykirimIddialari/DBAbdullahGulun13NisanKonusmasi.htm, erişim tarihi: 16 Ağustos 2007.

⁴ bk. Stanford SHAW’un “History of Ottoman Empire and Modern Turkey” isimli eserinin 315 ve 317’nci sayfalarından nakleden, Taha AKYOL, “Tarihin Yazdığı”, **Milliyet**, 23 Eylül 2000.

⁵ bk. “Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı ...”

⁶ bk. agy.

⁷ bk. AKYOL, agy.

⁸ bk. <http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa&No=154>, erişim tarihi: 8 Nisan 2010.

⁹ bk. <http://www.etikhaber.com/content/view/84829/33/> erişim tarihi: 8 Nisan 2010.

¹⁰ Sözleşme metni için bk. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/044/31/IMG/NR004431.pdf?OpenElement>, erişim tarihi: 8 Nisan 2010.

¹¹ bk. Dışişleri Bakanlığı, “Ermeni İddiaları ve Tarihi Gerçekler”, http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/475A6DA4-9733-448E-87EF-1F07F0E9683D/0/Ermeni_iddialari_ve_Tarihi_Gercekler_Turkce.pdf, erişim tarihi: 1 Temmuz 2007.

¹² bk. Dışişleri Bakanlığı, “Ermeni İddiaları ve Tarihi Gerçekler”; Ermeni azınlığa göre bu rakam 70.000 civarındadır, bk. <http://www.iraper.org/main.aspx?Action=DisplayNews&NewsCode=N000001634&Lang=TR>, (İstanbul Ermeni Patrikhanesi web Sayfası), erişim tarihi: 1 Temmuz 2007.

¹³ bk. Mehmet Ali BİRAND, **Türkiye’nin Ortak Pazar Macerası 1959-1985**, 3.bs. (y.y.): Milliyet Yayınları, 1987, s. 440.

¹⁴ bk. **Cumhuriyet**, 19 Haziran 1987.

¹⁵ bk. Fahir ARMAOĞLU, “Bir Tatsız Karar”, **Tercüman**, 20 Haziran 1987.

¹⁶ AP bu “tavsiye kararını” alırken ileride 2005 yılında bir Müzakere Çerçeve Belgesi’nin hazırlanıp AP’nin tavsiye niteliğindeki kararların Türkiye bakımından “bağlayıcı” olacağını herhâlde düşünmemişti.

¹⁷ Uğur KILINÇ, **Türkiye - Avrupa Toplulukları İlişkileri (Ekonomik, Sosyal, Siyasi, Hukuki ve İdari Yönden) (1983-1988)**, Ankara: Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını, 1990, s. 146-147.

¹⁸ bk. **Tercüman**, 16 Eylül 1987.

¹⁹ bk. **Cumhuriyet**, 18 Eylül 1987.

²⁰ bk. **Son Havadis**, 9 Kasım 1987.

²¹ Örneğin, AP, 1999 yılı Türkiye İlerleme Raporu’na ilişkin aldığı kararda (resolution), “*Türk Hükûmetine ve Türk Büyük Millet Meclisine, özellikle modern Türkiye devletinin kurulması öncesinde Ermeni azınlığın maruz kaldığı soykırımın kamuoyu önünde kabulü ile, Türk toplumunun önemli bir parçasını oluşturan Ermeni azınlığa taze bir destek vermesi çağrısında bulunur.*” demektedir. bk. Suat İLHAN, **Avrupa Birliği’ne Neden Hayır: 2**, İstanbul: Ötügen Neşriyat AŞ., 2002, s. 133. Yine, AP’nin 15 Kasım 2000’de kabul ettiği ve esas olarak Kıbrıs Sorunu ile Kürtlerin sorunlarına ilişkin olan Morillon Raporu’nda “Türkiye’de Ermeni soykırımını yapıldığı” yer alıyordu. Bakz. Cüneyt YENİGÜN, “Milli Egemenlik ve Supranasyonalizm İnkilemi: Türkiye ve Avrupa Birliği’nin Dış Politikalarının Analizi”, **Tüm Yönleriyle Türkiye – AB İlişkileri**, drl. Mustafa AYKAÇ ve Zeki PARLAK, İstanbul: Elif Kitabevi, 2002, s. 408-409; Şaban H. ÇALIŞ, **Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişimi**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti, 2001, s. 363.

²² AP’nin Türkiye Raporu’nun Türkçe metni için bk. <http://www.ikv.org.tr/>. Ayrıca bk. Hüsnü MERDANOĞLU, **Kemalizm ile Avrupa Birliği’nin Çelişkisi**, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2006, s. 88.

²³ AP’nin 2006 Türkiye Raporu için bk. Avrupa Parlamentosu, “Türkiye’nin katılım sürecinde kaydettiği ilerlemeye ilişkin Avrupa Parlamentosu Kararı için Taslak Rapor”, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/eur-ling-report.pdf>, erişim tarihi: 15 Haziran 2007, s. 13.

²⁴ Yasemin ÇONGAR’ın haberi için bk. **Milliyet**, 28 Nisan 1986.

²⁵ bk. **Ortadoğu**, 3 Ekim 2006.

²⁶ bk. **Sabah**, 13 Nisan 2007.

²⁷ bk. Olli REHN, **Avrupa'nın Gelecek Sınırları**, çev. Onur ŞEN ve Hasan KAYA, İstanbul: 1001 Kitap Yayınları, 2007, s. 144.

²⁸ bk. Philip GORDON ve Ömer TAŞPINAR, "Turkey on the Brink", **The Washington Quarterly**, Vol.: 29, No: 3, (Summer 2006), s. 64.

²⁹ bk. Uğur KILINÇ, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Siyasi Boyutu ve Tam Üyelik Üzerine Et-kileri**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: 2008, s. 159.

³⁰ bk. Avrupa Birliği Komisyonu, **Türkiye 2005 İlerleme Raporu (COM (2005) 561 nihai)**. (Gayri Resmî Tercüme). http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf. erişim tarihi: 20 Kasım 2006. s. 151.

³¹ bk. <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil3/bas/b072m.htm> erişim tarihi: 7 Nisan 2009.

³² Protokol metinleri için bk. http://dosyalar.hurriyet.com.tr/turkiye_ermenistan_protokol.pdf, erişim tarihi: 2 Eylül 2009.

³³ MHP Genel Başkanı Devlet BAHÇELİ'nin yazılı basın açıklaması için bk. <http://www.mhp.org.tr/gbk.php?content=2663&cat=39>, erişim tarihi: 3 Eylül 2009; CHP Genel Başkanı Deniz BAYKAL'ın açıklaması için bk. <http://www.chp.org.tr/KonusmaDetayi.aspx?SpeechID=186>, erişim tarihi: 2 Eylül 2009.

³⁴ bk. Sedat LAÇİNER, "Ermenistan Anayasa Mahkemesi ve Protokoller", (20 Ocak 2010), <http://www.usakgundem.com/yazar/1400/ermenistan-anayasa-mahkemesi-ve-protokoller.html>, erişim tarihi 21 Ocak 2010.

³⁵ Dışişleri Bakanlığı açıklaması için bk. http://www.mfa.gov.tr/no_-14_-18-ocak-2010_-ermenistan-anayasa-mahkemesi_nin-turkiye-ermenistan-protokollerine-iliskin-gerekceli-karari-hk_.tr.mfa, erişim tarihi: 19 Nisan 2010.

³⁶ MHP Genel Başkanı Devlet BAHÇELİ'nin basın açıklaması için bk. <http://www.mhp.org.tr/gbk.php?content=2748&cat=50>, erişim tarihi: 20 Ocak 2010.

³⁷ MHP Genel Başkanı Devlet BAHÇELİ'nin basın açıklaması için bakz. <http://www.mhp.org.tr/gbk.php?content=2770&cat=50>, erişim tarihi: 5 Mart 2010.

³⁸ bk. **Milliyet**, 3 Nisan 2010.

³⁹ bk. <http://www.etikhaber.com/content/view/85616/48/>, erişim tarihi: 6 Nisan 2010.

⁴⁰ bk. **Hürriyet**, 07 Nisan 2010.

⁴¹ bk. <http://www.etikhaber.com/content/view/86322/33/>, erişim tarihi: 22 Nisan 2010.

⁴² bk. Ömer Engin LÜTEM, "ABD'deki Ermenilerin Sayısı", <http://www.avim.org.tr/degerlendir-metekli.php?makaleid=406>, erişim tarihi: 2 Nisan 2010.

⁴³ bk. **Milliyet**, 6 Mart 2010.

⁴⁴ Kaliforniya Eyaletinde 2009 yılında yaşanan örnek için bk. <http://www.haberler.com/abd-mahkemesinden-ermeni-soykirimi-tazminat-haberi/>, erişim tarihi: 2 Nisan 2010.

⁴⁵ Karar metni için bk. <http://www.turksam.org/tr/a1938.html>, erişim tarihi: 2 Nisan 2010.

⁴⁶ Rusya'nın Ermeni politikası hakkında geniş bir değerlendirme için bk. Rıdvan TÜMENOĞLU, "Osmanlı Devleti'nde Ermeni Sorunu ve Avrupa Devletlerinin Ermeni Politikaları" (18 Nisan 2006), <http://www.turksam.org/tr/a456.html>, erişim tarihi 2 Nisan 2010.

⁴⁷ bk. **Ortadoğu**, 21 Mart 2010.

⁴⁸ bk. **Ortadoğu**, 21 Mart 2010.

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

Düşünce Dünyasında Türkiz dergisi, sosyal bilimler alanında iki ayda bir yayımlanan hakemli bir dergidir. Her yılın son sayısında derginin yıllık dizini yayımlanır.

Makalenin yazarı; adını, soyadını, unvanını, görev yaptığı kurumu tam ve açık olarak belirtmeli; ayrıca iletişim sağlanacak açık adres, telefon numarası ve e-posta adresini vermelidir.

Dergiye gönderilen yazılar, bilgisayarla hazırlanarak PC uyumlu disket (CD veya DVD) üzerinde olmalı veya e-posta adresine gönderilmelidir.

Gönderilen yazılar, daha önce yayımlanmamış olmalıdır. Herhangi bir sempozyum, kongre vb. bilimsel toplantıda sunulmuş bildiriler veya diğer bilimsel yazılar; etkinliğin adı, yeri ve tarihi belirtilmek koşuluyla yayımlanabilir.

Dergimizde yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler ve sorumluluk yazarlara aittir

Yayımlanmaları amacıyla dergiye gönderilen yazılar; Yayın Kurulunca yayın ilkeleri açısından incelenir ve değerlendirilmek üzere alanında uzman iki hakeme gönderilir. Ancak, hakemlere yazar adı, yazarlara ise hakem adı bildirilmez. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olması hâlinde yazı, üçüncü bir hakeme gönderilir ve bu sonuca göre Yayın Kurulunca yazıların yayımlanması hususunda karar verilir.

Yayın Kurulu, hakemlerin eleştiri ve önerilerini dikkate alarak yazılar üzerinde anlatım açısından gerekli düzeltmeleri yapabilir.

Yayımlanması uygun görülmeyen yazılar, bir örneği saklanmak kaydıyla, yazarın isteği üzerine iade edilir.

Yazım Kuralları ve Biçimsel Özellikler

1- Dergiye gönderilen yazılar, Türk Dil Kurumunun *Yazım Kılavuzu*'na (kısaltmalar dâhil) uymak zorundadır. Yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.

2- Başlık: İçerikle uyumlu olarak en çok 10-15 sözcükten ibaret, tamamen büyük harfle, koyu (bold) ve 12 punto olmalıdır. Ara başlıklar, bölüm başlıklar ve alt başlıklar sadece ilk harfleri büyük olacak şekilde, 11 punto koyu (bold) yazılmalıdır.

3- Yazar adı ve adresi: Makale yazarı, adını, soyadını ve unvanını yazı başlığının altına (*) işaretini belirterek yazılmalıdır. Bu işaret, dipnotta gösterilecek, makale yazarının kurumu ve unvanı yazılacaktır. Herhangi bir kurumda görev yapmayan yazarlar, konumuna uygun sıfatları kullanılmalıdır: araştırmacı, yazar vb.

4- Ana metin: Yazılar, Times New Roman tipi ile 11 punto büyüklüğünde ve bir satır aralığıyla yazılmalıdır.

Alıntılar italik harflerle ve tırnak içinde verilmeli; beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan birer santimetre içeride, blok hâlinde ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır.

5- Yazılara bilgisayarla sayfa numarası verilmemelidir (Gerekirse çıktılar üzerinde kalemle verilebilir.)

6- Kaynak gösterme: Metin içinde yapılan göndermeler soyadı, basım yılı, gerektiğinde sayfa numarası parantez içinde belirtilmelidir: (Özbay 2010),

(Özbay 2010: 163). Yazarın aynı yıl yayımlanmış birden çok eserine gönderme yapılmışsa (Altın 2010 a Altın 2010 b); birden çok kaynağa gönderme yapılmışsa (Erkin 2008, Canbel 2009) şeklinde belirtilmelidir. Birden çok yazar adı yazılmalı ve “vd” kısaltması kullanılmalıdır: (Yakıcı vd. 2005)

Dipnotlar yalnızca açıklamalar için kullanılmalı, sayfa altında ve numaralandırılarak gösterilmelidir. Herhangi bir internet adresine yapılan göndermelerde bu adresler kaynaklar arasında verilmeli ve indirme tarihi belirtilmelidir: (<http://www.guntulu.com.tr/22.03.2010>).

7- Kaynakça: Yararlanılan kaynaklar, yazının sonunda “Kaynakça” bölümünde, 10 punto alfabetik olarak verilmelidir. Makalelerde Türkçe kaynaklara öncelikle yer verilmelidir. Örnek olarak:

Tek Yazarlı Makale:

ÖZÖNDER, Cihat (1984), “Kültür Bültenleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler”, **Türk Kültür Araştırmaları**, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 132: 136-139.

Tek Yazarlı Kitap:

ÖZBAY, Hüseyin (2010), **Kelimeler Kuşatması**, Ankara: Berikan Yayınları.
FORSYTH, Patrick (2000), **30 Dakikada Rapor Yazma** çev. E. Sabri Yarmalı, İstanbul: Damla Yayınevi.

İki Yazarlı Kitap:

KIRAN, Zeynel ve KIRAN, Ezgiler (2001), **Dil Bilimine Giriş**, Ankara: Seçkin Yayınları.

Çok Yazarlı Kitap:

KORKMAZ, Zeynel vd. (2001), **Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara: Yargı Yayınları.

Yayımlanmamış Tez:

KARA, E. (1996), **Öğretmenlerin Statü Düzeyleri**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yazarın Aynı Yıl Yayımlanmış Birden Çok Makale veya Kitabı Varsa:

KORKMAZ, Zeynep (2005 a), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (2005 b), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

THE PUBLICATION PRINCIPLES OF THE JOURNAL OF OPINIONS WORLD (DÜŞÜNCE DÜNYASI'NDA TÜRKİZ)

The Journal of Opinions World is a peer viewed journal devoted to the social fields published on bi-monthly period. The annual index is given in the last issue of the year

The author(s) are supposed to clearly state their names, titles, institution and give a Corresponding address or an email.

The manuscript must be submitted a PC compliant CD or through email

The papers must be original and not published previously in any other journal. The papers submitted to a conference, congress or symposium can be published provided that the name, the place and the time of the activity are clearly stated.

All the opinions and the ideas published in the journal entirely belong to the authors and do not bind the journal in any way.

The papers submitted to the journal are first checked regarding to the publication rules of the journal by the editorial board and then sent to two referees for the through reviewing process. The manuscripts sent to the referees do not contain the names of the authors. Similarly the names of the referees are not revealed to the authors. In the case of one positive one negative view of the referees the manuscript is sent to a third referee for the final decision.

The editorial board reserves the right to make syntaxual changes on the papers based on the recommendations of the referees.

The rejected papers are returned to the authors upon request. A copy of each paper is achieved by the journal

Writing rules and formatting

1- The papers sent to the journal must be in compliance with Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu (including the abbreviations)

2- **Title:** The title must be in good compliance with the content, contain maximum 10-15 words, written in bold 12 fond capital letters. The sub titles should be 11 fond bold letter in title case

3- **The name and the title of the author** should be written under the title with *. This should give in the footnote indicating the institution and the title of the author. The authors which are not working in any institution should use titles which describe them such as researcher , author etc

4- **Main text:** The main text should be written 11 fonts Times New Roman with single spacing. The quotations should be italic and given within “. The quotations longer than five lines should be given by 1 cm indentation from the both end of the page with single spacing.

5- The papers should not contain page numbers (The authors may indicate the pages with a pencil on the hard copy if necessary)

6- Referencing: The references in the text should be given by the surname of the author and the publication year of the source in parenthesis (Özbay 2010). The related page can be quoted if necessary (Özbay 2010: 163). More than one documents of the same author published in the same year are referenced as (Altın 2010 a, Altın 2010 b); Referencing more than one source should be made as (Erkin 2008, Canbel 2009). The sources with more than one author should be given by the surname of the first author followed by et.al and the publication year : (Yakıcı et.al. 2005)

The footnotes should only be employed for the explanations and numbered according to the order given in the page . The quotations from an internet address should be given in the references by stating the downloading date : (<http://www.guntulu.com.tr/22.03.2010>).

7. References : All the sources used in the study should be given in the “References” section in 10 fonts alphabetical order . The Turkish sources should be given priority . Following are the examples of giving various references

Paper with a single author:

ÖZÖNDER. Cihat (1984), “Kültür Bültenleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler”. **Türk Kültür Araştırmaları**, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 132: 136-139.

Book with a single author :

ÖZBAY, Hüseyin (2010), **Kelimeler Kuşatması**, Ankara: Berikan Yayınları.
FORSYTH, Patrick (2000), **30 Dakikada Rapor Yazma** çev. E. Sabri Yarmalı, İstanbul: Damla Yayınevi.

Book with two authors :

KIRAN, Zeynel ve KIRAN, Ezgiler (2001). **Dil Bilimine Giriş**. Ankara: Seçkin Yayınlan.

Book with multiple authors:

KORKMAZ, Zeynel et.al. (2001), **Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara: Yargı Yayınları.

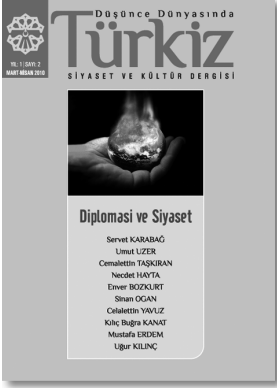
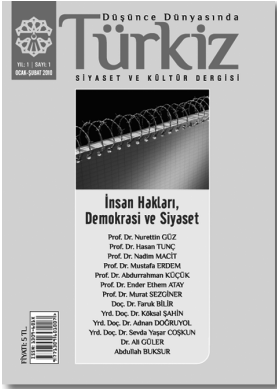
Unpublished thesis:

KARA, E. (1996), **Öğretmenlerin Statü Düzeyleri** Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Multiple papers or the book written by the same author and published in the same year:

KORKMAZ, Zeynep (2005 a), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (2005 b), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Abonelik Koşulları

Yurt içi abonelik bedelleri, Güntülü Eğitim Yayıncılık ve Tic. Ltd. Şti.nin 6129855 numaralı posta çeki hesabına veya T.C. Ziraat Bankası Cevizlidere şubesindeki (şube kodu: 925) 53747100-500 (IBAN Nu.: TR52 0001 0019 2553 7471 0050 01) numaralı hesaba yatırılmalıdır.

Yurt dışı abonelik bedelleri ise, Şirketin aynı banka şubesindeki 5374 7100-5002 (IBAN Nu.: TR25 0001 0019 2553 7471 0050 02) numaralı dolar hesabına veya aynı banka şubesindeki 53747100-5003 (IBAN Nu.: TR25 0001 0019 2553 7471 0050 03) numaralı avro hesabına yatırılmalıdır.

Yurt içi veya yurt dışı aboneliğin geçerli olabilmesi için ad, soyad, açık adres ve aboneliğin hangi sayıdan itibaren başlayacağı belirtilerek banka dekont örneği +90 (312) 285 44 99 Nu.lı faksa gönderilmelidir.

Adres :1.Cad. Nu. :43/4
06520 Balgat-Ankara

Tel : +90 (312) 287 88 99

Faks : +90 (312) 285 44 99

Web : www.turkizdergisi.com.tr

e-posta : bilgi@turkizdergisi.com.tr

Türkiz

ABONE FORMU

TÜRKİZ DERGİSİ'nesayısından itibaren 1 yıllık (6 sayı) abone olmak istiyorum. Abone bedelini;

- Güntülü Eğitim Yayıncılık Ltd. Şti. 6129855 numaralı posta çeki hesabına yatırdım.
 T.C. Ziraat Bankası 925-53747100-500 (IBAN: TR520001 0019 2553 7471 0050 01) numaralı hesaba yatırdım.
 T.C. Ziraat Bankası 925-53747100-5002 (IBAN: TR520001 0019 2553 7471 0050 02) numaralı dolar hesabına yatırdım.
 T.C. Ziraat Bankası 925-53747100-5003 (IBAN: TR520001 0019 2553 7471 0050 03) numaralı avro hesabına yatırdım.

Adı Soyadı:..... Mesleği:.....

Firma adı ve fatura adresi:.....

Şehir:.....

Vergi dairesi, Hesap numarası:.....

Derginin gönderileceği adres:.....

Şehir:.....

Telefon:.....Faks:.....e-posta:.....